

ANTAL TAMÁS

ÍTÉLŐTÁBLÁK, BÍRÓI JOGVISZONY,
ESKÜDTSZÉK

TÖRVÉNYKEZÉSI REFORMOK MAGYARORSZÁGON (1890–1900)

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

KONZULENS:
DR. RUSZOLY JÓZSEF DSc.
EGYETEMI TANÁR

SZEGEDI
TUDOMÁNYEGYETEM
SZEGED, 2005

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	5
<i>Első rész: Az ítélőtáblák decentralizációja (1890: XXV. tc.), különös tekintettel Debrecenre és Szegedre</i>	17
<i>I. fejezet: A királyi ítélőtáblák a jog intézményrendszerében</i>	18
1. § A királyi táblák jogi szabályozásának áttekintése	18
2. § Az 1890. évi XXV. tc. megalkotása	23
<i>II. fejezet: Az ítélőtáblák felállítása</i>	37
1. § Az ítélőtáblák megszervezése országosan	37
2. § Az egyes ítélőtáblák megszervezése	43
3. § Az ítélőtáblák ügyforgalma	57
<i>III. fejezet: Három város — két ítélőtábla. Debrecen, Szeged, Arad</i>	60
1. § A debreceni királyi ítélőtábla megszervezése	60
a) Debrecen küzdelme a királyi tábláért	60
b) A királyi tábla elhelyezése és működésének megkezdése	65
2. § A szegedi királyi ítélőtábla felállítása	69
3. § Arad sikertelen küzdelme ítélőtábláért	76
<i>Második rész: A bírói jogviszony változásai (1891: XVII. tc.)</i>	79
<i>IV. fejezet: Az 1891. évi XVII. tc. megalkotása</i>	80
1. § A törvénytervezet a minisztertanács előtt	80
2. § A törvényjavaslat az országgyűlés előtt	81
<i>V. fejezet: Az 1891. évi XVII. tc. új rendelkezései</i>	99
1. § A felügyeleti jog	99
2. § A gyakorlati bírói vizsgálat	102
3. § A királyi törvényszékek megerősítése	106
4. § A vizsgáló bírák beosztása	107
5. § A törvényszéki albírák és a járásbírák	108
6. § Az összeférhetetlenség és az együttalkalmazást kizáró viszonyok	109

7. § A szervezeti rangsor	110
8. § A tanácsjegyzői szolgálat	111
9. § Az új bírói ügyviteli szabályok és a felügyelet	111
<i>Harmadik rész: Az esküdszékek átalakítása Magyarországon, intézményi előzményekkel</i>	115
<i>VI. fejezet: Az esküdszékek szervezésének dogmatikai és rendeleti rendszere</i>	116
1. § Történeti preambulum	116
2. § Az esküdszékek jogelméleti vitája	120
3. § Az esküdszéki rendeleteink a kiegyezés után	125
<i>VII. fejezet: A sajtóesküdszéki eljárás (1867–1896)</i>	128
1. § A szervezeti és eljárási alapelvek nyomában	128
2. § Hatáskör és illetékesség	133
3. § Az eljárás alanyai. A vizsgálat és a vád	135
4. § Az esküdszék. Eljárás az esküdszék előtt	141
5. § Az esküdszék döntése. Az ítélet	144
6. § Jogorvoslatok	146
7. § A büntetés végrehajtása	148
8. § A sajtóbíróságok ügyvitele	150
<i>VIII. fejezet: A sajtóesküdszékek a korabeli gyakorlat tükrében</i>	151
1. § Láthatatlan, igazságos bírák vagy pretoriánusok?	151
2. § Hibák az őslajstromban. Debrecen ellenzéki hitvallása	153
3. § Szemelvények a debreceni vegyes bíróság sajtópereiből	156
<i>IX. fejezet: Az esküdszékek reorganizációja (1896–1897)</i>	160
1. § Az esküdszéki eljárás beillesztése a bűnvádi eljárásba	160
2. § Az esküdszéki törvények megalkotása	162
a) Az esküdszék fogadtatása a Bűnvádi perrendtartása vitájában	163
b) Az 1897. évi XXXIII. tc. megalkotása	170
<i>X. fejezet: Az esküdszékek megszervezése (1899–1900)</i>	187
1. § A végrehajtási rendelet	187
2. § Az első esküdszék megszervezése Debrecenben	189
3. § Az első esküdszék megszervezése Szegeden	191
<i>XI. fejezet: Az esküdszéki reform értékeléséhez</i>	195
1. § Az esküdszékek atavizmusa	195
2. § Érvek az esküdszék mellett	201
3. § A kérdésfeltevés az esküdszéki eljárásban	204
<i>Eredmények</i>	207

Rövidítések	216
Irodalomjegyzék	219
A hivatkozott rendeletek jegyzéke	229
Függelék	233

BEVEZETÉS

*Nincs bennem annyi nagyravágyás, hogy előre
tolakodjam, de a legnagyobb mértékben megvan az
a nagyravágyás, hogy vállaljam, amire másnak nincs
bátorsága.”*

(Görgey Artúr)

I.

“A tudományos gondolat kiváltója mindig a szükség: az életnek vagy a gondolkodásnak a szüksége.” Bibó István ezen filozófiai megállapítása mentén tárul fel a tudomány *ratio*ja, alfája és ómegája. Szerinte mindez kettős genezisű: az életből és az előző tudományos irodalomból ered.¹

Az utóbbiból kiindulva megállapíthatjuk: a dualizmuskori magyar igazságszolgáltatási szervezet bemutatására ezidáig kevesen vállalkoztak. Pedig mind a tágabb értelemben vett törvénykezési szervezet — ideértve valamennyi, hatáskörrel bíró igazságügyi szervet —, mind a szűkebb bírósági organizáció feltáró ismertetését jelentősen indokolják azok a reformok, amelyekkel igazságszolgáltatásunk elnyerte klasszikusnak tekintett, polgári kori arculatát.

A bírósági szervezet kutatása ma reneszánszát élheti, hiszen az elmúlt években — 1997-ben és 2003-ban — jelentékeny módosuláson ment keresztül a hazai törvénykezési szervezet, amely azonban nem előzmények és jogtörténeti hagyományok nélkül való. A polgári kor örökségét különösen jól illusztrálja az ítéltáblák ismételt felállítása és a bírói jogviszony szabályozása, valamint a rendszer intakt jellegének megteremtését és biztosítását szolgáló felsőbb szintű, szervezeti-igazgatási reformok megvalósítása.

A téma jogtörténeti feldolgozását alapjaiban nehezíti az a körülmény, hogy a *Magyar Országos Levéltár* igazságügyi minisztériumi anyagának legjava 1956-ban tűzvészben elpusztult. A források felkutatása ezért nem végezhető el kizárólag országos kutatóhelyek látogatásával, ahhoz a vidéki levéltárak bevonása is szükséges. Így az intézményrendszer igazán részletes körülírása csak átfogó, tényfeltáró helyi és helytörténeti kutatásokkal kiegészítve végezhető el. Ezalatt elsődlegesen nem az egyes királyi törvényszékek vagy ítéltáblák ítélkezési gyakorlatának vizsgálatát értjük, hanem a konkrét szervezeti megoldások bemutatását.

A kutatást szintén nehezítette a szakirodalmi feldolgozottság részben az előbbiekből következő hiánya, töredezettsége. Átfogó, teljességre törekvő monográfiát sem a dualizmus

¹ Bibó István egyetemi előadásai. 1942–1949. Szerk.: Dénes Iván Zoltán. Debrecen, 2004. 12–13. p.

korában, sem később nem alkottak, s a perjog keretében érintették leginkább a bírósági szervezet kérdését. Údító kivételként a kiemelkedő igazságügyi reformok idejében jelentek meg rövidebb, kapcsolódó írások — leginkább a szakfolyóiratokban (*Jogtudományi Közlöny, Ügyvédek Lapja, Jogállam, A Jog*) és a napilapokban jelentkező publicisztika formájában. A korszak műfaji sajátosságai miatt azonban ezek önállóan nem nyújtanak elegendő információt az áttekintéshez, azonban őket teleológikusan összeválogatva, racionálisan egybegyűjtve és rendszerezve hasznos betekintést nyerhetünk az egyes intézmények fejlődéséről s azok bírálatáról.

A rendelkezésre álló gyér irodalomban különösen nagyrabecsülendő Máthé Gábor értekezése, amely a magyar polgári kori igazságszolgáltatási szervezet alapjainak megteremtéséről, az első reformperiódusról nyújt figyelemre méltó áttekintést.² Ezért művével — egyszersmind értekezésünk kiinduló pontjával — részletesebben is foglalkoznunk kell.

A polgári átalakulást hozó 1848. évi törvénycikkek a bírósági rendszert ugyan érintették, de lényegében nem változtatták meg. Az 1848. évi XVIII. tc-nek azonban mégis volt egy lényeges újítása: az esküdszékek beemelése a magyar jogrendszerbe. A sajtószabadság új biztosítékának gyakorlati megvalósulásáról — az esküdszéki eljárásról — részletesen Both Ödön készített elemzést.³ Ugyanő dolgozta fel Szeged 1848. évi büntetőbíráskodását is.⁴ Kutatásai mellett megemlítenéd még a korszak büntetőjogát tárgyzó monográfia Sarlós Béla tollából.⁵

A sajtóesküdszékek 1867 utáni szabályozásáról és értékeléséről készített tanulmányt szintén Sarlós Béla⁶, valamint értekezést Révész T. Mihály⁷. Az előbbi munka azonban mára meghaladott nézetei miatt csak vitaanyagként hasznosítható leginkább, az utóbbi pedig az általában vett sajtójog és -viszonyok részeként taglalja az esküdszéket, így az eljárásában és dogmatikájában nem érinthette részletesen azt. A sajtóesküdszéki eljárásról Ödönfi Miksa értekezett hosszasan a 20. század elején írott munkájában, azonban annak jogszabályi alapját már nem az 1848. vagy az 1867. évi szabályozás, hanem a Bünvádi perrendtartás (az 1896. évi XXXIII. tc.) XXX. fejezete adta.⁸ Magáról az esküdszék 19. század közepi intézményéről Réső Ensel Sándor nyújtott átfogó európai körképet.⁹ A *jury* Bünvádi perrendtartásbeli és kapcsolódó

² Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1982.

³ Both Ödön: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdszéki rendelet. in: Acta Juridica et Politica. Tomus VII. Fasciculus 1. Szeged, 1960.

⁴ Both Ödön: Szeged város büntetőbíráskodása 1848-ban. in: Acta Juridica et Politica. Tomus IV. Fasciculus 1. Szeged, 1958.

⁵ Sarlós Béla: Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1959. Vö: Both Ödön: Sarlós Béla: Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. (Recenzió) in: Századok. 1963. 261–264. p.

⁶ Sarlós Béla: A sajtószabadság és eljárási biztosítékainak fő vonásai. in: Jogtörténeti tanulmányok II. A dualizmus korának állam- és jogtörténeti kérdései. Szerk.: Both Ödön, Csizmadia Andor [...] Budapest, 1968.

⁷ Révész T. Mihály: A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon 1867–1875. Budapest, 1986.

⁸ Ödönfi Miksa: Sajtóeljárásunk és annak fejlődése. Budapest, 1903.

⁹ Réső Ensel Sándor: Az esküdszék Magyarországon. Pest, 1867.

szabályozásáról (az 1897. évi XXXIII. tc-ről) kortársaink közül Csizmadia Andor készített egy rövidebb tanulmányt.¹⁰ A legújabb irodalmat Lányi Tamás kínálja.¹¹

Az ítélőtáblák 1891. évi decentralizációjával érdemben foglalkozó, részletező művet nem találtunk. Az előzményekről bővebben Nyeviczkey Antal,¹² röviden Gyalay Mihály fogalmazott,¹³ a büntetőeljárást és vele kapcsolatban a bírósági szervezetet Szabóné Nagy Teréz érintette.¹⁴ Az osztrák-magyar konzuli bíraskodás intézményeiről a monarchia utolsó évtizedében alkotott nemzetközi jogi tankönyvek¹⁵ mellett Lers Vilmos vaskos monográfiájából¹⁶ értesülhetünk. Az egyéb különös bíróságok rendszeréből a választási bíraskodásra vonatkozó irodalom érdemel feltétlen kiemelést Ruszoly József kutatásainak köszönhetően¹⁷. Úgyszintén lényeges eredményeket hozott a magyar közigazgatási bíraskodás történetének feldolgozása újabb időkben Stipta Istvántól¹⁸ és korábban Martonyi Jánostól.¹⁹

Magáról a polgári kori bírósági rendszerrel átfogóan az újabb keletű irodalmak közül az ismert magyar alkotmány- (állam-) és jogtörténeti tankönyveken²⁰ kívül Stipta István történeti tárgyú tankönyvében találhatunk fejezeteket.²¹ Az igazságszolgáltatást Kajtár István illesztette a "hosszú 19. századi" modern magyar jogrendszer alapjaiba disszertációjában.²² A ma már klasszikusnak számító, Bónis György, Degré Alajos és Varga Endre írta magyar bírósági szervezettörténetet 1996-ban ismét kiadták.²³ Megemlíthjük még a teljesség kedvéért a korszakunkhoz ugyan nem tartozó, de mégis tanulságos olvasmányt nyújtó, Rácz Attila által írott

¹⁰ Csizmadia Andor: Az esküdtbíróság Magyarországon a dualizmus korában. in: *Jogtörténeti Tanulmányok I.* Budapest, 1966. 131–148. p.

¹¹ Lányi Tamás: Az esküdtbíróság intézményének megvalósulása Magyarországon. in: Eckhart Ferenc emlékkönyv. Szerk.: Mezey Barna. Gondolat Kiadó. Budapest, 2004. 242–263. p.

¹² Nyeviczkey Antal: A Budapesti Királyi Itélőtábla története 1861. évi május 1-től 1891. évi május 4-ig. Budapest, 1891. Az előzményeiről lásd: Winkler János: A kir. ítélőtábla fejlődése. MJÉ új folyam. 86. füzet. Budapest, 1925. Felolvasott: 1924. november 30. 9–26. p., Gábor Gyula: A Pesti Kir. Itélőtábla felállítása és szervezése. MJÉ új folyam. 86. füzet. Budapest, 1925. Felolvasott: 1924. december 20. 29–72. p.

¹³ Gyalay Mihály: A Pesti Királyi Törvényszék működésének első öt éve, a tizenegy királyi ítélőtábla megszervezésének előzményei. in: *Jogtudományi Közlöny.* 1999. 4. szám (április). 176–180. p.

¹⁴ Szabóné Nagy Teréz: A magyar burzsoá igazságszolgáltatás történeti vázlata. in: *Jogtudományi Közlöny.* 1973. 12. szám (december) 660–670. p.

¹⁵ Csarada János: A tételes nemzetközi jog rendszere. 2. kiadás. Budapest, 1910., később Teghe Gyula: Nemzetközi jog. Debrecen, 1930.

¹⁶ Lers Vilmos: A konzuli bíraskodás intézménye. Budapest, 1904.

¹⁷ Ruszoly József: A választási bíraskodás Magyarországon 1848–1949. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1980., Uő: A választási bíraskodás szabályozásának története a reformkortól az 1945. évi VIII. törvénycikl megalkotásáig. in: *Acta Juridica et Politica.* Tomus XXVI. Fasciculus 7. Szeged, 1979., Uő: Választói összeírás és választási bíraskodás Magyarországon. 1848–1875. in: *Acta Juridica et Politica.* Tomus XXVII. Fasciculus 15. Szeged, 1980., Uő: A választási bíraskodás: alkotmánybíraskodás. in: *Újabb magyar alkotmánytörténet 1848–1949.* Püski. Budapest, 2002. 394–408. p.

¹⁸ Stipta István: A közigazgatási bíraskodás előzményei Magyarországon. in: *Jogtudományi Közlöny.* 1997. 3. szám (március), Uő: A magyar bírósági rendszer története. Második kiadás. Debrecen, 1998. 138–153. p., Uő: Adalékok a pénzügyi bíróság működésének történetéhez. in: *Acta Juridica et Politica.* Tomus LVII. Fasciculus 9. Szeged, 1999., Uő: Az 1875. évi osztrák közigazgatási bíróság hatása a magyar közigazgatási jogvédelemre. in: *Acta Juridica et Politica.* Tomus LIII. Fasciculus 24. Szeged, 1998. 353–362. p., Uő: A pénzügyi közigazgatási bíraskodás hazai története. in: *Acta Juridica et Politica.* Tomus LII. Fasciculus 9. Szeged, 1997.

¹⁹ Martonyi János: A közigazgatási bíraskodás bevezetése, szervezete és hatékonysága Magyarországon (1867–1949). in: *Acta Juridica et Politica.* Tomus XX. Fasciculus 2. Szeged, 1973.

²⁰ Magyar állam- és jogtörténet. Szerk.: Csizmadia Andor. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 2003. 358–366. p., Magyar alkotmánytörténet. Szerk.: Mezey Barna. Osiris Kiadó. Budapest, 1995. 329–338. p.

²¹ Stipta István: A magyar bírósági rendszer története. Második kiadás. Debrecen, 1998.

²² Kajtár István: A 19. századi modern magyar állam- és jogrendszer alapjai. Európa – haladás – Magyarország. Dialog Campus. Budapest-Pécs. 2003. 201–206. p.

²³ Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. A szöveget gondozta Béli Gábor. Zalaegerszeg, 1996. 211–231. p. Eredeti kiadás: Uő: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Budapest. Levéltárak Országos Központja. 1961. 151–166. p.

monográfiát a (szocialista) igazságszolgáltatási szervezet differenciálódásáról,²⁴ valamint az egykori törvénykezési szervezeti jog témakörében írott tankönyveket.²⁵

A bírói jogviszony mai napig érintetlen terület, leginkább korunk idevonatkozó problémáiról olvashatunk a bírák szaklapjában.²⁶ Új keletűen a bírói hatalom jellemzése is a figyelem középpontjába került; Pokol Béla jogelméleti könyvét említjük meg e helyt.²⁷

II.

A dualizmus kori magyar bírósági szervezet kialakulásának fő időszaka az 1867 és 1875 közötti reformperiódus volt, amelyet a teljesség igényével Máthé Gábor dolgozott fel monografikus formában a már hivatkozott művében. Ez a disszertáció úttörő jelentőségű volt amidőn 1982-ben megjelent, hiszen megelőző, említésre méltó, primer forrásokon nyugvó átfogó összegzés e témában korábban nem született. Könyvében a témakört hármas tagolásban közelítette meg: az első részben a reformtervezetekkel és -elvekkel, valamint a bírói hatalom fundamentumát képező 1869. évi IV. tc-vel foglalkozott. A második részben magát a bírósági szervezetet mutatta be abban az átalakuló-átváltozó állapotában, ahogyan alakot és formát nyert 1869 és 1872 között. A harmadik egységben a reorganizációs programot ismertette 1875-ig. E helyütt főbb eredményeit összegezzük.

A szervezés alapját valójában az Ideiglenes törvénykezési szabályokra kívánták fektetni, azonban annak törvénnyé emelése szerencsére nem következett be: a bírósági rendszer radikálisabb reformra szorult, mint amit az megvalósított volna. Hosszabb előkészület után 1868 októberében a Polgári törvénykezési rendtartás (Ptrt) javaslata alakjában került az országgyűlés képviselőháza elé a szervezeti és eljárási modifikáció. Az elfogadott törvény egyszerűsítette és modernizálta a rendi örökségtől terhes törvénykezési szervezetet és eljárást, azonban hozott provizórikus megoldásokat is.

Ez utóbbi körébe feltétlenül a vegyes bíróságok tartoztak, amelyeket két és fél évre az egykori kerületi táblai székhelyeken (Nagyszombaton, Kőszegen, Eperjesen és Debrecenben) állítottak fel 1869 és 1871 között. E szépmélikű kicsiny fórumokban élt együtt a múlt és a jelen: az 1848 előtti területi beosztásból indultak ki, miközben a polgári értékek és érdekek védelmében ellátták a sajtóperek gondozását a kebelükben alakított esküdtszékek által. A vegyes bíróságok

²⁴ Rácz Attila: Az igazságszolgáltatási szervezett egysége és differenciálódása. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1972.

²⁵ Lásd például Névai László: Magyar törvénykezési szervezeti jog. Budapest, 1961.

²⁶ Kivonat a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvényből. Bírák Lapja. Szerk.: Uttó György (a továbbiakban BL) 1997. VII. évf. 1–2. szám. 130–138. p., Soós Gyula – Stelzamer Ottó – Tölg-Molnár László: A bírák anyagi és erkölcsi megbecsülése. BL 2001. XI. évf. 1. szám. 8–14. p., Szabó Sándor: A bírák anyagi megbecsüléséről. BL 2001. XI. évf. 2. szám. 8–14. p., A bírák javadalmazásáról. BL 1999. IX. évf. 1. szám. 55–58. p., Györgyi Kálmán: A szomszéd réjtje mindig zöldebb? BL 1999. IX. évf. 1. szám. 58. p., A pénz istene mérlegserpenyőjében. BL 2003. XIII. évf. 1. szám. 77–78. p.

²⁷ Pokol Béla: A bírói hatalom. Századvég. Budapest, 2003.

közül Máthé Gábor a nagyszombati és a kőszegi anyagából dolgozhatott, mivel az *Országos Levéltárban* ezek iratanyagának fragmentumai találhatók meg. Ezen kutatási anyag mentén sikerült feltárnunk a debreceni fórum történetét a *Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban* őrzött jegyző- és mutatókönyvek átvizsgálásával.²⁸ E kutatási anyag egy része a jelen értekezésben is helyet kapott.

A kiemelendő változások között az ítélőtáblai rendszer átalakítása volt a legjellemzőbb: szakítva a kerületi táblai — döntően első fokú — megoldással, centralizált struktúrában két fórum szerveztetett: az egyiket Budapesten, a másikat Marosvásárhelyen hozták létre. A geográfiai elosztás célzatos és egyértelmű volt, azonban hosszú távon a két “mamut” fórumos megoldás zsákutcának bizonyult. Ennek részletezése és megoldása képezi értekezésünk egyik témakörét.

A Ptrt (1868. évi LIV. tc.) alapvetően eljárási jellegű jogforrás lévén, hiányzott a kor igényeinek megfelelő, a közigazgatást a bíraskodástól elválasztó és a bírói hatalom alapvető elveit, valamint a bírói jogviszony és képesítés sarokköveit kijelölő jogszabály. Ezen hiány pótlására született meg az 1869. évi IV. tc., amely megalkotásának folyamatát részletesen mutatta be Máthé Gábor. Jól érzékeltette azokat a vitagócokat, amelyek a bírák kinevezése vagy választása, a bírói inkompatibilitás és függetlenség, úgyszintén a hivatalviselés és kvalifikáció kérdéseiben merültek fel. A törvény forradalmi újítása a bírák uralkodó általi kinevezése és az igazságügy-miniszternek ebben engedett befolyása volt, amely a vármegyék heves ellenállását váltotta ki: a történeti alkotmány megsértését látták és érzékelték benne. A megyei képviseletből alakult opposíció haladást színlelő konzervatív szövegeket hangoztatott, azonban *in praxi* mégsem jelentett egyebet, mint politikai érdekeinek kétségbeesett védelmét. Jóllehet tehette ezt, annál is inkább, mert az első törvényhatósági törvény előkészítése már folyamatban állt.

Az 1869. évi IV. tc-et két másik jogszabály egészítette ki — tette teljessé. Az egyik a bírói felelősségről (1871. évi VIII. tc.), a másik a bírák áthelyezéséről és kényszernyugdíjazásáról (1871. évi IX. tc.) szólt. Ezen három törvény elfogadásával az igazságügyi alapokat megvetették, s az építkezés sem váratott magára.

Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter joggal érezhette, hogy küldetése volt. Megálmodott és megalkotott egy működő gépezetet, amely a rendi intézmények mint gyökerek alapul vételével a polgári (burzsoá) kor értékeit és a modernizációt szolgálták. S nem csak néhány évtizedre. Műve máig ható.

Máthé Gábor a bírósági szervezet ismertetésekor nagy hangsúlyt helyezett a Kúria bemutatására, és a belső szervezetében végbemenő változásokra. Ezek közé tartozott a Semmítőszék

²⁸ Antal Tamás: Adalék a vegyes bíróságok történetéhez. A debreceni vegyes bíróság (1869–1871). in: Debreceni Szemle. Főszerk.: Gunst Péter. 2003. 4. szám. 547–570. p.

megalakítása 1869. június 1-ején és a Legfőbb törvényszék megszervezése. Az egységes Kúria csak egy jó évtizeddel később, 1881-ben jött létre (1881. évi LIX. tc. 101–103. §). Így az 1869 és az 1881 közötti “hosszú” évtized átmeneti korszak volt a Kúria történetében: az egykori megosztottságát egy újabb dichotómia váltotta fel érezhetően francia mintára. A változások a perrendtartás modifikációját is magukkal vonták (1870. évi XIV. tc.). A szerző részletesen kitért a Kúria jogalkotást előkészítő szerepére, amely saját kezdeményezésen vagy miniszteri felkérésen alapult. Ennek illusztrálására az előbb említett perrendtartási módosítást használta fel.

A Párt jelentősége a maga idejében nem volt vitatható. Ha sok hiányosság jellemezte is, s döntően ragaszkodott a megszokott írásbeli pervitelhez, mégis kodifikált formában tárta a jogalkalmazó és a jogkereső közönség elé az eljárási szabályokat. Ezzel pionyír volt, még ha messze is állt a későbbi Bünvádi perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc.) és a Polgári perrendtartás (1911. évi I. tc) liberális elveitől és intézményeitől.

A bírósági reform azonban még nem fejeződhetett be: az elsőfolyamodású fórumok novációja következett. A közigazgatás átalakításával (1870. évi XLII. tc.) összhangban az első fokú bíróságokat is ki kellett jelölni és szervezetüket meg kellett határozni. A fő kérdés természetesen a társas- és egyes bíróságok egyensúlyának megteremtése volt. Az alsóbírósági szervezetet a békebírákra, a járásbíróságokra és a törvényszékekre tervezték építeni. A Kúria fórumai és a miniszter is a társas bíraskodás mellett törtek lándzsát. Külön kérdést vetett fel az elsőfokú bíróságok számának és székhelyeinek megállapítása is, amelyet egy 25 tagú bizottságra bízta. A monográfia részleteiben ismerteti a bizottság és az ellenzők álláspontját, s Horvát Boldizsár vesszőfutását, amely 1871. júniusáig tartott.

A “végső alku” eredményeként az 1871. évi XXXI. tc. megszervezte a járásbíróságokat, a királyi törvényszékeket és a buda-pesti váltótörvényszéket. A békebírói intézmény meghonosítását elodázták, s csak később, 1877-ben emelték be a jogrendszerbe. A járásbíróságok egyes bíróként ítéleztek, a törvényszékek társas fórumok lettek, a váltó- és kereskedelmi ügyekben eljáró fővárosi és vidéki törvényszékek pedig ülnöki rendszert alkalmaztak, s ezzel a *schöff* megjelent Magyarországon is. A jogszabály hatásköri kérdésekkel is részletesen foglalkozott meghatározva a fellebbviteli lehetőségeket is. A pénzügyi bíraskodás addig fennállott rendszerét 1871-ben szintén megszüntették, s helyette igazságügy-miniszteri rendelettel alkottak újat: 16 törvényszéket ruháztak fel pénzügyi bírói hatáskörrel. Rendelettel rendezték a telekkönyvvezetés kérdését is. Sajtó és bányáügyekre szintén csak néhány társasbíróság (törvényszék) nyert hatáskört. Néhány kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmény esetében (felségsértés, hűtlenség, pénz- és közhitelpapírok hamisítása) a királyi táblák székhelyén működő törvényszékek bírtak kompetenciával. A törvényszékek számát a hatályba léptető törvény, az

1871. évi XXXII. tc. 102-ben, a járásbíróóságokét 360-ban állapította meg egyelőre provizórikus jelleggel.

A bíróságok szervezése nem nélkülözhetette a megfelelő és korszerű ügyészségek megalkotását: a legiszlátíva az 1871. évi XXXIII. tc-vel tett eleget ennek a feladatnak. Megállapította az ügyészségi hierarchiát, a felügyelet és a főfelügyelet módját, az ügyészek feladatát, amelyeket Máthé Gábor tételesen ismertet.

Az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbíróóságok székhelyeinek kijelölése miniszteri rendelet által történt, kinevezték a bírákat és az ügyészeket is. Ezzel a szervezés első periódusa befejeződött. Az új törvényhatósági és a szintén új törvénykezési rendszer 1872. január 1-ején lépett hatályba. A jogszabályok végrehajtását segítő megalkották még a bírósági végrehajtókról szóló 1871. évi LI. tc-et, s feloszlatták a vegyes bíróságokat (1871. december 31-ével), valamint a pesti váltótörvényszéket.

Azonban a tapasztalat csakhamar megmutatta: a törvénykezési szervezetet túlméretezték, ugyanakkor az ügyvédségi és közjegyzőségi törvény még mindig hiányzott. Pauler Tivadar feladata lett az addigi szervezés reorganizálása, valamint továbbfejlesztése. Ennek keretében megalkotta az országgyűlés az ügyvédségi rendtartást (1874. évi XXXIV. tc.) és vele együtt a kvalifikációs feltételeket s a kamarai rendszert (27 ügyvédi kamarát állítottak fel). A közjegyzői intézményt még az 1855. május 21-i osztrák közjegyzői rendtartás szabályozta, amelyet 1858-ban vezettek be hazánkban pátenssal. Ennek alapulvételével az 1874. évi XXXV. tc. fogalmazta meg a királyi közjegyzői intézmény szabályait.

A bíróságokat illetően nyilvánvalóvá vált, hogy az elsőfokú szervezetet elméretezték. A "kiigazítást" az 1875. évi állami költségvetésről szóló törvényben (1875. évi XXXIII. tc.) és az elsőfokú bíróságok újabb szervezése tárgyában alkotott 1875. évi XXXVI. tc-ben valósították meg. Perczel Béla igazságügy-miniszter első lépcsőben 20 törvényszéket szüntetett meg, a második lépésként pedig 1878. május 31-i hatállyal további 18 törvényszéket oszlatott fel, négyet két új törvényszékké egyesített. Ezzel a módosítással a polgári kori magyar bírósági rendszer alapjainak létrehozása befejeződött.

Máthé Gábor röviden ismertetett munkájában az 1875-ig terjedő első reformperiódust mutatta be. Azonban az addig felépített mű évtizedek múltán felülvizsgálatra, átalakításra szorult.

A jelen doktori értekezésben arra keressük a válaszokat, hogy a rendes bírósági szervezet jelentékenyebb módosítása hogyan és mikor ment végbe a dualizmus későbbi történetében. Erre válaszul az 1890. évvel kezdődő reformévtizedet határozhatjuk meg, amely összefonódott a korszak új Horvát Boldizsárjával, egy szintén rendkívüli intelligenciájú, sőt lángelmének kikiáltott miniszter nevével — Szilágyi Dezsővel. Szilágyi rendkívüli képességeit, éles meglátásait, hatalmas retorikáját és liberális tapasztalatait elvitatni nem lehet. 1889-ben

választóihoz intézett programjában a magyar igazságügy gyökeres reformját és modernizációját ígérte. Ezek közül az ítélőtáblák decentralizációja, a bírói jogviszony reformja, a polgári és a bűnvádi eljárás kodifikációja, az esküdszéki bíraskodás kiterjesztése, majd az örökösödés, a házassági jog szabályozása, a vallásügyi reform és a közigazgatási bíróság felállítása érdemel kiemelést.²⁹

1889. május 29-én tartotta meg programbeszédét a képviselőházban. A benne elhangzott reformterveket három kategóriába oszthatjuk. Az elsőbe olyan átmeneti intézkedések tartoztak, melyek célja megszabadítani a törvénykezés gépezetét a "létező bajok legkínosabbjaitól". Ezen az Igazságügyi Minisztérium dualizálását értette: egy második államtitkár kinevezését, mely lehetővé teszi, hogy Teleszky István egy szaktanáccsal kifejezetten a kodifikációért lehessen felelős, s így helyreálljon a minisztérium akcióképessége. Tervezte továbbá harminc kiegészítő táblai bíró berendelését a budapesti ítélőtáblához az ott felhalmozódott ügyhátralék apasztása érdekében. Az országos első fokú ítélkezés megkönnyítésére tíz új bírói állást helyezett kilátásba. Sürgős feladatának tekintette a börtönviszonyok mielőbbi rendezését és korszerűsítését is.³⁰

A programcsomag második pillérét az új alkotások, az egymással összefüggő reformok elindítása és végrehajtása jelentette. A liberális állami és jogi felfogás jegyében revideálni kívánta a polgári törvénykönyv és az öröklési jogi törvény tervezetét, valamint a már meglévő büntető törvénykönyv revízióját sürgette. Egyik fő feladatának tekintette a magyar eljárásjogokba a szóbeliség és a közvetlenség mielőbbi beemelését: előbb a bűnvádi perrendtartás, majd a modern polgári perrendtartás megalkotását. Az igazságszolgáltatás "popularizálása" jegyében a kisebb tárgyi súlyú büntetendő cselekményeknél az intő eljárást és az okiratos pert kívánta meghonosítani, és velük együtt a bagatell eljárást átalakítani, hatékonyabbá tenni. Az eljárási reformokat azonban nem tartotta elválaszthatónak a szervezeti módosításoktól: a járásbíróisági

²⁹ Jónás Károly – Villám Judit: A magyar országgyűlés elnökei 1848–2002. Almanach. Budapest, 2002. 123–127. p., Mikszáth Kálmán: Szilágyi Dezső. in: Az én kortársaim. I. kötet. Budapest, 1910. 110–116. p., Igazságügyi reformok. ÜL 1891. augusztus 15. (33. szám) 1–2. p., Homo: A margitszigeti banket. ÜL 1891. május 23. (21. szám) 1. p., Szilágyi Dezső. JK 1894. június 15. (24. szám) 1. p., Szilágyi Dezső. JK 1895. január 18. (3. szám) 17–18. p., Stipta István: Szilágyi Dezső és a magyar igazságszolgáltatás reformja. in: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica. Tomus XI. Miskolc, 1995. 111–115. p., Stipta István: Szilágyi Dezső és az igazságügyi modernizáció. in: Deák és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában. Szerk.: Csibi Norbert, Domaniczky Endre. Pécs, 2004. 137–152. p., Vavrik Béla: Beszéd Szilágyi Dezső síremlékének leleplezése alkalmából. Elmondotta: 1908. október 18-án. MJÉ 289. Budapest, 1908. 3–8. p., Stiller Mór: Szilágyi Dezső miniszterségének első évfordulójára. A Jog. 1890. április 20. (16. szám) 151–152. p., Blasko Lajos: Igazságügyminiszterünk és a magánjogi kodifikáció. A Jog. 1890. július 6. (27. szám) 241–242. p., Révai Lajos: Szilágyi Dezső †. A Jog. 1901. augusztus 4. (31. szám) 225–226. p., Doleschall Alfred: Szilágyi Dezső. ÜL 1901. augusztus 3. (31. szám) 1. p., Kron Ferenc: Szilágyi-serleg. ÜL 1901. augusztus 17. (33. szám) 1. p., Nagy Dezső: Szilágyi Dezső. (Apró jellemvonások a jogászáról) Tárcsa. I. ÜL 1901. október 12. (41. szám) 2–3. p., II. ÜL 1901. november 23. (47. szám) 2–4. p., Sugár K. Márton: Elmélkedések Szilágyi Dezső agyvelejének szemlélésénél. ÜL 1902. január 18. (3. szám) 2–6. p., Márkus Dezső: Igazságügyi reform. JSZ 1891. július 23. (V/4. szám) 81–83. p., Márkus Dezső: Igazságügyi állapotaink. JSZ 1891. szeptember 3. (V/10. szám) 233–237. p., Halász Imre: Szilágyi Dezső 1840–1901. Vasárnapi Újság. 1901. augusztus 4. (31. szám) 493–494. p., Szilágyi Dezsőről. Vasárnapi Újság. 1901. augusztus 4. (31. szám) 501–504. p., Szemere Attila: Emlékezés Szilágyi Dezsőre. Vasárnapi Újság. 1901. augusztus 11. (32. szám) 509–511. p., Mikszáth Kálmán: Szilágyi Dezső. Vasárnapi Újság. 1901. augusztus 11. (32. szám) 511. p.

³⁰ Kenedi Géza: Szilágyi és reformjai. JK 1889. június 7. (23. szám) 181. p., Vö: Magyar kormányprogramok 1867–2002. I. kötet. Szerk.: Kiss Péter. Budapest, 2004. 183–202. p., Mérei Gyula: Magyar politikai pártprogramok (1867–1914). Budapest, 1934. 28–29. p., Magyarországi pártprogramok 1867–1919. Szerk.: Mérei Gyula, Pölöskei Ferenc. Budapest, 2003. 124., 127. p., Kozári Mónika: Tisza Kálmán és kormányzati rendszere. Budapest, (é. n.) [2003]. 507–509. p.

ügyek fellebbvitelének reformját, az ítélőtáblák decentralizációját, a bíróságok számának törvényi megállapítását, a sajtóeljárás kiigazítását, valamint a bírói jogviszony és kvalifikáció korszerű meghatározását tervezte.

A harmadik pillért a törvényhozás és az igazságügyi politika terrénuma jelentette: a képviselői mandátumok verifikációjának szabályozását és az esküdtszékek büntető ítélkezésbe való beemelésének gondolatát vetette fel mondván: az utóbbi nélkül az igazságügyi reformok befejezettnek nem tekinthetők.

Érdekes megemlíteni a később elfogadott törvények szempontjából, hogy a bírósági fegyelmi rendszerről, az ügyvédi rendtartás reformjáról, a bírói és közigazgatási hatáskör végleges elválasztásáról, a leendő közigazgatási bíróságról és a polgári házasságkötés intézményének bevezetéséről ekkor még nem nyilatkozott — ezeket mintegy ráadásként helyezte a nemzet törvényhozásának asztalára.³¹

A programadó beszédet Kenedi Géza ügyvéd lelkesen ekként értékelte: “a miniszter érdeme és a beszéd értéke ép[p]en abban fekszik, hogy általa és benne törték át a kiforrott és megért eszmék először az ellenálló burkot, hogy elvégre pozitív alakban bevonulhassanak az állami élet világába”.³² Máskor azt hangoztatta a sajtó: “most Szilágyi Dezső az, kinek a törvényhozás meg nem tagadhat semmit; mert tőle vár mindent!”.³³

Nagy szellemű egyéniség volt Szilágyi Dezső. Nem csoda, hogy 1901-ben bekövetkezett váratlan halála után beszédeinek jelentős részét egy fél évtized alatt egybegyűjtötték és kiadták. Azonban sajtóságos módon ebből a gyűjteményből éppen a kodifikátorként mondott beszédei, szónoklatai, miniszteri felszólalásai és argumentációi hiányoznak.³⁴

Értekezésünkben kísérletet teszünk az általa megvalósított reformáció egyes elemeinek bemutatására. A rendelkezésünkre álló terjedelmi keretek azonban nem teszik lehetővé valamennyi téma vizsgálatát, ugyanakkor tekintettel kellett lennünk a kortás jogtörténetészek már megkezdett kutatásaira is és arra, hogy — eredeti kiindulópontunkhoz hűen — döntően a bírósági szervezet változásaira helyezzük a hangsúlyt. Ezen elvek és célok alapján a reformok közül — és a miniszteri életműből — az ítélőtáblák szétoztásával és a bírói jogviszony módosításával foglalkozunk, valamint az értekezés harmadik részében az esküdtszék intézményének dualizmuskori változásaira fókuszáljuk a figyelmet — részleteiben bemutatva az 1900-ig (a Bünyádi perrendtartás hatályba lépéséig) terjedő alapokat és az 1896–97-ben szintén Szilágyi Dezső előkészítése alapján véghezvitt reorganizáció hátterét. Egyben betekintést kívánunk adni

³¹ Kenedi [30. jz.], 182. p.

³² Kenedi [30. jz.], 181. p.

³³ D.: Igazságügyi reformok. JK 1889. május 24. (21. szám) 165. p.

³⁴ Lásd a politikai 1890 körüli felszólalásairól: Szilágyi Dezső beszédei. II. kötet. Szerk.: Vikár Béla. Budapest, 1909. 132–286. p. és IV. kötet. Szerk.: Dr. Fayer Gyula. Budapest, 1913. 75–154. p.

a miniszteri pályának témánkhoz illeszkedő sikereiről. A szerző művét Szilágyi Dezső emlékének ajánlja.

Didaktikai okokból az értekezésben nem kaphatott helyt a további 1891. évi igazságügyi szervezeti reformokból egy szintén lényeges momentum, a *konzuli bírászkodás* intézményeinek újjászervezése. Ezért röviden e helyt összegezzük az idevonatkozó eredményeinket.³⁵ A konzuli bírászkodásnak a levantei területeken és a Távol-keleten való meghonosítása Európa fejlett ("civilizált") államainak közös érdeke volt, s a konzuli bírói tevékenység a 19. századra teljesen elfogadottá vált. Magyarország azonban nem bírt önálló hatóságokkal, az osztrák örökös tartományok együttesen szervezett konzuli törvényszékeit és fellebbviteli fórumait használhatták a magyar honosok is. A kiegyezés hozta új közjogi helyzetben ez a megoldás azonban szuverenitáselméleti és közjogi szempontból már nem volt fenntartható, mégis a változtatással egészen Szilágyi Dezső fellépéséig vártak. A reform keresztülvitelét jelentősen nehezítette, hogy — az 1867. évi XII. tc. szerint közös külügyről lévén szó — az osztrák kormánnyal és a birodalmi tanáccsal párhuzamosan, egyeztetve kellett mindkét országnak egyszerre megalkotnia a szervezeti és hatásköri törvényt.

Az osztrák és a magyar Igazságügyi Minisztériumok többször is tanácskoztak, s végül fél éves egyeztetések után sikerült a magyar országgyűlés elé terjeszteni a törvényjavaslatot (később az 1891. évi XXXI. tc.). Maga a javaslat egyszerű szervezeti megoldást választott: legnagyobb újjátása a konstantinápolyi konzuli főtörvényszék felállítása volt, míg első fokon lényegében

³⁵ Részletesen lásd: *Antal Tamás*: A konzuli bírászkodás a dualizmus korában. Az 1891. évi XXXI. tc. létrejötte. in: *Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. Tomus IV. Fasciculus 1. Szeged, 2004. 52 p., *Hargitai József*: A konzuli intézmény és a konzuli kapcsolatok jogának története. JK 1999. szeptember. (9. szám) 369–381. p., *Magyar jogi lexikon öt kötetben*. II. kötet. szerk.: Márkus Dezső. Budapest, 1899. 653–656. p. A konzuli bírászkodás nemzetközi irodalmából: *Quincy Wright*: A Model Consular Convention. in: *The American Journal of International Law*. Oct. 1948. Vol 42. No 4. 866–868. p.; *Consular Administration of The Estates of Deceased Nationals*. in: *The American Journal of International Law*. Jan. 1918. Vol 2. No 1. 170–176. p.; *Kurt H. Nadelmann*: American Consular Jurisdiction in Morocco and Tanger. *International Jurisdiction*. in: *The American Journal of International Law*. Oct. 1955. Vol 49. No 4. 506–517. p.; *Richard Young*: The End of Consular Jurisdiction in Morocco. in: *The American Journal of International Law*. Apr. 1957. Vol 51. No 2. 402–406. p.; *D. C. M. Plair*: The Role of The British Consular Service in Overseas Trade 1825–1914. in: *The Economic History Review*. New Series. 1936. Vol 15. No 3. 494–512. p.; *Peter Byrd*: Regional and Functional Specialisation in the British Consular Service. in: *Journal of Contemporary History*. Jan. 1972. Vol 7. No 1/2. 127–145. p.; *Kwan Hai-tung*: Consular Jurisdiction: Its Place in the Present Clamor for Abolition of Trades. in: *Pacific Affairs*. Jun. 1929. Vol 2. No 6. 347–360. p.; *Charles Cheney Hyde*: The Relinquishment of Extraterritorial Jurisdiction in Siam. in: *The American Journal of International Law*. Jul. 1921. Vol 15. No 3. 428–430. p.; *Crawford M. Bishop*: American Extraterritorial Jurisdiction in China. in: *The American Journal of International Law*. Apr. 1926. Vol 20. No 2. 281–299. p.; The Joris Case in the Turkish Capitulations. in: *The American Journal of International Law*. Apr. 1907. Vol 1. No 2. 485. p.; *Eldon R. James*: Jurisdiction over Foreigners in Siam. in: *The American Journal of International Law*. Oct. 1922. Vol 16. No 4. 585–603. p.; *Ermory R. Johnson*: The Early History of the United States Consular Service. 1776–1792. in: *Political Science Quarterly*. Mar. 1898. Vol 13. No 1. 19–40. p.; *Philip Marshall Brown*: The Emancipation of Egypt. in: *The American Journal of International Law*. Jul. 1937. Vol 31. No 3. 469–470. p.; *William L. Dennis*: Extraterritoriality in China. in: *The American Journal of International Law*. Oct. 1924. Vol 18. No 4. 781–786. p.; *N. Wing Mah*: Foreign Jurisdiction in China. in: *The American Journal of International Law*. Oct. 1924. Vol 18. No 4. 676–695. p.; *H. E. Garle*: Judicial Reform and the Egypt Settlement. in: *International Affairs*. Mar. 1932. Vol 11. No 2. 229–250. p.; *Jasper Y. Brinton*: The Closing of the Mixed Courts of Egypt. in: *The American Journal of International Law*. Apr. 1950. Vol 44. No 2. 303–312. p.; *Richard T. Chang*: The Justice of Western Consular Courts in Nineteenth-Century Japan. Westport, Conn.: Greenwood. 1984.; *Jasper Yeates Brinton*: The Mixed Courts of Egypt. New Haven, 1930.; *K. M. Panikkar*: The Principles and Practice of Diplomacy. 1952.; *G. E. Do Nascimento E Silva*: Diplomacy in International Law. 1972.; *Donald E. Queller*: The Office of Ambassadors in the Middle Ages. 1967.; *Garett Mattingly*: Renaissance Diplomacy. 1976.; *Ragnar Numelin*: The Beginnings of Diplomacy: A Sociological Study of Intertribal and International Relations. 1950.; *Frank Adcock and D. J. Mosley*: Diplomacy in Ancient Greece. 1975.; *Immanuel C. Y. Hsü*: China's Entrance into the Family of Nations: The Diplomatic Phase 1858–1880. 1960.; *Блищенко И. П. – Дурдеевский В. Н.*: Дипломатическое и консульское право. Москва. 1962., *Fjodor Fjodorovics Martensz* fontosabb művei: Oroszország és az Ottomán Birodalom közötti viszony II. Katalin cárnő uralkodása idején. Szentpétervár, 1867.; A konzulokról és a konzuli bírászkodásról a Keleten. Szentpétervár, 1873.; A keleti háború és a brüsszeli konferencia 1874–1879. Szentpétervár, 1879.; Oroszország és Anglia Közép-Ázsiában. Szentpétervár, 1880.; Oroszország és Kína. Szentpétervár, 1881.; A civilizált nemzetek jelenkori nemzetközi joga. 1–2. Szentpétervár, 1882–1883.

változatlanul hagyták fenn az addigi gyakorlatot, amelyet rendszerint bilaterális szerződések rögzítettek államonként külön-külön. A magyar külkapcsolatok szempontjából nem mellékes az sem, hogy mely "keleti" birodalmakkal tartottunk fenn kétoldalú kapcsolatokat. Ennek vizsgálatánál kedvező jelenséget tapasztaltunk: hazánk (és a birodalmi tanácsban képviselt tartományok) számos országgal, Perzsiával, Kínával, Japánnal, Sziámmal és Koreával is államközi szerződéses és kölcsönös diplomáciai viszonyban állt.

A konzuli bíráskodás ugyan a törvénykezés rendszerében periférikus jelenségnek számított — Szilágyi kifejezetten anomáliának nevezte —, az országgyűlési vita alkalmával mégis élénk pengeváltások történtek a kormányoldal és az ellenzék között. Színvonalában és szakmaiságában is érdekes volt ez a diskurzus, amely a magyar közjog sarokkövét, a kiegyezési törvényt és az így létrejött reáluniót érintette. A függetlenségek és a mérsékelt ellenzék is az alkotmány teljes félretolását, a szuverenitásunk megsértését látta a javaslatban.

A nézetkülönbség a kiegyezési törvény (1867. évi XII. tc.) értelmezéséből adódott. Nem az első eset volt, hogy a szemben álló felek eltérően interpretálták a kiegyezéssel létrejött duális államban a két monarchia nemzetközi és közjogi helyzetét. Ismét az összmonarchia, az egységes birodalom és a nemzeti szuverenitás s az önálló állami lét ellentéte domborodott ki. Ugyanis az ellenzék újabb közös ügyet látott a vegyes konzuli bírói intézményrendszerben, amelyet számára a konstantinápolyi főtörvényszék testesített meg. A függetlenségek számára Szkylla és Karybdisz volt egyben ez a fellebbviteli fórum, mivel szónoklataikban azt közös és nem vegyes bíróságnak minősítették. Azonban ha ez igaz, akkor egy új közös szerv és új közös ügy keletkezett volna, ami nyíltan ellentétes fejlemény az 1867. évi törvényekkel. Az új közös ügyből pedig a magyar nemzeti szuverenitás további elemének feladására következtettek az ellenzők — amely konklúzió az ő álláspontjuk szerint helyes is lett volna. A bíráskodás közössé tételét ezért nem támogathatták.

A közjogi vita alfája és ómegája abban az egyébként eldönthetetlen kérdésben állt, hogy a főtörvényszék és az első fokú konzulátusi bíróságok közös vagy vegyes szervet képeznek-e. A kormány részéről Szilágyi Dezső a vegyes jelleg, az ellenzék részéről a vezérszónok, Apponyi Albert a közösség mellett tört lándzsát. A kérdést végül nem a nemzetközi jogászok, s még csak nem is az érvek döntötték el, hanem az országgyűlési "szavazógép": a kormánytöbbség a heves ellenzéki tiltakozás ellenére is elfogadta a javaslatot. A közjogi vita ezzel befejeződött, de be nem végződött — mindazonáltal később sem, csak a történelem 1918-ban véget vetett neki.

A képviselőházi obstrukciót az ellenzék győzelemként értékelte: szónokaikat angelizálták, s a szabadelvűek is elégedettek lehettek az eredménnyel. Érdekesség, hogy bár néhány héttel később a birodalmi tanács is elfogadta a hasonló törvényt osztrák részről, ennek ellenére csak jóval később, 1898-tól léptették hatályba hosszas előkészület után. A megoldást — mégis érezve

annak közjogi ellentmondásosságát — eleve ideiglenesnek szánták — ezzel nyugtatgatták az ellenzéket is. A később meg-megújított provizóriumot valójában végül csak a monarchia halála szüntette meg.

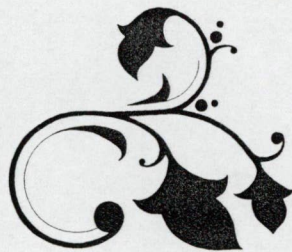
Szilágyi Dezső (1840–1901) mellszobra

(Stróbl Alajos alkotása, 1895.

Magyar Nemzeti Galéria, fotó: Bokor Zsuzsa)

ELSŐ RÉSZ

*A királyi ítélőtáblák decentralizációja (1890: XXV. tc.),
különös tekintettel Debrecenre és Szegedre*

A királyi ítélőtáblák a jogi intézményrendszerben

1. § A királyi táblák jogi szabályozásának áttekintése

A kerületi táblákat megszüntető 1868. évi LIV. tc., a polgári törvénykezési rendtartás (Ptrt), a 3. § a) pontjában új másodfokú fórumrendszert hívott életre: a döntően írásbeli pervitelnek megfelelően centralizálta a jogorvoslati fórumokat, s az egész ország területére — Erdély kivételével, mivel ott Marosvásárhelyt állítottak fel táblát — Pestet, 1872-től Budapestet³⁶ jelölte meg királyi ítélőtábla székhelyül.³⁷

A kialakított struktúrát valójában csak provizórikusnak szánták addig is, amíg az első fokú bíróságok szervezése meg nem történik, azonban az 1871. évi XXXI. tc. hatályba lépése után a másodfokú szervezettel mi sem történt.³⁸ Változatlan állapotban igyekezett — valójában egyre kevésbé — megfelelni a kor igényeinek. A szóbeliség és közvetlenség elvének terjedése azután áthatotta a kodifikációs törekvéseket is: a készülő és tervezett eljárási törvények megalkotás előtt a bírósági szervezet újabb reformja nélkülözhetlenné vált.

Legégetőbb szükség a másodfokú fórumok átszervezésében mutatkozott, mivel a budapesti királyi ítélőtábla sehogyan sem tudta behozni ügghátralékát. Összesen 202 ítélőbírával dolgozott 1889-ben, s évi ügyfélforgalma 104.615 és 125.791 ügydarab között váltakozott, amely egy bírúra évenként több, mint ötszáz ülést rótt. Illetékességi területe 4068 négyzetmérföld volt, 12.637.699 lakost foglalt magába, valamint 53 törvényszéket és 318 járásbíróságot, teljességében 1437 első fokú ítélőbírót.³⁹

A tábla egyértelműen túlterhelte és lassúvá vált, ugyanakkor az első folyamodású bíróságok ezen rendszerben nem állhattak kellő felügyelet alatt. Az igazságügy-miniszteri főfelügyelet sem helyettesíthette azt, mivel 66 törvényszék és 385 járásbíróság felett volt hivatva megtestesülni. További problémát jelentett a bírói előremenetel kérdése is, mivel az egyéni teljesítmények ellenőrzése ekként csaknem lehetetlenné vált. Az is kiemelő, hogy a budapesti tábla vezetése, igazgatása, ellenőrzése — általában koordinálása — a rendkívüli létszám miatt

³⁶ Lásd a Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és szervezéséről szóló 1872. évi XXXVI. tc.-t!

³⁷ A bírósági szervezet reformjáról lásd *Máthé*, 1982. [2. jz.] Már az 1868. évi szervezet kialakításánál szó volt egy több ítélőtáblás megoldásról is, amely Pest, Kőszeg, Nagyszombat, Eperjes, Debrecen, Marosvásárhely és Nagyszeben székhellyel szervezett volna fórumot. Erről ír: A decentralisatio. MI 1890. 33. kötet. Budapest, 1890. 369–371. p.

³⁸ Az első folyamodású bíróságok rendezéséről szóló 1871. évi XXXI. tc.

³⁹ Az 1890. évi XXV. törvénycikk indokolása. KHI87–92. XXI. (1890) 746. szám. 268. p. Az indokoláshoz szerelve lásd még: a javaslat szövegét (261–267. p.), a 2. mellékletet (286–287. p.), a 3. mellékletet (288–289. p.), a 4. mellékletet (290–292. p.), és az 5. mellékletet (293–331. p.). *Lázár Elek – Reiner Ignác*: A m. kir. bíróságok szervezete és területi beosztása. Budapest, 1886. 1. p. *Nyevickey Antal*: A budapesti kir. ítélő tábla hátralékai. A Jog. 1890. március 23. (12. szám) 113–114. p., A kisegítő bírák és az ügghátralékok. A Jog. 1891. január 18. (3. szám) 17–18. p.

csak akadozott. Az alsóbb fokú bíróságok szabályos ügyvitelére pedig jószerént már senki sem figyelt. A tíz polgári és öt büntető tanácsban tevékenykedő királyi ítélőtáblán a jogegység követelményei sem érvényesültek kellő mértékben. Természetes hibát jelentett az ország geográfiai adottságaiból származó jelentékeny távolság, amelyet a feleknek át kellett hidalniuk — a szóbeliség terjedését már ez is jelentős mérvűen gátolta.

A két létező tábláról azt írták, hogy “idomtalan hypertrophia mindkét testület a bírói szervezet organismusában”. Első rendű feladatnak a helyes szemlélet azt tartotta, hogy még az eljárási törvények reformja előtt meg kell alkotni “előbb a működésre képes, az ellenőrzést és a szemmel tartást állandó pontokra irányzottan lehetővé tevő organikus kereteket; ennek nyomán megteremteni az egész judikaturát átható testületi életnek biztosítékait; [...] és ha ezek a szükségszerű előfeltételek megvannak, [...] akkor, de akkor aztán feltétlenül és el nem késve átadni a szervezetnek az eljárási kódexeket s oda nyújtani neki a kiépített anyagi jogot, ez alkotások tervszerű egymásutánjában [...]”. Az igazságügyminiszter is ezen eljárást szándékozott követni, miként azt a beterjesztett törvényből is láthatjuk. A szóbeliség és a közvetlenség elve csak a decentralizáció után bontakozhatott ki a magyar eljárásjogban.⁴⁰

Tehát a büntető és polgári eljárásjogi törvények akkor küszöbön állónak vélt megalkotása is sürgette a legiszlátívát, hogy a szervezeti törvényekkel végre tartósan orvosolja a bírósági szervezet hibáit, mivel a helyes jogorvoslati rendszer minden új perjogi rendszernek előfeltételét jelentette.

Az eddig ismertetett problémák megoldása végett a kormányzat akként határozott, hogy a két ítélőtáblás szerkezet helyett decentralizált másodfolyamodású bírósági struktúrát alkot meg, megfelelően ezzel a szóbeliség, a közvetlenség és a felügyeleti hatékonyság európai követelményeinek. Olyan számban kellett tehát ítélőtáblákat szervezni, hogy a lakosság lakhelyéhez mennél közelebb találhassa meg jogorvoslati lehetőségét, úgyszintén figyelmeznii kellett arra, hogy a táblákhoz telepített felügyeleti és ügyviteli ellenőrzés sikeresen gyakorolható legyen, és hogy mennél könnyebben fejlődjön ki “a vidéki jogszokások praepondarentiája a törvénykezés terén”.⁴¹

Európa-szerte is a decentralizált struktúra valósult meg a 19. század végén, jelesül Algirt nem számítva Franciaországban 26, Németországban 28, Belgiumban 3, Hollandiában 5, Olaszországban pedig 20 főtörvényszék létezett.⁴² Ennnek is figyelembe vételével kezdetben tíz, véglegesen — éppen Debrecen és Nagyvárad törekvései miatt — tizenegy királyi táblát tervezett a kormányzat figyelembe véve az említett igazságügyi célokat. Hazánkban így — 279.769 km²-rel és 15 millió lakossal számolva — átlag egy ítélőtábla jutott volna 1.363.636 állampolgárra

⁴⁰ Günther Antal: A másodbíróságok decentralizációja. JK 1890. április 25. (17. szám). 129–131. p., Tóth Gáspár: A polgári bíróságok szervezéséről. MJÉ XXXIV. Budapest, 1887. (Felolvasatott: 1887. február 14-én.) 1–17. p. Csemegi Károly hozzászólása: 17–19. p.

⁴¹ Egyetértés. 1890. január 26. (25. szám) 1. p., Szokolay István: A decentralizatio. JK 1891. június 5. (23. szám) 177–178. p.

⁴² KHI87–92. XXI. (1890) 746. szám. 271. p.

és 25.433 négyzetkilométerre. Ezt az adatot korrigálnunk kell a ténnyel, hogy a budapesti tábla ezután is nagyobb területen volt illetékes, mint a többi, végeredményül azt közölte az előterjesztés, hogy 1.253.830 lakosra és 24.283 km²-re fog jutni egy tábla.⁴³

A táblák székhelyének kijelölése okozta a legtöbb előzetes vitát. Csak olyan városok voltak javaslatba hozhatók, amelyek nagyságuknál, kulturális intézményeinek számánál, az ország gazdasági-kereskedelmi szerkezetében és úthálózatában elfoglalt helyüknél fogva erre alkalmasnak és érdemesnek mutatkoztak. A versengés hamar megindult, szinte minden jelentősebb város benyújtotta az igényét, hiszen rendkívüli lehetőséget biztosítottak e fórumok a felemelkedés útján minden város számára. A presztizsharcon kívül a felajánlások tekintetében is igyekeztek egymást túllícitálni a jelöltek.⁴⁴

A székhelyek megállapításánál a minisztérium folyvást az országos érdekek számbavételét hirdette szemben a versengők lokálpatriótizmusával. Végül igyekeztek arányosítani is a területeket és a lakosságszámot, anomáliák ennek ellenére is mutatkoztak. *Summa summarum* győztesen Budapest, Debrecen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Szeged és Temesvár kerültek ki a versengésből; az ő kebelükben szervezték meg a királyi táblákat.⁴⁵ Elnökökké az előbbi sorrendben Vajkay Károlyt, a budapesti kir. tábla addigi elnökét, Puky Gyula kúriai bírót, Erdélyi Sándor kir. táblai tanácselnököt, Oberschall Adolfot, a marosvásárhelyi kir. tábla addigi elnökét, Berczelly Jenő kir. táblai tanácselnököt, Elekes Pál kúriai bírót, Zádor Gyula miniszteri tanácsost, Blaskovich Istvánt, a budapesti kereskedelmi és váltótörvényszék elnökét, Lehóczky Kálmán kúriai bírót, Sélley Sándor kúriai bírót és Paiss Andor kir. táblai tanácselnököt nevezték ki.⁴⁶ Mint látható, az új elnököket a kúriai bírák és a velük egyenlő rangban lévők közül választotta ki *Szilágyi Dezső* igazságügy-miniszter.

A megalkotott királyi ítélőtáblákról és a hozzájuk tartozó királyi főügyészségekről szóló, 1890. májusában elfogadott 1890. évi XXV. tc. a továbbiakban részletezte a területi illetékességet.⁴⁷ A legnagyobbra a budapesti, legkisebbre a pécsi táblát szervezték.

Minden királyi ítélőtábla saját területén abban a hatáskörben járhatott el, melyet a törvények és rendeletek a már létező királyi táblákra ruháztak. Azon törvényszékekre nézve, melyek külön ügybíróssággal voltak ellátva (pl. bánya-, pénzügyi, sajtóesküdtszéki bíráskodás), az egész külön ügybíróssági területre annak a királyi ítélőtáblának a hatásköre terjedt ki, amelynek kerületéhez a törvényszék tartozott. A minisztérium egyébként valamely járásbírósság akár egész

⁴³ KHI87–92. XXI. (1890) 746. szám. 271. p.

⁴⁴ 1890. évi XXV. tc. 2. számú melléklete. Itt megemlíti Győr, Kassa, Nagyvárad, Pécs, Sopron, Szeged, Temesvár, Kolozsvár, Pozsony, Arad, Szombathely, Besztercebánya, Eperjes, Kőszeg, Marosvásárhely, Nagykanizsa, Pápa, Nagyszeben és Fiume felajánlásait. KHI87–92. XXI. (1890) 746. szám. 286–287. p.

⁴⁵ 1890. évi XXV. tc. 1. §.

⁴⁶ A kir. táblai elnökök. JK 1891. január 30. (5. szám) 33. p.

⁴⁷ 1890. évi XXV. tc. 2. §. E § országgyűlési vitája: 1890. május 5-7. PN 1890. május 5. (123.szám) 1. p., május 7. (125. szám) 1. p.

területét, akár annak egy részét rendelettel más tábla kerületéhez tartozó törvényszék, avagy járásbírótság területéhez is csatolhatta.⁴⁸

A királyi ítélőtáblánál az ítélőbírói személyzet elnökből, tanácselnökökből (I., II. osztályú) és bírákból (I., II., osztályú), a segédszemélyzet elnöki titkárból (I., II. osztályú), tanácsjegyzőkből és fordítóból állt azzal, hogy tanácsjegyzői szolgálatra albírák is berendelhettek voltak. A berendelés maximum két évre szólhatott. Országosan kezdetben az ítélő táblai bírák száma a 245-öt nem haladhatta meg. A pontos létszámról rendre igazságügy-miniszteri rendelet határozott. Egy ítélőtáblára átlagosan 21 bíró esett. Működött emellett még igazgató, irodatiszt, írnok, számtanácsos, számtiszt, számadó és gyakornok is. Alelnököt és fogalmazókat nem alkalmaztak. A bírósági jegyzői kinevezésnek feltétele volt, hogy olyan kvalitásokkal bírjon a személy, hogy később — a szükséges gyakorlat megszerzését követően — törvényszéki bíráló lehessen kinevezhető.⁴⁹

Végül a Korona kinevezett teljességgel 244 bírót (elnök, tanácselnök, ítélő bíró), és pedig: 8 kúriai bírót, 163 királyi táblai bírót, 56 törvényszéki bírót, 8 ügyvédet, 5 királyi ügyészt és 4 járásbíró.⁵⁰ Mint látható, a jogi professzió minden ágából kerültek ki bírák, még az ügyvédek közül is.

Javadalmaikban fizetést, vidéken lakpénzt, Budapesten lakpénzt és helyi pótlékot húzhattak a kinevezettek. A fokozatos fizetéssel járó állások akképp voltak rendszeresítendőek, hogy az állások teljes száma minden fokozatban egyenelő legyen.

Polgári ügyekben a táblák rendszerint felfolyamodás útján végérvényesen döntöttek (*res iudicta*). További rendes jogorvoslatnak a másodbírósnál végzések ellen csupán a következő esetekben volt helye: 1. Ha a másodbírósnál az egész eljárást újabb, vagy pót eljárás megrendelése nélkül megsemmisítette. 2. Ha a másodbírósnál az eljárást felfüggesztette, vagy megszüntette, vagy az elsőbírósnál a felfüggesztést vagy megszüntetést rendelő végzését helyben hagyta. 3. Ha a másodbírósnál a felfüggesztett eljárásnak újabb folyamatba tétele iránti kérelmet elutasította, vagy az elsőbírósnál ilyen elutasító végzését helyben hagyta. 4. Ha a másodbírósnál azon esetekben, amelyekben a rendes bírói illetőségtől eltérésnek helye nincs, az illetéktelen bíróságot illetékesnek, vagy az illetékes bíróságot illetéktelennek mondotta ki. A másodbírósnál végzés ellen megengedett felfolyamodásnak halasztó hatálya nem volt.⁵¹

Büntető eljárásban fellebbviteli fórumként működtek, azonban a királyi törvényszékeknek a vizsgálat megindítását vagy folytatását elrendelő határozata ellen további felfolyamodásnak nem volt helye, továbbá a kir. táblának azon határozata ellen, mely által a kir. törvényszéknek vád alá helyezést elrendelő határozata helyben hagyatott, fellebbvitel szintén nem lehetett.⁵² Ha

⁴⁸ 1890. évi XXV. tc. 3–4. §.

⁴⁹ 1890. évi XXV. tc. 5–7. §., 24. §.

⁵⁰ Várady Károly: A kir. táblai kinevezésekre [...]. JK 1891. május 29. (22. szám). 174. p.

⁵¹ A polgári törvénykezési rendtartás módosításáról szóló 1881. évi LIX. tc. 59. §.

⁵² A magyar büntető törvénykönyvek hatályba léptetéséről szóló 1880. évi XXXVII. tc. 45. §

az elsőfokú eljárás a járásbírószágon kezdődött, harmadfokon, egyébként másodfokon jártak el a táblák.⁵³

A korábban fennálló budapesti és marosvásárhelyi királyi ítélőtáblák és főügyészségek működésüket 1891. május 4-én szüntették be, s az új táblák önálló életüket május 5-én kezdték meg.⁵⁴ A vonatkozó rendelet mellé hamarosan megjelent az átmeneti és egyéb intézkedésekről szóló miniszteri rendelet is, amely a személyzeti és ügyátadásról rendelkezett. A táblák elnökeit miniszteri biztosnak jelölte meg, s feladatuk a korábban fennálló tábláktól érkezett iratok haladéktalan iktatása és rendezése volt. Rendelkezett az eskütétel idejéről, az első teljes ülés teendőiről (9. §), a sürgős ügyeknek az átmeneti időben (1891. március 1. – május 5.) történő elintézéséről (4., 17. §), a jogfolytonosságról (13. §) az alapítványok kezeléséről (12. §), az irodaigazgatók kezelési feladatáról (15. §). A budapesti és a marosvásárhelyi ítélőtáblák 1891. július 5-től kezdve nyolc heti törvénszünetet tartottak (18. §).⁵⁵

Mivel a Kúria mellett a tábláknál is működött jogegységi döntések meghozatalához szükséges *teljes ülés* (1890. évi XXV. tc. 13. §), ezért ezt külön rendelet szabályozta igen részletesen.⁵⁶ Ugyanis azokban az ügyekben, melyekben a királyi ítélőtáblák mint utolsó fokú bíróságok jártak el, mindegyik tanácsuknak ügyelnie kellett arra, hogy vitás elvi jelentőségű jogkérdések feletti megállapodásaik nyilvántartassanak. Ilyenkor a vonatkozó jogesetet és a döntést meg kellett szövegezni és a tábla minden tagjának tudomására kellett hozni. A határozatokat a határozattárban kellett gyűjteni. Emellett a jogegység megóvása érdekében a táblák teljes ülést tarthattak, ha a határozattárba felvett elvi jogegységi döntéstől eltérően akartak egy ügyet eldönteni; ha két tanács ugyanabban a még nem iktatott jogegységi kérdésben ellentétesen döntött; ha más ítélőtáblánál folytatott gyakorlattal ellenkezett az adott helyen követett döntéshozatali eredmény (4. §). A teljes ülések lehettek polgári és büntető ügyszakúak, de létezett vegyes ülés is. A teljes ülés nem volt nyilvános. A tábla elnöke elnökölt, határozatképességhez az ítélő bírák kétharmadának jelenléte volt szükséges, egyébként szótöbbséggel döntöttek. (6. §). Az elfogadott döntvény szövegezésére azután külön bizottságot szerveztek, amely megalkotta az indokolást is. Majd a Kúria elnökéhez és az igazságügy-miniszterhez kellett a határozatokat felterjeszteni. A Kúria teljes ülési döntvényei az ítélőtáblai döntvényt megváltoztathatták, illetve a tábla is *ex nunc* hatályon kívül helyezhette egy már közzétett döntését. Ilyenkor minősített többségi szavazásra volt szükség (11. §).⁵⁷

⁵³ A fellebbviteli bíróságok szabályozásáról [...] szóló 1883. évi VI. tc. 1., 5., 7. §.

⁵⁴ A m. kir. igazságügyminiszternek 762/I. M. E. számú rendelete a [...] a kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek működése megkezdésének időpontja iránt. MRT 1891. Budapest, 1891. 53. p.; A kir. ítélő táblák. JSZ 1891. május 7. (IV/19. szám) 613–614. p.

⁵⁵ A m. kir. igazságügyminiszternek 1395/I. M. E. számú rendelete [...] az 1890. évi XXV. tc. életbeléptetéséhez szükséges átmeneti és egyéb intézkedések tárgyában — a kir. ítélőtáblákra vonatkozólag. MRT 1891. Budapest, 1891. 58–67. p.

⁵⁶ A m. kir. igazságügyminiszternek 4214/I. M. E. számú rendelete a kir. ítélőtáblák és a kir. Curia teljes üléseinek szabályozása tárgyában. MRT 1891. Budapest, 1891. 1167–1181. p.

⁵⁷ A jogegységi eljárásról lásd még PN 1890. április 25. (113. szám) 1. p., *Vidt Géza*: A decentralisatio és egységes jogszolgáltatás gyakorlatilag. A Jog. 1891. november 1. (44. szám) 321–322. p., *Frankfurter Sándor*: A decentralisatio és az egységes jogszolgáltatás. A Jog. 1891. november 22. (47. szám) 345. p., *Incze József*: A bíró és az ügyvéd. A Jog. 1891. szeptember 20. (38. szám) 273–274. p., *Sánta Elemér*: Gondolatok a törvénykezdésünk szervezetéről. JSZ 1890. május 22. (II/21. szám) 683–684. p.

A jogegységi eljárás üdvözölt és vitatott intézmény is volt egyben; a szükségességét általában nem kifogásolták, de előfordult, hogy fenntartásokat fogalmaztak meg a tekintetben, hogy vajon rendelkeznek-e a táblák megfelelő személyi állománnyal, szakértőkkel a döntvények megalkotásához. Hibásnak tartották némelyek a már meghozott, de esetleg téves döntés megváltoztatásának kétharmados szabályát is⁵⁸. Minden esetre “a jogegység a királyi táblák működésének egyöntetűsége által [volt] eszközlendő; tehát a jogegység alapjai, létfeltételei nem a legfelsőbb fórumon, hanem a kir. táblák körében léteznek”. Ráadásul felismereték, hogy “jogegységet a jogszolgáltatásban deklarálni nem lehet, hanem annak a tudomány világító fáklyája mellett, és tökéletesb törvényszerkezet talaján, a kellő bírói szakképzettség s tapasztaltság útján kell kifejlődni [...]”⁵⁹.

A jogszabályi keretek ezen rövid ismertetése után a törvénycikk vitájának történetére térünk át.

2. § Az 1890. évi XXV. tc. megalkotása

Az ítélőtáblák decentralizációjáról szóló törvénytervezet megalkotása érdekében az igazságügy-miniszter ankétot szervezett 1890. március 3-ára: az értekezletre meghívták Karap Ferenc főrendi házi tagot, Teleszky István, Czorda Bódog igazságügyi államtitkárokat, Szabó Miklós kúriai elnököt, Daruváry Alajos kúriai másodlenököt, Baross Kálmán és Manoilovich Emil kúriai tanácselnököket, Vajky Károlyt, a budapesti királyi tábla elnökét, Sárkány József alelnököt, Kozma Sándor budapesti királyi főügyészt, Wlassich Gyula főügyészhelyettest, Karap Ferenc, Tóth Ferenc, Berczelly Jenő és Erdély Sándor budapesti királyi táblai tanácselnököket, Hodossy Imrét, a budapesti ügyvédi kamara elnökét és Chorin Ferenc országgyűlési képviselőt. A jegyző Balogh Jenő főügyészégi fogalmazó volt.⁶⁰

Az értekezlet érdemi munkáját március 6-án kezdte meg, vita nélkül elfogadták általánosságban a tervezetet és nyomban a részletes vitához kezdtek; a 8. §-ig haladtak előre. Március 8-án folytatták a munkát a 18. §-ig. A szaktanácskozmány a harmadik ülésen fejezte be a tárgyalást március 13-án. “Az anket nagy többsége helyeselte az Igazságügy-minisztériumban kidolgozott tervezet érdemleges rendelkezéseit, és így, ha az új kabinet a székhelyeket véglegesen megállapítja, mi sem áll útjában annak, hogy a tervezet Öfelségéhez és azután a törvényhozás elé terjesszessék.”⁶¹

⁵⁸ X: A kir. táblák és a Curia teljes-üléseinek szabályozása. JK 1891. augusztus 28. (35. szám) 273. p.

⁵⁹ Szokolay István: A kir. táblák szervezésének kérdéséhez. JK 1890. május 2. (18. szám) 138. p.

⁶⁰ PN 1890. március 2. (60. szám) 1. p. és március 3. (61. szám) 1. p.

⁶¹ PN 1890. március 6. (64. szám) 1. p., március 8. (66. szám) 2. p., március 13. (71. szám) 1. p.

Igyekeztek titokban tartani a tanácskozmányon elhangzottakat⁶², az *Ügyvédek Lapja* azonban mégis megszerezte a tervezet Wlassics Gyula által fogalmazott szövegét és rendkívüli számban adta azt közre.⁶³ Ez a kormányzati oldalon többeket minimum felháborított, a *Pesti Napló* írta is, hogy “az *Ügyvédek Lapja* tegnap indiskréciót követett el, midőn a királyi táblák és főügyészségek szervezéséről az ankét-tagokkal csak bizalmasan közölt előadói tervezetet nyilvánosságra hozta. [...] a közölt tervezet kormányjavaslatnak éppen nem tekinthető.”⁶⁴ Az utókor számára mégis szerencsés e tett, mivel innen ismerhetjük meg az országgyűlési bizottságok elé terjesztett eredeti szövegezést.

Végül a törvénycikket — az alapelveket és a költségvetést, valamint a 11 székhelyet rögzítő 1890. április 3-i kormányülés után⁶⁵ — az igazságügy-miniszter az osztályok mellőzésével 1890. április 17-én a 359. ülésen nyújtotta be az országgyűlésnek és kérte, hogy azt az igazságügyi és a pénzügyi bizottságok elé utalják.⁶⁶ Mindez meg is történt, április 21-én a bizottság tárgyalás alá vette az ügyrendi pontot; benne Chorin Ferenc előadó a bírák számát emelte volna, s akkor még túlzottnak találta a jogegységi hatáskört mondván, hogy az törvényhozási feladat. Fabinyi Teofilnak a nyugdíjazás körül voltak kételyei. Azonban a legtöbben, így Beksics Gusztáv, Horváth Lajos és Győri Elek elfogadták a javaslatot általánosságban. Szilágyi Dezső ígéretet tett az első bíróságok székhelyeire vonatkozó törvény beterjesztésére is.⁶⁷ A székhelyek tekintetében már a bizottságban is vita alakult ki, Bokros Elek, Matuska Péter és Varasdy Károly Szombathelyt, Fabinyi Teofil Győrt éltette, a Szabadelvű Párt pedig Arad mellőzésén háborodott fel és petíciót sürgetett.⁶⁸ A bírák számát 250-re javasolta emelni Krajtsik képviselő, amivel Horváth Lajos mélyen egyetértett.

A 13. § és a jogegység kérdése már itt is jelentősebb vitát váltott ki; Szivák Imre, Matuska Péter és Rokonyi Gyula elfogadta volna, Gaál Jenő és Horváth Lajos viszont a szakasz kihagyása mellett érvelt.⁶⁹ A nyugdíj megvonásáról szóló 20. §-nál Fabinyi és Chorin javasolta, hogy az áthelyezést el nem fogadó bíró nyugdíjának csak felét veszítse el.

Április 28-ra az igazságügyi bizottság Kőrössi Sándor elnökletével el is készítette jelentését. Ebben kifejtették, hogy az 1868. évi szabályozásnál nem igazságügyi, hanem a szétagoltság megszüntetése érdekében politikai és nemzeti érdek volt a felsőbb bíróságok

⁶² A titkos konferencia. ÜL 1890. március 8. (10. szám) 1. p.

⁶³ A királyi ítélőtáblák. ÜL 1890. március 12. (11. szám). 1–2. p., Lásd még: A királyi tábla decentralizációja. A Jog. 1890. április 20. (16. szám) 155–156. p., Szemle. MI 1890. 33. szám. Budapest, 1890. 185. p., *Mezey Barna*: Wlassics Gyula, a büntetőjog és a bűnvádi perjog professzora. in: Wlassics Gyula és kora 1852–1937. Szerk.: Kapiller Imre. Zalaegerszegi füzetek 8. Zalaegerszeg, 2002. 60–78. p.

⁶⁴ PN 1890. március 13. (71. szám) esti kiadás 1. p.

⁶⁵ MOL K27 X57 3770. 1890. április 3.

⁶⁶ KHN87–92. XVII. (1890) 350. p., MOL K2. 4570/1890. számú irat. Tartalma: a törvényjavaslat kézírata Szilágyi Dezső aláírásával (13 p.), az indoklás kézírata Szilágyi Dezső aláírásával (15–62. p.), I. melléklet a felajánlásokról (63–65. p.), II. melléklet a költségtervekről táblázattal (66–72. p.) és III. melléklet a táblák beosztásáról, területi illetékességéről, népességi adatokról az 1880. évi népszámlálás szerint (73–92. p.). Lásd még: A decentralisatio. MI 1890. 33. kötet. Budapest, 1890. 369–371. p.

⁶⁷ PN 1890. április 22. (110. szám) 1. p.

⁶⁸ PN 1890. április 23. (111. szám) 2. p.

⁶⁹ PN 1890. április 26. (114. szám) 1–2. p.

centralizációja, s a két királyi tábla létrehozása. Azonban a büntető és a civilis eljárásjog újabb keletű fejlődése annak részletesebb szabályozása előtt megkívánta az átalakítást.⁷⁰

“Ha a bírói szervezet fokozatosan az új perjognak részletes megállapításától tétetnék függővé, s mindezen nagy horderejű törvényeket egyszerre szándékoznók életbe léptetni: az új bírói szervezet oly feladattal helyeztetne szembe, amellyel az megbírkózni teljesen képtelen volna”⁷¹ — hangzott a megállapítás. A megalkotandó új eljárási törvényeket alkalmazni “begyakorolt” bírói szervezet nélkül nem volna lehetséges. Ezen jogalkotási programhoz tartozott továbbá a felügyeleti jog szabályozásának kérdése is.

A bizottság a székhelyek megállapításának bírálatánál kettős szempontot vett figyelembe: egyfelől a város fejlettségénél fogva legyen kiemelkedő jelentőségű mind társadalmi, mind gazdasági értelemben, másrészt a népesség aránylagosan legyen felosztva a székhelyek között. Megállapították, hogy 24.300 km²-re és 1 millió 250 ezer lakosra jusson egy tábla. A bizottság helyesen látta át, hogy azon szempont, “vajjon a tervezett beosztás egészében megbírálvá, megfelel-e az ország érdekének” elsődleges fontosságú, “s ha a kérdés igennel döntetett el, a beosztást el kellett fogadni még akkor is, ha általa egyes vidékek s városok különben jogos érdekei kielégítésre nem találtak.”⁷²

Néhány ponton módosították a törvényjavaslat szövegét, egyébként egyetértőleg elfogadták azt. A stiláris javításokat nem számítva a lényegesebb módosítások a következők voltak: a 3. §-ban megalkották a külön ügybírói hatóság és a külön ügybírói terület fogalmakat a kivételes bírósági hatóság és kivételes bírósági terület helyett. A 7. §-ban a kinevezendő bírák számát az eredeti 233-ról 245-re emelték fel, mivel az akkori szervezetben 221 bíró működött, 12 a Kúriához volt beosztva, 16 pedig tanácselnökként funkcionált. A 8. §-ba beiktatták azt a mondatot, mely szerint a fordítói és tolmácsdíjakat az igazságügyminiszter rendeletben állapítja meg. A 11. §-ban eltörölték a miniszter azon megkötését, hogy a magasabb fizetési fokozatba az első szervezésnél már eleve csak a magasabb javadalmú bírákat helyezhesse be. A 13. § akként módosult, hogy kimondták: a Kúria teljes ülési megállapodásai az 1881. évi LIX. tc. 4. §-ában meghatározott hatállyal bírnak, azaz az ügyek eldöntésére *irányadók*. A 20. §-ba a bizottság iktatta azt a később vitatott rendelkezést, mely szerint azon bíró, aki nem fogadja el az áthelyezését, hivataláról lemondottnak tekintendő. Végül a 25. §-t oda módosították, hogy a törvényileg biztosított 8 heti szabadság a szervezés évében is rendelkezésre álljon a bírák számára.⁷³

A bírák áthelyezéséről is szóló 1871. évi IX. tc. megengedte, hogy a bírák átszervezés esetén akár akaratuk ellenére is áthelyezhetők legyenek. Ezen klauzulába fogódzkodva a

⁷⁰ KHI87–92. XXII. (1890) 773. szám. 123–124. p.

⁷¹ KHI87–92. XXII. (1890) 773. szám. 124. p.

⁷² KHI87–92. XXII. (1890) 773. szám. 125. p.

⁷³ KHI87–92. XXII. (1890) 773. szám. 128–129. p.

bizottság elfogadta a javaslat azon rendelkezését, amely az áthelyezések lehetőségéről szólott, mivel "az elmozdíthatatlanság nem öncél, hanem csak eszköz az ország igazságügyi érdekeinek előmozdítására".⁷⁴

A törvényjavaslat az igazságügyi bizottságtól a pénzügyihez került, amely szintén április 28-án döntött a tárgyban, s változtatás nélkül elfogadta a javaslat szövegét egyetértően a székhelyek számával, a fizetések és lakbérek rendezésével, és táblázatokat készített a várható egyéb kiadásokról is.⁷⁵ Busbach Péter szerint a várható költségek 230 ezer és még 60 ezer ft-ba fognak kerülni.⁷⁶

Az országgyűlési pártok május 1-jén vették előzetes tárgyalás alá a javaslatot. A mérsékelt ellenzék részéről hozzászólt Horváth Lajos, Veszter Imre, Bernáth Béla, Fenyvessy Ferenc, Gaál Jenő, Beöthy Ákos, Grecksák Károly és Apponyi Albert. Elhatározták, hogy általánosságban elfogadják a javaslatot, és a részletes vitánál az ellenzőkkel szemben támogatják Győrt. A Függetlenségi és '48-as Párt felszólalói Irányi Dániel, Polónyi Géza, Holló Lajos, Győri Elek és Eötvös Károly voltak, akik Szombathely, Arad és Besztercebánya igényét hangsúlyozták. A szabadelvűeknél Falk Miksa, Görgei Béla, Varasdy Károly, Boros Béni, Tisza Kálmán, Kubinyi Árpád, Kajuch József, Mohay Sándor, Hertelenszky Béla, Hannibal József és Andaházi László képviselők kértek szót és elfogadták a javaslatot annak részleteiben is.⁷⁷

Így a főbb országgyűlési pártok előzetesen támogatták a javaslatot, ha a részletekben el is tértek egymástól, "de arra nézve körülbelül megegyeznek nálunk a vélemények, hogy a táblák decentralizációja által megkezdett s a felügyeleti jognak szabályozásával folytatandó kiépítése a magyar bírói szervezetnek, mint első lépés a reformok terén, elfogadható, ha azt nyomon követi a polgári és bűnvádi eljárások modern alapokra fektetett újjáalkotása." A javaslat két legvitatottabb pontja a jogegység és a bírói kényszernyugdíjazás volt. "A kérdés csak az, nem-e nagyobb a kár, melyet ily rendelkezés a bírói függetlenségen ejteni képes, mint az a haszon, melyet a törvénykezés ez által nyerni fog, vagy a szükség, mely ez irányba jelentkezik."⁷⁸

Az országgyűlés plenáris ülése 1890. május 2-án, pénteken kezdett hozzá a javaslat általános vitájához. Ebben először Chorin Ferenc (Szabadelvű Párt), az igazságügyi bizottság előadója szólalt fel. Ő is előadta, hogy az 1868. évi szabályozás elvi alapját az állam egységének megszilárdítása jelentette, emiatt a decentralizáció akkor szóba sem kerülhetett. Azonban "az ország, melynek sikerült egy hatalmas és nagy fővárost teremtenie, most azon feladattal áll szemben, hogy a vidéken is hatalmas központokat teremtsen, melyekből szintén kisugároznék a magyar állam hódító ereje [...]"⁷⁹ A másik indokot a pénzügyi élet hozta: 1868-ban e

⁷⁴ KH187–92. XXII. (1890) 773. szám. 127. p.

⁷⁵ KH187–92. XXII. (1890) 773. szám. 130–132. p.

⁷⁶ PN 1890. április 28. (116. szám) esti kiadás 1. p.

⁷⁷ PN 1890. május 1. (119. szám) 1–2. p.

⁷⁸ PN 1890. május 3. (125. szám) 1. p.

⁷⁹ KHN87–92. XVIII. (1890) 13. p.

decentralizáció még túl költséges lett volna, azonban mostanra, az eljárási törvények megalkotása előtt a kérdés sürgetővé vált. Valamint, miként már említettük, a budapesti királyi tábla túlterheltsége is indokolta a szervezeti reformokat.

Chorin elmondta, hogy a bizottság egyhangúlag támogatta a törvényjavaslatot, mivel nem szerencsés jelentős távolságokra helyezni a döntési székhelyeket az állampolgároktól. Elemezte a két pervitel jellegzetességeit; a hangsúly írásbeli perben az előadón, szóbeliben azonban az elnökön nyugszik; írásbeli perben a bíró az aktákból referál, míg szóbeli permenetnél a felek előadásai képezik a per alapját. Ráadásul az írásbeli per kötött bizonyítási rendszerű, a szóbeli viszont szabad. Mindezek a szóbeli pervitelt predesztinálták. Sokan jobb előléptetési rendszert is reméltek az új fórumoktól.

Kitért arra, hogy a táblák tisztán geográfiai elven való beosztása az eltérő népesség miatt lehetetlen volt. Célul tűzték ki, hogy olyan városokban helyezzék el őket, amelyek “az illető vidéknek úgy forgalmi, értelmi, mint közigazgatási központját képezik, s melyek a városiasságnak oly színvonalán állanak, hogy királyi táblai székhelyekül alkalmasak legyenek.”⁸⁰ Ugyanakkor igyekeztek a kellő erkölcsi súly megteremtése érdekében a táblákat jelentősebb méretű városokba helyezni.

A bírói szolgálati viszony megszűnéséről szóló, a bizottság által módosított szövegű 20. §-hoz azon megjegyzést fűzte, hogy a szóban lévő rendelkezéssel nem a bírói függetlenséget kívánták megtámadni, hanem az igazságszolgáltatás szervezeti érdekeit emelték magasabb szintre. Ugyanis a bíró tartozik székhelyét felcseréni azzal, amelyet számára az igazságszolgáltatás kijelöl. Ezt az 1869. évi IV. tc. és az 1871. évi IX. tc. is tartalmazza. A nyugdíjazhatatlanság pedig szintén nem lehet öncél, csak a bírói szervezet érdekeinek megfelelően alkalmazható. A kisebb érdekeknek meg kell hátrálniuk a nagyobb, országos érdekek előtt.

A függetlenségek részéről Polónyi Géza emelkedett szólásra, midőn kifogásolta a reform egyes elemeinek sorrendjét. Miként kifejtette, “nem a bírói szervezetbe illesztendő a szóbeliség, hanem a szóbeliségbe illesztendő a bírói szervezet, szóval a szervezetnek kell alkalmazkodnia a perjoghoz és nem megfordítva”. Azaz előbb tervezte volna a perjogi kodifikációt, s csak azután a bírói fórumok reformját. “A perjog megalkotása feltétlenül előbbre való, mint a szervezeti kérdés. [...] A szervezet a keret, a perjog a kép.”⁸¹

Kifogásolta, hogy a törvényjavaslat szerinti 305 ezer forintos költségben nem volt benne a nyugdíjazandó ítélő táblai bírák után az országot érő teher, s nem volt benne az áthelyezések folytán és a pótlékok címén adományozott 200–400 ft sem. Tehát a törvényjavaslat nem igazít el azon kérdésben, mennyibe is fog kerülni mindez.

⁸⁰ KHN87–92. XVIII. (1890) 14. p.

⁸¹ KHN87–92. XVIII. (1890) 16. p. Hasonló vélemény olvasható: Igazságügyi reformok. Magyar Közigazgatás. 1890. április 24. (17. szám) 1–2. p.

A székhelyekhez hozzászólva kijelentette, hogy a bizottság által javasolt két szempont mellé még egy harmadik is kíváncskodna: nevezetesen a magyarosítás lehetősége. Ebből a szempontból hibásnak tartotta, hogy a Dunáninneni 13 felső vármegyébe Pozsonytól Kassáig egyetlen táblát sem terveztek. Így 12. székhelynek javasolta Besztercebányát. Túl soknak tekintette az alföldi táblák számát, szerinte Temesvár és Nagyvárád helyett inkább Aradon kellett volna felállítani egyet, és a nagyváradi területét felosztani javasolta Debrecen, Kolozsvár és Marosvásárhely viszonylatában. Győr helyett inkább Szombathellyel értett volna egyet.⁸²

A jogegységi határozatokat is kifogásolta, mivel akként látta, hogy ezek veszélyeztetik a bírói függetlenséget. Szerinte a jogegység a Kúria által nem volt elérhető. Szerinte inkább a bírói felelősségről kellett volna törvényt alkotni, az megoldotta volna az egységesség problémáját is. Véleménye szerint a jogegységi döntés egyébként is indokolatlan "ingerentia" a bírói ítélkezésbe.

A nyugdíjazásról szóló 19. §-t is sérelmezte. "Én — miként mondta — a miniszter úrnak olyan jogot, hogy teljesen szabad tetszésétől függjön egy királyi táblai vagy bármely bíró nyugdíjazása, sem Szilágyi Dezső igazságügyministernek, sem semmiféle miniszternek soha sem fogok megadni."⁸³

Azonban a javaslatot általánosan mégis elfogadták, mivel az szükséges a szóbeli pervitel elterjesztéséhez, de kijelentette, hogy pártja a 4., 15., 16., 19., és 20. §§-at harmadszori olvasatban sem kívánja megszavazni.⁸⁴

A felszólalóhoz csatlakozott Horváth Lajos (Mérsékelt Ellenzék) is, aki azon a nézetten állt, hogy "a királyi táblák decentralizációjának fontos kérdésében még ma teljes alapossággal s helyes lelki nyugalommal dönteni, s egy minden tekintetben kielégítő, s további változásnak alá nem vetett szervezetet megállapítani még nem lehet". Ő is idejekorainak tartotta a szabályozást.⁸⁵

Veszter Imre (Mérsékelt Ellenzék) is *filius ante patrem*nek vélte a javaslatot, de kész volt azt megszavazni is. A már kifogásolt 19. §-t ő sem értette, mondván, hogy a "bírói szervezet niveaujának ily módon való emeléséért nem vagyok hajlandó feláldozni ama nagyobb érdeket, mely a bírói elmozdíthatatlanság intact fentartásában rejlik." A nyugdíjazás kérdését pedig nemcsak aggályosnak, de igazságtalannak is vélte. Hibásnak tekintette a jogegység kérdését is, mivel ekként a Kúriát törvényt magyarázó joggal ruháznák fel. Túl jelentősnek találta azt a hatalmat, amellyel az állam egy állandó, senkinek sem felelős, a társadalomtól külön álló bírói testületet felruházni szándékozott. Végül mégis oda konkludált, hogy támogatja a tervezetet.⁸⁶

⁸² KHN87–92. XVIII. (1890) 17–19. p.

⁸³ KHN87–92. XVIII. (1890) 22–23. p.

⁸⁴ KHN87–92. XVIII. (1890) 19–21. p.

⁸⁵ KHN87–92. XVIII. (1890) 24. p.

⁸⁶ KHN87–92. XVIII. (1890) 25–28. p.

Holló Lajos (Függetlenségi és 48-as Párt) a szélsőbal támogatásával a javaslat vitájához sem járult hozzá. Először is felháborítóan soknak találta benne a felhatalmazások számát (számvevőség rendezése, főügyészségek megszervezése, nyugdíjazás, albírák berendelése, területi átcsatolások, egyéb záró intézkedések). Másik oknak a perjog mellőzését tartotta, mivel szerinte a kettőt csak együtt lett volna szabad szabályozni. "Hogy az írásbeliség további és pedig hosszabb időre terjedő fenntartásával ennyi ítélőtábla állíttassék fel kis területeken ily csekély számú ítélőbírákkal, azt magam részéről helyesnek nem tarthatom" — mondotta. A territoriális jogok korszaka fog feltámadni szerinte, ha megvalósul a decentralizáció. "Decentralizációra tehát szerintem nincs szükség csupán a szóbeliség előkészítése miatt, mert az egyszerűen életbe léptetési kérdés [...]"⁸⁷ A bírósági szervezet reformját csak a szóbeliség következményének tekintette, annak kimondása élvezett nála prioritást. A felhatalmazásokat és ezzel a mimiszerbe vetett bizalmat túlzónak vélte, szerinte bizalomra nem lehetett bíróságot szervezni.

Hertelendy Béla (Szabadelvű Párt) az ügghátralékok miatt aggódott elsődlegesen, nemeg Nagykanizsa és Székesfehérvár mellőzött érdekeiért.⁸⁸

Csatár Zsigmond (Függetlenségi és 48-as Párt) nem sokban látta át a javaslat szükségességét, legalábbis erről árulkodnak kijelentései, amelyek szerint a táblák reformjára nincs is szükség, helyette inkább a kereskedelmi és a váltótörvényt, valamint a büntető törvénykönyvet módosította volna (az utóbbit enyhíteni kívánta!), s javasolta a bagatellbíróságok felállítását. Újszerű ötletként azzal állt elő, hogy a táblai hatáskört terjesszék ki valamennyi törvényszékre (!), s akkor majd be lehet hozni a nyilvánosságot és a szóbeliséget. Teljességében elvetette a törvényjavaslatot; érzésünk szerint nem is igazán értette meg.⁸⁹

Mocsáry Lajos (Függetlenségi és 48-as Párt) sem fogadta el a javaslatot. A reformprogramot ebben a szerkezetben határozottan szabadságellenesnek és reactionariusnak tartotta. Szerinte a bírói szervezet módosítása csak korollárium a szóbeliségnek, tehát csak az eljárási törvények után érdemes foglalkozni vele. Az esküdszékek bevezetése mellett tört lándzsát, szerinte a fellebbezés intézménye is szükségtelen volt, szerencsésebbnek vélte első fokon befejezni az ügyeket esküdszékek által.⁹⁰

Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter nagyszabású válasszal reagált a felszólalók észrevételeire. Kifejtette, hogy a reformok háttérében az áll, hogy szóbeli pervitelre szándékoznak áttérni, s egyúttal egy hatékony jogorvoslati rendszer megalkotása is feladatnak mutatkozott. Az ajánlott esküdszékek behozatalát nem tekintette jó megoldásnak, különösen polgári ügyekben nem, mivel igen csekély volt azon társadalmi rétegek száma, akik alkalmasak lettek volna a feladatra.⁹¹

⁸⁷ KHN87–92. XVIII. (1890) 30–31. p.

⁸⁸ KHN87–92. XVIII. (1890) 33–34. p.

⁸⁹ KHN87–92. XVIII. (1890) 35–40. p.

⁹⁰ KHN87–92. XVIII. (1890) 41–42. p.

⁹¹ A beszéd teljes szövegét lásd még PN 1890. május 4. (122. szám). melléklet.1–2. p.

Nem értett egyet az időelőttiségre vonatkozó kritikával sem. Szerinte már így is késésben álltak, mivel a decentralizációt már az elsőfokú bíróságok szervezésével együtt 1871-ben meg kellett volna valósítani. "Oly monstruosus másodbírószági szervezetet, aminő Magyarországon van, széles e világban sehol sem találunk" — mondta, s hozzátette, hogy ezen hibát helyrehozni a legfontosabb és legsürgősebb teendő.⁹² Kifejtette, hogy a német reformok az ottani szervezeti viszonyok miatt nem lehetnek irányadók; nekünk a hazai szükségből kell kiindulnunk.

Másik jelentősebb kifogás a felhatalmazások miatt érte a javaslatot. Ami az átcsatolásokat illette, Szilágyi Dezső hangsúlyozta, hogy hasonló joga a miniszternek a törvényszékek vonatkozásában már létezett (ti. egy községet rendeleti úton egy másik törvényszékhez utalhatott), ez esetben mi oknál fogva ne csatolhasson egy járást másik táblához. Az átirányításnak táblák viszonylatában is működnie kellett. Ami a főügyészségek szervezését illeti: azért nem szándékozott már 1890-ben 11-et szervezni, mert az ügyforgalomra való tekintettel ez nem volt indokolt, a hierarchiát ez a megoldás egyébként sem veszélyeztette, sem a jogegységességet, mivel az utóbbi biztosítása a bíróságok feladata volt. A számvevőséget pedig külföldön is rendre rendelettel szabályozzák, s nem törvényileg.⁹³

Polónyi azt nyilatkozta, hogy "a miniszternek emberi gyarlósága tört ki ezen javaslatban, mert a javaslat alkalmas arra, hogy Szilágyi Dezső nagyméltóságú igazságügyminister úr bőven jutalmazza és büntesse azokat, akiket jutalmazni és büntetni akar". Erre a miniszter azt válaszolta, hogy "ha ilyen felhatalmazást kér, mely őt egész világ ellenőrzése alá helyezi, nagy naivitás azt hinni, hogy a magánhajlamok kielégítésére szolgál. [...] Sokkal kíméletesebb, ha ezen az alapon történik valami a bírakkal, mintha a bírák nyilvános disciplináris eljárással, melynek célja, hogy képtelenségüket kimondassék, zaklattatnának".⁹⁴

A szervezésről elmondta: "Határozott és nagy horderejű lépés ez, ha nem történik is külföldi chablonok szerint, mert a mi szükségünk méltatásával és a mi állapotunk és szükségleteink kifolyásaként történik." Megígérte, hogy megfelelő időn belül a többi reform is következni fog. Addig is kérte a törvényjavaslat megszavazását. Végül a képviselők részletes vitára alkalmasnak is találták az előterjesztetteket.⁹⁵

A javaslat részletes vitáját 1890. május 5-én, hétfőn a 367. országos ülésen kezdte meg a Ház. A törvény címét vita nélkül elfogadták. A székhelyekről szóló első szakasz viszont terjedelmes felszólalásokra adott okot, mivel számos képviselő érvelt egyik vagy másik város mellőzése, valamint beemelése mellett.

Falk Miksa (Szabadelvű Párt) Aradot élte; felhozta például az ottani hivatalokat és intézményeket bizonyítandó a város urbanizációját, s feltette azt a később is többször fölmerülő

⁹² KHN87–92. XVIII. (1890) 46–48. p.

⁹³ KHN87–92. XVIII. (1890) 48–51. p.

⁹⁴ KHN87–92. XVIII. (1890) 52. p.

⁹⁵ KHN87–92. XVIII. (1890) 52–53. p., lásd még: MOL K2 4651/1890. számú iratot (3786. ügyszám) és a 4655/1890. számú iratot (3790. ügyszám).

kérdést, hogy “miképpen lehet ma azt állítani, hogy ha majd a szóbeliség behozatik, éppen csak 11 tábla fog kelleni; sem nem egyel több, sem nem egyel kevesebb”.⁹⁶ Az észrevétel jogos volt, mivel valójában semmi nem indokolta, hogy pontosan tizenegy tábla létesüljön; mint utaltunk rá, eredetileg eleve csak tízet szándékoztak felállítani, de végül Debrecen és Nagyvárad vitájából mindkét város győztesen került ki, ezért emelkedett a táblák száma eggyel. Pedig Polónyi Géza szerint “Debrecen talán mégis csak egy kicsit magyarabb város Nagyváradnál. Nem?”. Azonban a kormányzat ennél többet engedni nem kívánt, így valójában minden további argumentáció csak az országgyűlési napló hasábjait szaporította — s eredményt nem hozott.

Falk Miksa érdekes indítványt tett: javasolta a javaslatot az igazságügyi bizottságnak visszaadni, hogy az találjon helyet benne a magyar Golgotának, Aradnak. Pécskai Gaál Jenő (Mérsékelt Ellenzék) csatlakozott Falkhoz Arad ügyében, s hirdette, hogy a tizenegyes szám jól hangzik ugyan, de nem szentség. Sőt a tizenkettes számot is kevésnek találta, minden esetre Aradnak feltétlenül helyet keresett ő is.⁹⁷ Fabinyi Teofil (Szabadelvű Párt) azonban nyíltan Arad ellen foglalt állást, akivel szemben Boros Béni védte meg a várost, aki egyébként szintén a tizenkettes szám mellett tört lándzsát.⁹⁸

Bujanovich Sándor (Mérsékelt Ellenzék) Eperjes képviselője volt, nem csoda, hogy szépeket szólt városáról. Megjegyzendő, hogy észrevételeiben találni rációt, mivel Eperjes a magyar jogtörténetben jelentős igazságszolgáltatási hagyományokkal rendelkezett. Ott működött a Tiszaninnyi kerület egykori táblája, s a neoabszolutizmus ideje alatt is helyet adott az egyik fellebbezési bíróságnak (*Oberlandsgericht*). Azonban 1870-ben nem adtak neki törvényhatósági jogot, 1887-ben pedig tűzvész pusztította el a várost. Mindezekért a támogatás elkelt volna Eperjesnek, ráadásul ott működött jogakadémia is, s az ottani szlovák városi lakosság jelentős missziót látott el nemzetpolitikai szempontból. Mindezekért Kassa helyett Eperjest javasolta.⁹⁹

A Kassát képviselő Jókai Mór (Szabadelvű Párt) természetesen ragaszkodott az eredeti szövegezéshez.

Varasdy Károly (Szabadelvű Párt) a Dunántúl illetén felosztása ellen tiltakozott. A főtörvényszékek az ország délkeleti felében egymást érték a tervek szerint, míg az említett térség csak két táblában részesült, abban is rosszul, mivel szerinte Győr helyett Szombathely lett volna méltóbb. Ott működött közjegyzőség, ügyvédi kamara és sajtóesküdtszék is, akárcsak Aradon. Szombathely vasúti forgalma is meghaladta Győréét, amely ezzel szemben nem volt gravitációs centrum. “A Szombathely ellen felhozott kifogások — bizonygatta. — tehát merőben alaptalanok és a versengő féltékenység által kiesztelt röpke szólamok [...]”.¹⁰⁰

⁹⁶ KHN87–92. XVIII. (1890) 56. p., MOL K2 4668/1890. (3795. ügyszám)

⁹⁷ KHN87–92. XVIII. (1890) 62–63. p.

⁹⁸ KHN87–92. XVIII. (1890) 68., 86–88. p.; PN 1890. május 6. (124. szám) esti kiadás 1. p.

⁹⁹ KHN87–92. XVIII. (1890) 57–59. p.; PN 1890. május 6. (124. szám) melléklet 1–2. p., MOL K2 4668/1890. számú irat. (3795. ügyszám).

¹⁰⁰ KHN87–92. XVIII. (1890) 65–67. p., MOL K2 4668/1890. számú irat. (3795. ügyszám).

Ziskay Antal (Szabadelvű Párt) azonban hajóforgalmi, pénzügyi, gabonakereskedelmi, adózási és geográfiai szempontok alapján megvédte Győr városát.

Nagy István (Mérsékelt Ellenzék), Fabinyi Teofil (Szabadelvű Párt) és Bolgár Ferenc (Mérsékelt Ellenzék) Sopront találta érdemesnek márcsak a kulturális és a lakásviszonyokat tekintve is.¹⁰¹ Goda Béla (Mérsékelt ellenzék) ellenezte Sopront, mivel az szerinte “gutgesinnt” (jó felfogású, azaz osztrákbarát) város volt, Hannibal József azonban kiállt Sopronért.

Halassy Gyula (Szabadelvű Párt) inkább Besztercebányára hívta fel a figyelmet¹⁰², akárcsak Polónyi Géza (Függetlenségi és 48-as Párt). Báró Kaas Ivor (Mérsékelt Ellenzék) is akként vélekedett, hogy “a magyar államiságnak legyen ereje és gyűjtött hatalma” a Felvidéken is, ezért megfontolandónak vélte Besztercét, netalán Selmec- vagy Körmöcbányát a lakosságszámtól függetlenül¹⁰³ (nem a méret számít...!).

Az első szakasz vitáját Chorin Ferenc és Szilágyi Dezső felszólalásai zárták. Chorin kifejtette, hogy “a területi beosztás, melyet a törvényjavaslat tervez, egészben véve kielégítik az ország érdekeit [...]”, s a törvényjavaslat vonatkozó §-át elfogadásra ajánlotta a T. Háznak.¹⁰⁴ Szilágyi, bár már több ízben szólott, ismét diadalt aratott. Grandiózus beszédében nagyszerű retorikával utasította vissz az őt és az igazságügyi kormányzatot ért bírálatokat, azt, hogy el akarná választani Magyarországot Erdélytől, hogy a felvidéki nemzetiségek érdekeit nem akarja figyelembe venni a szervezésnél. Teljesen illuzórikusnak vélte azon feltevést, hogy a szóbeliség behoztalával a táblák száma jelentősen, “hegyen-völgyön” át növekednék: “ha egy főtörvényszéki szervezet annyira elaprózza a felsőbbíráóságokat, hogy azok sem az erkölcsi, sem az értelmi súllyal nem bírnak, amelyek feladataik teljesítéséhez szükségesek; [...] midőn a különbség köztük és az első bíróságok között inkább csak névleg, nem pedig súlyban és számban foghatólag van kifejezve, az a főtörvényszéki szervezet megbukott, feladataira nem képes, a jogorvoslatok elintézésére valódi biztosítékot nem nyújt”.¹⁰⁵

“Amennyire az én belátásom terjed, ez a tervezet nem tökéletes ugyan, nem kifogástalan, hanem a lehetségesek közt a legjobb” — vallotta Szilágyi, s hozzátette, hogy a tervezetet nem részenkét, hanem a maga teljességében kell vizsgálni.

Végül a szavazáskor egyetlen módosítást sem fogadtak el, az eredeti szöveget állapította meg véglegesnek a képviselőház.

A területi illetékességről szóló 2. § vitája meglepetéssel kezdődött, ugyanis váratlanul Szilágyi Dezső hozzájárult egy képviselői módosító indítványhoz, nevezetsen Kubinyi Árpád

¹⁰¹ KHN87–92. XVIII.(1890) 83–84. p., 69–70. p., 92–93. p.

¹⁰² MOL K2 4675/1890. számú irat (3799. ügyszám).

¹⁰³ KHN87–92. XVIII. (1890) 94–95. p.

¹⁰⁴ KHN87–92. XVIII. (1890) 96–97. p.

¹⁰⁵ KHN87–92. XVIII. (1890) 99. p.

(Szabadelvű Párt) azon felvetéséhez, hogy a rózsahegy-i törvényszék ne a kassai, hanem a pozsonyi ítélőtáblához tartozzon.¹⁰⁶

Reviczky Károly (Függetlenségi és 48-as Párt) az esztergomi járásbírószéket szerette volna a budapesti királyi táblához csatoltatni, Boros Béni (Szabadelvű Párt) pedig az aradi törvényszéket a szegedihez. Mivel a módosításoknál indokul merültek fel a nehéz közlekedési viszonyok, az illetékes szakminiszter, Baross Gábor is szót kért, s eloszlatta az út- és vasúthálózattal szemben felmerült kételyeket mondván, hogy a közlekedés egy jó igazságügyi tervnek nem fogja akadályát képezni. A szakasz vitája hamar befejeződött, miután Szilágyi Dezső emlékeztetett: a tervek szerint a járásbírószégek átcsatolására az igazságügy-miniszter úgy is felhatalmaztatik, ezért ezen kérdéssel akkor és ott nem volt érdemes vitázni. Így Kubinyi indítványát elfogadva, egy módosítással megállapították a 2. § szövegét is.¹⁰⁷

A hatáskört tárgyzó 3. §-hoz módosító indítvány nem hangzott el, elfogadta a képviselőház az igazságügyi bizottság által megállapított (2) bekezdést is.¹⁰⁸

A járásbírószégek miniszteri átcsatolásáról rendelkező 4. § már harsányabb megnyilvánulásokra adott okot; Haviár Dániel (Függetlenségi és 48-as Párt) szónokolta is: “[...] a területek tekintetében a törvényhozás annyira féltékeny [...], hogy nem enged egy legkisebb községet vagy pusztát sem átengedni anélkül, hogy a kormány a törvényhozásnak beleegyezését törvényjavaslatba ne kérelmezze. Hasonló a törvények kívánsága igazságügyi tekintetből az egyes területek és székhelyek beosztását illetően is.” A szakasz kihagyását javasolta.¹⁰⁹

Holló Lajos (Függetlenségi és 48-as Párt) is ellene szólalt fel, s megjegyezte, hogy Szilágyi bemutatkozó programbeszédében együttes kodifikációs és szervezeti jogalkotást ígért. “Nem mondtam együttes törvényhozási megalkotást!” — felelte erre a miniszter, majd folytatta azzal, hogy ismertette a hatályos jogszabályokat, melyek szerint egy járásbírószék vagy törvényszék székhelyét megváltoztathatja, csak a számukat nem módosíthatja a legisztatíva nélkül. Ilyen körülmények mellett nem értette, mi oknál fogva ne eszközölhetne változtatást a táblákat illetően is; ezzel időt spórolhatnak meg és a járásbírószégek székhelyeit is rendezni majd törvény, ha azok már biztosak lesznek. Holló azon felvetésére, hogy legalább utólagos hozzájáruláshoz kössék az átcsatolást, azt válaszolta Szilágyi, hogy “a királyi táblai terület nem önálló valami, az egy compositum quid, s össze van téve a törvényszékek területeiből, amelyek szintén nem önálló valamik, hanem szintén járásbírószégek területéből vannak összetéve. Ha tehát valakinek megadom azt a jogot, hogy a járásbírószéki területet rendelettel megváltoztathassa, a leglényegesebb jogot adtam meg, a további azután csak egyszerű folyomány. Ne méltóztassék

¹⁰⁶ KHN87–92. XVIII. (1890) 102. p., MOL K2 4675/1890. számú irat (3800. ügyszám).

¹⁰⁷ KHN87–92. XVIII. (1890) 102–105. p.

¹⁰⁸ MOL K2 4675/1890. számú irat (3801. ügyszám).

¹⁰⁹ KHN87–92. XVIII. (1890) 106–108. p., MOL K2 4686/1890. számú irat (3806., 3807. ügyszám).

tehát azt hinni, hogy valami garancia volna abban, ha azt a cifraságot tesszük a törvénybe, hogy a járásbíróság területét rendelettel lehet ugyan megváltoztatni, de azt, ami ennek logikai folyománya, azt már törvényben kell kimondani.”¹¹⁰

Az utólagos bejelentés kérdése szintén felesleges (pedig Fenyvessy Ferenc [Szabadelvű Párt] is felvetette): mivel ha nagyobb jelentőségű esetben nem kell bejelentést tenni az országgyűléshez, akkor kisebbben sem érdemes.

A szavazás megtartotta ezt a szövegrészt is. Az 5. és a 6. §-ok nem képezték vita tárgyát. Az ítélőbírák számát országosan 245-ben megállapító, a bizottság által némileg módosított 7. §-nál már eltört a mécses. Haviár Dániel (Függetlenségi és 48-as Párt) fél évi provizóriumot kért a létszám-megállapításhoz, Polónyi (Függetlenségi és 48-as Párt) pedig egy kérdéscsomagot szerkesztett: Hányszor helyezhető át egy bíró? A Kúriánál meglévő 12 kisegítő bírót meg akarják-e tartani? Az ügghátralékokat nem kell decentralizálni, egyszerűbb volna-e valamennyit elintézni Pesten? Szilágyi Dezső türelmes volt, s felelt valamennyi kérdésre. Ha valakit egyszer kineveztek egy táblához, az már többé nem mozdítható el onnan; a 12 ideiglenes kúriai bírót fenntartja; az ügghátralék egybentartása pedig feleslegesen megzavarná a táblák szervezését.¹¹¹

Chorin Ferenc (Szabadelvű Párt) felszólalásában hangsúlyozta, hogy “Ezen szakasz tisztán a gyakorlati szükség kifolyása.” Végül az ülés változtatás nélkül elfogadta a bizottság által megállapított létszámot.

A fizetésekről rendelkező 8-12. §-ok észrevételt nem váltottak ki, azokat az eredeti szerkezetben fogadta el a Ház.

A jogegységi teljes ülésekről szóló 13. §-hoz maga Szilágyi Dezső terjesztett elő pontosító módosító indítványt. A modifikáció beiktatta a 2., 5., 6. bekezdést és átformálta a 3. és az utolsó bekezdést, ezzel nyerte el végső formáját a törvényhely.¹¹² Kivételesen Polónyi Géza is támogatólag szólalt fel, bár jobbnak látta volna a perjognál a szabályozást. Simonfay János (Függetlenségi és 48-as Párt) egy teljesen új eljárást javasolt, amely kizárólag a Kúriának engedett volna jogegységi döntést, a táblák csupán felterjeszthették volna hozzá a vitás ügyben hozott elvi állásfoglalásukat eldöntés végett.¹¹³ Végül — tekintve a komolynak látszó módosításokat — a plénum az igazságügyi bizottsághoz utalta a kérdéses szakaszt az indítványokkal együtt.

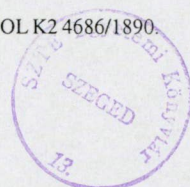
A 14. §-t nem észrevételezték. A számvevőségekről is intézkedő 15. §-hoz Boda Vilmos (Függetlenségi és 48-as Párt) fűzött néhány szót azzal, hogy javasolta a számvevőségi teendők miképpen végrehajtásának külön országgyűlési ellenőrzését. Mivel azonban a budget-ben mind

¹¹⁰ KHN87–92. XVIII. (1890) 110–113. p.; PN 1890. május 7. (125. szám) esti kiadás 1–2. p.

¹¹¹ KHN87–92. XVIII. (1890) 116–118. p. A berendelt albírák hatásköréről ténylegesen: X. Y.: Kisegítő albírák. JSZ 1891. május 14. (IV/20. szám) 645–647. p.

¹¹² KHN87–92. XVIII. (1890) 119–120. p., KHI87–92. XXII. (1890) 787. szám. 160. p.

¹¹³ KHN87–92. XVIII. (1890) 121. p., KHI87–92. XXII. (1890) 788. szám. 161. p., PN 1890. május 8. (126. szám) 1. p., MOL K2 4686/1890. számú irat (3808. ügyszám).

a főügyészségek, mind a számvevőségek szerepeltek, végül elállt az indítványától és elfogadták a szakaszt, csakúgy mint hozzászólás nélkül a 16., 17., és 18 §-okat.

A nyugdíjazhatóság lehetőségét kimondó 19. § már az általános vitában is a kritikák tüzebe került, s úgy tűnt ott el is használták a képviselők az észrevételeket, így a részletes vitában már csak Veszter Imre (Mérsékelt Ellenzék) kifogásolta a rendelkezést és féltette a bírói függetlenséget. Chorin Ferenc védte meg a javaslatot. "Bírói szervezés esetén — mondta — nem csak nálunk, hanem más országokban is felfüggeszthető a bírói függetlenség éppen azon nagy érdek nevében, amely miatt a bírák függetlensége és áthelyezhetetlensége a törvényben biztosítva van [...] e felhatalmazás politikai okból nem kéretik, ennek indító oka tisztán az igazságszolgáltatás érdeke, s hogy egy új, s gyökeres szervezés előtt állva, a felhatalmazás tisztán annak időtartamára terjed ki, s megszűnik, mihelyst az új táblák működésüket megkezdik".¹¹⁴ A képviselők többsége belenyugodott abba, hogy a törvényjavaslat a szerzett jogokat nem sérti, és megszavazta a szakaszt.

A kényszernyugdíjazást tárgyzó 20. §-hoz Chorin fűzött kiegészítést a végleges szöveg második bekezdéseként (utalva az 1885. évi XI. tc.-re), amit az ülés el is fogadott.

A 21–27. §-ok nem módosultak, elfogadta őket a Ház, az átmeneti kiadásokról szóló 28. §-t pedig az igazságügyi bizottság által javasolt változatban véglegesítették.¹¹⁵

A 370. országos ülésen visszatértek a függőben hagyott, s az igazságügyi bizottsághoz utalt 13. §-hoz, amelyet az igazságügy-miniszter módosításával fogadott el a bizottság, Simonfayét pedig elvetették. Itt újdonság volt, hogy a királyi tábla teljes ülési határozta *kötelező* a királyi táblára, csakúgy mint a Kúria által meghozott plenáris határozat (itt az "irányadó" szót cserélték ki), továbbá, hogy a tábla 2/3-os döntéssel "provokálhatja" a Kúriát egy korábbi határozat megváltoztatására.¹¹⁶

A 371. országos ülésen, 1890. május 9-én, pénteken a képviselőház harmadik olvasatban is elfogadta a törvényjavaslatot, s a főrendi házhoz felküldeni rendelték azt. A javaslat képviselőház által megállapított szövege május 10-én érkezett a főrendekhez, ahol nyomban a közjogi és törvénykezési bizottsághoz utalták.¹¹⁷

A plenáris tárgyalását május 16-án, az LIV. ülésen kezdték meg. A bizottsági jelentés¹¹⁸ ismeretében Zichy Nándor gróf kívánt általánosságban hozzászólni. Kifejtette, hogy szerinte a szóbeliség és közvetlenség perjogi megvalósítása volna a megelőzőleg megoldandó kérdés. Azonban elismerte a decentralizáció fontosságát is: mértékét az idő és a viszonyok kérdése, valamint a peres ügyek tárgyalásának mikéntje jelenti. A javaslatot tárgyalás alapjául elfogadta.¹¹⁹

¹¹⁴ KHN87–92. XVIII. (1890) 124–125. p., lásd még Nyugdíj és decentralizáció. ÜL 1890. április 26. (18. szám) 1. p., MOL K2 4686/1890. számú irat (3809. ügyszám).

¹¹⁵ MOL K2 4686/1890. számú irat (3810., 3811., 3812. ügyszám).

¹¹⁶ KHN87–92. XVIII. (1890) 127–128. p., KH187–92. XXII. (1890) 789. szám. 162. p., MOL K2 4696/1890. számú irat (3815. ügyszám).

¹¹⁷ FHN87–92. III. (1890) 76. p.

¹¹⁸ FH187–92. VIII. (1890) 480. szám. 265–267. p.

¹¹⁹ FHN87–92. III. (1890) 88–89. p.

Szilágyi Dezső válaszában elmondta, hogy a szóbeliséget és a közvetlenséget bár jogszabályban még nem deklarálták, de elkerülhetetlenségükről a meggyőződés generális: “Magyarország közvéleményének túlnyomó nagy részénél rendíthetetlen meggyőződéssé vált és pedig csak egyetlen okból: mert meggyőződtek arról, hogy csak a szóbeli eljárás biztosítja azokat a formákat, amelyek között az ítéletnek meghozatala, tehát az igazságszolgáltatási teendők végzete sokkal helyesebben történhetik, mint a jelenlegi formák közt; és meggyőződött — de erről már nem csak a jogi közvélemény, hanem az is, amelyet laicusnak szoktak nevezni —, hogy Magyarországon a jogorvoslatokkal való visszaélésen csakis ily módon lehet segíteni.”¹²⁰ Az ítéletek egyöntetűségét az új rendszerben a 13. § biztosítja majd: vagyis a Kúria és az ítélőtáblák teljes ülései. Ugyanakkor az első fokú fórumok feletti felügyelet hatékonysága is növekedni fog. Így az ítélőtáblák szétoztását a többi reform alapjaként, jó előkészítőjeként értelmezte.

A miniszteri válasz után egyéb észrevétel nem lévén, mind általánosságban, mind részleteiben további vita nélkül fogadták el a törvényjavaslatot.¹²¹ Ezért a képviselőháznak való megküldést követően az uralkodóhoz szentesítés végett hódoló tisztelettel május 17-én fel is terjesztették. Egyúttal az igazságügy-miniszter is megküldte szentesítés végett törvénycikk alakjában szerkesztve a javaslatot a miniszterelnöknek.¹²² A szentesítés június 5-én kelt, a törvényt június 16-án hirdették ki. A szentesítési záradék a következő: “Magyar minisztériumom előterjesztése folytán az ítélőtáblák és főügyészségek szervezéséről szóló, a magyar országgyűlés által elfogadott törvényjavaslatot szentesítvén, azt szokásos alakban kiállítva, kihirdetés és további intézkedés végett mondott minisztériumomnak megküldöm. Ferenc József.”¹²³

Az Országos Törvénytárban való kihirdetésről a következő ülésszak elején, október 2-án tájékoztatta a házelnök a képviselőket.¹²⁴

Az országgyűlési vitáról elmondható, hogy általában véve támogatásra talált a kormány által beterjesztett javaslat, arányaiban kevés vitával, egy képviselői és két előterjesztői módosítással el is fogadták az 1890. évi XXV. tc. szövegét. Az ellenzék konstruktív volt, a törvényjavaslattal szemben “az ellenző kritika kötelességszerű gyakorlására szorítkozott”, hiszen “a bírói függetlenség igazi biztosítéka elsősorban és mindenek fölött az erőteljes testületi szervezet, melyben a bírói jellem képződik, s az önállóság erkölcsi alapokon válik korporatív hatalommá.”¹²⁵

¹²⁰ FHN87–92. III. (1890) 90–91. p.

¹²¹ FHN87–92. III. (1890) 93. p., MOL K2 4699/1890. számú irat (a javaslat kinyomtatott szövege).

¹²² MOL K 26. Miniszterelnökség. 1704/1890. számú irat. Melléklet: a javaslat nyomtatott szövege.

¹²³ MOL K 26. 1807/1890. számú irat. Mellékletek: 1. az országgyűlés által eszközölt módosítások ismertetése és indokolása Szilágyi Dezső és Szapáry Gyula aláírásával. 2. Az Országos Levéltár elismervénye a szentesített törvénycikk egy példányának átvételéről.

¹²⁴ KHN87–92. XIX. (1890) 8. p., KHI87–92. XXII. (1890) 792. szám. 165–172. p. Lásd még: *Hártói Szokolay István*: A kir. ítélőtáblák, ügyészségek s bíróságok újabb szervezésére vonatkozó összes törvények s rendeletek. Budapest, 1891. 71 p.

¹²⁵ PN 1890. május 3. (121. szám). 1. p., május 4. (122. szám) 1–2. p.

Az I. fejezet 2. §-ának eredeti közlése: *Antal Tamás*: A királyi ítélőtáblák újjászervezése (1890). JK 2003. október (10. szám) 432–439. p.

II. FEJEZET

Az ítélőtáblák felállítása

1. § Az ítélőtáblák megszervezése országosan

1890. március 1-jén a budapesti királyi ítélőtábla még negyven éves jubileumát ülte meg *Vajkay Károly* elnök vezetésével, azonban erre az ünnepségre már a jövő decentralizációjának árnyéka vetült. A bírák azonban tettekre voltak, hangoztatták, hogy "ha az újjászervezés ideje elérkezik, mindannyian hazafias odaadással fogják meghoznia a justiczia szent ügyének az áldozatot".¹²⁶

Igaz a decentralizációnak voltak kritikusai: bíralták az országgyűlésen kívül is, mondván: "az igazságügyi kormány feladata lett volna egy egységes bírósági szervezeti törvényt előterjeszteni, melynek a kir. táblák decentralizációja csak egy részét képezné. Úgy, amint a tervezet most van, annak mint önálló igazságügyi reformnak jogosultsága nincs."¹²⁷ Kifogásolták kezdetben a leendő táblák számát is, egyesek keveselték, mások sokallották azt, valamint a politikai elvű elosztásra figyelmeztettek. Az új perrendtartások hiányát is többen felrótták a kormánynak.¹²⁸

A királyi táblák szétosztásának mégis lett létjogosultsága. A törvény akadálytalan elfogadása megmutatta a magyar politika és a közvélemény ezirányú egységességét, s hamar a gyakorlati megvalósulás került a figyelem origójába. A decentralizációt sokan még 1890. november 1-jére várták, de mikor kiderült, hogy a kormány nem mondta fel a budapesti ítélőtábla bérleti szerződéseit azév május 14-ig (azaz fél évre előre), akkor nyilvánvalóvá vált, hogy a megvalósulás a következő évig feltétlenül várat magára.¹²⁹

Mindez egyben azt a félelmet is jelentette, hogy 1891 ősze előtt nem valósulhat meg a reform, mivel a szakvélemény képtelenségnek tartotta azt a törvénykezési időben véghezvinni. Akként gondolták, hogy majd csak a bírósági szünet után lehet a táblákat működésbe állítani.¹³⁰ A törvénykezési szünetet pedig a tavaszi hónapokra áthelyezni ellenkezett volna mind a judikatúra ökonómiájával, mind a bírák üdülésének természetes időpontjával. Ha pedig várni kellett, javasolták a büntető és a polgári eljárás addig befejeződő kodifikációját.¹³¹ Mindenestre

¹²⁶ A tábla ünnepe. ÜL 1890. március 1. (9. szám) 1–2. p.

¹²⁷ A kir. táblák decentralizációjáról szóló tervezet. ÜL 1890. március 15. (12. szám) 1. p.

¹²⁸ A kir. táblák decentralizációja. ÜL 1890. március 22. (13. szám) 3–4. p., A decentralizáció. ÜL 1890. április 12. 1. p.

¹²⁹ Mikor kezdik meg az új táblák működésüket? ÜL 1890. május 10. (20. szám) 6. p.

¹³⁰ A decentralizáció életbeléptetése. ÜL 1890. május 17. (21. szám) 1. p., A kir. ítélőtáblák decentralizációjának életbeléptetése. JSZ 1890. szeptember 25. (III/13. szám) 385–390. p.

¹³¹ A decentralizáció elhalasztása. ÜL 1890. június 14. (25. szám) 1–2. p.

a városok készültek erre is, arra is: Kolozsvár kivételével valamennyi város jelezte, hogy november 1-ig az ideiglenes elhelyezésről gondoskodni fog.

Az őszi folyamán felvetődött, hogy a polgári peres eljárás reformja megindítható lenne: ezt többé-kevésbé üdvözölte a közvélemény azzal, hogy a legtöbben lehetetlennek tartották egy ilyen mérvű alkotás keresztülvitelét az országgyűlésen — beleértve különösen az igazságügyi bizottság állásfoglalását — néhány hónap alatt. “Előre látjuk, hogy a polgári peres eljárásról szóló törvény sem lesz ebben az esztendőben megalkotható. [...] Nem lett volna szabad sem a decentralizációra, sem az utóbb említett reformra nézve oly ígéreteket tenni s oly reményeket kelteni, melyek nem teljesíthetők [...]”¹³² Azt azonban nem is gondolták, hogy ezen eljárásjogi reformra még két évtizedet kell várniuk!

A másik kérdés személyi síkon vetődött fel, mivel “jó igazságszolgáltatás helyes kinevezési politika nélkül nem létezik”. “Ha itt a kormány nem kellő időben, nem szakkörökből vett és figyelemre méltatott tájékoztatás alapján, nem tervszerűen és az egész intézkedésnek hatását a maga nagy vonatkozásaiban átérző módon fog eljárni, több bajt fog okozni, mint amennyit a magyar judikatúra kiheverni képes lesz.”¹³³

Az észrevétel természetesen jogos volt, azonban mindenki bízott Szilágyi Dezső génuszában. Okát adta ennek személye, hiszen a bírói elmozdíthatatlanságon a szervezés erejéig az új törvény szerint csorba esett, azonban a kinevezés tényével a bírói függetlenség az elmozdíthatatlanság garanciájával együtt ismét érvénybe lépett. Az igazságügy-miniszter személye volt a garancia arra, hogy a kormányzat mindezt önkény jellegűen nem fogja felhasználni. Ugyanakkor be kellett látni, hogy a reform jellegéből fakadóan más megoldás aligha mutatkozik, mint az ítélőtáblai bírák személyi elmozdítása és új városba áthelyezése. Helyesen ugyanis abból az elvből indultak ki, hogy a decentralizáció után is azon bírák legyenek főtörvényszéken alkalmazásban, akik már eddig is bizonyítottak Budapesten vagy Marosvásárhelyt. Az *“alulról mindenki fentébb lép egyet” elv szerencsésen fel sem merült.*

Az alkalmatlan bírák kényszernyugdíjazásáról szóló rendelkezést is Szilágyira tekintettel fogadta el a szakma, mondván, hogy “ha az tisztán és kizárólag a judikatura javítása érdekében alkalmaztatik az új szervezés céljaira, sokkal több hasznot képes nyújtani, semhogy ezt ne tenné egyenesen kötelességévé a törvényhozásnak, az a kár, melyet az ily bíráknak további működése az új szervezetben okozhatna.”¹³⁴ A miniszter személye — a jelenből visszatekintve, ma úgy tűnik — a legfőbb garanciája volt a jogállamiság megtartásának.

Summa summarum a költözködés és a kinevezések is vártak 1891 tavaszáig. A költségelőirányzatokat is ehhez mérten tervezték: az új évben csupán nyolc hónappal számoltak, s ezzel némi pénzt is megspóroltak. Eszerint tehát a királyi ítélőtáblák címe a költségvetésben

¹³² Az igazságügyi reformok. ÜL 1890. szeptember 6. (37. szám) 1–2. p.

¹³³ Személyi kérdések a decentralizációban. ÜL 1890. május 3. (19. szám) 2–3. p.

¹³⁴ A másodbíróságok új szervezése. ÜL 1890. május 10. (20. szám) 1. p.

az 1890. évre megszavazott 796.442 ft-tal szemben 1891-ben 1.002.416 ft-ra emelkedett, azaz 205.947 ft-tal többet irányoztak elő. A személyi járandóságokra az 1890. évre 754.842 ft-ot szavaztak meg, az új szervezet javára 1.033.679 ft-ot számoltak, tehát 278.887 ft-tal többet. Dologi kiadásokra az 1890. évre megszavaztatott 41.600 ft, az egész évi szükséglet az új szervezet szerint pedig 70.900 ft, vagyis 29.300 ft-tal több lett. A dologi kiadásoknak a végösszeg megállapításakor csak kétharmadával számoltak, viszont hozzáadták az előző évi előirányzat egyharmadát a szolgák ruhailletményének elhagyásával, mivel azt 12 hónapra kalkulálták.¹³⁵

A személyi járandóságok részletezésénél olvashatjuk a teljes táblai személyi állományt országos viszonylatban. Eszerint kineveztek 11 elnököt, Budapesten ideiglenesen megtartottak 1 alelnököt, 20 tanácselnököt, 12 Kúriához beosztott bírót, 201 bírót, 11 elnöki titkárt, 14 fogalmazót, 9 fordítót, 12 igazgatót, 30 irodatisztet, 66 írnokot, 30 beosztott albíró és 72 szolgát. Teljességgel ez 489 személyt jelentett.¹³⁶ (A budapesti táblához két igazgatót és egy főigazgatót akkreditáltak, vidéken pedig egy-egy igazgatót. A fogalmazókat szintén Budapestre vették fel.)

A dologi kiadások házbérek rovatánál mutatkozó csökkenés (1891-re 1.900 ft) azzal volt magyarázható, hogy a budapesti királyi tábla számára az 1890-ben még bérelt épületek nagyobb része nélkülözhetővé vált, s az új táblai székhelyekről az illető városok gondoskodtak Pozsony kivételével. Az épületek fenntartásának rovata némileg emelkedett a pozsonyi táblai épületre háruló kiadások miatt (1000 ft). A legterjedelmesebb dologi kiadásnak a hivatali és irodai költségek bizonyultak (60 ezer ft). Végül a főfelügyeleti jog fenntartására és gyakorlására 8000 ft-ot irányztak elő.

A költségvetés főbb előirányzatai tehát a következőképpen néztek ki 1891-re:¹³⁷

személyi járandóságok

fizetések és lakpénzek	1.018.879 ft
működési pótlék	6000 ft
szolgák ruhailletményei	3600 ft
jutalmak és segélyek	5200 ft
összesen	1.032.679 ft

dologi kiadások

házbér	1900 ft
hivatali és irodai költségek	60000 ft
épületek fenntartása	1000 ft
utazási költség	8000 ft

¹³⁵ A kir. táblák az 1891. évi állami költségvetésben. ÜL 1890. december 6. (50. szám). 2. p. és A kir. fételtáblák és kir. főügyészségek újjászervezése. ÜL 1890. október 4. (41. szám). 2–3. p.

¹³⁶ A kir. táblák az 1891. évi állami költségvetésben. i. m. 2. p.

¹³⁷ Uo., a költségvetésről lásd még: *Stiller Mór*: Az igazságügyi költségvetési vita eredménye. A Jog. 1890. december 7. (49. szám) 419–420. p., Az igazságügyi költségvetés. JSZ 1890. október 9. (III/15. szám) 449–453. p.

összesen	70.900 ft
Összes kiadás	1.104.579 ft

kivonva az összeg 1/3-ad részét, a szolgák egész évi ruhailletményének meghagyásával	366.993 ft
8 havi szükséglet	737.586 ft
hozzáadva az 1890. évre engedélyezett hitel 1/3-ad részét, a szolgák ruhailletményének elhagyásával	264.830. ft

Az 1891. évi összes szükséglet	1.002.416 ft.
--------------------------------	---------------

A főügyészségeket illetőleg a miniszter élt azon jogával, hogy a bűnvádi eljárásról szóló törvény hatályba léptéig ideiglenesen több ítélőtáblai kerületet egy főügyészségi kerületté kapcsolhat egybe, s ennek megfelelőleg a törvényben meghatározott számnál kevesebb főügyészséget szervezett, és főügyész-helyetteseket egyes főügyészségek vezetésével is megbízott. Ennek megfelelően a költségvetésbe egy budapesti, 4 vidéki főügyészi és 6 vidéki főügyész-helyettesi állást vett fel annál is inkább, mert az öt főügyészt a felügyeleti és igazgatási teendők ellátására teljesen elegendőnek tartotta. Végeredményben a királyi főügyészségek részére 1891-re 71.532 ft irányoztak elő, azaz 26.242 ft-tal többet, mint a megelőző évre.¹³⁸

A táblai elnöki kinevezések 1891. január végén tettek közzé, csakúgy mint a tanácselnökök jegyzéke. Mindezekről a személyi állomány részletes bemutatásánál szólunk.

Az országgyűlés képviselőházában az ellenzék is türelmetlenül várta a reform teljes végrehajtását. Az 1891. február 13-i ülésen Polónyi Géza interpellációt terjesztett be Szilágyi Dezsőnek, amelyben azt kérdezte: mikor hajtja már végre az ítélőtáblák és a főügyészségek szervezését. Szilágyi közölte, hogy május 5-én megkezdik működésüket a táblák, de ez Polónyit nem elégtette ki. Problémaként jelezte, hogy ezzel megzavarják a bírák gyermekeinek oktatását, s lakáshoz is nehéz lesz majd hozzájutni. Példaként a kolozsvári elnököt hozta fel: még neki sem sikerült lakást szereznie. Továbbá kifogásolta, hogy 36 bíró még nincsen kinevezve, s a már megvalósított elhelyezések sem megfelelőek.¹³⁹ Szilágyi válaszában mindenkit nyugalomra intett: a kinevezések folyamatban voltak, a lakás gondokat is megoldják, az oktatás kérdésében pedig már konzultált a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel. Az elosztást illetően: “úgy a jeles, mint a közepes és gyöngye erők aránylagosan osztattak meg” — nyilatkozta. “Figyelembe vétetett az is, hogy minő irányú, szakjártasságú egyének jöjjenek az egyes tábláknál üresedésben lévő

¹³⁸ A kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek újjászervezése. ÜL 1890. október 11. (42. szám) 2. p.

¹³⁹ KHN87–92. XXII. (1890) 122–124. p.

helyekre. [...] Ennél az egész eljárásnál a lehetőségig méltányos tekintet történt mindenkinek a magán érdekére; döntőül azon egy szempontot fogadtam el, az igazságszolgáltatás érdekét, és ennek igyekeztem eleget tenni.” Polónyi bár továbbra sem helyeselte a miniszter eljárását, a választ mégis tudomásul vette.¹⁴⁰

Február elején az ítélőtáblai bírák kinevezése meg is történt. Az eddigi ünnepélyes hangvétellel szemben ez már jelentős kritikára adott okot a jogászörökben: “mint a rossz gazdának — kinek körmére ég a munka —, azonképpen cselekedett Szilágyi is az új táblabírák kinevezésével. Nem halasztotta tovább, mert már nem halaszthatta”. Azonban a jó és megfontolt döntésekhez idő kell; ezzel nyugtatta magát a közvélemény és várta a releváns eredményt. Azonban ez csalódást hozott. “Mintha csak lutrijáték lett volna a bírák kinevezése, úgy össze-vissza lettek dobálva tekintet nélkül úgy a személyi, mint a jogszolgáltatás érdekeire.”¹⁴¹

A bírákat még a kinevezések előtt hónapokkal megkérték arra, hogy nyilatkozzanak: amennyiben nem Budapesten helyezik el őket, melyik táblához óhajtanának menni. Azonban úgy tűnik, hogy ezen nyilatkozatokból a miniszter nem sokat vett figyelembe; “a miniszter úr rendszeresen éppen az ellenkező helyre juttatta a bírákat, mint ahová óhajtottak menni. Aki Pozsonyba kívánczolt, azt Temesvárra tette, aki Temesvárra akart menni, azt Kassára internálta — és megfordítva.”

Mindez még csak a kisebbik probléma lett volna. Ennél az igazságszolgáltatás érdekeit is tekintve nagyobb sérelemmel járt az — már ha igaz volt —, hogy a budapesti ítélőtábla szaktanácsainak bíráit is rendszertelenül osztották szét. Például: noha a szegedi tábla területéről került ki a legtöbb váltó- és kereskedelmi ügy, azonban a pesti váltótanács szakembereiből oda egyet sem neveztek ki. Azonban Temesvárra, ahonnan a legkevesebb váltó- és kereskedelmi ügy érkezett, mindjárt hármat is kineveztek. A szegedi táblánál a miniszter — túlzással — nem tett mást, “mint kikereste a listából mindazokat, kiknek neve “ics”-cse végződik, s azokat mind ide dirigálta”. Végül is oda konkludált a sajtó, miszerint “bajos elhatározni, hogy a fölületesség vagy a dolgok teljes tájékoztatlansága jellemzi-e jobban az ilyen tényeket, avagy mindkettő együttvéve?”¹⁴²

A szaktanácsok eszméje a maga teljességében csak a budapesti, a debreceni és a kassai táblánál jutott érvényre, ott is annyiban, hogy a polgári tanács tagjait nem osztották be a büntető tanácsba is referáló bírónak, vagy fordítva. Azonban “a pozsonyi kir. táblánál a szaktanács szervezetnek teljes nullifikálását találjuk fel, hol a büntető tanácsnak egyetlen tagja sincs, ki kizárólag csakis a büntető tanácsban foglalna helyet”.¹⁴³

¹⁴⁰ KHN87–92. XXII. (1890) 124–125. p., MOL K2 6430/1891. számú irat (4783. ügyszám) és 6451/1891. számú irat (4796. ügyszám).

¹⁴¹ A decentralizált táblabírák kinevezése. ÜL 1891. február 7. (6. szám) 1. p.

¹⁴² A decentralizált táblabírák kinevezése. i. m. [141. jz.], 1–2. p.

¹⁴³ A kir. táblák tanácsbeosztása. ÜL 1891. május 23. (21. szám). 2. p., A vidéki táblák tanácsainak beosztása. JSZ 1891. május 14. (IV/20. szám) 664–665. p.

Végezetül oda jutottak, hogy “ha a judikaturában így akarja [Szilágyi Dezső] az annyira szükséges jogegységet és egyöntetőséget megóvni; s végül ha ilyen rendszerű kinevezésekkel akarja ő a modern magyar jogállamot fölépíteni: akkor köszönjük szépen, de nem instálunk belőle”.

A decentralizáció mégis diadallal ment végbe: 1891. május 5-én a székhely városok nagyszabású ünnepségekkel köszöntötték új intézményeiket, s valamennyien a kulturális és gazdasági fellendülést várták tőlük.

Sokáig éltették Szilágyi Dezső géniuszát, s úgy tűnt, a kezdeti kritikák ellenére mindenki elégedett. Természetesen mindez kihívást is jelentett a székhelyeknek. A táblák szétesztásával a fővároshoz szokott bírák szinte új társadalomba kerültek, ahová be kellett illeszkedniük. Ez nem feltétlenül lehetett könnyű feladat, hiszen vidéken kevesebb volt a színházak és a tudományos intézetek száma, a művészetek sem virágoztak annyira, mint Budapesten, ott “a társadalmi életet inkább a pajtáskodások, hogysem a finomabb élvezetek szálai fűzik össze”, s fennállt a veszélye annak, hogy a “tudomány nagyobb érdekeit, a mindennapi élet lomha kedélyességei mellett szem elől tévesztik” a bírák. A másik veszélyt a befolyás jelentette: “itt-ott brutálisan uralkodó klikkek [alakultak], amelyek a közéletet kezükben tartják, s mivel a vármegyei és városi ügyekben onnipotenciájuk van, erejüket a kir. táblákon is meg fogják kísértetni s merjük állítani, hogy nem minden terrorizmus nélkül”.¹⁴⁴

A biztosítékot az elnökök és a vidéki bírák jelleme hordozta: bíztak abban, hogy idejében felismerik ezen veszedelmeket, és szellembeli és jellembeli garanciájuk révén felül tudnak emelkedni a gátló tényezőkön. Fontos feladatot láttak a helyi bírói, ügyészi és ügyvédi szervezet munkájában, valamint a vidéki szaklapokban, amelyeknek oda kellett hatniuk, hogy mennél inkább segítsék táblai bírótársaikat a megfelelő akklimatizációban.¹⁴⁵

Hogy mindezt sikerült-e megvalósítani, azt csupán remélhetjük, az azonban bizonyos, hogy az új fórumok a perjogi kodifikációk nélkül valóban nem váltották be kellően a hozzájuk fűzött reményeket. “Szomorú az a kép, mely a deczentralizált táblák működésének jelenéből és előre látható jövőjéből tárul a figyelmes szemlélő elé. [...] Az álomkép, mely szemünk előtt lebegett, midőn a deczentralizáció eszméje testet öltött, hirtelen szétfoslott, s ma egy lélek nélküli üres mechanizmus áll velünk szemben, mely kínosan végzi az aktacsépelésnek áldatlan munkáját.”

Egyes szerzők odáig is elmentek, hogy kijelentették: “A magyar judikattúrának ily szomorú napjai nem voltak még soha.”¹⁴⁶

“A nemzet és társadalma, mellyel éppen a deczentralizációnak kellett volna és kellene a judikaturát kontáktusba hoznia, idegenül állanak szemben egymással, idegenebbül, mint állott

¹⁴⁴ A tizenegy tábla. ÜL 1891. május 9. (19. szám). 1. p.

¹⁴⁵ A tizenegy tábla. i. m. [144. jz.], 2. p.

¹⁴⁶ A deczentralizált táblák. ÜL 1891. szeptember 26. (39. szám) 1. p.

valaha egymással szemben a nemzet és nem a maga kebeléből alakult kormánya, melyet egy idegen hatalom küldött nyakára, hogy elnyomja azt” — kesergett az *Ügyvédek Lapja*.¹⁴⁷ Ezen vélemény bizonyára túlzó volt, azonban a nyilvánosság és közvetlenség behozatala nélkül a végbement decentralizáció végülis torzóban lévő munkának tűnhetett.

“A kormány a decentralizációt annak tekintette, aminek azt soha semmi körülmények között tekinteni nem szabad, önmagában álló reformnak, mely intézményi korolláriumok nélkül is életképes alkotás. A perjogi alkotások nélkül az a kollegiális, a judikatúrában öntudatra ébredő testületi élet, mely elengedhetetlen feltétele minden bírói funkciónak, ábránd, melyben komolyan senki sem hisz.”¹⁴⁸

Azonban pozitívabb értékelés is elhangzott. A felügyeleti jog gyakorlásának új alakja úgy tűnt, jó gyümölcsöket fog teremni. Helyesnek bizonyult az is, hogy jegyzőkül albírák lettek berendelve. Hangot adtak annak a reményteljes álláspontnak, mely szerint “az aggályok, melyek a táblák decentralizációja és ezzel kapcsolatos intézkedések tekintetében nyilatkoztak, túlzottnak fognak bizonyulni s hogy az az alkotás, melynek rontó hatásától féltek sokan, igazságügyünk újra születésének hatalmas tényezőjévé válik”.¹⁴⁹

2. § Az egyes ítélőtáblák megszervezése¹⁵⁰

Budapest

Május 5-én délelőtt 9 órakor jelent meg Vajkay Károly elnök és Sárkány József¹⁵¹ a budapesti tábla nagytermében, amely nem sokkal azelőtt még 200 bírónak biztosított ülőhelyet, azonban ezen az ünnepségen már csak 55 ülőhelyre volt szükség. Később beléptek a tanácselnökök, a bírák, Kozma Sándor királyi főügyész, Havas Imre és Szerény Kálmán főügyész-helyettesek is.

A tagok esküt tettek, majd az elnök meleg hangú beszédet intézett az egybegyűltekhez. Kitért arra, hogy hatezer restanciával kell az új táblának megküzdenie, s ehhez a feladathoz valamennyi munkaerőre szükség lesz. Utána az elnököt Sárkány alelnök üdvözölte a tábla bírái nevében biztosítva őt társainak tiszteletéről és ragaszkodásáról. Kozma főügyész szintén beszédben tolmácsolta jókívánságait az elnöknek. Majd beosztották a tábla új tanácsait. Határozatilag kimondta a plénum, hogy a táblához beosztott fogalmazók és tanácsjegyzőkül

¹⁴⁷ A decentralizált táblák. i. m. [146. jz.], 2. p.

¹⁴⁸ A decentralizáció. ÜL 1891. október 17. (42. szám) 1. p.

¹⁴⁹ Az új királyi ítélőtáblák. ÜL 1891. december 26. (52. szám) 5–6. p.

A II. fejezet 1. §-ának eredeti közlése: *Antal Tamás*: A királyi táblák decentralizációja (1890–1891). *Bírák Lapja*. 2003. 2. szám. 74–82. p.

¹⁵⁰ Ebben a fejezetben az elnökök és a tanácselnökök életútját ismertetjük a bírák nevének említése mellett (zárójelben az előző beosztásukat és székhelyüket tüntetjük fel). A megnyitó ünnepségek mind 1891. május 5-én zajlottak.

¹⁵¹ Vajkay – Sárkány. ÜL 1891. április 18. (16. szám) 1. p., A budapesti büntető bíróságok búcsúzása a királyi tábla alelnökétől. *A Jog*. 1901. március 31. (13. szám) 101. p., A budapesti kir. tábla új elnöke. ÜL 1901. március 30. (13. szám) 7–8. p., A kir. ítélő tábla körében [...] JSZ 1892. szeptember 1. (VII/7. szám) 174–175. p., –s: Bíróságaink. JSZ 1892. szeptember 10. (VII/8. szám) 193–195. p.

beosztott bírák ezentúl egyes bírákhoz berendelhetők lesznek, s tényleg részt vehetnek az ügyek referálásában is. Felolvasták a nyugalomba helyezett bírák névsorát. A tanácskozást az elnök zárta be.

I. polgári tanács: elnök Vavrik Béla (v. budapesti ítélőtáblai tanácselnök); bírák: Klimkó István (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Trux Hugó (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Bene Kálmán (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Tatity Milutin (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Havass Károly (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Brughardt Lipót (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Karsa László (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Debreczenyi Miklós (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Somogyi Mihály (v. veszprémi törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró), Csery Gábor (v. budapesti törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró).

II. polgári tanács: elnök Vaszilievics Vazul (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Fényes Miklós (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Thierry Alajos (v. budapesti törvényszéki bíró), Asztalos Aba (v. budapesti törvényszéki bíró), Hüvös Károly (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Illyasevics Jenő (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Lehoczky Alajos (v. budapesti ítélőtáblai bíró).

Állandó úrbéri és III. polgári tanács: elnök Barta Béla (v. budapesti ítélőtáblai tanácselnök); bírák: Liphay Kornél (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Wéber Ottó (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Szabó János (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Zsembery Kálmán (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Tregovich István (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Hajdú Ferencz (v. budapesti ítélőtáblai bíró).

Állandó váltó-, csőd-, kereskedelmi és IV. polgári tanács: elnök Polgár Ignác (v. budapesti ítélőtáblai tanácselnök); bírák: Fabiny Ferencz (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Kormos Adolf (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Végh János (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Jókuthy Albert (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Bubla Ferenc (v. budapesti kereskedelmi és váltótörvényszéki bíró), Wattay Dezső (v. budapesti kereskedelmi és váltótörvényszéki bíró), Végh Arthur (v. budapesti ügyvéd).

I. büntető tanács: elnök Sárkány József (v. budapesti ítélőtáblai másodelnök); bírák: Hettyey Gyula (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Péterffy Domokos, Burg Lajos (v. budapesti ítélőtáblai elnök), Heil Fausztin (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Makay Dezső (v. nagykanizsai törvényszéki bíró), Jenny Antal (v. budapesti törvényszéki bíró), Bakos János (v. pestvidéki törvényszéki bíró), Tarnay János (v. budapesti ügyvéd).

II. büntető tanács: elnök Kállay Adolf (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Jakabfalvy Gyula (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Halmágyi Sándor (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Tóth Gerő (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Szentimrey Jenő (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Perczel Gyula (v. v. budapesti ítélőtáblai bíró), Csiky József (v. pestvidéki ügyész).

Létrehozták még a fegyelmi bíróságot, az alapítványi bizottságot, a bírói gyakorlati vizsgáló bizottságot, a telekkönyvi vizsgabizottságot és a könyvtári bizottságot is.¹⁵²

Dr. Barta Béla tanácselnök 1819-ben született Tapsonyon, Somogy megyében; ügyvéd volt, bölcsész- és jogtudor, pozsonyi jogi akadémiai tanár, majd 1869-től budapesti királyi ítélőtáblai rendes bíró, 1876-tól semmítőszéki bíró, 1881-től a IX. úrbéri tanács vezetője.

Polgár Ignác tanácselnök 1825-ben született Kecskeméten. Pest megyei törvényszéki alügyész lett, majd ügyészhelyettes, államügyész-helyettes, 1858-tól megyei törvényszéki tanácsos, 1861-től a váltótörvényszékhez jegyzői minőségben beosztott megyei törvényszéki tanácsos, később ugyanott jegyző, 1864-től bíró, 1869-től váltófeltörvényszéki bíró, 1870-től a budapesti királyi ítélőtáblához beosztott bíró, 1879-től kúriai bíró, 1886-tól a budapesti táblán a kereskedelmi és váltótanács elnöke.

Dr. Vavrik Béla született Egerben 1835-ben. 1871-től az egri törvényszék elnöke, 1887-től a marosvásárhelyi királyi táblán tanácselnök volt. 1890-ben a budapesti táblához áthelyezték a IV. polgári tanács élére.¹⁵³

Debrecen

A táblát a Podmaniczky-féle házban és az egykori Korona étteremben helyezték el ideiglenesen, majd további provizórikus elhelyezésként épületet emeltek a Kisúj utcában, a város szívében.

A debreceni tábla tagjai 1891. május 5-én délelőtt 10 óra után az istentiszteletet követően a Podmaniczky-házban lévő üléstermben gyülekeztek. A megnyitó beszédet Puky Gyula elnök mondta, Csathó Ferenc tanácselnök viszonzta a bírói kar nevében az elnök üdvözlő szavait. Kifejezték a bírák odaadó támogatásukat, s abbéli örömüket, hogy éppen Puky Gyula lett a debreceni tábla első elnöke. (Az ünnepségről részletesebben a következő fejezetben olvasható.)

Az I. polgári tanácsot is Puky Gyula (v. kúriai bíró) vezette, a tagjait Tamássy Béla (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Horváth Dezső (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Garam Jenő (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Kiss Endre (v. zilahi törvényszéki bíró), Tar Gyula (v. debreceni törvényszéki bíró) képezte, a jegyző Hilián Jenő és Vass Antal (v. debreceni kir. albíró) volt.

A II. polgári tanácsban elnökölt Csathó Ferenc (v. budapesti ítélőtáblai bíró), egyébként ott működött Stancsek János (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Egry Kálmán (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Comanescu Sándor (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Danilovics Elek (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Kovács Antal (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Gichey Gyula (v. kassai törvényszéki bíró), Gajzágó Béla (v. debreceni járásbíró), valamint jegyzőként Szép Géza (v. máramaroszi kir. albíró) és Palaticz János [Lajos?] (nyíregyházi kir. albíró) is.

¹⁵² A kir. táblák megalakulása. ÜL 1891. május 9. (19. szám) 2. p., BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 1. p., BK 1891. április 18. (88. szám) 1. p.

¹⁵³ A kir. táblai tanácselnökök. ÜL 1891. január 31. (5. szám) 2. p.

A büntető tanácsban elnökölt Széll Farkas (v. budapesti ítélőtáblai bíró), tagjai továbbá Nyers Lajos (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Draveczky Adorján (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Hieronymi Béla (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Naményi József (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Naszády Gyula [Iván?] (v. budapesti ítélőtáblai bíró) és Unger Gusztáv (szathmárnémetii ügyvéd) voltak.¹⁵⁴

Puky Gyula született Kükemezőn, Sáros megyében 1840-ben. Jogi tanulmányai és vizsgái után 1867-ben Abauj megye tiszti főügyésszé, 1868-ban pedig törvényszéki helyettes bírónak és rögtönítélőszéke rendes bírójává választotta meg. 1871-ben a kassai törvényszék bírója volt, 1877-ben nevezték ki pótbírónak, majd 1882-ben rendes bírónak a budapesti királyi táblára. 1890-ben már kúriai rendes bíró lett előbb polgári, majd büntető tanácsban.¹⁵⁵

Csathó Ferenc Nagyváradon született 1845-ben, 1868-ban Nagyvárad aljegyzőjévé választották, s a törvényszékhez osztották be. 1872-ben járásbíróvá lett, majd a nagyváradai törvényszék bírójává nevezték ki. 1882-ben nevezték ki a budapesti ítélőtáblára pótbírónak, majd rendes bíró lett. A IV. polgári tanácsnak volt a tagja.

Széll Farkas Hódmezővásárhelyen született 1844-ben. 1863-ban Csongrád megye tiszteletbeli aljegyzője lett, 1868-ban a szegedi járásban esküdtté választották, 1871-ben Csongrád megye tiszteletbeli szolgabírójává, még azon évben csongrádi albíróvá, 1874-ben kunszentmártoni járásbíróvá nevezetett ki. 1878-ban karcagi törvényszéki bíró lett, 1882-ben nevezték ki pótbírónak a budapesti ítélőtáblához, 1887-től ugyanott rendes bírónak vált. Az I. büntető tanács bírója volt.¹⁵⁶

Győr

Az alakuló ülést a győri Karmelita-atyák templomában tartott istentisztelet előzte meg, melynek végeztével a győri törvényszéki palota dísztermében folyt az ünnepi aktus. Az ünnepség az elnök, Erdélyi Sándor eskütételével kezdődött, majd a tanácselnökök és a többi bíró következett nagy éljenzés közepette. Az elnök beszédét Vági Mór tanácselnök felszólalása követte, amelyben üdvözölte a mindannyiuk által tisztelt Erdélyit.

Az I. polgári tanács: elnök Erdélyi Sándor (v. budapesti ítélőtáblai tanácselnök); bírák: Horváth Kálmán (v. budapesti ítélőtábla bíró), Szabó György (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Thiring Lajos (v. szombathelyi törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kiegészítő bíró), Wildenauer János (v. székesfehérvári törvényszéki bíró), Uhlyarik Gedeon (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Jalsoviczky Lajos (v. nagyatádi járásbíró).

¹⁵⁴ A kir. táblák megalakulása. i. m. [152. jz.], 2–3. p. BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 1. p., BK 1891. április 18. (88. szám) 1. p.

¹⁵⁵ Az új kir. táblai elnökök. ÜL 1891. január 3. (1. szám) 3. p.

¹⁵⁶ A kir. táblai tanácselnökök. i. m. [153. jz.], 2–3. p.

A II. polgári tanács: elnök Vági Mór (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Schmied Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Szeghő István (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Holerung Alfréd (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Kiss Gábor (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Biró Antal (v. bírósági székhelyhez nem kötött törvényszéki bíró), Rohrer Miklós (v. szombathelyi ügyvéd).

I. büntető és III. polgári tanács: elnök: Zoltán Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Braidschwer József (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Uhlyatik Gedeon (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Csenkey Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Mészöly Lajos (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Tóth László (v. veszprémi törvényszéki bíró és budapesti ítélőtáblai kiegészítő bíró), Jalsoviczky Lajos, Hollerung Alfréd, Thiring Lajos (v. szombathelyi törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kiegészítő bíró).¹⁵⁷

Erdélyi Sándor Kisjenőn született Bihar megyében 1839-ben. Kezdetben ügyvédként működött Budapesten, majd Pest szabad királyi város tollnoka, később jegyzője, továbbá főjegyzője lett. 1870-ben került fel a Kúriára segédelőadóként a semmítőszéki osztályra, 1871-től a királyi táblára pótbírónak. 1875-ben ugyanott rendes bíró lett. 1877-től 1881-ig ismét a semmítőszéken szolgált. 1888-ban nevezték ki tanácselnökké a budapesti királyi ítélőtáblára (I. polgári tanács).¹⁵⁸

Vági Mór 1840-ben született Lembergben, Galíciában. 1872-ben Kaposvárott lett törvényszéki bíró, 1881-ben a budapesti királyi táblánál kiegészítő bíró, ugyanazon évben pótbíró, majd rendes bíróvá lépett elő. 1890-ben mint kiegészítő bíró a Kúriához osztatott be, ahol az I. polgári tanácsban dolgozott.¹⁵⁹

Zoltán Géza 1844-ben született Apagy községben, Szabolcs megyében. 1865-től a magyar királyi ítélőtáblánál joggyakornok volt, 1869-ben a legfelsőbb ítélőszékhez segédfogalmazóvá, 1872-ben ugyanoda fogalmazóvá nevezték ki. 1875-től budapesti IV. kerületi járásbíró, 1880-ban a budapesti királyi törvényszéken bíró, 1882-ben táblai kiegészítő bíró, 1883-tól pótbíró, majd rendes bíró lett. Az V. büntető tanácsnak volt a tagja.¹⁶⁰

Kassa

A királyi táblát a város egyik legszebb fekvésű utcájában, a Malom utcában helyezték el a Maléter-féle házban, amelyben 65 szoba állt rendelkezésre. "Ez a ház Kassának határozottan a legszebb háza, a legújabb styl szerint építve s berendezve."¹⁶¹

¹⁵⁷ A kir. táblák megalakulása. i. m. [152. jz.], 4. p., BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 1. p., BK 1891. április 18. 1. p.

¹⁵⁸ Az új királyi táblai elnökök. i. m. [155. jz.], 2–3. p.

¹⁵⁹ A kir. táblai tanácselnökök. i. m. [153. jz.], 3. p.

¹⁶⁰ A kir. táblai tanácselnökök II. ÜL 1891. február 7. (6. szám) 4. p.

¹⁶¹ A decentralizáció és a vidéki városok. ÜL 1890. június 7. (24. szám) 2. p.

Az ünnepség a Mihál-kápolnában végzett istentisztelettel vette kezdetét. Ezután a közönség a vármegyházához vonult, ahol a díszmagyarba öltözött Oberschall Adolf elnököt nagy éljenzéssel fogadták. Az eskütetelek után az elnök intézett beszédet az egybegyűltekhez. Majd Bernáth Elemér tanácselnök üdvözölte az elnököt kiemelve annak a magyar igazságszolgáltatásban szerzett elévülhetetlen érdemeit. Egyszersmind ajánlotta a tábla tagjait az elnök jóakaratába. Párvy Iván főügyész elismerően szólt a helyi ügyvédi karról is.

I. polgári tanács: elnök Oberschall Adolf (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai elnök); bírák: Hánrich József (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Rósa Kálmán (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Röck Gyula (székesfehérvári törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Horanszky Adolf (v. nyitrai törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Valkovszki Elek (v. trencsényi törvényszéki bírő).

II. polgári tanács: elnök Bernáth Elemér (v. budapesti ítélőtáblai bírő); bírák: Harmos Gábor (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Pitroff Rezső (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Tang Emil (v. aranyosmaróthi törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Dualszky Gyula (v. rózsahegy-i törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Oroszi Géza (v. sátorajújhelyi törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Jancsó György (v. pestvidéki törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Kolos Gyula (v. sátorajújhelyi törvényszéki bírő), Balázsovits József (v. nyitrai ügyvéd).

Büntető tanács: elnök Kriszt János (v. budapesti ítélőtáblai tanácselnök); bírák: Fekete Ödön (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Simon Géza (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Bök János (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Podhorányi Gyula (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Zachár Gyula (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Raisz Andor (v. kassai törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő).¹⁶²

Oberschall Adolf Rózsahegy-en született Liptó vármegyében 1839-ben. Szülőhelyén mint köz- és váltóügyvéd kilenc évig tevékenykedett. 1870-ben a budapesti királyi ítélőtáblához pótbíróvá, 1872-ben rendes bírővá nevezték ki. 1877-ben kisegítő előadó bírő lett a semmítőszéknél, 1885-ben pedig rendes bírő a Kúriánál. 1886-ban a marosvásárhelyi királyi tábla elnökévé nevezték ki.¹⁶³

Kriszt János Horvátországban született Verőczen 1828-ban. 1861-ben nagykanizsai főjegyző lett, 1862-től kaposvári törvényszéki ülnök, majd főbíró, 1870-től pesten királyi táblai pótbíró, 1871-ben a kaposvári királyi törvényszék elnöke, 1875-től hason minőségben Győrbe helyezték át, 1879-ben a budapesti királyi törvényszék alelnöke, 1886-tól pestvidéki királyi törvényszéki elnök, 1888-ban pedig a királyi táblán a II. polgári tanács vezetője lett.

¹⁶² A kir. táblák megalakulása. i. m. [152. jz.], 4. p., BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 1. p., BK 1891. április 18. (88. szám) 1. p.

¹⁶³ Az új kir. táblai elnökök. i. m. [155. jz.], 3. p.

Bernáth Elemér Jesztreben született Zemplén megyében 1845-ben. 1868-ban Zemplén megye törvényszékének jegyzője, 1871-től bírása lett. 1872-ben a sátoraljaújhelyi törvényszék bírójává nevezték ki. 1879-ben került fel a pesti királyi táblához pótbíróként, majd 1885-ben rendes bíró lett. 1889-ben a Kúriára kisegítő előadó bíróként osztatott be, a III. polgári tanácsnak volt a tagja.¹⁶⁴

Kolozsvár

Kolozsvárott a kívánt épületeket csak 1891 tavaszára tudták kiállítani.

Az első teljes ülés a táblán Berczelly Jenő elnök megnyitójával kezdődött, majd az eskütetelek következtek. Az elnök beszédét éljenzések szakították meg, melyben kifejtette, hogy "a bírónak könyört és kegyelmet nemcsak gyakorolni, de ismerni sem szabad". Majd megalakították az elnöki székfoglalóban is kiemelt fegyelmi bíróságot.

I. polgári tanács: elnök: Berczelly Jenő (v. budapesti ítélőtáblai tanácselnök); helyettese Heppes Miklós (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Popu József (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró); bírák Müller Vilmos (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Popu József (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Gyárfás Ferenc (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Nemes Sámuel (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szász Dénes (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szentkereszti Ferencz, Gál Jenő (v. budapesti ügyvéd).

II. polgári tanács: elnök Heppes Miklós (v. budapesti ítélőtáblai bíró); helyettese: Müller Vilmos (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró); bírák: Müller Vilmos, Gyárfás Ferencz (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Bocskor Mihály (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Nemes Sámuel (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szász Dénes (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Ádám Dénes (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Hosszú László, Szentkereszty Ferencz (v. budapesti törvényszéki bíró), Gál Jenő (v. budapesti ügyvéd).

III. polgári tanács: elnök Berczelly Jenő (v. budapesti ítélőtáblai tanácselnök), helyettesíti Heppes Miklós (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Popu József (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Gyárfás Ferencz (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szász Dénes (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szöcs Ákos (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Hosszú László, Horváth Kálmán (v. kolozsvári törvényszéki bíró)

IV. polgári tanács: elnök Heppes Miklós (v. budapesti ítélőtáblai bíró), helyettesíti Popu József (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró); bírák: Popu József (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Gyárfás Ferencz (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Nemes Sámuel (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szász Dénes (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szöcs Ákos (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Gál Jenő (v. budapesti ügyvéd).

¹⁶⁴A kir. táblai tanácselnökök. i. m. [153. jz.], 3. p.

Büntető tanács: elnök Schneider József (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), helyettese Mezey János (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró); bírák: Mezey János (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szentkirályi Lajos (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Bocskor Mihály (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Csányi Ferencz (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Szöcs Ákos (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Ádám Dénes (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Horváth Kálmán (v. kolozsvári törvényszéki bíró), Hosszú László, Szentkereszty Ferencz (v. budapesti törvényszéki bíró).¹⁶⁵

Berczell Berczelly Jenő a Nógrád megyei Berczelen született 1842-ben. 1864-ben udvari fogalmazó segéd lett a Kancelláriánál és ezen minőségében Nógrád megye főispánja mellé rendelték ki 1865-ben. 1867-ben az Igazságügy-minisztériumba fogalmazóvá rendelték be, majd 1868-ban Nógrád megye tiszteletbeli főjegyzője lett. Még 1868-ban miniszteri titkárrá, ezt követően 1872-ben miniszteri osztálytanácsossá nevezték ki az Igazságügy-minisztériumhoz. 1876-ban tanácsosi címet szerzett. 1885-ben a budapesti királyi táblához tanácselnöknek nevezték ki, ott az V. polgári, majd a II. büntető tanácsot vezette.¹⁶⁶

Heppes Miklós Bihar megyében, Ökrösön született 1845-ben. 1871-ben Arad törvényszéki tanácsnokává választották, majd ugyanabban az évben a borosjenői királyi törvényszék bírója lett. 1877-ben lett a budapesti táblán pótbíró, 1884-ben rendes bíró. 1890-ben a Kúriához kisegítő bíróként osztott be.

Schneider József Szeben megyében, Kiscsürön született 1818-ban. 1850-ig Szeben városában működött. 1848-ban országgyűlési képviselőnek választották meg. 1850 és 1852 között a cs. k. kamarai ügyészségnél szolgált, majd államügyész lett Szászvároson és Szebenben, majd a szebeni főtörvényszéknél mint tanácsos dolgozott. 1869-ben a marosvásárhelyi táblához került mint bíró, majd tanácselnök 1870-től.¹⁶⁷

Marosvásárhely

Elekes Pál elnök és Kemény Kálmán főispán megjelenését, valamint az elnök megnyitó beszédét éljenzéssel fogadta a hallgatóság. A bírói kar nevében Fekete Gábor tanácselnök üdvözölte a tábla vezetőjét. Ezek után a megjelentek üdvözlő tisztelegései következtek, többek között az egyházak, a helyi ügyvédi kamara és a törvényszék képviselői részéről. A személyzet eskütétele után zárt ülést tartottak. Délután két órakor díszebédet tálaltak fel, s este nyolc órakor szerenádokat adtak az elnök tiszteletére.

¹⁶⁵ A kir. táblák megalakulása. i. m. [152. jz.], 4–5. p., BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 1. p., BK 1891. április 18. (88. szám). 1. p.

¹⁶⁶ Az új kir. táblai elnökök. i. m. [155. jz.], 2. p.

¹⁶⁷ A kir. táblai tanácselnökök. II. i. m. [160. jz.], 4. p.

Polgári tanács: elnök: Elekes Pál kúriai bíró; bírák: Kovács János (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Ziegler Emil (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Dósa Gábor (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Boross Elek (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró).

Polgári, úrbéres, kereskedelmi, váltó- és csődtanács: elnök: Fekete Gábor (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai tanácselnök); bírák: Mikó Miklós (úrbéri; v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Kozma Gyula (váltó; v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Onaciu Sándor (váltó; v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), János Gyula (úrbéri, polgári; v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Tódorffy Domokos (polgári; v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró).

Büntető tanács: elnök: Fekete Gábor (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai tanácselnök); bírák: Mikó Miklós (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Péterfy Dénes (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), br. Szentkereszty Zsigmond (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Kozma Gyula (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Onaciu Sándor (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró), Tódorffy Domokos (v. marosvásárhelyi ítélőtáblai bíró).¹⁶⁸

Nagyvárad

A táblát a Széchenyi sétány mentén Olaszi városrészben helyezték el a városháza tözsomszedságában. Kétszintes volt az épület, a helyiségei magasak, ablakaival nagyon világosak. Megelőzőleg a városi főpénztári, számvéveségi és árvaszéki hivatalok szállásoltattak benne. Csak egy házsor választotta el a Kőröstől. “[...] kellemesebb, egészségesebb, világosabb s helyi fekvés tekintetéből czélszerűbbet alig fognak a t. táblabíró urak valahol találni.” A főügyészségnek az Apolló szállodát szánták, a Fő utca és a Szaniszló utca sarkán. A nagyváradi vidéki járásbírószág volt benne elhelyezve. Ez is a város “úri fertályához” tartozott.¹⁶⁹

A megnyitó ünnepély tizenegy óra után vette kezdetét. Zádor Gyula elnök bírótársaival díszmagyarban lépett a terembe. Bary József tanácsjegyző felolvasta a kinevezésekről szóló királyi okiratokat, majd az eskütelemek jöttek. Az elnök ezt követően az alakuló ülést bezárta.

I. és II. polgári tanács: elnök: Ritook Zsigmond (v. nagyváradi ügyvéd); rendes bírák: Knorr Alajos (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Marianeszku Athanasz (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Dobosfy Alajos (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Járosy Károly (v. kassai törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kiségitő bíró), póttagok: Czwék Kálmán (v. budapesti törvényszéki bíró), Erdélyi Endre.

III. polgári tanács: elnök ? rendes tagok: Medvigy Mihály (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Fejér Barna (v. nyíregyházi törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kiségitő bíró), Czwék Kálmán (v. budapesti törvényszéki bíró), Erdélyi Endre (v. egri törvényszéki bíró), póttagok: Fráter Imre

¹⁶⁸ A kir. táblák megalakulása. A Jog. 1891. május 10. (19. szám) 146. p., BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 1. p., Tanácsbeosztás a marosvásárhelyi kir. ítélő táblánál. JSZ 1891. május 14. (IV/20. szám) 673. p. Életrajzokat nem találtunk.

¹⁶⁹ A decentralizáció és a vidéki városok II. ÜL 1890. június 14. 2. p.

(v. budapesti ítélőtáblai bírő), Járosy Károly (v. kassai törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő).

Büntető tanács: elnök: Zádor Gyula (igazságügy-miniszteri tanácsos); rendes tagok: Urban Adolf (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Fráter Imre (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Molnár Géza (v. dévai törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Poyvár Dénes (v. debreceni ügyész), póttagok: Polchy Mór (v. beregszászi törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Fejér Barna (v. nyiregyházi törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő).¹⁷⁰

Zádor Gyula 1835-ben született Pápán, édesapja Zádor György neves szeptemvir volt. A jogot a bécsi egyetemen hallgatta. 1860-tól a magyar udvari kancelláriánál vállalt szolgálatot, 1865-ben udvari fogalmazói hivatalt viselt. Az igazságügy-miniszter azon évben elnöki titkárrá, majd osztálytanácsossá nevezte ki. 1871-ben az elnöki osztály vezetésével bízták meg. 1872-ben miniszteri tanácsossá nevezték ki. Kinevezése előtt főnöke volt a minisztérium II. ügyosztályának. Számos törvényjavaslat előkészítésében vett részt.¹⁷¹

Ritook Zsigmond királyi tanácsos és gyakorló ügyvéd volt Nagyváradon, valamint a nagyváradi ügyvédi kamara elnöke, a város ismert és megbecsült polgára.¹⁷²

Pécs

Pécsett a Széchenyi tér és a Mária utca sarkán álló Oertzen-féle házba költözött be a tábla, mely eredetileg a "polgári társaskör" részvénytársulat részére épült, ezért tág termekkel rendelkezett. A szobák kellő számának biztosítása érdekében azt tervezték, hogy még egy szintet ráépítenek, s így 52 helyiséggel várják a bírói fórumot.¹⁷³

A királyi tábla megalakulása alkalmából délelőtt Dulánszky püspök tartott istentiszteletet a város előkelőségeinek jelenlétében. A mise után az eskütételek következtek, majd Blaskovich István elnök tartotta meg beszédét, amelyben a gyors igazságszolgáltatás követelményeire és a kölcsönös bizalom és összetartás erejére hívta fel a figyelmet. A bírák nevében Cseresnyés Lajos válaszolt, buzgó munkálkodást ígérve.

I. polgári tanács: elnök Blaskovich István (v. budapesti kereskedelmi és váltótörvényszéki elnök); bírák: Gruber Gusztáv (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Zsábokrszky Ferencz (v. pozsonyi törvényszéki bírő, budapesti ítélőtáblai kisegítő bírő), Töttösy Béla (v. nagykanizsai törvényszéki bírő), Tolnay Antal (v. fiumei törvényszéki bírő), Daempf Sándor (v. pécsi ügyvéd).

II. polgári tanács: elnök Blaskovich István; bírák: Kisfaludy Imre (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Pilch Antal (v. budapesti ítélőtáblai bírő), Boócz Alajos (v. budapesti törvényszéki bírő,

¹⁷⁰ A kir. táblák megalakulása. i. m. [152. jz.], 5–6. p., BK 1891. január 23. (18. szám) I. p., BK 1891. február 1. (26. szám) I. p., BK 1891. április 18. (88. szám) I. p.

¹⁷¹ Az új kir. táblai elnökök. i. m. [155. jz.], 3. p.

¹⁷² BK 1891. április 16. (86. szám) 5. p.

¹⁷³ A decentralizáció és a vidéki városok. II. i. m. [161. jz.], 2. p.

budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró), Graff Károly (v. szabadkai törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró), Lukács Adolf.

Büntető tanács: elnök Cseresnyés Sándor (v. nagykanizsai törvényszéki elnök); bírák: Pulcz Imre (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Balogh Károly (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Babits Mihály (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Töttösy Béla (v. nagykanizsai törvényszéki bíró), Lukács Adolf.¹⁷⁴

Blaskovich Istvánról nem találtunk adatot.

Cseresnyés Sándor Makón született 1840-ben. 1862-ben a Bihar megyei szalontai járásban az akkor szolgabíró Sélley Sándor mellé (aki egyébként a szegedi ítélőtábla elnöke lett) esküdtnek nevezték ki, majd Szilágy József és Tisza Lajos főispán titkára lett. 1868-ban választották meg a szalontai járás szolgabírájává, majd 1871-ben a szalontai járásbírószágon járásbíróvá lépett elő. 1876-ban már törvényszéki bíró volt, majd 1885-ben Nagykanizsára mint törvényszéki elnök kinevezetett.¹⁷⁵

Pozsony

Pozsony különleges helyzetben állt, mivel ez volt az egyetlen város, amely a tábláért cserébe 100.000 ft-on kívül nem ígért semmit — épületet sem. Itt a táblát az egykori országházban helyezték el, mely e célra alkalmasnak találtatott. A törvényszék onnan a prímás palotába, a reáliskola pedig egy magánháza költözött át ideiglenesen. A törvényszék végleges elhelyezésére a kormány szándékozott új épületet emelni.¹⁷⁶

Az ünnepélyes megnyitót is az országház épületében, annak nagytermében tartották. Az eskütétel után Lehoczky Kálmán elnök beszédében rámutatott a decentralizáció szükségességére, s a jó és gyors igazságszolgáltatás megteremtésének követelményére hívta fel a figyelmet. Az elnök szavaira Lászy József tanácselnök válaszolt, biztosítva az elnököt, hogy kötelességeiknek a bírák mindenkor hazafias buzgalommal fognak eleget tenni.

I. polgári tanács: elnök Lehoczky Kálmán (v. kúriai bíró); bírák: Farkas Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Zachar Emil (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Bittó Ernő (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Joób Frigyes (v. lipótszentmiklósi járásbíró), Fittler Imre (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Kiss József (v. beszercebányai ügyész).

II. polgári tanács: elnök Lehoczky Kálmán (v. kúriai bíró); bírák: Bittó Ernő (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Fittler Imre (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Kovács Béla (v. budapesti ítélőtáblai

¹⁷⁴A kir. táblák megalakulása. I. m. [152. jz.], 6. p., BK 1891. január 23. (18. szám) I. p., BK 1891. február 1. (26. szám) I. p., BK 1891. április 18. (88. szám) I. p.

¹⁷⁵A kir. táblai tanácselnökök II. i. m. [160. jz.], 4. p.

¹⁷⁶A decentralizáció és a vidéki városok. II. i. m. [169. jz.], 2. p.

bíró), Joób Frigyes (v. lipótszentmiklósi járásbíró), Farkas Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Bolgár Emil (v. budapesti ítélőtáblai bíró).

III. polgári tanács: elnök Lászy József (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Fodor Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Lányi Bertalan (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Winkler Manó (v. rózsahegy-i törvényszéki bíró), Janecskó István (v. miskolci törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró), Zachar Emil (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Kovács Béla (v. budapesti ítélőtáblai bíró).

Büntető tanács: elnök Lászy József (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Fodor Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Bolgár Emil (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Janecskó István (v. miskolci törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró), Kiss József (v. besztecebányai ügyész), Lányi Bertalan (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Winkler Manó (v. rózsahegy-i törvényszéki bíró).¹⁷⁷

Lehoczky Kálmán 1838-ban született Sátorajújhelyen. 1856-ban lett joggyakornok Rimaszombaton, 1862-ben már Zemplén megye első aljegyzője volt, 1862 és 1867 között a magyar udvari kancelláriánál fogalmazó, 1867-től 1870-ig miniszteri titkár az igazságügy-minisztériumban. 1870-ben lett a budapesti királyi tábla rendes bírása, 1877-ben kisegítő előadó a semmítőszéknél, 1882-ben pedig a Kúria rendes bírásává lépett elő.¹⁷⁸

Dr. Lászy József 1844-ben született Budapesten, 1866-tól fogalmazó lett a helytartótanácsnál, majd 1867-től a vallás és közoktatási minisztériumban, 1869-től a földművelésügyi minisztériumban. 1872-től aljárásbíró volt, majd 1873-tól járásbíró az óbudai járásbírósnál. 1876-ban nevezték ki a budapesti törvényszéknél bírónak, majd 1884-ben az ítélőtáblához rendes bírónak. 1888-ban a Kúriához kisegítő bírólal osztották be, ott az I. büntető tanácsban dolgozott.¹⁷⁹

Szeged

Szegeden a táblát a pénzügyi palotában és az egykori Hungária szállodában helyezték el. A megnyitó ünnepség fényesre sikerült, a szokásos istentisztelet és táblai köszöntő beszédek után (Sélley Sándor elnök, Bernáth Géza tanácselnök) nagyszabású bankettet adtak, ahol a város minden prominens személyisége megjelent (lásd a következő fejezetben).

I. polgári tanács: elnök Bernáth Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Despints Péter (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Piukovics Ödön (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Retel Jenő (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Pichler Lipót (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Vargha Imre (v. budapesti

¹⁷⁷ A kir. táblák megalakulása. i. m. [152. jz.], 6. p., BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 2. p., BK 1891. április 18. (88. szám) 1. p.

¹⁷⁸ Az új kir. táblai elnökök. i. m. [155. jz.], 3. p.

¹⁷⁹ A kir. táblai tanácselnökök. i. m. [153. jz.], 3. p.

ítélőtáblai bíró), Buday János (v. szabadkai törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró), Huszka Ödön (v. szegedi törvényszéki bíró); kisegítő előadó: Grecsák Károly (v. budapesti ügyvéd); jegyző: Vaikó Pál és Rebák Ferencz

II. polgári tanács: elnök Gottl Ágoston (v. budapesti ítélőtáblai bíró); bírák: Raics Milos (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Frits Róbert (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Avarffy Károly (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Skoff István (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Káplány Géza (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Hodossy Lajos (v. pestvidéki törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró), Klimkó Ede (beregzászi törvényszéki bíró, budapesti ítélőtáblai kisegítő bíró); kisegítő előadó: Veress Károly (v. szolnoki törvényszéki bíró); jegyző: Fleischer Kornél és Kecskeméthy Dániel.

Büntető tanács: elnök Sélley Sándor (v. kúriai bíró); bírák: Zsigmondovich Mihály (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Szegheő Ignác (v. budapesti ítélőtáblai bíró), Nesztor János (v. kolozsvári törvényszéki bíró), Szeles Elek (v. beregzászi ügyész), Veress Károly (v. szolnoki törvényszéki bíró), Jovanovics István (v. budapesti törvényszéki bíró) és Grecsák Károly (v. budapesti ügyvéd); jegyző: Batta János.¹⁸⁰

Sélley Sándor Abarán született Zemplén megyében 1829-ben. Pályáját fogalmazóként Penkén kezdte 1856-ban, majd bírósági segéd lett Nagykanizsán, később Nagyváradon 1861-ig, amikor államügyészi helyettesnek nevezték ki ugyanott. 1862-ben Bihar megyében főszolgabíró lett, majd 1867-ben a fenyítő törvényszék helyettes elnöke 1871-ig, majd királyi ügyész a nagyváradi és a budapesti királyi törvényszéknél (1872–1880); a híres Miletics-féle politikai pernek ő volt az ügyésze. 1881-ben lett a királyi tábla rendes bírója, 1887-ben a Kúria kisegítő, 1888-ban a Kúria számfeletti s még ugyanabban az évben rendes bírója. Az első büntető tanácsban működött, sajtóügyekkel is foglalkozott.¹⁸¹

Dr. Bernáth Géza a Szatmár megyei Kocsordon született 1845-ben. Pest város törvényszékénél előbb tollnokoskodott, 1869-től ugyanott tiszteletbeli aljegyző majd rendes aljegyző lett. 1872-ben törvényszéki bíróvá nevezték ki Budapesten, 1880-ban a budapesti egyetemen jogtudorrá avatták. 1880-tól a királyi ítélőtáblán pótbíró, 1885-től rendes bíró lett. Az V. polgári tanácsnak volt a vezetője.

Gottl Ágoston 1843-ban született Pozsonyban. 1867-ben már a pozsonyi törvényszéknél főjegyzőként és előadóként dolgozott, 1870-ben pedig tanácsosként szolgált. 1872-ben a nezsideri járásbírósnál aljárásbíróvá, 1875-ben a magyaróvári királyi törvényszékhez bíróvá neveztetett ki. 1876-ban Pozsonyba helyezték át. 1881-ben lett királyi táblai pótbíró, 1886-ban

¹⁸⁰ A kir. táblák megalakulása. i. m. [152. jz.], 6–7. p., BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 2. p., BK 1891. április 18. (88. szám) 1. p.

¹⁸¹ Az új kir. táblai elnökök. i. m. [155. jz.], 3. p.

rendes bíró, 1890-ben a Kúriához kisegítő bíróul osztották be, ahol a VI. polgári tanácsnak volt a tagja.¹⁸²

Temesvár

Temesvár belvárosában még az 1850-es években készült egy kormányshéki épület az akkori cs. k. országos törvényszék részére, amely a tábla ideiglenes befogadására is alkalmasnak látszott. A termei kivétel nélkül tágasak és világosak és a célra könnyen átalakíthatóak voltak, s az elköltöztetendő távírdának és járásbírósnak is találtak megfelelő helyet.¹⁸³

Pontban délelőtt 10 órakor kezdődött az ünnepélyes ülés, amelyen az elnök, Paiss Andor mondott beszédet a tábla tagjaihoz és az egyéb megjelentekhez. Ebben részletesen kitért a decentralizáció szükségességére, a felelőssége súlyára és a tábla leendő feladataira. A bírák részéről Horvát Jenő üdvözölte a nagyrabecsült elnököt, s kérte, hogy továbbra is tartsa meg őket jóakaratóban. Ezt követően sorshúzással megalakították a fegyelmi bíróságot.

I. polgári tanács: elnök Horvát Jenő (v. budapesti ítéltáblai bíró); a polgári ügyek előadói: Sey Andor (v. budapesti ítéltáblai bíró), Burián Pál (v. budapesti ítéltáblai bíró), Seyfried József (v. budapesti ítéltáblai bíró), Scherff János (v. karánsebesi törvényszéki bíró), Ludvig János (v. nagyikindai törvényszéki bíró, budapesti ítéltáblai kisegítő bíró); szavazó bíró: Gidró László (v. zalaegerszegi törvényszéki bíró, budapesti ítéltáblai kisegítő bíró). Az úrbéri ügyek előadói: Sey Andor (v. budapesti ítéltáblai bíró), Seyfried József (v. budapesti ítéltáblai bíró); szavazó bírák: Huszka Mihály (v. budapesti ítéltáblai bíró), Scherff János (v. karánsebesi törvényszéki bíró) és Ludvig János (v. nagyikindai törvényszéki bíró, budapesti ítéltáblai kisegítő bíró).

II. polgári tanács: elnök Fluck Ádám (v. budapesti ítéltáblai bíró); a polgári ügyek előadói: Jekelfalussy Andor (v. budapesti ítéltáblai bíró), Ternovszky Béla (v. budapesti ítéltáblai bíró), Istvánffy József (v. budapesti ítéltáblai bíró), Avarffy Gyula (v. temesvári törvényszéki bíró), Gál Lajos (v. devecseri járásbíró); szavazó: Papp László (v. sátoraljaújhelyi törvényszéki bíró, budapesti ítéltáblai kisegítő bíró). Kereskedelmi és váltó előadók: Ternovszky Béla (v. budapesti ítéltáblai bíró), Istvánffy József (v. budapesti ítéltáblai bíró), szavazók: Dogariu Tamás (v. lugosi törvényszéki bíró, budapesti ítéltáblai kisegítő bíró), Avarffy Gyula (v. temesvári törvényszéki bíró), Gál Lajos (v. devecseri járásbíró).

Büntető tanács: elnök Paiss Andor (v. budapesti ítéltáblai tanácselnök); előadók Berlogia Ábrahám (v. budapesti ítéltáblai bíró), Huszka Mihály (v. budapesti ítéltáblai bíró), Papp László (v. sátoraljaújhelyi törvényszéki bíró, budapesti ítéltáblai bíró), Biró János (v. kolozsvári

¹⁸² A kir. táblai tanácselnökök. I. m. [153. jz.], 3. p.

¹⁸³ A decentralizáció és a vidéki városok. II. i. m. [169. jz.], 2. p.

ügyész), Dogariu Tamás (v. lugosi törvényszéki bíró, budapesti ítéltáblai kisegítő bíró), Gidró László (v. zalaegerszegi törvényszéki bíró, budapesti ítéltáblai kisegítő bíró). Szavazók: Jekelfalussy Andor (v. budapesti ítéltáblai bíró), Ternovszky Béla (v. budapesti ítéltáblai bíró), Istvánffy József (v. budapesti ítéltáblai bíró).¹⁸⁴

Dr. Paiss Andor született 1836-ban Marczaliban, Somogy megyében. 1860-tól egy évig Somogy megye II. aljegyzője lett, majd a Kúria semmítőszéki osztályánál segédelőadó volt 1869-ben. Még ugyanabban az évben a budapesti királyi táblához nevezték ki számfeletti bírónak. 1870-től mint rendes bíró tevékenykedett. 1882-ben a Kúriához rendelték mint bírót. 1887-ben a budapesti tábla IV. büntető tanácsának elnökévé nevezték ki.¹⁸⁵

Fluck Ádám Besztercebányán született 1845-ben. 1872-ben a budai kerületi járásbíróshoz albíróvá, 1875-ben a budapesti I-II. kerületi járásbíróshoz albíróvá, majd a 1877-től a budapesti I-III. kerületi járásbíróshoz szintén albíróvá, ezt követően a budapesti királyi törvényszékhez bíróvá nevezték ki. 1881-ben lépett elő a budapesti királyi táblánál pótbíróvá, 1886-tól rendes bíróvá, ahol a váltó és kereskedelmi tanácsnak volt a tagja.

Horvát Jenő Szombathelyen született. 1870-ben a budapesti királyi táblához segédfogalmazóvá nevezték ki, 1871-ben lett fogalmazó az igazságügy-minisztériumban. 1872-től a legfőbb ítélszéken segéd-tanácsjegyző volt, 1876-ban a pestvidéki törvényszéken pedig bíró. 1880-ban került pótbíróként a budapesti táblához, rendes bíróvá 1885-ben nevezték ki. Az utolsó időben a VIII. polgári tanácsnak volt a vezetője.¹⁸⁶

Az eredetileg a budapesti és a marosvásárhelyi ítéltáblánál alkalmazott fordítókat, fogalmazókat és segédfogalmazókat szintén szétszították, valamint az igazságügy-miniszter elnöki titkárokat és segédhivatalnokokat is kinevezett az egyes újjonnan alakult ítéltáblákhoz. Intézkedett egyes albírák tanácsjegyzőkénti berendeléséről is.¹⁸⁷

3. § Az ítéltáblák ügyforgalma

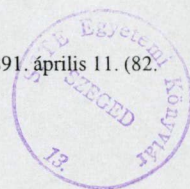
Az ítéltáblai reform eredményessége már néhány évvel a decentralizáció után mérhető volt. A kétkedő pozitivisták megnyugtatóására Szokolay István állította egybe évről évre az új királyi táblák ügyforgalmát egészen 1897-ig, igazolandó az előzetes várakozásokat.

¹⁸⁴ A kir. táblák megalakulása. i. m. [152. jz.], 7–8. p., BK 1891. január 23. (18. szám) 1. p., BK 1891. február 1. (26. szám) 2. p., BK 1891. április 18. (88. szám) 1. p.

¹⁸⁵ Az új kir. táblai elnökök. i. m. [155. jz.], 3. p.

¹⁸⁶ A kir. táblai tanácselnökök. i. m. [153. jz.], 3. p.

¹⁸⁷ A kir. táblai kinevezések. PN 1891. február 1. (32. szám) Melléklet 1–2. p., BK 1891. április 9. (80. szám) 1. p., BK 1891. április 11. (82. szám) 2. p.

A táblák összes ügybejövetele 1891-ben 138.956 ügydarab volt, s ez 1892-re 147.287-re szaporodott. Az egykori budapesti és marosvásárhelyi egységes ítélőtábláktól "megörökölt" ügyhátralék 28 és fél ezerre rúgott. 1892-ben viszont már a 23 ezret sem érte el, amely tény azt mutatta: a felgyülemlett hátralék egynegyedét már egyetlen év alatt sikerült megszüntetni. Az ügybejövétel minden táblánál növekvő értéket mutatott: az új budapesti táblán a beérkezések száma 31.125 ügydarab volt, az elintézendők összessége pedig elérte a 37.660-at. Szegeden is igen magasak voltak ezek az értékek: 17.240 ügy érkezett, az elintézendők száma ugyanakkor 22.064 lett. Ezt a beérkezési értéket közelítették a debreceni (13.745), a kassai (13.198), a temesvári (12.273) és a győri tábláknál (12.093), s az elintézendők száma is hasonlóképpen alakult (Debrecen 16.294, Kassa 16.221, Temesvár 13.896, Győr 13.490). Utánuk következett a nagyvárad, a pécsi és a kolozsvári tábla. A legkisebb ügybejövetelet 1892-ben Marosvásárhelyen és Pozsonyban regisztrálták.

Az ügyhátralék a vidéki táblák közül Szegeden volt a legnagyobb: 3063, utána Kassa következett 2984 ügyhátralékkal, majd Pozsony 2009 darabbal. A debreceni királyi táblánál 1902, a nagyváradnál 1819, Pécsen pedig 1168 volt a hátralék. Legkisebb ügyhátralékot az erdélyi táblák mutattak fel: Kolozsvárott 559-et és 380-at Marosvásárhelyen.¹⁸⁸

Az 1893. évben a hátralék az új tábláknál tetemesen kevesbült: a reform előtti 28.585 ügydarabról 19.484-re apadt. Például Debrecenben 1456-ra, Győrben 625-re, Kassán 2403-ra, Kolozsvárott 377-re, Pozsonyban 1320-ra, Marosvásárhelyt 192-re, Szegeden pedig 1039-re mérséklődött. Ugyanakkor a bejövétel emelkedése miatt néhány táblánál az ügyhátralék mennyisége átmenetileg kissé szaporodott (Budapest, Nagyvárad, Pécs, Temesvár). A bejövétel összesen 147.287 volt 1892-ben, 1893-ra ez az érték 148.010-re emelkedett. Míg tehát a táblák ügyforgalma három év alatt majd 10 ezerrel szaporodott, hátralékuk 9 ezerrel kevesbedett. Ezért míg 1891-ben elintézendő volt 162.443 ügy, addig 1893-ban már 170.739 (a debreceni táblára ebből 15.403, a szegedire 20.842 jutott). Összességében a táblák eredményesen dolgoztak, mivel 1893-ban 148 ezer ügy érkezett be, és 151.255-öt intéztek el (Budapest 29.761, Debrecen 13.947, Szeged 19.803 ügyet intézett el).¹⁸⁹

1894-ben az összes tábla ügybejövetele 150.016 ügydarab lett, az elintézendők száma 169.500-ra szaporodott. Az ügyhátralék tovább mérséklődött, 1894-ben már 17.334-et számlált. Így a reform korában a beérkezések száma ugyan 16 ezerrel, s az elintézendőké 10 ezerrel nőtt, addig a hátralék 10 ezerrel mégis kevesbedett. Az elintézett ügyekből 100.867-et ülésben, 51.300-at ülésen kívül fejeztek be. Az ügyek beérkezése márciustól júniusig volt a

¹⁸⁸ Szokolay István: Az új kir. táblák 1892-ben. JK 1893. június 30. (26. szám) 207–208. p. Vita olvasható a decentralizációról és az ügyhátralékok feldolgozásáról: Stiller Mór: A királyi táblák szétosztásának ellenesei. A Jog. 1891. október 4. (40. szám) 289–291. p., Szokolay István: Az új kir. táblák s az ügyhátralékok. A Jog. 1891. október 11. (41. szám) 297–299. p., Hexner Gyula: Nyílt levél dr Stiller Mór ügyvéd úrhoz, mint a "Jog" felelős szerkesztőjéhez. A Jog. 1891. október 11. (41. szám) 299–300. p., Szokolay István: Az új kir. táblák s az ügyhátralékok. A Jog. 1891. október 18. (42. szám) 307–308. p., Csanády István: Az új királyi táblák s az ügyhátralékok. A Jog. 1891. november 8. (45. szám) 329–330. p.

¹⁸⁹ Szokolay István: Az új kir. táblák működése 1893. évben. JK 1894. április 27. (17. szám) 132–133. p.

legintenzívebb, legkevésbé jöttek augusztustól októberig. A legtöbb ügyet május és október hónapban intézték el. Az ügyek egy negyed része a budapesti táblánál jelentkezett.¹⁹⁰

A cikkíró az 1895. évet tanulmányozva azon lelkesedett, hogy az újjászervezés előtti harmincezerről egészen 7417-re csökkent a hátralék mennyisége. Az ügybejövétel is szelídült: a vizsgált évben már csak 122.767 ügyet kellett feldolgozni. A hátralékkal együtt az elintézendő ügyek száma 140.101 volt, ebből 132.684-et intéztek el. Az, hogy a beérkező ügyek száma jelentékenyen mérséklődött, az ítélkezés alaposságának is bizonyossága lehetett. A tételes adatokból a budapesti táblát emeljük ki, ahol 35.568 ügyből 31.442-t intéztek el, a debreceninél 12.224-ből 11.730-at, a szegedinél pedig 14.678-ból 14.202-t.¹⁹¹

1896-ban mind a beérkezett, mind az elintézendő ügyek száma tovább mérséklődött. Ebben szerepet játszott az is, hogy az ügyhátralék országos szinten is csupán 4392 ügydarabot tett ki. A budapesti táblán túlmenően a legforgalmasabb évet ismét a szegedi zárta 13.528 elintézendő üggyel (a hátralék 494); a debreceni táblának 10.776 ügyet kellett feldolgoznia (hátraléka 345), a többi királyi tábla ügyforgalma nem érte el a tízezret.¹⁹²

Az ítélőtáblák ügyforgalma 1897-ben tovább csökkent, már csak 112.681 ügyet érkeztettek, az elintézendők száma is csak 117.073 volt. A hátralék is tovább mérséklődött: 6977 ügydarabot számlált. Budapesten a vizsgált évben a tábla 25.731, Szegeden 13.042 ügyet intézett el, s a beérkezések és az elintéзések száma Debrecenben is tízezer felé emelkedett. Az ügyhátralékok némileg szaporodtak: Budapesten 1897-re, Szegeden 652-re, Debrecenben 548-ra emelkedtek.¹⁹³

¹⁹⁰ Sz.: A kir. táblák 1894. évben. JK 1895. február 22. (8. szám) 57. p.

¹⁹¹ Sz.: A kir. táblák ügyforgalma az 1895. évben. JK 1896. február 21. (8. szám) 62. p.

¹⁹² A kir. Curia s kir. táblák 1896. évi ügyforgalma. JK 1897. március 12. (11. szám) 81–82. p.

¹⁹³ Felsőbíróságaink ügyforgalma 1897. évben. JK 1898. február 25. (8. szám) 57–58. p.

III. FEJEZET

Három város — két ítélőtábla. Debrecen, Szeged, Arad

1. § A debreceni királyi ítélőtábla megszervezése

a) Debrecen küzdelme a királyi tábláért

A királyi táblák jövőjének szervezésének hírére Debrecen tanácsa igen hamar reagált: 1889. július 18-án bizottmányt állított fel és a közgyűléssel nyilatkozatot fogalmaztatott avégből, hogy a város egyértelműen kinyilvánítsa befogadási szándékát. A nyilatkozatban a város vállalta, hogy “telket ingyen adunk”, a szükséges épületeket az állam megterhelése nélkül előállítja és az államnak átadja, az addig felmerülő bérleti díjat pedig rendesen fizeti, valamit, hogy az elsőfokú törvényszék és ügyészség, továbbá a börtön jobb elhelyezéséről is hajlandó lesz tárgyalásokba bocsátkozni. Egyúttal felkérték a polgármestert, Simonffy Imrét¹⁹⁴, hogy az ügyet kísérje folytonos figyelemmel, s felállítottak egy bizottságot is az ügy érdekében Lengyel Imre, Kovács Sándor, Nemes Kálmán, Medve Kálmán, Komlóssy Arthur, Paksy Imre, Kis Albert, Király Ferenc képviselők és Zöld Mihály aljegyző részvételével. Értesítették döntésükről a környező törvényhatóságokat is a jövőbeni támogatás megszerzése érdekében.¹⁹⁵

A *Debreceni Ügyvédi Kamara* is hamar érdeklődést mutatott: még az 1889. december 8-i választmányi ülésén szóba hozta az ítélőtábla támogatásának kérdését, és a belügyminiszternek feliratot fogalmazott Debrecen támogatásáért. (Az ügyvédi kamarák országosan ebben az időben még nem adtak hangot igényeiknek, csak a a budapesti jelezte egy rövidebb felterjesztésben, hogy javasolja a decenarlizációt. Ebben az iratban érdekesség volt, hogy Marosvásárhelyt megfosztani igyekeztek táblájától, s helyette Kolozsvárt protezsálták. Ezzel a törkvéssel a debreceni kamara nem értett egyet.¹⁹⁶)

A már említett hetes bizottság is ülést tartott Simonffy vezetésével 1890. január 10-én, azonban “tárgyalásai oly bizalmas jellegűek voltak, hogy azokból mi sem juthat[ott] a nyilvánosság elé”.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Simonffy Imre életrajzát lásd *Gazdag István*: Debreceni polgármesterek. in: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XIX. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1992. 109–110. p. és *Szűcs Ernő*: A Simonffy család és Debrecen. in: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVII. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1990. 21–25. p.

¹⁹⁵ HBML IV. B. 1403/a. 11. k. 1889:81.

¹⁹⁶ Db 1890. január 11. (7. szám) 1–2. p.

¹⁹⁷ Db 1890. január 11. (7. szám) 3. p.

Ellenben a korai lelkesedés kissé alábbhagyott, amikor a *Nemzet* című pesti napilap Debrecen azon városok körébe osztotta, amelyek királyi táblával való megerősítésre nem szorulnak.¹⁹⁸ B. G. úr (Beksics Gusztáv) ezen cikke riadalommal vegyes felháborodást váltott ki, s a város máris hangoztatta, hogy az igazságügy-miniszter őt kötelező nyilatkozat kiadásra hívta fel az ügygel kapcsolatban, amelyben vállalta az ideiglenes és a végleges elhelyezést.¹⁹⁹ Még mielőtt a közgyűlés e célra egybegyűlt volna, a „*Debreczen*” máris megvédte a várost a „Nemzet és — a nemzet” című cikkében, melyet vezető újságírója s egyben főmunkatársa, Bakonyi Samu (B. S.) fogalmazott. Ebben kifejtette, hogy a „királyi táblák felosztásának nagy conceptioját úgy kell keresztül vinni, hogy az igazságügyi érdekek veszedelme nélkül a városok fejlődése is egyszerre hatalmas lendületet vegyen [...]. Pedig ezek a városok nem csak megélni akarnak, hanem nagygyá akarnak lenni, hogy magokban ölelhesék, hogy magyarrá tehessék amaz egész nagy országrész társadalmát, melynek amúgy is mellőzhetetlen centrumai [...]. A királyi tábla vezető rangra emeli fel azokat a városokat, amelyekben el fognak helyeztetni.” Rámutatott, hogy Debrecen száz éveken át küzdött a nagyságért és a régióért, de a főváros ezt semmivel sem honorálta. Itt volt az ideje, hogy a kormány tegyen a városért valamit, és az egyik táblát telepítse oda. Ugyanis „azon nagy országrész igazságügyi érdekei, mely Debreczenre támaszkodik, orvosolhatatlan sérelmet szenvednek, ha nem a természeti, történeti és gazdasági centrum lesz rájuk nézve az igazságszolgáltatás központja is.” Mi több: „Debreczen nem kér, mert Debreczennek joga van követelni, s Debreczen hiszi erős hittel, hogy amit megtagad tőle a ‘Nemzet’ — azt megadja majd a nemzet.”²⁰⁰

A közgyűlés is lelkesedett: január 23-án nyilatkozatot fogalmazott és fogadott el, melyben „Debreczen szabad királyi város közönsége ezennel kötelezi magát, hogy azon esetre, ha az egyik királyi tábla Debreczenben helyeztetik, gondoskodik arról, hogy a királyi tábla és főügyészség s az ezekkel kapcsolatban egyidejűleg vagy később szervezendő hivatalok az állam legkisebb megterheltetése nélkül ideiglenesen elhelyeztessenek. Megjegyeztetvén [, hogy] a bér és járulékoknak fizetése és az átalakítási, valamint az ideiglenes helyiségek elhagyásával járó átalakítási költségek viselése [szintén] a várost terheli. Gondoskodni fog arról, hogy a hivatalok számára szolgáló helyiségek az igazságügyminisztérium által megállapítandó mennyiségű és minőségű szerelvényekkel láttassanak el. Kötelezi a város magát arra, mielőtt a felállított királyi tábla kerete végleg megállapítva lesz — de legkésőbb a működés megkezdésétől számított tíz év alatt, az igazságügyminisztérium tervei szerint végleges elhelyezésül épületet emel, s ezen épületnek már most kijelölendő s a minisztérium által elfogadott telkét azonnal az állam

¹⁹⁸ *Nemzet*. 1890. január 16. (15. szám) reggeli kiadás 1. p.

¹⁹⁹ *Db* 1890. január 18. (12. szám) 3. p.

²⁰⁰ *Db* 1890. január 21. (14. szám) 1. p.

tulajdonába bocsátja.”.²⁰¹ Kiss Albert lelkes felszóllalásában arra is kitért, hogy a tábla debreceni elhelyezését már a jogakadémia ittléte is felettebb indokolja.²⁰²

A rendkívüli közgyűlés február 6-án szavazott az átengedő nyilatkozat elfogadásáról.²⁰³ A jog és pénzügyi bizottmány előterjesztést készített, melyben kifejtette, hogy a megfelelő telek a debreceni 1. számú telekjegyzőkönyvben 12., 13. hrsz. alatt felvett, a város tulajdonát képező telek volna, amely akkor a városi majorság udvaraként használtatott. A közgyűlés megjelent 137 tagja egyhangúlag igennel szavazott az állami tulajdonba adás kérdéséről. Eszerint kimondták, hogy a város a tulajdonában lévő, tehermentes kiseddóvót és a mellette fekvő majorsági udvart (amely együtt 1314 négyszögölt tett ki és 20 folyóól homlokzattal bírt, a városházától száz, a törvényszéktől negyven, a járásbírószéktől nyolcvan, a pénzügyi igazgatóságtól hatvan, a színházától száznyolcvan és a piactól 110 méterre feküdt) az állam tulajdonába bocsátja azzal, hogy ha nem megfelelő a telek, egy másikat fog e célra kijelölni.²⁰⁴

Időközben újabb rémhír kezdett terjengeni: a változatosság kedvéért ezúttal az *Egyetértés* röppentette fel Debrecen mellőzésének hírért, noha elismerte, hogy “az olyan evidens képtelenség ellen, hogy Debrecen az ország 10 legelső városának sorából egyszerűen kihagyassék, a statisztika és a geográfia is tiltakoznék”.²⁰⁵ Debrecen kinyilatkoztatta, hogy ha tíz tábla nem elég, akkor inkább állítsanak fel még egyet, de mellőzni nem lehet, mivel a jelentőségével egyetlen más város sem vetekedhet.

Ezúttal azonban kiderült, hogy Debrecen lelkesedését nem támogatja mindenki. A nagyvárad *Szabadság* c. lap például zsírba fúló városnak nevezte Debrecent és a tábláért való versengést kárbavesztett önzésnek tekintette s szörnyű jajveszékelésnek.²⁰⁶ Hamarosan az oka is kiderült a szidalmaknak: Nagyvárad is pályázott királyi tábláért.²⁰⁷

A vészjósló hangok megingathatták az önbizalmat, mivel a polgármester — biztos, ami biztos — 340 országgyűlési képviselőhöz intézett levelet a helyi tábla ügyében. A levél január 30-án kelt, s benne, a város geográfiai, társadalmi, gazdasági adottságaira hivatkozva, győzködte a képviselőket a támogatás szükségességéről. Kiemelte, hogy Debrecentől a múltban elvették a távirdai kerületi hatóságot és a vasúti üzemvezetőséget is — ezek miatt a polgárság egyébként is szomorú.²⁰⁸

Sokkal hatékonyabbnak bizonyult végül a debreceni társadalom saját kezdeményezésű fellépése. A *Debreczen* felhívta a lakosságot, hogy “minden megyéből, minden városból mint egy ember emelje fel az egész ország rész a szavát amellet, hogy az ő felsőbírósa abban a városban

²⁰¹ HBML IV. B. 1403/a. 11. k. 1890:8. és KHI87–92. XXI. (1890) 746. szám. 2. melléklet. 286–287. p.

²⁰² Db 1890. január 23. (16. szám) 2. p.

²⁰³ HBML IV. B. 1403/a. 11.k. 1890:28.

²⁰⁴ HBML VII. 2/a. 1. d. Másolat.

²⁰⁵ Egyetértés 1890. január 26. (25. szám) 1. p.

²⁰⁶ Db 1890. január 27. (18. szám) 2. p.

²⁰⁷ Db 1890. január 30. (21. szám) 2. p.

²⁰⁸ Db 1890. február 4. (24. szám) 2. p.

legyen, amely neki minden egyéb tekintetben [...] egyedüli központja.” Politikai különbségeket tekintet nélkül invitált, hogy a polgárság vegyen részt a február 4-i városházi ülésen, hol “a városnak a királyi táblához fűzött jogos igényét a debreczeni társadalom hatalmas szavával támogassa!” A felhívást állítólag több, mint ezren írták alá!²⁰⁹

A “debreceni polgárok értekezlete” sikerrel szerveződött meg: Simonffy Imre elnöklése mellett hatalmas tömeg gyűlt egybe a városháza nagytermében. A gyülekezet jegyzővé Karczag Vilmos újságíróvá választotta. Az ülés legfőbb nyilatkozatát Lengyel Imre terjesztette elő, aki tanácsolta, hogy egy egész küldöttséget szervezzenek Budapestre megjelenítve a társadalmi egybefolyást. A részletek kidolgozására hamar egy negyven tagú bizottságot választottak, amelyben Kola János, az ismert ügyvéd és Sesztina Lajos módos vaskereskedő is részt vett. A küldöttség fedezésére Márk Endre javaslatára már helyben megindult a gyűjtés. Egy órai tanácskozás után a népes gyülekezet feloszlott, a negyvenes bizottság pedig nyomban tanácskozáshoz kezdett.²¹⁰

Az értekezlet éppen időben szerveződött meg, mivel másnap az országgyűlésben elkezdődött a vita, s szerencsére többen Debrecen mellett törtek lándzsát. Például *Körössy Sándor*, aki “nem hiszi, hogy a magyar törvényhozás ezt a tiszta magyar várost kihagyja a székhelyek közül, amely a magyar embernek éppen az, ami az oroszoknak Moszkva. Ott hangzik ebben a városban a magyar nyelv legékebbje”.²¹¹ (Rosner Ervin azonban Nagyváradot élte.)

Debrecen misszióját valóban sokan támogatták. Egyetértésről és részvételről biztosította a várost fél Kelet-Magyarország, jelezvén, hogy nem csupán helyi, hanem regionális törekvéssről volt szó. Így Máramarossziget, Nagybánya, Szathmár, Nyíregyháza, Karcag, Kisújszállás, Tasnád, Zilah, Munkács város, Szabolcs, Heves, Hajdú és Ung vármegye jelezte támogatását.²¹²

A nagy küldöttség — legalább 150 polgár — február 16-án indult útnak a 11:36-os gyorsvonattal. Aznap este a kelet-magyarországi küldöttek Budapesten a *Hungaria* szállodában üléseztek. Február 17-én találkoztak a képviselőház elnökével, Péchy Tamással, a miniszterelnökkel, Tisza Kálmánnal, a szabadelvűek vezetőivel, a mérsékelt ellenzékkel, a főrendi ház elnökével és a függetlenségek vezéreivel is. Közülük mindenki ékes retorikával fogadta őket, azonban biztosat csak a *Függetlenségi és '48-as Párt* mondhatott. A miniszterelnök — lévén egykor Debrecen országgyűlési képviselője — kifejtette, hogy “Debreczen város érdekében szívemhez szólni nem szükséges”, a képviselőház elnöke pedig biztosította a delegációt, hogy a “magam részéről Debreczen város kívánságát méltánylandónak fogom tartani” — még ha a kérdés mikénti eldöntésébe sok beleszólása nem is volt.²¹³

²⁰⁹ Db 1890. február 3. (23. szám) 1–3. p., február 4. (24. szám) 1. p.

²¹⁰ Db 1890. február 5. (25. szám) 1–2. p.

²¹¹ PN 1890. február 5. (esti, 35. szám) 1. p.

²¹² Db 1890. február 13. (31. szám) 3. p.

²¹³ Db 1890. február 15. (32. szám) 2–3. p., február 18. (34. szám) 3. p.

A miniszterelnöknek átadott *memorandum* számba vette Debrecen előnyeit, amelyek az ítéltábla befogadására predesztináltak, amelyek “gravitációs” vonzását igazolták. Érdekes adatokat tartalmazott az egyes törvényszékekre vonatkozóan: megtudhatjuk belőle, hogy a debreceni törvényszék illetékessége 66 négyzetmérföld területű volt 191.858 lakossal, a nyíregyházi 76 négyzetmérföld 214.008 lakossal, a szatmárnémetii 119 négyzetmérföld 325.496 lakossal, a máramarosszigeti 168 négyzetmérföld 226.397 lakossal, a beregszászi 132 négyzetmérföld 311.861 lakossal és a zilahi 65 négyzetmérföld 170.042 lakossal, azaz teljességgel 626 négyzetmérföld és 1.439.662 lakos jutott volna a debreceni táblára, amely az ország népességének éppen egy tizedét jelentette.²¹⁴

Az “észak-keleti Magyarország társadalmának színe-javából álló deputáció”²¹⁵ február 18-án tért haza azzal, hogy küldetésének a pesti lapok véleménye szerint is sikerrel tett eleget. A valóban hatásos fellépés első eredménye ott mutatkozott meg, hogy a *Budapesti Újság* február végén már arról számolt be, hogy Nagyváradon és Debrecenben is lesz tábla az igazságosság kedvéért. Március derekán már oly hírek szárnyaltak, hogy Nagyváradon nem is lesz semmi. Végül április elejére biztos forrásból tudni lehetett, hogy a kormány elfogadta a királyi táblák helyeit, s ebben a jegyzékben Debrecen és Nagyvárad is szerepelt.²¹⁶ Teljesen biztossá a hír természetesen csak májusban, a törvényjavaslat képviselőházi elfogadásával válhatott²¹⁷, amelyben Szilágyi Dezső hangsúlyozta: “nem lehet kételkedni abban, hogy az igazságügyi organisatiót véve, helyes és természetes székhely Debrecen”.²¹⁸

“Megmozdult tehát a debreceni társadalom — írta a *Debreczen*. — Felébredt letargikus álmából, s ébredése olyan volt, hogy maga után vonta az egész országrész eleven mozgalmát.”²¹⁹ A kéthónapi fáradozás eredményeként Debrecen szerepéről nem is merült fel vita sem az igazságügyi bizottságban, sem a plenáris ülésen.²²⁰ “Elhitték nekünk, hogy a magyar culturának Debreczen erős vára lesz”. Ezen mozgalmi lelkesültségtől vezérelten a város új közéleti fórumot is szervezett *Csokonai-kör* néven, amely április 27-én alakult meg a városházán.²²¹

A következő feladatot a tábla mielőbbi megfelelő ideiglenes elhelyezése jelentette, evégből már május idusán tanácskozni kezdett az állandó bizottság, s a közgyűlés hamar el is határozta, hogy megvásárolja a debreceni 2461. számú telekkönyvben A I. 2608/a hrsz. alatt felvett, s egyébként Nemes Gáborné Jéger Paulina tulajdonát képező “Korona” éttermet 60.000 ft-ért, s ha szükséges, mellette a leányiskolát is. 120-an igennel voksoltak, csupán négyen

²¹⁴ Db 1890. február 17. (33. szám) 1. p.

²¹⁵ Hajdú-bihari Napló. 2002. július 6. (156. szám) 7. p.

²¹⁶ Db 1890 április 5. (67. szám) 2. p., április 12. (71. szám) 2. p.

²¹⁷ A tc. szentesítést nyert 1890. június 5-én., tárgyalták 1890. május 2-től május 9-ig. PN május 2. (120. szám) esti kiadás 1. p., május 9. (127. szám) esti kiadás 1. p.

²¹⁸ KN87–92. XVIII. (1890) 100. p.

²¹⁹ Db 1890. április 21. (77. szám) 1. p.

²²⁰ PN 1890. április 22. (110. szám), 1. p., április 27. (115. szám) 1. p., május 3. (121. szám) 1. p., május 5. (123. szám) 1. p., május 7. (125. szám) 1. p.

²²¹ Db 1890. április 24. (80. szám) 1. p., május 1. (85. szám) 2. p.

ellenezték a döntést²²². Azonban hamarosan kiderült, hogy a sietség idejekorai volt: a tervekkel ellentétben nem 1890 novemberében, hanem csak a következő év tavaszán lép hatályba a decentralizáció, mivel számos város nem tudott a rendelkezésre álló idő alatt megfelelő ideiglenes helyiségeket biztosítani (!). Ami Debrecenre illette, a polgármester közbenjárására az igazságügy-miniszter végül elfogadta júliusban a kijelölt épületeket²²³.

Ezzel a város küzdelmei közjogi-közületi síkon befejeződtek — azonban a tábla későbbi elhelyezése sem jelentett könnyű feladatot.

b) A királyi tábla elhelyezése és működésének megkezdése

A tábla elhelyezése valójában nem olyan könnyedén ment, mint ahogyan azt a lapokból olvashatjuk. Történet, hogy királyi biztosi címmel a debreceni királyi tábla elnökének kinevezett Puky Gyula a városba érkezett, hogy tájékozódjon az ideiglenes elhelyezés körülményeiről 1891. február 21-én. Találkozott a polgármesterrel és “a törvényhatóság mindama közegeivel, akik a szervezendő királyi tábla helyiségeit rendelkezésemre bocsátani s a helyiségek felszereléséről gondoskodni fognak”. Az elnök megtekintette az épületeket és meghatározta az átalakítás szükséges munkáit.

Ezek szerint az elhelyezés két épületet vett igénybe: az egyik a Piacz utca és a Széchenyi utca sarkán álló Podmaniczky Gézáné-féle ház első emelete volt, a másik négy házzal odébb, a Széchenyi utcában átalakított “Korona” vendéglő egész épülete, de csak szeptemberig, mivel utána azon a telken a Kisúj utcára néző részen épülő új házba fognak átköltözni, amely majdan a végleges épület hátsó része lesz — az első a vendéglő helyén és a szomszédos telken fog felépülni. Tehát szeptembertől a Podmaniczky-házban és az addigra elkészülő Kisúj utcai épületben lenne elhelyezve a debreceni ítéltábla.²²⁴

Mivel két részletű volt az ideiglenes elhelyezés is (május–szeptember és szeptember után) ezért a biztosnak tekintett Podmaniczky-házat is csak ideiglenesen osztották fel úgy, hogy lehetőleg minden szerv elférjen valahol. Eszerint ott helyezték el az elnökséget, az elnöki titkárt, az elnöki irodákat, két polgári tanácsstermet, a polgári ügyekkel foglalkozó tanácselnököt, egy táblai hivatalszolgát és a királyi főügyészséget azzal, hogy az utóbbi szeptembertől a Kisúj utcába költözik át, s a helyét három bíró foglalja el.

A Koronában szeptemberig két büntető tanácssterem, a büntető ügyekkel foglalkozó tanácselnök, 9 bíró hivatali szobája, három tanácsjegyző, a kezelőszaki hivatalnok és egy

²²² HBML IV. B. 1403/a. 11. k. 1890:87.

²²³ Db 1890. június 11. (111. szám) 2. p., július 19. (138. szám) 2. p.

²²⁴ HBML VII. 2/a. 1. d. 36/1891. sz. irat.

hivatalszolga szállásoltatott el. A Kisúj utcai épületbe szeptembertől átkerült az egész ügyészség, a Korona teljes “személyi anyaga” és még egy bíró is.²²⁵

A provizórium 1896 derekáig szólt, mivel a Podmaniczky-ház ennyi időre bérelték, *ergo* addigra a végleges elhelyezésnek meg kellett valósulnia.²²⁶ A királyi táblák helyiségeit úgy kellett megtervezni, hogy azokban minden bírónak jusson egy-egy dolgozószoba, azaz figyelni kellett “az igazságszolgáltatásnak gyakorlására hivatott közegek méltóságának architektoniai tekintetben is megfelelő külsőségekre [...]”.²²⁷

Az elnököt egyébként egy minisztériumi osztályvezető tanácsos előzte meg Liszkay Jenő személyében, aki a szakmai ellenőrzést tartotta a kijelölt ingatlanok felett. Úgy találta, hogy a Podmaniczky-ház még csak-csak megfelel az elnöki, elnöki személyzeti, két tanácsstermi és két visszavonulási szobának, továbbá egy tanácselnöki, két bírói, egy jegyzői és egy felek szobájának befogadására, azonban a Koronát nem találta megfelelőnek sem a belső méretei, sem a tűzvédelmi szempontok alapján. Kiderült, hogy a benne lévő étterem és a táncterem nem is alakítható át igazán szerencsésen, ezért felhívta a várost, hogy nyolc nap alatt újabb épületet jelöljön ki a célra.²²⁸

A Korona alkalmatlansága mellett nehezítésre adott okot az is, hogy a királyi táblát két épületben szándékozott elhelyezni a város, míg a minisztérium — joggal — csak egyet szeretett volna kijelölni, de azt jól. Végül mit volt mit nem tenni, a polgármester személyesen zarándokolt el az Igazságügy-minisztériumba, s igyekezett meggyőzni a hatóságot a provizórikus elhelyezés elfogadásáról. Ennek a tárgyalásnak lett eredménye az, hogy a minisztérium végül engedett: a Podmaniczky-házat fenntartás nélkül elfogadta, s a Koronához mint legideiglenesebb helyhez is hozzájárulását adta akkor, ha a város egy hónapon belül hozzákezd a Kisúj utcai egyemeletes építmény megalkotásához. Itt rögzítették először az 1891. szeptember 1-jei átadást is. Az egyéb átalakításokra 1890. december 1-jéig adott haladékot Czorba Bódog államtitkár.²²⁹

Úgy tűnik akadály a továbbiakban már nem merült fel, s 1891. május 5-én következhetett a várvavárt alkalom, a királyi tábla átadása. A minisztérium egyúttal felhatalmazta Puky Gyulát a további szükségességek teendőinek elvégzésével.²³⁰

A város közben ünnepelt. Május 5-én a *Debreczen* újjongott; írta is, hogy “a debreczeni királyi tábla ma kezdte meg működését. E nap a történelemé!” Kívánta, hogy az új intézmény “legyen a jogtiszteletnek folytonos ébren-tartója, az igazságszolgáltatásnak erős vára, a hozzá fűzött reményeknek beváltója, városunknak s a független magyar bíróságnak egyik büszkesége!”²³¹

²²⁵ HBML VII. 2/a. 1. d. 36/1891. sz. irat.

²²⁶ HBML VII. 2/a. 1. d. irat szám nélkül.

²²⁷ Fischer Lajos: A szétszandó kir. táblák helyiségeiről. JK 1890. május 16. (20. szám) 157–158. p.

²²⁸ HBML VII. 2/a. 1. d. 10118/1891. sz. irat.

²²⁹ HBML VII. 2/a. 1. d. 28419/1890. sz. irat.

²³⁰ HBML VII. 2/a. 1. d. 16462/1891. sz. irat.

²³¹ Db 1891. május 5. (88. szám) 1. p.

A város valóságos fiesztát szervezett. A bírák díszmagyarba öltözve vonultak át reggel a Podmaniczky-házból a városházára, majd onnan a református nagytemplomba istentiszteletre. Velük tartottak az ügyészek, a városi bíróság és a járásbíróság személyzete és a város ügyvédei is, valamint Simonffy Imre polgármester és Rásó Gyula Hajdú vármegyei alispán. Majd onnan a római katolikus templomba vonultak ünnepségre.

Ezt követően tartotta első, alakuló ülését a debreceni királyi tábla a Podmaniczky-házban. A bíróság elnöke Puky Gyula, a főügyész Cserna Vincze lett. A bírák eskütétele után az elnök tartott beszédet, melyben kiemelte a magánjogi és a perjogi kodifikáció szükségességét, a szóbeliség jelentőségét az írásbeli pervitel helyett, és szólt a közjegyzői szervezet reformjának a jelentőségéről is. "Ismerem én a felelősség súlyát, mely vállaimra nehezül — mondotta az elnök —, s ha ennek daczára is, az intéző körök megtisztelő bizalmának engedve, a debreceni kir. tábla vezetésére és a tábla kerületéhez tartozó bíróságok felügyeletére vállalkozom, tettem azt azzal a meggyőződéssel, hogy azoknak körében, akik velem együtt hivatva lesznek küzdeni a közös zászló alatt, meg fogom találni a kötelességérzetnek s hazafiságnak azt a fokát, amelyet a közös hivatás mindegyikünköt egyaránt követel s meg fogom találni az egész vonalon azt az öntudatot, hogy a bíró magasztos szerepkörében, az örök igazság hatalmának részese és végrehajtója." Ezt követően felolvasták a városi tanács üdvözlő átíratát.²³²

A debreceni tábla személyi állománya a következőképpen nézett ki a megalakuláskor: a *fegyelmi tanács* mellett *két polgári és egy büntető tanács* működött. A *fegyelmi tanács* Puky Gyula elnöklete alatt tevékenykedett; tagjai voltak: Csathó Ferenc, Unger Gusztáv, Egry Kálmán, Tamássy Béla, Stancsek János, póttagok voltak: Danilovich Elek, Mérey Ottó és Naményi József. A jegyzői feladatokat Vass Antal és Harsányi Gusztáv látta el.

Az *első polgári tanács*ot is Puky Gyula vezette, a tagjait Tamássy Béla, Horváth Dezső, Garam Jenő, Kiss Endre, Tar Gyula képezte, a jegyző Hilián Jenő és Vass Antal volt. A *második polgári tanács*ban elnökölt Csathó Ferenc, egyébként ott működött Stancsek János, Egry Kálmán, Comanescă Sándor, Danilovics Elek, Kovács Antal, Gichey Gyula, Gajzágó Béla, valamint jegyzőként Szép Géza és Palatin János is.

A *büntető tanács*ban elnökölt Széll Farkas, tagjai továbbá Nyers Lajos, Draveczky Adorján, Hieronymi Béla, Naményi József, Naszády Gyula és Unger Gusztáv voltak.²³³

Az alakuló ülést díszbéd követte a Bika szállóban, majd királyi táblai bankett 300 személyre számos pohárköszöntővel.²³⁴

²³² Db 1891. május 5. (88. szám) 4. p., A kir. táblák megalakulása. ÜL 1891. május 9. (19. szám) 2–3. p., A kir. táblák megalakulásakor mondott elnöki megnyitó beszédek [...]. Puky Gyula beszéde. JSZ 1891. május 14. (IV/20. szám) 666–668. p.

²³³ Db 1891. május 5. (88. szám). 5. p., A m. kir. igazságügyministernek 1395/I. M. E. számú rendelete [...] az 1890. évi XXV. tc. életbeléptetéséhez szükséges átmeneti és egyéb intézkedések tárgyában — a kir. ítélőtáblákra vonatkozólag. 9. §. MRT 1891. Budapest, 1891. 62. p.

²³⁴ Db 1891. május 6. (89. szám). 4. p.

A díszes kezdet után nemsokára a költözködés következett, mivel 1891 augusztusára elkészült a Kisúj utcai épület, ahová a Koronában elhelyezett osztályok és a főügyészség át is költözött. Ekkorra a két épületben 13 bírót helyeztek el, valamint a teljes segítő személyzetet.

A végleges épület megalkotására a kötelezettségvállalás szerint igaz tíz év állt a város rendelkezésére, de mivel a bérleti szerződést a Podmaniczky-házra 1896-ig kötötte meg, ezért célszerű volt akkorra elkészíteni az emelendő új igazságügyi palotát. 1892-ben Puky javaslatára elfogadta a minisztérium a kiszemelt kettős telket, s az építkezést már 1893-ban megkezdeni tervezték. Azonban a tervezés és a minisztériummal való levelezés hosszúra nyúlt, a telek akkori bérlője, a *Tisza-ármentesítési Társulat* is későn hurcolkodott ki, a református leányiskolát is el kellett helyezni valahol, s így csak 1895 tavaszán kezdődött el az építkezés, amely 1896 augusztusára fejeződött be.²³⁵ Folyamatában kisebb vita alakult ki a költségekről, mivel Debrecen úgy döntött, hogy csak az ideiglenes helyiségek felszereléséről gondoskodott, a végleges épületet már a minisztérium bútorozza be. Ráadásul a tábla személyzetének és a bírói karnak a növekedése miatt a két épület meglehetősen kicsinek bizonyult, nyolc bírónak nem tudtak önálló dolgozószobát biztosítani. Végül az építés költségeit a város fedezte, a felszereléshez pedig további 4 ezer ft-tal járult hozzá a közgyűlés 1894-ben. A többi kiadást az igazságügy-minisztérium viselte.²³⁶

Az építkezés végett a város egy egész bizottságot állított fel. A munkálat gyorsan haladt, az új ingatlan 67 szobásra készült. A teljes berendezése 16 627 ft-ot igényelt, maga az építtetés akkori áron is majd 400 000 ft-ot emésztett fel.²³⁷ Az átadási okmányok 1896. július 22-i keltezésűek; ezekben a város az állam tulajdonába bocsátotta az ingatlant azzal, hogy ha eredeti célra már nem akarják hasznosítani, akkor a tulajdonjog majd visszaszáll a városra. Végül az egész épületet hivatalosan október 3-án vette át a város és a minisztérium a vállalkozóktól.²³⁸

Augusztusban a tábla teljes személyzetével és minden osztályával birtokba vette az új épületét. Található volt benne hét tanácsterem, egy díszterem, a három tanács mindegyikének két-két ülésterem a megfelelő visszavonulási szobákkal, valamint az ügyvédek és a felek várószobája; az elnök egy dolgozó- és egy "előfogadó" szobája megfelelő előszobákkal. Ott helyezték el az elnöki titkár dolgozószobáját, az elnöki iroda két, a tanácselnökök egy-egy szobáját előszobával, mind az ekkor már 19 bírónak és a tanácsjegyzőknek egy-egy dolgozószobáját, a könyvtárt olvasószobával, a jegyzői irodát, és a segédhivatalnokok (irodaigazgató, iktató, kiadó, irattáros, nyomdász) helyiségeit.

A királyi főügyészség részére két főügyési és egy helyettesi hivatalos szoba és kezelőszaki hivatalnoki helyiségek álltak rendelkezésre; továbbá az épületben lakott a portás és

²³⁵ HBML VII. 2/a. 1. d. 264/1892., 26067/1892., 1743/1892., 184/1893., 7382/1893., 1292/1894. sz. irat.

²³⁶ HBML VII. 2/a. 1. d. 2670/1894., 257/1895. sz. irat.

²³⁷ HBML VII. 2/a. 1. d. 1309/1896. sz. irat.

²³⁸ HBML VII. 2/a. 1. d. 1964/1896., 477/1900. sz. irat.

egy szolga. A szervezendő számvevőség részére 6 szobát engedtek át, és további hármat tartalékban tartottak a még kinevezendő bírák számára.²³⁹

Az épületet Wagner Gyula budapesti építész tervei alapján debreceni vállalkozók bevonásával építették fel. A fővállalkozó Berger Jenő helybeli építész volt, aki Stahl Géza városi főmérnök felügyelete alatt irányította a munkálatokat. Az asztalosmunkát Harsányi István végezte, az ács Almási Ferenc, a lakatos Blaskovich Mihály, a bádigos Preiser Salamon, a kőfaragó Beck Sámuel, a szobrász Tóth András, az üveges Sám Sándor, a cserepező Tassi Károly, a festő és kárpitozó Hieszen Henrich és fia, a villamossági szakember Publig Ernő, a kályhakészítő Tóth Gyula, a címtábla készítő Czellinger Ede, a légszeszberendezéseket szállító a helyi légszeszgyár volt. Egyes vezetékeket a Hunnia Gépgyár budapesti üzeme bocsátott rendelkezésre. A bútorokat Fodor Mihály budapesti, majd Schwarcz Vilmos debreceni bútorgyáros alkotta, a Díszterem szekrényeit Hék Endre budapesti műasztalos készítette, a szőnyeget pedig a Kuncz és társa helybeli cégtől rendelték meg.²⁴⁰

A debreceni királyi ítélőtábla hosszú utat járt be, mire végleges helyére költözhetett: 1889-es megálmodásától kezdve 1896-ig, az utófelülvizsgálati munkákkal pedig 1899-ig kellett várni. Azonban ekkorra már nem Puky Gyula, hanem Bernáth Elemér volt a tábla elnöke.²⁴¹ Puky nem távozott a debreceni közéletből örökre: 1901. december 16-án az uralkodó Hajdú vármegye és Debrecen főispánjává nevezte ki. Azonban működése nem volt sikeres; 1903. december 11-én fel is mentették megbízatása alól.²⁴²

2. § A szegedi királyi ítélőtábla felállítása

Szeged városa könnyebb helyzetben állott, mint kelet- és délmagyarországi vetélkedő társai: míg Debrecen, Kolozsvár és Arad is missziót indított a fővárosba a királyi táblák kebelükbe való decentralizálása érdekében, addig Szeged szinte nyugalommal figyelte a történéseket a táblaszerzés biztos tudatában.

A tábla felállítása mindazonáltal izgalommal töltötte el a helyi lapokat. A *Szegedi Napló* már 1890. január 16-án beszámolt arról, hogy a törvényjavaslatot Szilágyi Dezső az igazságügyi budget tárgyalása után kívánja az országgyűlés asztalára helyezni.²⁴³ Másnap pedig már a táblák székhelyeinek találgatásáról olvashattunk, amennyiben szóba került Budapest mellett *Szeged*,

²³⁹ HBML VII. 2/a. 1. d. irat szám nélkül.

²⁴⁰ HBML VII. 2/a. 1. d. irat szám nélkül. Felolvasatott 1897. január 3-án. Wagner Gyuláról és pályatársairól lásd: *Pusztai László: A bírósági épület. in: Bírósági épületek Magyarországon. Budapest, 1993. 33–51. p. Az egykori debreceni királyi tábla (ma Hajdú-Bihar Megyei Bíróság) épületének fotói: 138–139. p.*

²⁴¹ HBML VII. 2/a. 1. d. 2010/1899. sz. irat.

²⁴² *Irinyi Károly: A politikai közgondolkodás és mentalitás változatai Debrecenben 1867–1918. Debrecen, 2002. 179–185. p.*

A III. fejezet 1. §-ának eredeti közlése: *Antal Tamás: A debreceni királyi ítélőtábla felállításának és Puky Gyula elnökségének története. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve. XXIX. Szerk.: Radics Kálmán. 2002–2003. 215–230. p.*

²⁴³ SZN 1890. január 16. (15. szám) 5. p.

Pozsony, Kassa, Nagyvárád, Kolozsvár, Marosvásárhely, Temesvár, Pécs és Sopron vagy Szombathely (!).²⁴⁴

Néhány nap sem telt bele, s máris boldogan számolt be a sajtó arról, hogy “most már biztos reménnyel lehet beszélni a szegedi királyi tábláról, mert minden értesülés megegyezik abban, hogy a királyi táblai székhelyek közt a szegedi kétségtelenül ott van.”²⁴⁵ A város minden esetre valóban komolyan vette a hírforrásait: az ideglenes elhelyezés megvitatása végett közgyűlést hívtak egybe január 23-ra, mert “A) a város kötelezi magát gondoskodni arról, hogy a kir. tábla és a főügyészség a hozzá tartozó hivatalokkal az állam megterhelése nélkül ideiglenesen elhelyeztessenek”; valamint, hogy az átalakítási költségeket viseli. “B) A város gondoskodik arról, hogy a hivatalos helyiségek az igazságügyi minisztérium által meghatározandó berendezéssel felszereltesse. C) A város kötelezi magát, hogy mihelyt a felállítandó főtörvényszék terve elkészült, legfőleg 10 év alatt a végleges elhelyezésre az igazságügyminisztérium terve szerint épületet emel és kész a kijelölendő építési tért ingyen a kincstár birtokába bocsátani.” Azt tervezték, hogy a tábla a polgári törvényszék és a színház épülete között emeltetne majd.²⁴⁶

A közgyűlés reverzalist állított ki, melyben “egyhangúlag, a legnagyobb készséggel szavazta meg a kir. tábla céljára kívánt helyiségek és felszerelés előállítását, amint azt Szilágyi igazságügyi miniszter kívánta.” A nyilatkozatot azután megküldték a belügyminiszternek is.²⁴⁷

Szeged ezzel a nagyobb erőfeszítéseket be is fejezte és a híreket hallgatva bizton várta a táblák körüli fejleményeket. Az említett híradások pedig rendre érkeztek. Mindazonáltal a reform mihamarabbi befejezésének szorgalmazása kételyekkel társult; “mert nagy dolog a hurcolkodás, amit decentralizációnak neveznek, s mellyel évek óta ijesztgetik azokat a szegény táblabírákat.”²⁴⁸ Abban egyet értett mindenki, hogy a kormány elküldte a budapesti királyi táblának a selyemzsinórt, azonban kétségek merültek fel abban, hogy egy év múltán az új fórumok megkezdhetik-e működésüket.

A környező törvényszékek is megmozdultak. A nagyikikindai királyi törvényszék máris jelezte, hogy a majdani szegedi táblához kívánna tartozni, mivel ebben a városban látja biztosítottnak a magyarosodás megvalósítását. Egyébként Felső-Torontál gazdaságilag is Szegedhez konverzált. Először Makó is a város mellett érvelt, de később inkább Arad mellett tört lándzsát egy saját törvényszék reményében is bizakodva.²⁴⁹

A kormányzati egyeztetések közben szépen haladtak előre. A márciusi ankét, amelyet a királyi táblák ügyében szerveztek, a táblák számát 12-ben állapította meg, s állítólag

²⁴⁴ SZN 1890. január 17. (16. szám) 3. p., SZH 1890. január 17. (16. szám) 2. p.

²⁴⁵ SZN 1890. január 19. (18. szám) 4. p.

²⁴⁶ SZN 1890. január 22. (21. szám) 4. p.

²⁴⁷ SZN 1890. január 23. (22. szám) 3. p., SZH 1890. március 5. (63. szám) 4. p.

²⁴⁸ SZN 1890. január 25. (24. szám) 2. p.

²⁴⁹ SZN 1890. január 24. (23. szám) 3–4. p. és február 10. (40. szám) 2. p., valamint március 26. (64. szám) 2–3. p.

Nagyváradon nem akartak fórumot szervezni, s Sopron és Szombathely is elesett Győr javára. Mindennek némileg ellentmondott az, hogy a törvénytervezet első publikált szövegében, mely az *Ügyvédek Lapja* nyomán a *Szegedi Napló*ban is olvasható volt, már csak 10 székhelyről számoltak be a tételes ismertetés nélkül²⁵⁰.

Végül április 17-én főcímben jelent meg, hogy Szegeden lesz ítélőtábla, mivel beterjesztették a törvényjavaslatot az országgyűlés elé, később a törvényjavaslat szövegét is közzétették.²⁵¹ A város ünnepelt, csakúgy mint a tíz másik is: "Helyzetüknél és közlekedési viszonyaiknál fogva egyenes kijelölt táblai székhelynek tartjuk Debreczent és Szegedet. Azért kétszeresen szükséges őket emelni s fejleszteni, mert az igazi, tiszta, s egyszersmind intelligens, kultúrképes magyarság gyűjtőpontjai."²⁵² Hamarosan a tábla elhelyezéséhez kellett megfelelő épületeket találni.

Dicsérték a minisztert is: "A beosztást egy Szilágyi Dezső készítette, vagyis a legélesebb disztíngváló erő, a legeminensebb igazságérző volt mellette, a keresztapa, a miniszter egyetlen város ellen vagy mellett sem elfogult, tehát nem zárkózik el a méltányossági tekintetek elől."²⁵³

A főtörvényszék elhelyezése Szegeden sem volt megoldható csupán egyetlen épületben. Rövid gondolkodás után két épületet jelöltek ki ideiglenes székhelyül: az egyik a pénzügyi palota földszintje és második emelete, a másik a volt Hungária szálló épülete lett. A pénzügyi palotában helyezték el a tanácsstermeket, a tanácselnöki és az elnöki szobákat, míg a Hungáriába a főügyészség és a bírák dolgozószobái kerültek.

A műszaki átadás-átvétel 1891. május 2-án zajlott; a berendezéseket Seifmann Mór vállalkozó tervezte és kivitelezte, amely beruházás 27 ezer ft-ba került. A pénzügyi palota nagytermébe elhelyeztek egy hosszú, zöld asztalt, egy díszes elnöki karszéket és öfelsége Vajda Gyula által festett életnagyságú portréját. Az elnök előfogadó és dolgozószobája a legdíszesebb ülőgarnitúrával, tükrökkel és szőnyegekkel láttatott el. Négy tanácsstermet jelöltek ki egy-egy tanácskozó és előszobával. A tanácselnökök szobái és az ügyvédi váró is díszekben pompázott, akárcsak Kanyó Lajos titkár irodája. A Hungáriában hasonlóképpen rendezték be a helyiségeket, ott is a zöld szín dominált. Az irodai fabútorokat Juhász György szegedi asztalosmester készítette. A két épület között a telefonvezetéket is azonnal létrehoztak.²⁵⁴

"Szeged minden városnál jobban kielégítette a táblát" — hangzott a hírlapi értékelés, azonban az ideiglenesség jellegével is tisztában voltak; sajnálkozva tették hozzá, hogy "természetesen nagy baj, hogy a helyiségek nem megfelelőek és hogy annak folytán a szép bútorok nem is jutnak kellően érvényre".

²⁵⁰ ÜL 1890. március 12. (11. szám). 1–2. p. és SZN március 14. (72. szám) 2–3. p.

²⁵¹ SZN 1890. április 17. (106. szám) 1. p. és SZH 1890. április 18. (106. szám). melléklet.

²⁵² SZH 1890. április 27. (115. szám) 1–2. p.

²⁵³ SZH 1890. május 3. (120. szám) 1. p.

²⁵⁴ SZN 1891. május 3. (121. szám) 6. p.

“Valóságos küzdés volt a magyar városok között a kir. táblai székhelyekért, azonban egy percig sem volt kétséges, hogy az ítélőtáblák új székhelyeinek egyike Szeged lesz.” A *Szegedi Napló* így konstatálta a történeteket és máris hozzátette: “Szeged örömmel és büszkeséggel tekint azokra a fényes termekre, melyeket a tábla számára berendezett, mert ezzel is megbecsülni kívánta az intézményt és ezzel is annak adott kifejezést, hogy ez a város a fejlődés minden alkalmán két kézzel nyúl és Szeged jelentőségének, tekintélyének, súlyának emeléséért minden tőle telhető áldozathozatalra képes.”²⁵⁵ “A szegedi tábla megnyitási ünnepe tehát azt jelenti, hogy Szeged egy nagy jelentőségű intézmény egész sorát nyeri az előkelő és magas intelligenciájú polgároknak, akik mától fogva osztályosai a város küzdelmének és sikerének.”

“Úgy fogunk kezni a tábla és a főügyészség tagjaival, mint a város fényes hivatásának lelkes tényezőivel, akik e naptól kezdve velünk együtt itthon vannak Szegeden” — így a lelkesítő üdvözlés, amelyben a táblát és annak nagy tudású bírait a szegedi lakosság részesítette. Csak azt tartották némiképp méltánytalannak, hogy az állam teljes egészében a városokra ruházta a felállítási költségeket.²⁵⁶

Május 3-án az ügyvédi kamara Rósa Izsó vezetésével már tisztelgett is a tábla elnökénél. Részt vett még Lázár György helyettes elnök, valamint Wagner Gyula kamaraügyész, Pálffy Sándor kamarai pénztáros, Kalmár István, Nyilassy Pál, Reininger Jakab, Polgár Sándor és Szrenák János választmányi tag is.²⁵⁷

A megnyitó ünnepség előestéjén valósággal hozsannázott a *Szegedi Hírlap*: “Nagyon nehéz ugyan egy nagyobb emberi közösség, egy ország, egy város föllendülésének korszakait valamely fixírozott naphoz kötni, mindazonáltal számos ok van annak kivevésére, hogy az új Szeged önálló, külső tényezőktől független kifejlésének kezdődése egybe esik a szegedi kir. tábla működésének megnyitásával. [...] Egy, a magyar bírói kar kiváló büszkeségét képező elnök vezetése alatt, egy oly magas értelmiségű, társadalmi tekintélyű testület van itthon mától kedve Szegeden. [...] Következik az érdekkapcsolat, mely mától kezdve hivatva van Szegednek vidéket, és pedig az Alföld fővárosához minden tekintetben méltó, megfelelő vidéket teremteni. [...] Bizonyos, hogy természeti fekvésénél, népességi, értelmi erejénél fogva Szeged van hivatva egyedül, hogy Budapest, a magyar Paris mellett magyar Lyonná váljék. [...] Ámde alig elvitatható tény az, hogy a királyi ítélőtábla szegedi székhelyfoglalása indítja meg a város összegyűjtött erőinek új, önálló mozgalmát, a metropolis jellegnek természetes úton, nem ideiglenes lekopható mázként megszerzése iránt.”²⁵⁸

Május 5-én, a megnyitó ülés napján fellobogózták a várost. Tisztelgés gyanánt felvonult a csaknem teljes városi magisztrátus. A kiskörúti épületből kocsisor indult a belvárosi plébánia

²⁵⁵ SZN 1891. május 5. (123. szám) 1. p.

²⁵⁶ SZN 1891. május 5. (123. szám) 2. p.

²⁵⁷ SZH 1891. május 4. (122. szám) 1. p.

²⁵⁸ SZH 1891. május 5. (123. szám) 1–2. p.

templomba délelőtt 10 órakor, ahol a “Veni Sancte” tartatott, melyet Rózsa Ferenc apátplébános celebrált. A menet élén Sélley Sándor táblai elnök és Lobmayer István főügyész haladt talpig díszmagyarban, tollas kalppal. Megjelent Kállay Albert főispán, Pálffy Ferenc polgármester és Rainer József főkapitány is. Az ügyvédi kart az akkor gyászoló Rósa Izsó helyett Lázár György tiszti főügyész vezette, őt Nyilassy Pál, Polgár Sándor, Wagner Gyula, Szrenák János és Kalmár István ügyvéd követte. Megjelent a közjegyzői kar képviselője is Abaffy Aurél elnök személyében. Továbbá ott volt még Zombory Antal tanácsos, Bérczy Antal árvaszéki ülnök, valamint Babarczy József, Fluck Ferenc, Reizner János és Babó Emil közéleti személyiségek is.²⁵⁹

A mise után a tömeg a királyi tábla pénzügyi palotai épületébe vonult át, ahol a díszteremben még a felekezetek képviselői is ott tolongtak. Majd bevonultak a bírák — “Egyik rokonszenvesebb alak, mint a másik” — élükön Sélley Sándor elnökkel és Bernáth Géza, valamint Gottl Ágoston tanácselnökökkel. Az elnök rövid köszöntőt mondott, majd Vajkó Pál fogalmazót bízta meg a jegyzőkönyv vezetésével. Felolvasták a kinevezett bírák neveit és a táblára vonatkozó jogszabályokat. Először Sélley tett esküt, majd az ő személye előtt Lobmayer, a tanácselnökök és a bírák együttesen, végül a főügyészhelyettes, Sárffy Guidó.

Ezt követően az elnök nagyhatású beszéde következett: “Az igazságszolgáltatás terén — mondotta —, vagyis a jogszolgáltatás szervezetében ez az első rendszeres alkotás, mely oda vezet, hogy a felső bírónak is közvetlenül kell hallania a sértett jog panaszát, és a közvetlen hallottakra kell alapítania határozatát, ezt követeli a helyes igazság.” Hangsúlyozta a feladat nagyságát és nehézségét, de hozzátette, hogy bízik munkatársai szakértelmében. Végül az ítélőtáblát megalakulnak jelentette ki.

A következőkben Bernáth Géza tanácselnök válaszolt. “Tudjuk — mondotta —, hogy méltóságod egy nehéz feladatot oldott meg javunkra, midőn a szervezés munkájában közreműködve a felgyűlt munkaanyagot földolgozásra elrendezte és egyengette azon pályát, melyen vezetése alatt haladnunk kell. [...] Ezen testületbe a méltóságod személy iránti tiszteletet, ragaszkodást és bizalmat hozzuk be [...]”²⁶⁰

Ezután Lobmayer István üdvözölte az elnököt, és felolvasták a város üdvözlő átiratát is, melynek nyomán meghozta a tábla testülete első határozatát is. “Azt hiszem — szólt az elnök —, Szeged város üdvözlő átiratára egyhangúlag azt határozza a szegedi kir. ítélőtábla, hogy a nemes város üdvözlő levele örvendetesen tudomásul vétetik, és jegyzőkönyvileg köszönet mondatik azon kitüntető szíves figyelemért, mellyel a kir. ítélőtáblát fogadta, és azon fáradozásért, mellyel

²⁵⁹ SZN 1891. május 6. (124. szám) 1. p., SZH 1891. május 6. (124. szám) 2. p.

²⁶⁰ SZN 1891. május 6. (124. szám) 2. p., A kir. táblák megalakulásakor mondott elnöki megnyitó beszédek [...]. Sélley Sándor beszéde. JSZ 1891. május 14. (IV/20. szám) 668–670. p.

a tábla ideiglenes szállásáról gondoskodott.”²⁶¹ Majd ezt követően a bírói kar tanácskozásra vonult el, s ezzel a megnyitó ünnepség véget ért.

Délután 2 órakor a Tisza szálló nagy termében rendezett társasbédén megjelent az egész tábla és a főügyészség, valamint a főispán, a polgármester, a helyettes polgármester (Szabados János), a főkapitány, a városi tanács tagjai, Muskó Sándor törvényszéki elnök, a szegedi törvényszék és a járásbírók tagjai, Hatzinger Sándor börtönigazgató, az ügyvédi kar és a közjegyzőség csaknem teljes létszámban, valamint Ivankovich János országgyűlési képviselő és sokan mások. Először Kállay Albert főispán mondott pohárköszöntőt, majd Pálffy Ferenc polgármester. “De mindeneket — hangoztatta — felülmúl az, midőn Szeged táblai városnak nyilvánított, még pedig hazai közvéleménynek, a sajtónak, a szakköröknek, a magyar igazságügyek regenerátora Szilágyi Dezső miniszternek és a törvényhozás bölcsességének egyértelmű egybehangzó megállapodása folytán.” Külön köszöntötte a bírakat mint Szeged új lakosait is.

“Valósággal egy újabb honfoglalás művét látjuk mostanában végbemenni — mondta Reizner János —, amely foglalás művében a magyar államnak két hatalmas hódító fegyvere van, a magyar kultúra és a magyar jogszolgáltatás, törvény és igazság, melyről már a bölcsek is azt tanították, justiczia regnorum fundamentum.” A kormányra, annak tagjaira és elnökére emelte poharát, melyekre akkor — szavai szerint — egész Európa figyelt.²⁶²

Ivankovits Sándor ügyvéd szerint “Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter úr önagyméltósága, e szellemóriás nyitotta meg igazságügyünk felvirágzásának dicső korszakát és törhetetlen kitartással, szellemének erejével szétmorozsolt a reformok útját álló szirteket és igazságügyünk hajóját a haladás sarkába [?] vezérlette.” Érthetően a minisztert élte sokáig.²⁶³

A pohárköszöntőkre Sélley válaszolt, majd lakoma kezdődött, amely a késő esti órákban ért véget²⁶⁴. Aznap egyébként az ügyvédi kamara külön Lobmayer Istvánt és a főügyészséget is üdvözölte, ahol Lázár György alelnök mondott köszöntő beszédet.

Május 8-án a hivatalszolgákat is kinevezték Rádai Vendel, Kis Sándor, Ökrös Mihály és Kis Mihály személyében²⁶⁵, május 10-én pedig a *Szegedi Napló* Tárca rovatában ismertette a kinevezett bírák rezüméjét.

A tábla ítélkező tevékenységét május 12-én kezdte meg, a büntető tanács tárgyalta Sélley, Zsigmondovich Mihály, Szegheő Ignác, Nesztor János és Jovanovics István részvételével. A terheltek aznap nagyobb számban nem voltak szerencsések; minden esetre a tanács rögtön 19 ügygel foglalkozott.²⁶⁶ Létezett mit tenni, hiszen a budapesti királyi táblától érkezett restancia

²⁶¹ SZH 1891. május 6. (124. szám) 3. p.

²⁶² SZN 1891. május 6. (124. szám) 3. p.

²⁶³ SZN 1891. május 6. (124. szám) 4. p.

²⁶⁴ SZH 1891. május 7. (125. szám) 2–3. p.

²⁶⁵ SZN 1891. május 8. (126. szám) 5. p.

²⁶⁶ SZN 1891. május 12. (130. szám) 5–6. p.

3016 ügydarab volt, ebből 2688 polgári és 328 büntető ügy. Ehhez még számítottak legalább ezer ügydarabra a kerület 6 törvényszékétől és 36 járásbíróságától, amelyek április 1 óta nem terjesztettek fel apellátumokat Pestre.²⁶⁷ A tábla működése igen hatékony lehetett, mivel 1892 végén 3063 ügyhátralékkal küzdött, azonban 1893 végén már csupán 1039-cel, 1894 végén pedig 738 ügydarabbal. Területén teljességgel 1.508.627 személyt számlált 1890-ben. Forgalma 1891-ben 14.843, 1892-ben 17.240, 1895-ben 13.940, 1899-ben 14.459 ügydarab volt.²⁶⁸

“Nagy intellektuális erőt nyert a város tábla bíráiban — így a sajtó —, s a megnyitó első tárgyalás folyamányaként a szegedi tábla területébe vont vidékek jogi élete szoros kapcsolatba jövén a szegedi tábla által inaugurálandó iránnyal, Szeged az igazságszolgáltatás tekintetében egy nagy vidék központjává válik.” A *Szegedi Hírlap* mindjárt új rovatot is indított “Táblai értesítő” címmel a táblai pereknek és jogelvi nyilatkozatoknak a publikálására. A rovatvezető Cserő Ede ügyvéd lett.²⁶⁹

A tábla tanácsai a következőképpen szerveződtek meg:

Büntető tanács: elnök Sélley Sándor; bírák: Zsigmondovich Mihály, Szegheő Ignác, Nesztor János, Szeles Elek, Veress Károly, Jovanovics István és Grecsák Károly; jegyző: Batta János.

Első polgári tanács: elnök Bernáth Géza; bírák: Despints Péter, Piukovics Ödön, Retel Jenő, Pichler Lipót, Vargha Imre, Buday János, Huszka Ödön; kisegítő előadó: Grecsák Károly; jegyző: Vaikó Pál és Rebák Ferencz

Második polgári tanács: elnök Gottl Ágoston; bírák: Raics Milos, Frits Róbert, Avarfy Károly, Skoff István, Káplány Géza, Hodossy Lajos, Klimkó Ede; kisegítő előadó: Veress Károly; jegyző: Fleischer Kornél és Kecskeméthy Dániel.²⁷⁰

Személyzetéhez tartozott még az elnök, a két tanácselnök (két polgári és egy büntető tanács) és a 22 bíró mellett egy elnöki titkár, hét tanácsjegyző, egy igazgató, három irodatiszt, nyolc írnok, egy ajtónálló, egy kapus és hét szolga.

A tábla 1894-ben a főreáliskola épületében nyert elhelyezést. A múlt (20.) század elején (1901-től) rajta Fabinyi Ferenc elnökölt.

A szegedi királyi ítélőtábla elnöke nagy elszántsággal kezdte meg munkáját. Minden erejét az ügyhátralék megszüntetésére koncentrált, evégből rendkívül magas teljesítményt és főként gyors munkát várt el bírától. Ennek azonban ára volt. Még fél év sem telt el a táblák működésének megkezdése óta, amikor egy fájdalmas hangvételű levelet közölt az *Ügyvédek Lapja* az egyik szegedi ítélőtáblai bírő, Káplány Géza tollából. Ebben egy sajnálatos esetről

²⁶⁷ SZH 1891. április 30. (118. szám) 2–3. p.

²⁶⁸ Kulinyi Zsigmond: Szeged új kora. A város újabb története (1879–1899) és leírása. Szeged, 1901. 552–553. p., Magyar városok monográfiája. Szeged. szerk.: Kiss Ferenc [...]. Budapest, 1927. 337–338. p.

²⁶⁹ SZH 1891. május 5. (123. szám) 2–3. p.

²⁷⁰ SZH 1891. május 6. (124. szám). 6. p. és részletes pályaképekkel: Ruszoly József: “A mi táblánk” (1891). in: A Város és polgára. Válogatott írások Szegedről. Szeged, 1999. 52–59. p.

számolt be, mely szerint őt Sélley Sándor elnök elfogadhatatlan hangnemben, mások jelenlétében megalázta munkáját rongynak és semminek minősítve. A reputációjában és bírói mivoltában sértett Káplány azt is megírta, hogy az elnöke egy ízben az egyes eljárások gyorsítása végett azt indítványozta: “polgári perekben is csupán az első bírósági ítélet olvastassék fel s az előadóhoz netalán intézendő kérdések után olvastassék fel az előadó tervezete”. Máskor arra “buzdította” munkatársát, hogy “ne dolgozzon oly nagyon alaposan”. A szakma országos szintű megütközéssel fogadta eme beszámolót, s a vezető lapok mind elítélték a történeteket. Az ellenzék pedig természetesen a decentralizáció fiaskóját látta megtestesülni a szegedi táblán történetekben is.²⁷¹

3. § Arad sikertelen küzdelme ítélőtábláért

Nem csupán sikertörténetekről számolhatunk be. A táblákért vívott küzdelemben az eredményesen szereplők mellett — miként ez az országgyűlési vitából is kiderült — számos más város neve is felmerült lehetséges székhelyként. Küzdött Sopron, Szombathely, Eperjes, Besztercebánya, Kaposvár és Arad is. A továbbiakban az utóbbi erőfeszítéseivel foglalkozunk röviden.

Arad legnagyobb ellenfele a táblákért folytatott harcban Temesvár és Nagyvárad volt. Tudták ezt az aradiak az első pillanattól kezdve, s pozíciójukat erősítendő — miként tette azt Debrecen és Kolozsvár is — küldöttséget szerveztek Budapestre (Vásárhelyi Béla, Vég és Müller tagok vezetésével 40 polgár), és a tábla reményében memorandumot is szerkesztettek, melyben kifejtették miért előbbrevaló a főtörvényszéket kebelükbe helyezni, mint esetleg Temesvárra. “A királyi táblák nem városi táblák — hangoztatták —, hanem kerületiek, tehát nem azon város, hanem a kerület viszonyai veendő figyelembe, midőn a kerület középpontjának kiválasztásáról van szó.” Ismertették a város hízelgő adatait, amlyek gravitációs jellegét támasztották alá.²⁷²

1890. február 12-én a küldöttség tisztelgett is Szilágyi Dezső igazságügy-miniszternél, aki — miként azt már korábban is hangoztatta — részrehajlás-mentességet ígért. *Falk Miksa* országgyűlési képviselőjük vezetésével megnyugtató nyilatkozattételt vártak a minisztertől és átadták neki a memorandumot. Szilágyi Dezső válaszában hangsúlyozta, hogy a kormány a döntésben kizárólag az országos érdekekhez igazodik. A minisztertanács a maga részéről minden emelkedő és virágzó várost szívesen hoz szóba. Azonban olyan kijelentést, amely a kormányt a jövőre nézve (*pro futuro*) megkötné, nem tehetett, de biztosította a deputációt, hogy Arad

²⁷¹ Káplány Géza: Rongy és semmi munka. ÜL 1891. szeptember 5. (36. szám) 1–3. p. Véleményeket tallóz: ÜL 1891. szeptember 12. (37. szám) 4. p., lásd még: Szokolay István: Az új kir. táblák s az ügyhátalékok. A Jog. 1891. október 11. (41. szám) 297–299. p., Csanády István: Az új királyi táblák s az ügyhátalékok. A Jog. 1891. november 8. (45. szám) 329–330. p.

²⁷² SZN 1890. február 12. (42. szám) 2–3. p., SZH 1890. február 5. (35. szám) 4. p., február 9. (39. szám) 2. p.

törekvését is figyelembe fogják venni. A küldöttség ezután Tisza Kálmánnal is találkozott. Miként mondták, a város “nem kér kegyet, csak azt, hogy Tisza az ő nagy hatalmú befolyását amellel érvényesítse, hogy a fennforgó kérdésben tisztán a jog és igazság érvényesüljön”. A miniszterelnök nem ígért semmit, de biztosította a megjelenteket a tények figyelembe vételéről.

Budáról azután a végül 50 tagú küldöttség a szabadelvűekhez vonult, ahol *Péchy Tamás* kijelentette, hogy befolyását késő latba vetni Aradért. Podmaniczky is támogatásáról biztosította őket. A mérsékelt ellenzék részéről Apponyi Albert fogadta a delegációt, a függetlenségek pedig Irányi Dánielen keresztül biztosították őket, hogy Debrecen mellett ezután Aradot is patronálni fogják.²⁷³

Arad is csatlakozott tehát a Debrecen által megnyitott országos mozgalomhoz, amely célja a delegációk útján történő érdekérvényesítés volt. A miniszterelnök és Szilágyi Dezső is minden esetben türelmes és szívéjes volt, az objektív, országos érdekeken nyugvó értékelésre tettek ígéretet. Közben a városok túllícitálták magukat a versengésben, aminek egyik oka a kormány ezirányú felhívó nyilatkozatában is rejtett. Emlékiratot fogalmazott szinte mindenki, de a küldöttségtől — mint Szeged és Nagyvárad²⁷⁴ is — a higgadtabbak elzárkóztak.

Megindult a támogató mozgalom is: Makó március 31-én rendkívüli közgyűlésben foglalt állást és tett hitet Arad mellett, s nem titkoltan azt is várta az igazságügyi rendezéstől, hogy a kebelében egy új törvényszéket állítanak fel. Ezzel Csanád vármegye egy új törvényszékkel gazdagodott volna a szegedi kárára. Fel is hívták a jogügyi szakbizottmányt, hogy szövegezzon feliratot az igazságügy-miniszterhez és a képviselőházhoz.²⁷⁵

Ezalatt nagy nyomás helyeződött Falk Miksára. A város nem csupán titkon, hanem nyíltan is az ő politikusi teljesítményétől remélte a táblát. Falk fel is öltötte a vértet, s mindjárt azzal fenyegetőzött, hogy ha városa nem részesül ítélőtáblában, “propagandát verbuvál”. Nem volt nehéz kitalálni, hogy mindez Szilágyi Dezső ellen irányult, s kritizálni szándékozták a decentralizáció országos költségvonzatát is.²⁷⁶

Falk szervezkedett, s a források arra utalnak, hogy a minisztériumba több küldöttséget is vezetett, s még április idusán is azzal bízta a várost, hogy nem igaz, hogy a kormány elvetette volna Aradot.²⁷⁷ Az aradi közgyűlés a törvényjavaslat benyújtása után nagy aktivitásra szólította fel képviselőit: Falk szónokolt is, de mindhiába. Végül Arad elhatározta, hogy felír a képviselőházba, hogy a javaslatot távolítsák el a napirendről és dolgozzák azt át olyan módon, hogy neki is jusson benne hely, egyúttal 650 ezer ft beruházást ajánlott fel, ami az államra nézve számításai szerint évi 32 ezer ft megtakarítást jelentett volna.²⁷⁸

²⁷³ SZN 1890. február 13. (43. szám) 2–3. p. SZH 1890. február 11. (41. szám) 4. p.

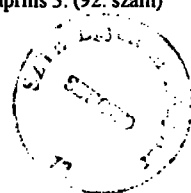
²⁷⁴ SZN 1890. február 28. (58. szám) 6. p.

²⁷⁵ SZN 1890. március 26. (84. szám) 2–3. p. és március 31. (89. szám) 2. p., SZH 1890. március 31. (89. szám) 1–2. p., április 3. (92. szám) 2. p., május 4. (121. szám) 2. p.

²⁷⁶ SZN 1890. április 13. (101. szám) 4–5. p.

²⁷⁷ SZN 1890. április 14. (102. szám) 2. p.

²⁷⁸ SZN 1890. április 26. (114. szám) 5. p., április 30. (118. szám) 1. p.

Amikor már nyilvánvalóan látszott, hogy a kormánytöbbség az Aradot éltető felszólalások ellenére sem módosít a szövegezésen, a város azért indított mozgalmat, hogy legalább ne a nagyváradi, hanem a temesvári, a szegedi vagy a budapesti táblához csatolják, mivel Nagyvárad sem elvi, sem közlekedési szempontból nem volt számukra kívánatos.

Falk Miksa elkeseredett kijelentésre szánta el magát: vagy elismerteti Arad igényeit az országgyűlés előtt, vagy önként lemond mandátumáról. Beszámolót tartott választói előtt az addigi cselekményeiről április végén. Ebben természetesen egy kevés helyezkedés is volt, mivel a táblát ugyan nem sikerült kieszközölnie, de azt elérte, hogy vasúti híddal létesítsenek összeköttetést Arad és Újvárad között hozzácsatolva az utóbbit az előbbihez — ezzel biztosította, hogy a választók nagylelkűen mégis nála hagyják a mandátumot.²⁷⁹

“A képviselői körökben Arad iránt élénk rokonszenv nyilvánul — írta a sajtó —, még a kormánypárt némely köreiben is, sajnos azonban, hogy ez a rokonszenv inkább platónikus érzéssel alapszik, mint Arad jogos igényének és viszonyainak ismeretén.”²⁸⁰

Arad végül elesett a királyi ítélőtáblától, s a vélemények egybehangzóan Nagyváradot hibáztatták ezért. A sérelmet fokozta, hogy végül még a nagyváradi tábla illetékességi körébe is csatolták — mondhatni semmit sem vett figyelembe a minisztérium a kívánságaikból. “Ez kézzel foghatólag a közérdek ellen van” — háborogtak és orrolták Szilágyi Dezsőt: meglátszik, hogy a miniszter még nem járt Aradon!

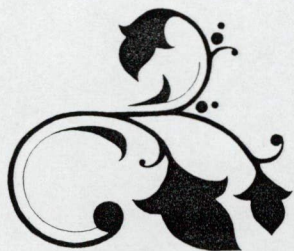
²⁷⁹ SZN 1890. április 30. (118. szám) 1. p.

²⁸⁰ SZN 1890. május 1. (119. szám) 2. p.

A III. fejezet 2. és 3. §-ának eredeti közlése: *Antal Tamás*: Egyiknek sikerült, a másiknak nem. A királyi ítélőtáblák újjászervezéséről. in: Szeged. 2003. január (1. szám) 10–12. p. A szegedi királyi tábla utóéletéről lásd: *Bátyi Zoltán*: Jusztícia a Sóhordó utcában. Új székházban a Szegedi Ítélőtábla. in: Szeged. 2005. június–július. (6–7. szám) 14–17. p. (Megjegyezzük, hogy az idézett tanulmány bevezető történeti fejtegetéseivel számos kérdésben nem értünk egyet.)

MÁSODIK RÉSZ

A bírói jogviszony változásai (1891: XVII. tc.)

IV. FEJEZET

Az 1891. évi XVII. tc. megalkotása

1. § A törvénytervezet a minisztertanács előtt

A dualizmus államának a kiegyezést követően első feladatai közé tartozott a rendi intézményekkel szemben a korszerű igazságszolgáltatás megvalósítása, s törvényi szabályozása. Evégből alkotta meg a magyar országgyűlés a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikket, amely alapjaiban határozta meg a bírói jogviszonyt és annak sarokköveit. E jogszabályt az elkövetkező években még számos másik is követte részben a benne tett felhatalmazások kielégítésére, részben a jogállami törvénykezés további garanciális elemeinek kidolgozására. Ilyen volt az 1871. évi VIII. tc. a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, az 1871. évi IX. tc. a bírák és bírósági hivatalnokok áthelyezése és nyugdíjazása körüli eljárás szabályozásáról, az 1871. évi XXXI. tc. az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről, az 1871. évi XXXIII. tc. a királyi ügyészség alapszervezetéről, az 1874. évi XXIV. tc. a gyakorlati bírói vizsgáról, az 1884. évi XXXIII. tc. a törvénykezési szünidőről, valamint a bírák nyugdíjazására is vonatkozó 1885. évi XI. tc.²⁸¹

A bírói szervezet alapvető törvényei hosszú távra biztosították a magyar jogszolgáltatás biztonságát, azonban az idő és a kor előrehaladtával új elvárások jelentkeztek. Ezeket döntően a szóbeliségnek és a közvetlenségnek a polgári és a bünvádi eljárásba való beemelése indukálta. Nélkülözhetetlen volt először a fellebbviteli rendszer szervezeti modernizációja, az ítélőtáblák decentralizálása (az 1890. évi XXV. tc.)²⁸², majd ennek nyomán az elsőfokú bíróságok megerősítése, az igazgatási felügyeleti rendszer átszervezése és a bírói jogviszony egyes kérdéseinek szabályozása²⁸³. Evégből alkotta meg a legiszlátíva a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. törvénycikket mint az 1869. évi IV. és az említett további törvénycikkek novelláját. Ez a törvény is *Szilágyi Dezső* igazságügy-miniszter géniuszát dicsérte.²⁸⁴

Az ítélőtáblák decentralizációjáról szóló 1890. évi XXV. tc. elfogadása után azonnal felmerült a bírói jogviszony némely szabályainak rendezése, különösen a felügyelettel és azon

²⁸¹ Az 1867 és 1875 közötti első szervezésről ír *Máthé*, 1982. [2. jz.]

²⁸² *Antal Tamás*: Az ítélőtáblák újjászervezése (1890–1891). JK. 2003. október (10. szám) 432–439. p. és *Antal Tamás*: Az ítélőtáblák decentralizációja. in: *Bírák Lapja*. 2003. 2. szám. 74–82. p.

²⁸³ A bírói és ügyészi szervezet módosítása. in: JK 1891. február 27. (9. szám) 65. p., *Podhorányi Gyula*: A bírói szervezet. MJÉ XXXVI. Budapest, 1887. (Felolvasatott: 1887. november 12-én.) 29 p. A bírósági igazgatásról lásd *Rácz Attila*: Az igazságszolgáltatási szervezet egysége és differenciálódása. Budapest, 1972.

²⁸⁴ *Szilágyi Dezső*ről lásd: A jogreformok sorrendje. ÜL 1891. október 24. (43. szám) 1–2. p. és *Jónás Károly – Villám Judit*, [29. jz.], 123–127. p., *Vavrik Béla*: Beszéd *Szilágyi Dezső* síremlékének leleplezése alkalmából. Elmondotta: 1908. október 18-án. MJÉ 289. Budapest, 1908. 3–8. p., *Keleti Ferenc*: Igazságügyminiszterünk és az ügyvédi kar. A Jog. 1890. április 13. (15. szám) 143–144. p. Bővebben lásd a 29. jegyzetet!

rendelkezőkkel kapcsolatban, amelyeket az új ítélőtáblai rendszer tett lehetővé. Találtunk arra utalást, hogy már 1890 júliusában foglalkozott egy ankét a törvénytervezet kidolgozásával²⁸⁵, azonban az 1890. szeptember 21-i kormányúlése — amikor meghatározták az őszi képviselőházi munkaprogramot — a bírói és ügyészi szervezet reformtörvénye még nem szerepelt a napirenden.²⁸⁶

Mindazonáltal a törvénytervezet szövege élénk szakmai vita mellett Wlassics Gyula főügyész helyettes fogalmazásában az ősz folyamán mégis véglegződött²⁸⁷, majd 1891. január 9-én a minisztertanács megtárgyalta s kisebb módosításokkal elfogadta azt. A jelképesnek is mondható pontosítás két szakaszt érintett: egyfelől javaslatba hozták, hogy a 32. §-ban említett törvényszéki és járásbíráknak nem csupán a királyi ítélőtáblai cím, hanem a „jelleg” is adományozandó, s ekkor került a javaslat szövegébe az is, hogy ilyen címmel és jelleggel az említett bírák csak 10 %-a ruházható fel. Emellett a 35. §-t is módosították annyiban, hogy felemelték benne a vidéki törvényszéki, de királyi ítélőtáblai címmel és jelleggel felruházott bírák fizetését 2500 ft-ra. Egyebekben felhatalmazta a kormány az igazságügy-minisztert, hogy a király jóváhagyásával a javaslatot az országgyűlés elé terjessze be.²⁸⁸

A sajtó örömmel fogadta a hírt. „Az első bírói és ügyészi szervezet átalakítása, amíg egyrészt életet fog önteni a bírói organizmusba, mely ma üres keretből és lélek nélküli sablonokból áll, másrészt lehetővé fogja tenni, hogy a bíróság első sorban a maga szervezeti öntudatának és életerős tevékenységének hatalmával gyakorolja önmaga felett a fegyelmet, melyet megtorló és fenyegető intézkedésekkel soha sem lehet megalkotni.” A végső célként most is a szóbeliség és a közvetlenség behozatalát jelölték meg.²⁸⁹

2. § A törvényjavaslat az országgyűlés előtt

Végül csak másfél hónap elteltével, 1891. február 22-én nyújtotta be Szilágyi Dezső miniszter a törvényjavaslatot az országgyűlés asztalára.²⁹⁰ „Az eszme — írta a *Pesti Napló* tudósítója —,

²⁸⁵ A bírói szervezet reformja. ÜL 1890. augusztus 2. (32. szám) 1–2. p. A bírósági szervezet módosításáról szóló törvénytervezet [...] A Jog. 1890. július 21. (38. szám) 267. p., Előadói tervezet a bírói és ügyészi szervezetről. A Jog. 1890. augusztus 3. (31. szám) 278–280. p., augusztus 10. (32. szám) 284–287. p.

²⁸⁶ MOL K 27 X 57 3771. 1890. szeptember 21.

²⁸⁷ Az Igazságügy-minisztérium levéltára a Magyar Országos Levéltárban 1956-ban javarészt az ottani tűz martalékává lett. Ezért a bizonytalanság! A tervezetről ír: *Görgey Sándor*: A bírói és ügyészi szervezetről. A Jog. 1890. augusztus 17. (33. szám) 289–290. p., Kivonatol indokolás a bírói és ügyész szervezet módosításáról szóló előadói tervezethez. A Jog. 1890. augusztus 17. (33. szám) 293–294. p., *Lepossa Dániel*: Néhány szó a bírói és ügyész szervezetről szóló törvényjavaslatához. A Jog. 1890. augusztus 24. (34. szám) 297. p., *Gazdy Elek*: Észrevételek a bírói és ügyészi szervezet módosításáról készített előadói tervezet felett. A Jog. 1890. augusztus 31. (35. szám) 305–306. p. *Ráivay Gyula*: Néhány szó a bírói és ügyészi szervezetről szóló törvényhez. A Jog. 1890. szeptember 21. (38. szám) 229–230. p., *Blum Béla*: Az igazságügyi szervezet kérdéséhez. A Jog. 1890. november 9. (45. szám) 385–386. p., *Csanády István*: A bírói szervezetről. A Jog. 1891. február 8. (6. szám) 41–42. p., Előadói tervezet a bírói és ügyészi szervezet módosításáról. MI 1890. 34. kötet. Budapest, 1890. 271–288. p.; A bírói és ügyészi szervezet módosítása. JSZ 1890. október 2. (III/14. szám) 417–421. p., A bírói és ügyészi szervezet módosítása. A budapesti kir. ügyészség tagjainak előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. JSZ 1890. október 30. (III/18. szám) 549–558. p., A bírói és ügyészi szervezet módosítása. Az előadói tervezet kivonatol indokolása. JSZ 1890. augusztus 7. (III/6. szám) 161–166. p.

²⁸⁸ MOL K27 X57 3771. 1891. január 9.

²⁸⁹ PN 1891. január 20. (20. szám) 1. p.

²⁹⁰ MOL K2 6495/1891. számú irat (4821. ügyszám).

amely a javaslatban keresztülvonul, egészséges: életre kelteni a bírói testületnek az összes fórumokon átvonuló öntudatát [...]. Hogy mint organikus élő egész megtalálhassa, amire eddig képes nem volt: a közvetlen érintkezést és az ebből fejlődő kölcsönhatást a judikatúra és a nemzeti társadalom között. [... Mert] mi a bírói szervezet ma? Ennek a szervezetnek, hogy úgy mondjuk, csak fiziológiai élete van, mely gépileg jelentkezik.” A cikkíró hosszan ecsetelte a bírói szervezet akkor volt hibáit, s a bíróságok felemelkedését és megújódását várta a törvényjavaslattól.²⁹¹

A benyújtott javaslat szövegét több sajtótermék is közölte,²⁹² így a képviselőház igazságügyi bizottsága elé terjesztett szövegezést több forrásból is ismerhetjük. Március 7-én — a minisztérium sürgetésére — a bizottság tárgyalás alá is vette a javaslatot,²⁹³ s már előbb kijelölték az ügy előadóját Jellinek Artúr liberális párti képviselő személyében.²⁹⁴

Az igazságügyi bizottság március 7-től március 16-ig tárgyalta Kőrösi Sándor (Szabadelvű Párt²⁹⁵) elnökletével a javaslatot. A vita most is általános és részletes formában zajlott. Expozéjában a miniszter kifejtette a szóban lévő reformok időszerűségét és hangsúlyozta, hogy további változásokat is kilátásba helyezett. A bizottsági tagok egyetértettek a jogszabály novelláris jellegével. Először Horváth Lajos (Szabadelvű Párt) szólt, majd Neumann Ármin (Szabadelvű Párt), Hodossy Imre (Mérsékelt Ellenzék), Ziskay Antal (Szabadelvű Párt), Chorin Ferenc (Szabadelvű Párt), Fabinyi Theofil (Szabadelvű Párt), Horváth Ádám (Függetlenségi és 48-as Párt) és Veszter Imre (Mérsékelt Ellenzék), általánosságban elfogadva a szövegezést.²⁹⁶

A részletes vitában mindenki hozzászólt a napirendhez. Kilenc napi üléselés után, számos apróbb és jelentősebb módosítással végül elfogadták a javaslatot.²⁹⁷ Közben a sajtó a bírói reformok nagyszerűségét hangoztatta. “Az iránt a jogászok között véleménykülönbség nem foroghat fenn, hogy akár a miniszternek, mondjuk felügyeleti joga, akár a felsőbb bírói felügyeleti hatóságnak ily irányú funkciója magát a judikatúrát, a bírónak azt a szellemi munkáját, mellyel alaki vagy anyagi igazságot statuál, nem érintheti, s arra még csak feszélyező befolyást sem szabad gyakorolnia.[...] A hivatali hierarchiával mindig együttjáró ezer és ezer félszedségnek és bajnak a bírói testület kebelében csak egyetlen hatályos ellensúlya van: az erős bírói közszellem, amely az együvé tartozás tudatából nyeri éltető erejét, és ebben találja a maga

²⁹¹ MOL K2 6490/1891. számú irat. Tartalma: a törvényjavaslat kézzel írva. Kelt 1891 február 20-án. Szilágyi Dezső aláírásával. (72–92. p.) és a javaslat indokolása kézzel írva. Kelt ugyanakkor. (71 p.). PN 1891. február 22. (52. szám) Melléklet. 1. p.

²⁹² PN 1891. február 22. (52. szám) Melléklet. 4. p. és ÜL 1891. február 28. (9. szám) 2–8. p., Törvényjavaslat a bírói és ügyészi szervezet módosításáról. JSZ 1891. február 26. (IV/9. szám) 274–284. p., Indokolás a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. JSZ 1891. március 5. (IV/10. szám) 305–317. p.

²⁹³ PN 1891. március 2. (60. szám) esti kiadás 1. p. és március 7. (65. szám) esti kiadás 1. p.

²⁹⁴ PN 1891. március 1. (59. szám) 1. p.

²⁹⁵ A képviselők pártállását lásd: *Adalbert Toth: Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892.* R. Oldenbourg München, 1973.

²⁹⁶ PN 1891. március 8. (66. szám) 2. p. és március 10. (68. szám) 1–2. p.

²⁹⁷ PN 1891. március 11. (69. szám) 1–2. p., március 12 (70. szám) 2. p., március 13. (71. szám) 1. p., március 14. (72. szám). 1–2. p., március 15. (73. szám) 2. p., március 16. (74. szám) 1. p.

ellenállhatatlan erkölcsi hatásának forrását. Ezt a közszellemet csupán az igazi függetlenség érzete juttatja hatalomra [...].”²⁹⁸

A bizottság végül a képviselőház március 27-i ülésén mutatta be állásfoglalását, amely kialakításában az ellenzéknek is szerepe volt. Különösen a mérsékelt ellenzéknek kell megemlíteni, amely leginkább a felügyelet biztosítékainak megteremtéséért kardoskodott a vitákban. A jelentés rámutatott: “igazságügyi politika elvét képezi a javaslatnak az, hogy az elsőfokú bíróságok szervezete olyan legyen, hogy azok feladatuknak úgy a jelenben és — tekintettel a bekövetkező reformokra — a jövőben is eleget tehessenek. [...] Elvét képezi az, hogy a szervezeten belül az erők elhelyezése egyenlékeny legyen, s hogy az elsőfokú bíróságok, amelyek a jogkereső közönséggel a leggyakoribb érintkezésben állanak, úgy összalkotásuknál, mint működésüknek fogva, a bizalmat és tiszteletet fokozottabb mérvben bírják.”²⁹⁹

A javaslatban méltányolták a bírák kvalifikációjának emelését — amely így már közelített a “nyugat” színvonalához —, az elsőfokú bírák javadalmazását, s üdvözltek az *elnöki tanács* intézményét. A bírósági hivatalnokok és fogalmazók kiképzésére vonatkozó elvek a gyakorlati irányába mutatnak. Ugyanakkor felhívták a figyelmet az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjviszonyainak rendezéséről szóló 1885. évi XI. tc. 25. §-ának a tarthatatlanságára, amely lehetővé tette a bírák adminisztratív elmozdítását 65. életévük betöltése után.³⁰⁰

A bizottsági jelentés szerint a javaslat erénye, hogy a létező eljárási törvényekkel a legteljesebb összhangban áll, s reformjai nem ideiglenesek, hanem állandó jellegűek. A főbb alapelveket érintetlenül hagyja, s ezzel is biztosítja a bírói szervek stabilitását. Új elvként fogalmazza meg, hogy a bírósági ügykezelés adminisztrációja járuljon hozzá az ügyek gyors elintézéséhez. A szervezeten belüli erők elhelyezése egyenlékeny legyen, s az elsőfokú bíróságok mennél inkább fokozott bizalomban és tiszteletben részesüljenek.³⁰¹

A felügyelet vezéreszméinél hangsúlyozták: a végrehajtó hatalom és a bírói hatalom viszonya változatlan legyen, a felügyeleti rendszer és hatáskör a bíróságok rendszerével összhangban álljon, és a felügyelet közvetlen gyakorlása bírákra bízassék. A bírói képzés elveinél megemlítték, hogy a bíróban az ítélőképességet alakítsák ki, jogászai gondolkodásra neveljék, ne csak az ügykezelést ismerjék meg, hanem az igazságszolgáltatás egyes ágait is, a kiképzésben a működés ne mint öncél jelentkezzen, s a kiképzendő bírót valóságos és nem névleges vezetésben kell részesíteni úgy, hogy utána egymaga is tudjon bírói teendőket ellátni.³⁰²

²⁹⁸ PN 1891. március 11. (69. szám) 1–2. p.

²⁹⁹ PN 1891. március 27. (85. szám) 2. p., A képviselőház igazságügyi bizottságának jelentése a “bírói és ügyészi szervezet módosításáról” szóló törvényjavaslat tárgyában. JSZ 1891. április 2. (IV/14. szám) 433–453. p.

³⁰⁰ KHI87–92. XXVI. (1891) 1031. szám. 371. p. A bírák nyugdíjáról lásd: Antal Tamás: A bírák nyugdíjazása Magyarországon 1867–1945. Magyar Jog. 2003. december (12. szám) 723–728. p.

³⁰¹ KHI87–92. XXVI. (1891) 1031. szám. 364–365. p.

³⁰² KHI87–92. XXVI. (1891) 1031. szám. 366–368. p.

Az albírákról megállapította a jelentés: “elvét képezi a javaslatnak, hogy a királyi törvényszékeknél alakítandó tanácsoknál a tapasztaltabb és rangban magasabban álló bírónak kell többségben lenniök”. Azonban a jogorvoslati szakból az albírákat ki kell zárni. Az elsőfokú bíróságon a javaslat szerint három féle bíró is működne: kezdő albírák, tapasztaltabb törvényszéki bírák és felsőbb bírói funkciók ellátására is alkalmas bírák. A stabil elemeket különösen a harmadik kategóriában kívánták fokozni. Emellett lényeges volt az elnöki intézmény fejlesztése is.³⁰³

A stilizálásokon kívül az igazságügyi bizottság által beiktatott főbb módosítások a következők voltak: az 1. § fontos modifikációja volta a második bekezdés beemelése, amely megkülönböztette az igazságügy-miniszteri főfelügyeletet a bíróságok felügyeleti jogától; a “hivatalos” szó alkalmazása a 4. §-ban; a 7. §-ból az első bekezdést kivették és beillesztették azt, hogy a felügyeletet gyakorló személy a bíróságok tanácskozásánál és határozathozatalánál nem lehet jelen. A II. fejezet címébe a modernebb vizsga szó helyett a vizsgálatot vették fel, utalva az 1874. évi XXIV. tc. szóhasználatára. A 18. §-ban eredetileg benne foglaltatott, hogy kik lehetnek a bírói vizsgánál bizottsági tagok, ezt kivették a szövegből. A 45. §-ban módosították az 1871. évi IX. tc. 3. és 4. szakaszát. A 47., 53. és 56. szakaszokat is árnyalták, és a javaslat utolsó szakaszait kibővítették, valamint átszámolták.³⁰⁴

1891. április 13-án, miután az igazságügyi bizottság három hete megtárgyalta a megtárgyalandót, a *pénzügyi bizottsághoz* került a javaslat. A bizottság Wahrmann Mór (Szabadelvű Párt) elnökletével gyorsan dolgozott, s már április 16-án beterjesztették a jelentésüket Busbach Péter (Szabadelvű Párt) előadó által. Ebben támogatták a javaslatot és elfogadták a pénzügyi végrehajtásának az igazságügy-miniszter által javasolt ütemét is. Eszerint a reformot lépésenként hajtják majd végre; az első évben ez mintegy 53.000 ft-ot igényel.³⁰⁵

A pártok ezután vették külön tárgyalás alá a javaslatot. Elsőként a mérsékelt ellenzék ülésezett, ahol általánosságban április 18-án elfogadták a szöveget. Azonban aggályukat fejezték ki a felügyeleti joggal kapcsolatban, mondván: “a bírói meggyőződés függetlensége és a magisztratuális lelkiismeretnek a judikatúra munkájában önálló nyilvánulása az, mely a bírói szervezet életképességének legbecsesebb erkölcsi tényezőjét képezi.”³⁰⁶ A mérsékelt ellenzék másnap folytatta az értékelést, és be is fejezték azt. Felszólaltak: Horváth Lajos, Horánszky Nándor, Veszter Imre, báró Kaas Ivor, Bernáth Béla, Szentiványi Kálmán és Balogh Géza. A részletes vitában a legtöbben most is a felügyelet (4., 5., 13. §) helyességét vitatták.

³⁰³ KHI87–92. XXVI. (1891) 1031. szám. 369–370. p., A bírói és ügyészi szervezetről szóló javaslat. JK 1891. április 10. (15. szám). 118–119.

³⁰⁴ KHI87–92. XXVI. (1891) 1031. szám. 372–380. p., a javaslat egységes szövege: 381–392. p.

³⁰⁵ KHN87–92. XXIII. (1891) 5. p., 20. p., KHI87–92. XXVII. (1891) 30–32. p., MOL K2 6922/1891. számú irat (4960. ügyszám).

³⁰⁶ PN 1891. április 19. (107. szám) 1–2. p.

A szabadelvűek is április 19-én üléseztek. A kormánypártiak Körössy Sándor, majd Varasdy Károly elnökletével, s Jellinek Arthur indoklásában, Szilágyi Dezső felszólalásával vita nélkül elfogadták a javasolt szöveget részleteiben is.³⁰⁷

Az országgyűlési általános tárgyalás április 20-án kezdődött. A vitát Jellinek Arthur (Szabadelvű Párt) előadó expozéja nyitotta meg, amelyben a képviselő szóban is előadta azon körülményeket, amelyek miatt az igazságügyi bizottság támogatta és elfogadásra javasolta a javaslatot.

“A bírói szervezetnek is a nemzeti élet fejlődésével lépést kell tartania” — kezdte beszédét Jellinek, majd azon három “iránnyal” folytatta, amelyektől a törvénynek távol kell tartania magát. Először jelentette ez a végrehajtó hatalom túlsúlyának elkerülését, másodsor olyan tényezőknek a befolyását, amelyek demagógikus törekvéseknek engednek teret, harmadszor pedig attól óvott, hogy a bírói szervezet sem válhat állammá az államban.³⁰⁸

A javaslat jogi hátteréről a bizottság szerint is az 1890. évi XXV. tc. állott, amely elvei között szerepelt, hogy a szervezeti igazságügyi reformokat az eljárási törvények hatályba lépése *előtt* kellett megalkotni, s ezen reformoknak az igazságügyi adminisztrációra is ki kellett terjedniük. Azonban a felügyelet kérdésében a kiinduló pontot az 1871. évi VIII. tc. jelentette.

Jellinek hangsúlyozta, hogy az asztalon lévő javaslat “a jogszolgáltatást a tökély magas fokára szándékozik emelni”. A felügyelet megvalósítása ezen folyamat egyik eszköze. Az 1871. évi VIII. tc. 5. §-a rendelkezése szerint a legfőbb felügyeleti jogot az igazságügy-miniszter gyakorolja. Ez azonban egyéb felügyeletet már addig sem zárt ki. Például a járásbírói ügykezelés felügyelete azon törvényszék elnökét illette, amelynek a területén a járásbírói bíróság feküdt (1871. évi XXXI. tc. 3. §). A bírói ügyviteli szabályok 62. §-a szerint a törvényszék az elnök közvetlen felügyelete alatt állt. Az ítéltáblák és a Kúria elnöki felügyeletéről a 268. § rendelkezett. A 68. § pedig lehetővé tette, hogy a felsőbb bírói fórumok az alsóbbak irányába az ügyviteli szabályok pontos megtartására ügyeljenek, és tapasztalataikhoz képest intézkedjenek is. A jelenlegi javaslat ezzel a rendszerrel szemben a *fokozatos felügyeletet* valósította meg, amelyben jelentős szerep jut az ítéltáblák elnökeinek. “Ez a decentralizáció szükségszerű következménye.”³⁰⁹

Kérdés volt a tervezésnél, hogy a felügyelet testületi vagy személyi jellegű legyen-e. Az utóbbi előnyeit találták kétség kívül vonzóknak. A felügyelet egyébként két elemből tevődik össze, mondta: az észlelésből és az intézkedési jogból. Az intézkedési lehetőségek közül az 1871. évi VIII. tc. már rendelkezett a fegyelmi eljárásról, és az azon kívül eső megintés jogáról. Azonban

³⁰⁷ PN 1891. április 20. (108. szám) 1. p.

³⁰⁸ KHN87–92. XXIII. (1891) 23. p.

³⁰⁹ KHN87–92. XXIII. (1891) 24–25. p.

nem minden rendellenesség von maga után fegyelmi eljárást. Mindez a bírói függetlenség következménye, melyet ez a javaslat is teljes tiszteletben tart.³¹⁰

Már az 1871. évi VIII. tc. lehetőséget adott arra, hogy a bírót, ha nyilvánvaló vétke miatt szolgáltatott okot a perorvoslatra, a fél kérelmére a felmerült költségekben megbüntessék. Ezt váltja fel most az új rendszer, s a felettes felügyeleti szerv beavatkozó joga (13. §).

Fontos szempont volt, hogy a felügyelettel ne egy másik hatalmi ág, hanem a fokozatosság elvének megfelelően a bíróságok maguk bízassanak meg. Ez a függetlenség alkotmányos követelményéből fakadt.

A törvény egyéb rendelkezései közül Jellinek kitért az elsőfokú fórumok megerősítésének szükségére is, még az eljárási törvények hatályba lépése előtt. Azonban addig is tekintettel kellett lenni az eddigi eljárási rendre. Ezért olyan reformok kellettek, amelyek a jelen és a jövő érdekeit is egyaránt szolgálták. "Melyek a jelenlegi eljárási alappal összhangzásban állanak, a jövőben eszközözendő reformok mikéntjét nem preiudicálják, de amelyeknek hatása úgy a jelenben, mint a jövőben egyaránt biztosítva van."³¹¹

A javaslatba foglalt intézkedéseket az előadó három csoportba osztotta: a törvényszéki elnökökre vonatkozó rendelkezések, az első fokú bírák előléptetési rendszerét érintő szabályok és az egyes bírói funkciók ellátására vonatkozó klauzulák.

Az első csoportba tartozó rendelkezések lehetővé teszik, hogy az előléptetés megvalósuljon anélkül, hogy a vezetés színvonalán csorba esnék. Az ítélkezés egységességét a törvényszékek színvonalán is biztosítani kell, mivel azok egyben fellebbviteli fórumok is. "Az ítélkezés egyöntetűségének biztosítása a leghatályosabb eszköz: a bíróság összalakításának állandóságában rejlik." Azonban a megbízhatóság és a szakértelem a járásbíróságokon is szükséges, s nem csupán a vezetésben, hanem az egyes bírák szintjén is. Ennek megoldása az, hogy "az albírák elsősorban törvényszékekhez neveztetnek ki, hogy a kollégiumban való részvétel által nyerjék meg azon biztonságot, melyet az ügyek önálló elintézése megkíván."³¹²

A vizsgáló bírói intézményre nézve: az 1871. évi XXXI. tc. 6. §-a szerint vizsgáló bíró lehetett a törvényszéki bíró, vagy kisebb fontosságú ügyben a jegyző. A 16. §-ban a vizsgálat tekintetében a járásbíróságok is — mint közegek — szerepelnek. Ez a gyakorlatban oda vezetett, hogy a jegyzők és a járásbíróságok lettek a vizsgálók. A javaslat ezért rendeli, hogy ezentúl a tapasztaltabb, magasabb rangfokozatú bírák legyenek a vizsgálók azzal, hogy a jegyzők és az albírák teljesen a jövőben sem nélkülözhetők.

³¹⁰ KHN87–92. XXIII. (1891) 26. p.

³¹¹ KHN87–92. XXIII. (1891) 28. p.

³¹² KHN87–92. XXIII. (1891) 29. p.

A bírák képzésére vonatkozólag hangsúlyozta Jellinek: “az elméleti kiképzetés tekintetében azon elvet juttatja kifejezésre, hogy az igazságszolgáltatás közegeinek két nagy ágazata: a bírói és az ügyvédi kar, egyenlő elméleti kiképzést nyerjen.”³¹³

Az igazságügyi bizottság “szószólója” után a szintén érintett pénzügyi bizottság előadója, Busbach Péter (Szabadelvű Párt) reasszumálta igen röviden nézeteit, s kifejtette, hogy támogatják a javaslatot és a folyó évre igényelt 35.000 forint felhasználását, amely ugyan sok, de a miniszter szerint szükséges. Abba is beleegyeztek, hogy a miniszter a felhasználásról szabadon, a szükséghez képest rendelkezze, s majd a zárszámadási törvényben adjon róla beszámolót.³¹⁴

Ezután kaphatott szót az ellenzék. Az országgyűlési vita ellenzéki szócsöve, Polónyi Géza (Függetlenségi és 48-as Párt) emelkedett máris szólásra, aki kijelentette: a Függetlenségi és 48-as Párt még általánosságban sem fogadja el a javaslatot. Először is hibásnak tartotta a bíróságok és az ügyészségek egy törvényben való szabályozását. Ezt kodifikációs hibának tekintette, mivel a bírósági szervezet független, az ügyészség viszont nem az. Másfelől véleménye szerint a bírói vizsga kérdése és az összlétszám sem ebbe a jogszabályba való volt, sem a végrehajtókról szóló (rövid) intézkedés. Szintén hibaként könyvelte el az Igazságügy-minisztérium személyzetére tett utalásokat, mivel az végleg nem tarozik a bíróságokhoz — az egyébként is politikafüggő.

“Általában véve — mondotta —, ha csak kodifikationális szempontból vesszük a javaslatot bírálat alá, nézetem szerint szerencsétlennek és elhibázottnak kell találnom azon törekvést, amely ily heterogén és fundamentális közjogi és államtudományi elvek szempontjából is egymással homlokegyenest ellentétben álló functionariusokat egy és ugyanazon törvényjavaslat kezébe von.”³¹⁵

A felügyeleti jogra vonatkozó részt szintén nem fogadhatta el. “Aki ma, 1891-ben, a 19. század végén a kormányhatalom számára akarja biztosítani az *evocatio* jogát, az ne beszéljen sem liberalismusról, sem bírói függetlenségről, hanem vallja be őszintén, hogy a *sic volo, sic jubeo* elv képviselője.” Később is elhangzó kérdésként vetette fel, hogy mi a különbség a felügyelet és a főfelügyelet között. “Szerintem a főfelügyeleti és a felügyeleti jog között jogilag elfogadható distinctiót alkalmasint ő maga [mármint Szilágyi Dezső] sem adhat. A kettő azonos, csak hogy az egyik terjedelme nagyobb, a másiké kisebb.” A felügyeleti jogot értelmezve mondta: “Ezen első szakasz biztosítja a miniszter úrnak azt, hogy a bíróságok ügykezelése, hivatalos működése, a maguk viselete fölött való őrökös és az ügyének fölötti rendbírásolás kérdésében akármelyik osztálytanácsosa, titkárja, vagy ezen javaslat szerint, ha tetszik, segédfogalmazója is beleavatkozhatnak, és végezheti a felügyeleti jog körébe utalt teendőket. No, t. ház, ily felhatalmazást a minister úr számára adni egyáltalában hajlandó nem vagyok.” Mindazonáltal Polónyi hozzátette, hogy a felügyeleti jogot általában véve nem utasítják el, sőt még a

³¹³ KHN87–92. XXIII. (1891) 30–31. p.

³¹⁴ KHN87–92. XXIII. (1891) 31–32. p.

³¹⁵ KHN87–92. XXIII. (1891) 33. p.

szigorításához is hozzájárul, de nem a végrehajtó hatalom kezében. Ebben a bírói függetlenség megsértésének veszélyét látta.³¹⁶

A pénzügyi oldalt is bírálta. Szerinte, amíg a nyomorban tengődő néptanítók helyzetét nem javítják, addig a bírákét sem volna szabad. A költségvetési többletet pedig hiba volna “minden áron a nemzet improductiv osztályának, a hivatalnoki karnak” az egzisztenciájára fordítani. Továbbmenve hiányolta a biztos, konkrét adatokat a várható költségekre nézve. Az indokolásban az állt, hogy a miniszter szerint körülbelül 150.000 forintba fog a reform kerülni. Ebből az első félév úgy 35.000 forintban lesz. Hibának tartotta, hogy Szilágyi Dezső csak körülbelüli értékekről beszélt, ennek ellenére az országgyűlés — úgy tűnt — mégis kész megszavazni.

Azok a költségvetési tételek, amelyeket előre ki kellett volna számolni Polónyi szerint 346.550 forintot tesznek ki, s nem pedig 150.000-ret. Ezért a pénzügyi bizottságot is felelősnek tartotta, hiszen utána kellett volna számolniuk.³¹⁷

Feleslegesnek tartotta Polónyi “mindenkinek” kúriai bírói rangot adni. Így 107 “nagyságos úr”, vagyis addigi törvényszéki és járásbírák táblai bírákká nevezhetők ki. Ezzel előfordulhat, hogy három különböző rangú bíró ítél együtt a törvényszéken: lesz ott ítélőtáblai bíró, törvényszéki bíró és albíró. Ez nem nevezhető egységességnek, s ráadásul ez a miniszter úr korábbi elveivel is ellenkezett állítása szerint.

Az ellenzék következő felszólalója Horváth Lajos (Mérsékelt Ellenzék) volt, aki helyeselte a szabályozás novelláris jellegét, és általában üdvözölte az igazságügyi bizottság által módosított szöveget. Helyeselte, hogy végre törvény részletezi a felügyeleti jogot, s az elsőfokú bírák szellemi nivójának emelését is örömmel vette, csakúgy, mint a bírói vizsgálat és a képesítési feltételek szigorítását, valamint az albírói intézmény modifikációját. Egyetértett az előléptetési rendszer megújításával és az inkompatibilitási esetek meghatározásával.

Azonban nem értett egyet a felügyeleti jog gyakorlásának mikéntjével, azzal, hogy folyamatban lévő ügyekbe tekinthetnek a felügyeleti szervek. “Minden beavatkozás, minden irányítás a judicatura szabadságát veszélyezteti.” Nézete szerint a felügyelet céljainak eléréséhez az utólagos felterjesztés is elegendő lenne. Nem felelt meg számára a törvényjavaslat 4. §-ának példálózó jellege sem. Végül ellenezte a rendbírságolás jogának a bírákra való kiterjesztését. Általánosságban azonban mégis elfogadta a javaslatot.³¹⁸

Kőrössi Sándor (Szabadelvű Párt) Bordeaux, francia jogtudós nézeteinek említésével kezdte beszédét. “Tehát — következtetett — nekünk, magyaroknak is, fel kell ugyan használnunk más, előrehaladottabb népek tapasztalatait és törvényeit, de nem szabad azokat vakon

³¹⁶ KHN87–92. XXIII. (1891) 34–35. p.

³¹⁷ KHN87–92. XXIII. (1891) 36–37. p., 39. p.

³¹⁸ KHN87–92. XXIII. (1891) 40–42. p.

utánoznunk!” Ez a törvény egy magyar törvény, s így a mi társadalmi-politikai viszonyainknak kell megfeleljen.

Kőrössi az eddig neuralgikusnak tűnő pontokkal egyetértett, de a bírói képesítéssel kapcsolatban, a jogtudori cím megtartásával már nem. Az ügyvédséget szabályozó 1874. évi XXXIV. tc. az ügyvédi pályára lépőktől két okból követelte meg a jogtudorságot. A színvonal emelése és az ügyvédek számának csökkentése érdekében. Azonban végül egyik célt sem érték el. Az országban csupán két egyetemen lehetett tudori (doktori) vizsgát tenni, s idővel ennek színvonala is csökkent. A bírák jelentkezésével ez a folyamat tovább erősödne, a vidéki jogakadémiák pedig egyenesen elhalnának.

Javasolta éppen ezért az állami vizsgáló bizottságok felállítását az egyetemeken és az akadémiákon is. Az államvizsgát pedig egységesíteni kellene. Szóvátette továbbá, hogy az állami tisztviselők nyugdíjazásáról szóló 1885. évi XI. tc. 21. §-a sérti a bírói függetlenséget, mivel e törvény a nyugdíjazhatóság idejét a bírákra nézve is a 65. életévben határozta meg. Ezután a bíró ki volt téve az állami nyugdíjazás veszélyének, noha 70 éves koráig még elvben dolgozhatott.³¹⁹

Ezzel az első tárgyalási nap véget ért.³²⁰

Másnap Madarász József (Függetlenségi és 48-as Párt) volt az első hozzászóló. A bírói függetlenség jelentőségét hangsúlyozta és a törvényjavaslatot már politikailag is károsnak tartotta., “mert minden téren a ministeri mindenhatóság kiterjesztésére való törekvést látom kitűzött cél gyanánt”. A javaslatot úgy, ahogy volt, elutasította.

Tarnóczy Gusztáv (Szabadelvű Párt) egyetértett Polónyival abban, hogy a bírák fizetését nem kell egyelőre emelni, bár azt elismerte, hogy “a bíró, az ember függetlenségének alapját — egyes kivételektől eltekintve — az anyagi függetlenség képezi”. Ő a köztisztviselők illetményének emelésével egyidőben javasolta a kérdést megoldani. A törvényjavaslatot egyébként elfogadta.³²¹

Horváth Ádám (Függetlenségi és 48-as Párt) a felügyeleti joggal és egy “kertész-hasonlattal” kezdte beszédét. “Megvallom — mondta —, a javaslat igen sok intézkedése alkalmas arra, hogy az élödsdi gombokat eltávolítsa, hogy az elkorhadt ágakat elnyesse, sőt vannak egyes intézkedések, amelyekkel az intézmények egyes életerős csemetéikbe nemes eszmét olt be, amelyek igen hasznos és értékes gyümölcsöt hozhatnak; de az első fejezetben mindjárt, egyidejűleg ezen intézkedésekkel, elvágja a fának az éltető gyökerét, a bírói függetlenséget.” Másrészt ő sem értette, mi a különbség felügyelet és főfelügyelet között. “Még

³¹⁹ KHN87–92. XXIII. (1891) 43–46. p.

³²⁰ MOL K2 7024. számú irat (5000. ügyszám), PN 1891. április 20. (108. szám) esti kiadás. 1–2. p.

³²¹ KHN87–92. XXIII. (1891) 48–49. p. A bírák fizetéséről szólóan szakmai vitát olvashatunk A Jog hasábjain: Böllöni László: A bírói fizetések felemelése. A Jog. 1890. július 13. (28. szám) 249–250. p., Lepossa Dániel, Judex: A bírák fizetésének emeléséhez. A Jog 1890. július 27. (30. szám) 265–267. p., Szürnyeghy Mihály: Ha mindenki velünk, Böllöni ellenünk. A Jog. 1890. augusztus 3. (31. szám) 273–275. p., Böllöni László: A bírói fizetések felemelése. A Jog. 1890. augusztus 10. (32. szám) 281–282. p., Lepossa Dániel: A bírák fizetésének emelése. A Jog. 1890. augusztus 17. (33. szám) 290–291. p., Weisz Ignác: A bírói fizetések felemelése. A Jog. 1891. február 22. (8. szám) 57–58. p., X. Y.: Igazságügyi reformok. A Jog. 1900. február 25. (8. szám) 57–58. p.

veszedelmesebbnek tartom az *evocatio* jogát, amelynél fogva a felügyeleti hatóság kötelezheti a felügyelete alatt állókat a szükséges adatok és iratok előterjesztésére.” A rendbírságot is kritizálta, szerinte a fegyelmi eljárás — noha drága és hosszadalmas — alkalmasabb volna a szankcionálásra. Végül oda konkludált, hogy még általánosságban sem fogadta el a javaslatot.³²²

Kemény Pál (Függetlenségi és 48-as Párt) csak röviden szólalt fel, s a rossz bírói fizetésekre hívta fel a figyelmet. Más szólásra nem volt feljegyezve, így az igazságügy-miniszter válasza következett.

A javaslat céljáról Szilágyi Dezső elmondta, hogy “oly bírói karnál, mint a miénk, melynek száma az ezret jóval felülmúlja, a fegyelem hatályosabb, a felügyelet egyenlőbb és folytonosabb legyen; hogy a jó erők lehetőleg az első fokon is megtartassanak.” Az előmenetel kérdésében igyekezett megnyugtatni a kétkedőket: nála nyilvántartják azokat, akik az egyetemek kiválóságai és akik kitüntetéssel végezték az államvizsgát. Ez, ha tetszik, pozitív protekció.

A bírák és ügyészek együttszabályozásával kapcsolatban nyugati példákkal bizonyította, hogy mindez így indokolt, s előrevetítette egy nagyobb kódex tervét a bírói és ügyészi jogviszonyról. A megkritizált pénzügyi bizottság védelmére kelt, s kijelentette, hogy a *budget*-jog néhány új költségvetési tétel felvételétől még nem sérül. A költségek egyébként sem azonnal, hanem folyamatosan, több év alatt merülnek fel, az igazságügy mindenkori állapotától függően. A konkrét tételeket a Ház a költségvetési törvény tárgyalásakor majd úgyis minősíti.³²³

A néptanítókról szóló észrevételt jogosnak tartotta, de érezte: ennek a bírákhoz semmi köze. A tervezett kiadás pedig a célra soknak nem mondható, mert megéri.

A felügyelet és a bírói függetlenség kapcsolatában az *evocatio* magyarázatába kezdett. Megkülönböztette a javaslatban felhozottól a kabinet-igazságszolgáltatást (*evocatio pomposus*), amikor is a kormány valamely ügy eldöntését valóban magához vonja. Hangsúlyozta, hogy ilyesmi a javaslatban nem szerepel.

Ami az iratokba való betekintést illeti: ez egyéb eljárásokban is szokásos (pl. bíróki küldés), mitöbb szükséges. A felügyelet tárgyának példálózó felsorolását tekintve elmondta, hogy minden esetet taxatívén kodifikálni nem is lehet, mint ahogy Franciaországban és Olaszországban sem szokás. A kimerítő felsorolás sem ad nagyobb védelmet a visszaélésekkel szemben. “Ezt nem azzal lehet elérni, hogy a törvényhozás a felügyelet irányainak szabatos és kimerítő részletezését állapítja meg, hanem úgy, hogy felállítja a törvényes tilalmat mindenütt, ahová a felügyelet csak visszaélés útján nyúlhatna. Így lett felállítva a tilalom az ítélezés tekintetében.” A főfelügyelet bírákra bízása pedig azért nem célszerű, mert a felügyelet mindig kormányzati funkció. A felügyelet a kormányhatalom alkateleme. A kormány egyébként is felelősséggel tartozik, míg a bíró nem!³²⁴

³²² KHN87–92. XXIII. (1891) 50–51. p.

³²³ KHN87–92. XXIII. (1891) 53–56. p.

³²⁴ KHN87–92. XXIII. (1891) 58–62. p.

Mindenki egyetértésére zárásként bejelentette, hogy a részletes vitánál javaslatba fogja hozni a jogtudorság eltörlését (!) és a szakvizsga szigorítását.

Végül a javaslatot általánosságban elfogadták.³²⁵

Még aznap hozzákezdtek a részletes vitához, amely lényegében szinte kizárólag Polónyi Géza és Szilágyi Dezső disputáját hozta.

A címet vita nélkül elfogadták. Azonban a miniszteri főfelügyeletről szóló 1. §-hoz Polónyi máris hozzászólt. Javasolta a főfelügyelet szó kihagyását, mivel az nézete szerint megegyezett a felügyelettel. Szilágyi Dezső ismét a felügyelet magyarázatába kezdett. Elmondta, hogy a főfelügyelet szélesebb jogkör, mint a felügyelet. "De van a kettő között tartalmi különbség is, mely abban áll, hogy a főfelügyelet a legmagasabb, és azon jogot foglalja magában, hogy a felügyeletet miképp gyakorolják, kötelező utasítást adhat ki."

Polónyi alternatív módosító indítványt terjesztett elő: ha nem is hagyják ki az említett kifejezést, legalább vegyék fel a szövegbe azt, hogy a vizsgálatot végző személy a vizsgálandó rangjával alacsonyabb rangú nem lehet. Szilágyi szerint erre nem volt szükség, mivel kisebb jelentőségű ügyben célszerűbb alacsonyabb fokozatú személyt kiküldeni, pl. egy iktatókönyv megvizsgálására. Végül az alternatív indítványt a Ház nem fogadta el.³²⁶

A felügyeleti jog személyi hatályát tárgyzó 2. § vitájánál Polónyi javasolta, hogy a koronaügyészt a felügyeleti hatóságok köréből ki kellene hagyni, mivel akkor még az nem is létezett, vagy hatáskörrel kell ellátni. Szilágyi válaszában elhárította a javasolt módosítást mondván, hogy a koronaügyészt bővebb jogkörrel felruházni egyenlőre felesleges volna, mivel az ügyészség feje az igazságügy-miniszter, két vezető pedig felesleges. A koronaügyész itt, az első alineában mint hivatalfőnök szerepelt.

A javaslat szerint az értéktőzsde és a gabonacsarnokok választott bíróságainak működésére is kiterjed az ítélőtábla elnökének felügyelete, pedig eddig a kereskedelmi miniszter által kijelölt biztosok felügyelték azokat. Ők a tőzsde "mercantil" részét is figyelték. Ezért most célszerűbb volna külön *igazságügyi biztosokat* kinevezni a feladat ellátására — vetette fel Polónyi. A miniszter nem utasította el azonnal az indítványt, hanem jelezte, hogy a vegyes rendelkezéseknél térjenek vissza rá. Ebben meg is egyeztek, az első indítványt pedig a magyarázat után maga a "gazdája" ejtette el.³²⁷

A vita április 22-én³²⁸ folytatódott Kemény Pál (Függetlenségi és 48-as Párt) felszólalásával, aki a 2. § 1. pontjában a szolgabíró szót szerette volna "a kisebb polgári peres ügyekben bírói hatósággal felruházott közigazgatási hatóságok" körülírással felcserélni.³²⁹

³²⁵ KHN87–92. XXIII. (1891) 64. p., MOL K2 7045/1891. számú irat (5006. ügyszám).

³²⁶ KHN87–92. XXIII. (1891) 65–66. p., MOL K2 7045/1891. számú irat (5007. ügyszám).

³²⁷ KHN87–92. XXIII. (1891) 67–69. p., MOL K2 7045/1891. számú irat (5008. ügyszám).

³²⁸ Az előző napi vita sajtóját lásd PN 1891. április 21. (109. szám) 1–2. p., esti kiadás 1. p.

³²⁹ MOL K2 7079/1891. számú irat (5014. ügyszám).

Jellinek Artur válaszolt, s kifejtette, hogy ez ellenkezne a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról szóló 1877. évi XXII. tc. 2. §-ával.

Az igazságügy-miniszter utasításairól rendelkező 3. §-nál Polónyi kifogásolta a miniszter azon jogát, hogy felügyelet körében a bírót utasíthassa. Mivel ez a kitétel a bizottsági vitában került a szövegbe, kérte az eredeti megfogalmazás helyreállítását. Szilágyi és Jellinek ezt ellenezte. “Minthogy a felügyelet adminisztratív teendő, a felügyeleti hatóság felelőssége megkívánja, hogy az alsóbb közeg az ő utasításainak eleget tegyen. Mert ha nem tesz eleget: főfelügyeletről szólni egyáltalán nem lehet.” Horánszky Nándor (Mérsékelt Ellenzék) Polónyi szavainak védelmében fölvetette: egyáltalán lehetséges-e az ügy érdemére utasítást adni? Szilágyi nyomban válaszolt: nem lehet. Ezzel a Ház nem szavazta meg a módosítást.³³⁰

A felügyelet tárgykörét példálózóan meghatározó 4. § ellen Veszter Imre (Mérsékelt Ellenzék) szólt először. Az exemplifikatív megoldás szerinte nem helyes, s ezért kérte a pontos meghatározást a jogbiztonság érdekében. “Éppen ezért — szólt — mulhatatlanul szükségesnek tartjuk, hogy a felügyeletnek összes esetei, tárgyai és határai már a törvényben meghatározottassanak — nem mondom, hogy casuistice és taxatíve, hanem generaliter — úgy, hogy ezek határai egészen praecise körülírassanak [...] Ha t. ház, mi e szakaszt úgy fogadnánk el, amint ez szövegezve van, akkor tulajdonképpen két kódexet alkotnánk meg: az egyik írott, amelyet ismerünk; a másik pedig egy *codex in herbis*, melynek tartalmát senki sem tudja.” Az alkalmazottak hivatalos működésének felügyeletével kapcsolatban pedig rámutatott, hogy ez az ítélezésre is vonatkozhat, amely a “cabinet-justitia” veszélyét veti fel.³³¹

Polónyi sem helyeselte az általában vett példálózást. Efelett tiltakozott az ellen is, hogy a bíró privát köreire is kiterjedjen az ellenőrködés. Egy bíró családi életének szentélyét senki se kutassa!

Szilágyi Dezső válaszában kifejtette, hogy a felügyelet tárgykörét taxatíve sehol sem határozzák meg, mert ezzel esetleg fontos eseteket hagynának ki. Az ítélezéssel kapcsolatban megjegyezte, hogy annak figyelemmel kísérése az igazságügy menetének vizsgálatát jelenti, s egyszersmind a nyilvánosság mellett a bírói tevékenység másik kontrollját. Hiszen “a felügyelet mindenk előtt az *observatio*, a szemmel tartás, és ezután az intézkedés”. A hivatalon kívüli magatartásról szólva az 1871. évi VIII. tc.-re hivatkozott, mivel annak 20. § b) pontjában meghatározott cselekmények — a botrányos viselkedés — hivatalon kívül is megvalósíthatók voltak. A szankcióknak pedig törvényen vagy rendeleten kell alapulniuk, hiszen a felügyelet sem határ nélküli jog.³³² Ugyan Polónyi még egyszer hozzászólt, de Szilágyi és Jellinek elzárkóztak a javaslatának támogatása elől, s végül a Ház mind Polónyi Géza, mind Veszter Imre indítványát elvetette.

³³⁰ KHN87–92. XXIII. (1891) 72–73. p., MOL K2 7079. számú irat (5015. ügyszám).

³³¹ KHN87–92. XXIII. (1891) 74–76. p., MOL K2 7079. számú irat (5016. ügyszám).

³³² KHN87–92. XXIII. (1891) 79–81. p.

Polónyi kiábrándult a hasztalan és hosszas szónoklatokból, ezért az 5. §-hoz tartozó módosítását minden nemű kommentár nélkül egyszerűen csak felolvasta, s ez arra vonatkozott, hogy a felügyeleti szerv aktabekérési jogát csak a másolatokra szorítsák. Veszetr Imre az egész felkérési eljárást ellenezte, s szerinte elegendő lett volna azt a befejezett ügyekre vonatkoztatni. A miniszter ezen indítványokat is elutasította, mivel a másolatban való bemutatás nem lehet elegendő: egy hamisított okiratnak a másolata nem különböztethető meg az eredetitől. Végül mindkét módosítvány elesett.³³³

A 6., 7., és a 8. §-okat hozzászólás nélkül elfogadták. Az aznapi ülés interpellációk meghallgatásával folytatódott.³³⁴

Az április 23-i vitanap a 9. §-szal kezdődött, amely a bírósági elnökök kodifikációs tevékenységéről, adatgyűjtéséről szólt. Kemény Pál felszólalásában nem tartotta szerencsésnek a javasolt normát, mivel ez felesleges többletterhet rótt volna a törvényszéki és a járásbírákra. Másfelől ajánlotta az adatok összegyűjtésébe az ügyészeket is bevonni. Szilágyi az indítványokat ellenezte, mivel az alsó fórumokkal is fontos a folytonos kontaktus, az ügyészséget bevenni pedig felesleges, hiszen az ügy is utasítható. Polónyi végre elvi társra akadt: élénken támogatta az előtte felszólaló Kemény álláspontját, és még azt is firtatta, mi lesz a véleménymegtagadás szankciója. Szilágyi válaszában figyelmeztetett: ez nem igazi kodifikáció, hanem csak véleményadás. A praxis megkérdése pedig már addig is divatban volt. A szankciót érintően: ez is fegyelmi vétséget képez majd.³³⁵ A szakaszt változatlanul elfogadták.

A 10. és a 11. § nem képezte vita tárgyát. Az elnöki tanács hatásköréről rendelkező 12. §-nál Polónyi tamáskodott, amire a miniszter felelt: "az elnöki tanács összes hatásköre azon teendők köréből vétetik, amelyek az ügyviteli szabályokban és utasításokban vannak meghatározva." Másrészt az elnöki tanácsnak lesz kandidálási joga, és kisebb, a bíróság autonómiájába tartozó ügyekben dönthet is. Mivel nagyobb vita itt sem volt, a Ház módosítás nélkül haladt tovább.³³⁶

A rendtelenségen ért bírák rendbírságolását lehetővé tevő 13. §-hoz többen is hozzászóltak. Kemény Pál cikornyás fogalmazásban előadta, hogy "büntetőjogi szempontból nem tudok azzal az eszmével megbékülni, hogy a felügyeleti hatóság, mely az igen tisztelt igazságügyminiszter úr szerint csak observál, együtt accusáljon, inquiráljon és judicáljon is: vagyis hogy ez az ellen, aki megsérti a szabályokat, mindjárt stante pede megindítsa az eljárást és azonnal meg is bírságolja az illetőt." Rövidebben mondva: a 13. § második bekezdését és vele együtt a rendbírságot kihagyni javasolta.

³³³ KHN87-92. XXIII. (1891) 83-84. p., MOL K2 7079. számú irat (5017. ügyszám).

³³⁴ MOL K2 7079. számú irat (5018. ügyszám)., PN 1891. április 22. (110. szám) esti kiadás. 1. p.

³³⁵ KHN87-92. XXIII. (1891) 100-101. p., MOL K2 7138/1891. számú irat (5027. ügyszám).

³³⁶ MOL K2 7138. számú irat (50258. ügyszám).

Veszter Imre a rendbírsági jogot csak a bírósági személyzetre nézve kívánta fenntartani. Polónyi meg azt kifogásolta, hogy ez a bírságolás a gyakorlatban csak az alsóbb fórumokat fogja érinteni, s pontosabban azok tanácsait. Ott hogyan lehet majd végrehajtani? Szilágyi magyarázatában elmondta, hogy a jelen szakaszt kifejezetten a felsőbírságok kívánatára vette fel a javaslatba. A szabály egyébként az ítéletátlákra is vonatkozni fog, nem csak az alsóbb fórumokra. Egyébként a bírságot mindig individualiter kell megállapítani, akár a tanács tagjaival szemben is. A válasz hatására Kemény visszavonta módosítványát, Veszterét pedig nem szavazta meg a Ház.³³⁷

Irányi Dániel (Függetlenségi és 48-as Párt) a rendbírság mértékéről szóló 15. §-nál indítványozta a részletekben való megfizetés lehetőségének biztosítását. Szilágyi — talán meglepően, de — hozzájárult ahhoz, hogy “ha a bírság 20 ft-ot meghalad, a fél kérelmére a részletekben való megfizetés megengedhető”. Egyébként a bírságot az elkövető fizetése, állása és a cselekmény minősége figyelembe vételével állapítják meg. A képviselők ezt a módosítást meg is szavazták.³³⁸

A 16. §-t elfogadták vita nélkül. A második fejezet tárgyalása a bírói vizsgálával kezdődött. A 17. §-nál Veszter Imre javasolta mindjárt a bírói és ügyészi vizsga unifikációját. A felmerülő észrevétellel kivételesen a miniszter is egyetértett, s ígéretet tett arra, hogy a két fajta vizsgát egységesíteni fogják, s hogy a jogtudorságot mind a bírói, mind az ügyvédi kvalifikációból ki fogja venni. Polónyi reagálásul elmondta, hogy kvázi átlát a szitán, mivel az április 11-én rendezett református konventen Tisza Kálmán is védekezni kényszerült a jogtudorság miatt. Ennek tulajdonította a módosítást. A miniszter ez ellen tiltakozott, mondván: az oktatásügyi miniszterrel már több éve tervezik a reformot a vizsgákkal kapcsolatban.³³⁹

Ekkor mulatságos intermezzón derülhettek a képviselők. Az antiszemita nézeteiről ismert Csátár Zsigmond (akkor Függetlenségi és 48-as Párt) közbekiabált: “dehogyan nem” mondta, mire Szilágyi intette, hogy ne siránkozzon. Csátár érintettség címén felszólalt, s kikérte magának a “siránkozást”, és hozzátette, hogy ki nem állhatja Szilágyit, mert már elüldözte őt “az élet véghatáráig”.

Ezek után végre a 17. és 18. szakaszok következhetnek hozzászólás nélkül, majd jött a 19. §, ahol Szilágyi bejelentette a jogtudorság kihagyását és ezzel az első bekezdés mellőzését. Egyúttal előrevetítette, hogy módosítani kell majd az erre utaló 59., 60. és 64. szakaszokat. Az 59. § pedig egyszerűen kihagyandó lesz. A miniszter módosítását örömmel elfogadták, a 20. és 21. §-hoz pedig nem szóltak.³⁴⁰

³³⁷ KHN87–92. XXIII. (1891) 102–105. p., MOL K2 7138/1891. számú irat (5029. ügyszám).

³³⁸ MOL K2 7138/1891. számú irat (5031. ügyszám).

³³⁹ KHN87–92. XXIII. (1891) 106–109. p., MOL K2 7138/1891. számú irat (5032. ügyszám).

³⁴⁰ KHN87–92. XXIII. (1891) 110. p., MOL K2 7138/1891. számú irat (5033., 5034. ügyszám).

Az ítélőtáblai bírák kvalifikációját tartalmazó 22. §-hoz Polónyi szólt hozzá, mondván, hogy a 10 évi tevékenység szerint nem elég, sőt *ad absurdum* még megtévesztő is lehet. Gondoljuk el, hogy valaki tíz évig fogalmazóskodik, s eszerint már lehet ítélőtáblai bíró. A minisztériumnál pedig az átvétel legyen ranghoz kötve. Szilágyi válaszul elmondta, hogy a javaslat csak minimum időt határoz meg, a minisztériumi átjárhatóság pedig szükséges az ottani szakképzettség miatt.³⁴¹

A 22–26. szakaszok nem okoztak problémát, a rangfokozati változásról szóló 27. § viszont igen. Polónyi azt javasolta, hogy ne csak a törvényszékek elnökeit, hanem a budapesti törvényszék alelnökét is léptessék elő kúriai bíróvá, hiszen ő vezeti az egész büntető ügyszakot a fővárosban. Szilágyi válaszában előrevetítette, hogy nem véletlenül hagyták ki az említett alelnököt, hanem azért, mert az a bíróság nemsokára önállósulni fog. Polónyi fellépett a miniszter válaszával szemben, mivel csupán Szilágyi Dezső ígéreteire tekintettel nem lehet egy törvényszöveget elfogadni, mert ehhez “ismernünk kell a minister úr tíz-húsz évre szóló intentióit és hinnünk kell, hogy a minister úr húsz esztendő múlva is minister lesz, amiben én hinni nem akarok.” Horánszky Nándor (Mérsékelt Ellenzék) támogatásáról biztosította Polónyit, Teleszky István (Szabadelvű Párt) viszont inkább Szilágyit támogatta. Végül a kormánytöbbség elutasította a módosítást.³⁴²

Újabb felszólaló a 33. §-ig nem volt. Ekkor ismét Polónyi emelkedett szólásra, s a vizsgálóbírói intézménnyel kapcsolatban indítványozta, hogy tegyenek különbséget fővárosi és vidéki vizsgáló között, s az előbbit részesítsék 100 ft-tal magasabb fizetésben. Csátár Zsigmond azonban ellenezte a megkülönböztetést. Szilágyi is módosítást terjesztett elő. Ebben szó esett a vizsgáló bíró helyettesítéséről, a megbízatás ismételhetségről és arról, hogy a vizsgálat egészét csak bíró végezheti, a jegyző csak egyes részcselekményekben jogosult eljárni. A Ház a módosításokat az igazságügyi bizottság elé utalta.³⁴³

A 34. §-nál — amely a járásbírák számának emeléséről rendelkezett — Polónyi kérdezte: ki minősül majd a bíróság vezetőjének. A felelet szerint az vezetett, aki magasabb rangban állt, a rangidősség csak az azonos rangúaknál volt lehetséges. Utána akadálytalanul haladtak előre a 41. §-ig. A kizáró okok közül Polónyi a sógorságra kérdezett rá; tudni akarta, miért különbözik az itteni szabályozás az 1871. évi IX. tc. 1. §-ában foglaltaktól. A miniszter a sógorság pontos beillesztését azzal magyarázta, hogy 1871-ben ízeket határoztak meg, azonban annak számítása a kánonjog és a római jog szerint eltérő. A szöveget természetesen elfogadták, mint ahogyan az 54. §-ig mindahányat.

³⁴¹ KHN87–92. XXIII. (1891) 111–112. p., MOL K2 7138/1891. számú irat (5034. ügyszám)., *Szokolay István: A bírósági szervezet kérdéséhez.* A Jog. 1891. április 5. (14. szám) 105–106. p.

³⁴² KHN87–92. XXIII. (1891) 113–116. p., MOL K2 7138/1891. számú irat (5035. ügyszám). A budapesti büntető törvényszék 1895-ben vált ki a budapesti törvényszékekből. Erről ír: *Stipta*, 1998. [21. jz.], 130. p.

³⁴³ KHN87–92. XXIII. (1891) 116–118. p., MOL K2 7138/1891. számú irat (5037. ügyszám).

A vegyes rendelkezéseket tartalmazó VII. fejezet címénél Polónyi szaván fogta Szilágyi Dezsőt, és újból előhozakodott a tőzsdebiztosokra vonatkozó elgondolásával. Némileg felbátorodhatott, mivel ezúttal nem utasították el azonnal az indítványát, hanem az igazságügyi bizottsághoz utalták azt. Az 57. §-hoz érve maga a miniszter vetette fel egy új szakasz beiktatását, amely a bírói hivatal elfoglalásának idejét csökkentette egy hónapra az 1869. évi IV. tc.-ben megfogalmazott három hónap helyett.³⁴⁴

A törvényjavaslat egykori 59., most 60. §-át Szilágyi korábban már kihagyandónak javasolta, s ezt a Ház meg is szavazta. Így a törvényhelyek számozásában a rend ismét helyreállt.

A bírói felelősségről és fegyelmi eljárásról szóló 1871. évi VIII. tc. módosításaként új 60. §-t javasolt Szilágyi a felügyeletre, a megintésre és a rendbírságolásra vonatkozóan, melyet a bizottsághoz utaltak. A 61. §-ból miniszteri indítványra kihagytak egy fél mondatot. A 62–64. §-t elfogadták vita nélkül, a 65. §-ból néhány szót kihagytak, a 68. §-t pedig függőben tartották.³⁴⁵

Április 25-én folytatódott a tárgyalás az igazságügyi bizottság által megvizsgált módosításokkal. Elmondták, hogy a miniszter módosításait támogatják, Polónyiét nem. Így a tőzsdei biztost sem ajánlották elfogadásra, mivel azt feleslegesnek ítélték. A felügyeletet a budapesti királyi tábla is el tudja látni. Jelezte Jellinek, hogy két új szakaszt is beiktatnának az 1871. évi VIII. tc. 39–43. §-ainak módosításaként. A 33. §-ba foglalt vizsgálói pótlék 200 ft-ról 300 ft-ra való emelését is indítványozták.³⁴⁶

Miután Szilágyi megnyugtatta Polónyit, hogy a tőzsdebíróságok felügyeletére időnként majd bizottságot rendel ki, Polónyi megbékélt, és korábban tett indítványától elállt.

A Ház határozatképességéről szóló vita után a hátra lévő, a bizottság által megvizsgált szakaszokat, az általuk javasolt módosításokkal a többség elfogadta, s ezzel a részletes vita is véget ért.³⁴⁷ A harmadik olvasatra április 27-én került sor, s mivel egészében elfogadták a javaslatot, a főrendeknek átküldték.³⁴⁸

A főrendi házban Szabó Miklós, a Kúria elnöke mondott beszédet, melyben üdvözölte a javaslatot, és méltatta a felügyeleti jog gyakorlását, amely nem érinti a judicaturát. Három aggodalmat azonban megfogalmazott: a törvényszékeknél egy vizsgálóbíró nem lesz elegendő, s őt rögtöni intézkedéskor az albírák és a jegyzők nem mindenben tudják helyettesíteni, valamint kételyei voltak a törvényszéki albírák működésével kapcsolatban is. E tekintetben hangsúlyozta: hazánkban a bírói pályát díjtalan, majd díjas gyakornoki állással kezdi a jogász, azután aljegyzői,

³⁴⁴ KHN87–92. XXIII. (1891) 120–122. p., MOL K2 7138/1891. számú irat (5039. ügyszám).

³⁴⁵ MOL K2 7138/1891. számú irat (5040., 5041., 5042., 5043., 5044., 5045., 5046., 5047. ügyszám). PN 1891. április 23. (111. szám) esti kiadás. 1. p., A 60. §-hoz lásd: X.: A bírói szervezet kérdéséhez. A bírósági jegyzői kar szolgálati vizsgájáról [...]. A Jog. 1891. március 22. (12. szám) 90–91. p.

³⁴⁶ KHN87–92. XXIII. (1891) 140–142. p., PN 1891. április 25. (113. szám) 2. p., esti kiadás. 1. p., MOL K2 7148/1891. számú irat (5057. ügyszám).

³⁴⁷ KHN87–92. XXIII. (1891) 124. p., MOL K2 7148/1891. számú irat (5058., 5059., 5060., 5061. ügyszám)., PN 1891. április 26. (114. szám) melléklet. 1. p.

³⁴⁸ KHN87–92. XXIII. (1891) 153. p., KHI87–92. XXVII. (1891) 1052. szám. 83–95. p., PN 1891. április 27. (115. szám) esti kiadás. 1. p., FHI87–92. XI. (1891). 619. szám. 2–3. p., MOL K2 7158/1891. számú irat.

jegyzői megbízatásban részesül. Így tizenöt évbe is telik, mire valakiből ténylegesen albíró lesz. A 47. § fizetési fokozataira is tett szerény észrevételt: nem értett egyet azzal, hogy a bírói pályára lépő ügyvédek, tanárok azonnal magasabb fizetési fokozatba kerülhessenek. „A bíró, mikor a bírói pályára lép, mintegy szegénységi fogadalmat tesz” — állapította meg, s ezért kezdje mindenki a kinevezés rendje szerinti fizetési fokozatban a munkát. Azonban részletes tárgyalás alapjául feltétlenül elfogadta a javaslatot.³⁴⁹

A további főrendi vitában még Zichy Nándor gróf és Szilágyi Dezső szólalt fel. Zichy is kifogásolta a más pályákról való belépéshez biztosított fizetési kedvezményeket, és túl soknak találta benne a miniszter részére adott felhatalmazások számát. Mindezért nem tudta elfogadni a „végmegszavazásnál” a javaslat szövegét.³⁵⁰

Szilágyi válaszában eloszlatta Szabó Miklós vizsgáló bírák és az albírák körüli kételyeit. Azzal érvelt, hogy azon jog, mely szerint a bírói pályán kívülről érkezők is kinevezhetők bírónak, korábban is létezett. Akkor mi oknál fogva kellene most megszorítani azt? Akik a jogi professzió más ágában kiváló alkalmasságukat már bizonyították, a bírói kar kiegészítésére is megfelelőek. A vizsgálók számát tekintve elmondta, hogy azt nem egyben határozta meg, például Budapestre már eleve hat vizsgálóbírói állást terveztek előirányozni. A változás csupán annyi, hogy ezentúl nem a törvényszék elnöke nevezi ki őket, hanem az igazságügy-miniszter. A vizsgálathoz pedig szükség lehet segédekre: az albírák is végezhetnek bármilyen vizsgálati cselekményt megkötések nélkül. A jegyzők is eljárhatnak, kivéve a személyes szabadságot érintő intézkedéseknél.³⁵¹

Az albírák egy éves törvényszéki kinevezése a jártasság megszerzését szolgálná. A miniszter nem gondolta, hogy ez elriasztaná a jó erőket: már a táblák szervezésénél is rengeteg albíró jelentkezett tanácsjegyzői szolgálatra (34 helyre 186-an), így ezek alapján — mivel gyakorlati ismeretekre, valamint kapcsolatkora tehetnek szert — biztos volt abban a miniszter, hogy legalább hatszor annyian jelentkeznek majd, mint ahány helyet be lehet tölteni. Mindezt az egyéni aspirációk szempontjából is helyesnek tartotta.³⁵²

A 47. §-hoz szólva hangoztatta: az ügyvédekben is kifejlődhet a bírói jellemhez szükséges nemesség, erről bizonyosodhatunk meg Anglia példáján is. Így nálunk is indokolt a jellem és a tudomány alapján válogatni az ügyvédek közül, de csak úgy, hogy a „szegénységi fogadalmat” tett, kinevezésre várakozó bírót ez ne sértse. A magasabb fizetési fokozatba helyezés pedig ilyen sérelemmel nem jár. Ha valaki megbízható tanácselnöki teendőkkal is a kívülről jövők közül, akkor miért ne engedhetnénk meg a rangsorbeli előlépést is? „Ha tehát azon absolute nem

³⁴⁹ FHN87–92. IV. (1891) 94–95. p., PN 1891. május 9. (127. szám) 2. p., Reflexiók: *Pogány Virgil*: „Szegénységi fogadalom”. A Jog. 1891. május 17. (20. szám) 153–154. p., „*Egy ügyvéd*”: „A szegénységi fogadalom”. A Jog. 1891. május 31. (22. szám) 169–170. p., *Csanády István*: Szegénységi fogadalom. A Jog. 1891. június 7. (23. szám) 177–178. p., *Borovánszky Ede*: „A szegénység fogadalma”. A Jog. 1891. július 5. (27. szám) 213–214. p., A szervezeti törvénynek a főrendiházban tárgyalása [...] JSZ 1891. május 14. (IV/20. szám) 665. p., *Doleschall Alfréd*: A bűnvádi perrendtartás életbeléptetése előtt. VII. ÜL 1899. augusztus 5. (31. szám) 2–3. p., *Egy táblabíró*: Néhány szó a bírói kar helyzetéről.

1. ÜL 1899. augusztus 26. (34. szám) 1–2. p.

³⁵⁰ FHN87–92. IV. (1891) 95–96. p.

³⁵¹ FHN87–92. IV. (1891) 97–99. p.

³⁵² FHN87–92. IV. (1891) 100. p.

ütközzünk meg, hogy a tanácsnak összes szellemi vezetése, az a fontos feladat, mely a helyes vezetésben áll, ő reá bízatik: akkor én abban, hogy ő előbb szavaz, mint más, aggályra alapot nem talállok” — nyugtatta meg a Kúria elnökét Szilágyi.³⁵³

A válasz után a miniszter még polemizált egy kicsit Zichyvel, majd részletes vita alapjául elfogadták a javaslatot. A részletes vitában egyedül Zichy kért egyszer felvilágosítást az ügyészi részvételről az elnöki adatgyűjtésre vonatkozó 10. §-nál, egyebekben a javaslatot igazi vita nélkül elfogadták.³⁵⁴ A főrendi ház tehát módosítás nélkül szavazta meg a javaslatot, így fel lehetett terjeszteni szentesítés végett az uralkodóhoz.

A szentesítés 1891. június 3-án történt meg,³⁵⁵ az *Országos Törvénytárban* június 15-én hirdették ki a törvénycikket.³⁵⁶ Az uralkodó szentesítési záradékát Szapáry Gyula miniszterelnök ellenjegyezte, amely így hangzott: “Mi e törvénycikket, s mindazt, ami abban foglaltatik, összesen és egyenkint helyesnek, kedvesnek és elfogadottnak vallván, ezennel királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerősítjük és szentesítjük, s mind Magunk megtartjuk, mind más híveink által megtartatjuk.”³⁵⁷

A törvény elfogadtatása, miként láttuk, nem okozott nagyobb nehézséget a kormánynak. Aránylag rövid és dinamikus tárgyalás alatt kevés módosítással alkotta meg szövegét az országgyűlés. A képviselőházi vitát Polónyi Géza és Szilágyi Dezső replikái jellemezték, amelynek eredményeként Polónyinak kiábrándultan kellett tudomásul vennie, hogy a szabadelvű többség egyetlen módosító indítványát sem szavazta meg. A miniszter ismét bizonyosságot adott felkészültségéről, sziporkázó retorikai képességéről és a tanácsstermet átható tekintélyéről. Ekként született meg a bírói jogviszonyt és jellemet szilárdító, novelláris jellegű jogforrás, amely rendelkezései nyomán évek múltán megindult a várvavárt eljárási kodifikáció is. Joggal írta Puky Gyula, a debreceni királyi ítélőtábla elnökének körlevele nyomán Farkas Lajos komáromi törvényszéki bíró: “a törvény s az abban nyilatkozó közvélemény a bírói jellemet annyira megrendszabályozott kristály fény gyanánt állítja elénk, hogy annak áttetsző világánál a bíraban az egyént alig szabad felismernünk [...] Elfogulatlanság s érdektelenség, párosulva az adott vélemény függetlenségével: ezek a megkívánt aranytulajdonok.”³⁵⁸

³⁵³ FHN87–92. IV. (1891) 101–102. p.

³⁵⁴ FHN87–92. IV. (1891) 103–104. p., MOL K2 7168/1891. számú irat., PN 1891. május 8. (126. szám) esti kiadás. 1–2. p.

³⁵⁵ MOL K26 Miniszterelnökség. 1923/1891., 1993/1891., 2797/1891/IME. számú iratok. Az utóbbi mellékletei: a képviselőházi módosítások ismertetése és indokolása, valamint a javaslat szövege és indokolása.

³⁵⁶ MOL K26 2083/1891., 2112/1891. számú iratok.

³⁵⁷ KHN87–92. XXIII. (1891) 155. p., KHI87–92. XXVIII. (1891) 1099. szám. 90–103. p.

³⁵⁸ Farkas Lajos: A bírói jellem. ÜL 1891. július 4. (27. szám) 1–2. p.

V. FEJEZET

Az 1891. évi XVII. tc. új rendelkezései

1. §. A felügyeleti jog

A király legfőbb felügyeleti jogának gyakorlásáról jogszabályaink csak igen töredékesen rendelkeztek. A bírák felelősségéről szóló 1871. évi VIII. tc. 5. §-a szólott róla annyiban, hogy a jogkör keretében az igazságügy-miniszter a bíróságok pontos és szabályszerű ügykezelése felett őrködik, s e részben a tapasztalt esetleges hiányok orvoslása felől gondoskodik. Az igazságügy általános érdekében, vagy egyes panaszok esetében a szükséges adatok felterjesztését elrendelhetette, a visszaélések megvizsgálása és megtorlása iránt intézkedhetett, azonban bármely hivatali büntett vagy vétség megfenyítése csak a hivatkozott törvényben szabályozott úton és módon volt eszközölhető. 1891 előtt a két ítélőtábla (Budapest, Marosvásárhely) útján igyekezett a miniszter ezen rendelkezéseket a valóságba átültetni, azonban az igazságügyi szervezet akkor erre az eltúlzott ítélőtáblai méretek miatt alkalmatlan volt.

A minőségi javulás lehetőségét a másodbírósági szervezet decentralizációja teremtette meg azáltal, hogy a táblák számát kettőről tizenegyre emelte.³⁵⁹ Ezek után a részletes felügyeleti klauzulák már megalkothatók lettek.

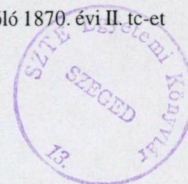
A novella első fejezete rendelkezett igen részletesen a szükséges szabályokról. A törvénycikk az első szakaszában fenntartotta az igazságügy-miniszter felügyeleti jogát, amelyet azonban kiterjesztett a királyi törvényszékeken és ügyészségeken, valamint a békebírákon túl az áru- és értéktőzsde, továbbá a termény- és gabonacsarnokok külön bíróságaira³⁶⁰ is. A miniszteri tevékenységet egyúttal *főfelügyeletnek* nevezte, amely azt volt hivatva kifejezni, hogy az ő jogkörébe beletartozott minden intézkedés közvetlen megtételének joga, amely a felügyelet köréből eredt.³⁶¹ Ennek a szabálynak a felügyelet lépcsőzetes gyakorlása miatt volt jelentősége, amely a következőkből állott.

A második szakasz határozta meg a felügyelet gyakorlására jogosult személyek körét. Eszerint mindegyik bíróság és ügyészség saját főnökének (elnök, járásbíró, koronaügyész, királyi főügyész, királyi ügyész) vezetése és közvetlen felügyelete alatt állt. Ez természetes is volt, hiszen más nem is gyakorolhatta a folytonos és legközvetlenebb vezetést és felügyeletet, mint az adott

³⁵⁹ Az 1890. évi XXV. tc. ítélőtáblát állított fel Budapesten, Debrecenben, Győrött, Kassán, Kolozsvárott, Marosvásárhelyt, Nagyváradon, Pécsen, Pozsonyban, Szegeden és Temesvárott. Erről lásd: *Antal Tamás*: A királyi ítélőtáblák újjászervezése (1890). JK 2003. október (10. szám) 432–439. p.

³⁶⁰ Lásd a pesti áru- és értéktőzsde, valamint a vidéki termény- és gabonacsarnokok külön bíróságainak visszaállításáról szóló 1870. évi II. tc-et azzal, hogy a rendelkezéseit az 1881. évi LIX. tc. véglegesítette.

³⁶¹ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám: a törvényjavaslat indokolása. 26. p.

testület első tisztviselője. Azonban a szakasz további pontjai fontos újításokat tartalmaztak. Ezen felül kiterjedt még: 1. az ítélőtábla elnökének felügyelete a vezetése alatt álló ítélőtábla kerületében levő királyi bíróságokra, továbbá ugyanazon kerületben a békebírákra, a kisebb polgári peres ügyekben bírói hatósággal felruházott szolgabírákra, az áru- és értéktőzsde és a termény- és gabonacsarnokok külön bíróságaira; 2. a királyi törvényszék elnökének felügyelete a vezetése alatt álló törvényszék kerületébe tartozó járásbíróságokra, békebírákra és a kisebb polgári peres ügyekben bírói hatósággal felruházott szolgabírákra; és 3. a főügyész felügyelete a vezetése alatt álló királyi főügyészség kerületébe tartozó királyi ügyészségekre.

A felügyelet gyakorlásának kérdésében tehát e törvény nem fórumokat, hanem személyeket jelölt meg, azaz akként igyekezett rendezni a szabályokat, hogy a felügyeleti jog orgánuma ne a fellebviteli bíróság, hanem annak elnöksége legyen. Újítást igazán az első pont tartalmazott, mivel a másik két pontban rögzítettek lényegileg már korábban is fennálltak. Az ítélőtáblák elnökei jogkörének ezen kiterjesztése jelentősen javított a felügyelet megvalósításán, hiszen így nem egyetlen személynek vagy két táblának, hanem tizenegy elnöknek terjedt ki a jogköre az igazságügyi igazgatás kellő ellenőrzésére.³⁶²

A 2. §-ban felsorolt felügyeleti hatóságok ebben a hatáskörükben az igazságügy-miniszter vezetése és ellenőrzése alatt álltak és az utasítása szerint jártak el. Ez azt jelentette, hogy a több kézbe osztott hatékonyabb felügyelet végül egyetlen helyen futott össze: ezt nevezték miniszteri főfelügyeletnek. Az igazságügy-miniszter ezen funkciója itt nyert értelmet: a felügyeleti jog is a kormányzat egyik része volt, amelyben a bíróságok főnökei mint felügyeleti hatóságok a felelős igazságügy-miniszter közegeiül átvitt hatáskörben működtek. Ez azonban nem akadályozta meg a felsőbb felügyeleti hatóságokat (kir. táblai elnök, kir. törvényszéki elnök, kir. főügyész), hogy a felügyeleti jog körében közvetlenül is intézkedjenek. Hogy mi minősült felsőbb hatóságnak, az viszonylagos volt, és a konkrét eset döntötte el.³⁶³

A felügyeleti jog köréhez tartoztak különösen a harmadik szakaszban megjelölt tevékenységek. Ez a felsorolás nem taxatív, hanem csak példálózó jellegű volt. Eszerint a felügyeleti jog jogosultjának kötelessége volt 1. örködni az ügyvitel szabályszerűségére, az alkalmazottak hivatalos működésére, és arra, hogy magaviseletük hivatali állásuknak megfelelő legyen (1871: VIII. tc. 20. §. b) pontja); 2. megvizsgálni a szabálytalan vagy késedelmes ügyvitel miatt tett panaszokat; 3. intézkedni a tapasztalt rendetlenség, késedelmeskedés és visszaélés megszüntetése, valamint azoknak megtorlása iránt.

Az első pont bizonyult a leglényegesebb feladatnak, hiszen az ügyvitel a törvénykezési ügymenet mellett az ügykezelés és az összes számviteli és gazdasági ügykört is jelentette. Ezeknek pedig törvényesnek, szabályszerűnek pontosnak és gyorsnak kellett lenniük. Az

³⁶² KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 26. p.

³⁶³ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 27. p.

elintézés minősége és mennyisége sem lehetett közömbös. A bírónak magaviseletével közbizalmat és megbecsülést kellett keltenie — nem csupán hivatalában, hanem azon kívül is. Maga az ügyvitel miatti panaszok születhettek a törvénytelen, rendellenes és a késedelmes eljárás miatt. A felügyeleti hatóság vizsgálat útján derítette fel, hogy megalapozott volt-e a panasz. A 3. pont megtorlásra vonatkozó fordulata neuralgikus volt, hiszen *a bírói függetlenséget érintette*. Ezért volt természetes, hogy ez a jogkör csak a törvények és rendeletek betartásával gyakorolható. Itt a leglényegesebb jogszabály a bírák felelősségre vonásáról szóló 1871. évi VIII. tc. volt.³⁶⁴

A felügyeleti jog gyakorlásának szabályait az 5–8. szakaszok tartalmazták, amelyek kitértek a felügyelet alatt álló bíróságok ügykezelésének és az alkalmazottak személyes képességeinek megvizsgálására, az iratok betekintésére, az adatok feldolgozására és a panasz elintézésének módjára.³⁶⁵

Új rendelkezése volt a törvénynek a bíróságok vezetőinek véleménynyilvánítási kötelezettsége. E szerint az igazságügy-miniszter kívánatára törvényhozási, törvénykezési és igazságügyi igazgatási kérdésekben kellett nyilatkozniuk, véleményt, adatokat, felvilágosítást nyújtaniuk. A Kúria és az ítélőtáblák azonban felhívás nélkül is kötelesek voltak a törvényeknek az igazságszolgáltatás körében tapasztalt hiányaira vonatkozó adatokat összegyűjteni. Az indoklás szerint ez azért volt szükséges, mert az említett bíróságok rendelkeztek azzal a képességgel, amely a törvények helyes alkalmazásának ellenőrzéséhez kellett. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy az említett felméréseket hét tagú kollégium előtt vitatták meg minden év elején (9–10. §§).

A törvény új intézményként a Kúriánál és az ítélőtábláknál meghonosította az *elnöki tanácsot*, amely az elnök részére véleményadó, esetleg határozó testületként működött (kandidacionális jogot végül nem adtak neki³⁶⁶). Mindez a számos adminisztratív feladat megkönnyítését szolgálta, amelyek érinthették a belügyvitelt, a tanácsbeosztást, a munkafelosztást, a házi ügyrendet, a gazdasági természetű kérdéseket. A tanács legalább öt tagból állott, de a kúriai másodelnök és valamennyi tanácselnök, valamint az ítélőtáblai tanácselnökök mindig részt vettek benne. A kis létszáma miatt a királyi törvényszékeknél hasonló szervezet nem létesítettek (11–12. §§).³⁶⁷

A rendtelenséget, mulasztást vagy késedelmet elkövetett bírót (bíróági alkalmazottat) a felettes felügyeleti szerv *rendbírással* sújthatta. Az ügyviteli és eljárási rendtelenségről a fellebbviteli bíróságoknak a felügyeletet ellátó elnököt azonnal értesíteniük kellett. Az elnök — a kérdés megvizsgálása után — nem csupán a segéd- és kezelőszeméllyel, de az ítélőbírákkal

³⁶⁴ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 27–28. p. vö *Ramazetter Károly*: A bírói függetlenség különlegességei bemutatva néhány végzésben, határozatban és ítéletben. Budapest, 1897. 33 p.

³⁶⁵ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 28–31. p.

³⁶⁶ *Farkas Lajos*: A bírói és ügyészi szervezet reformja III. JK 1891. március 27. (13. szám) 98. p.

³⁶⁷ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 31–32. p.

szemben is alkalmazhatta a rendbírságot. A bírság csakis a súlyosabb jellegű és tisztán ügyviteli természetű rendetlenségek esetében volt alkalmazható. Nem számított fegyelmi jellegű büntetésnek, mivel erkölcsi hatállyal nem bírt, s fegyelmi eljárást a kiszabására nem is folytattak. Az igazságszolgáltatás befolyásmentességének garantálása érdekében e bírságolást csakis felsőbb bíróságok végezheték az alsóbbak irányába. Más — főként kormányzati — szerv a kérdésbe nem szólhatott bele. Ugyanakkor még a bíróságok rendbírságolási joga sem terjedt ki az ügyészségekre, a főügyész pedig bírságolási jogot nem gyakorolhatott.

A rendbírság minimumát (1 ft) és maximumát (50 ft) akként állapították meg, hogy az viszonyítva a rendetlenség súlyához és a terhelt járandóságához, arányos legyen. A határozat ellen — kivéve, ha azt a Kúrai vagy maga az igazságügy-miniszter hozta — egyfokú felfolyamodásnak volt helye a felettes felügyeleti szervhez (13–15. §).³⁶⁸

Kérdésként merült fel ugyanakkor, hogy mi törtéjen abban az esetben, ha a mulasztást nem egy bíró, hanem a társas bíróság (egy bírói tanács) követte el. *Farkas Lajos* szerint ekkor *per analogiam* a rendbírságolás az egész tanácsra kellett vonatkozzon.³⁶⁹

Minden esetre a királyi táblai elnökök hamar éltek jogaik gyakorlásával: néhány hónap múlva már azt olvashattuk az *Ügyvédek Lapjában*, hogy “a legnagyobb eréjjel vizsgálják a felügyeletük alá tartozó bíróságokat és többnyire személyesen és nem kiküldöttek által akarnak megismerkedni a kerületükben lévő bíróságoknak ügykezelésével.” Érdekesség, hogy a felügyeleti vizsgálat után vidéken több helyütt bankettet tartottak a bírák részére, amelyet a közvélemény élénken kifogásolt: “éppenséggel nem tartjuk a dekorummal összeférhetőnek, hogy ugyanaz az elnök az általa megvizsgált bírákkal fraternizáljon és inter pocula folytasson eszmecserét, mert megtörténhetik, hogy egy hét vagy egy hónap múlva dorgatoriumban kell részesítenie ugyanazt a bírót vagy jegyzőt, kivel a banket alkalmával oly jól elmulatozott.”³⁷⁰

2. § A gyakorlati bírói vizsgálat

A gyakorlati bírói vizsga 1891 előtt az ügyvédi szakvizsgáláshoz képest alárendelt helyzetben volt. Bármilyen nehezen is képzelhető ma már, de a bírói állás elnyeréséhez teljesítendő feltételek az ügyvédi képesítési kellékeknél lényegesen könnyebbek voltak, ezáltal előfordulhatott, hogy az ügyvédeknek alacsonyabb szakmai nívóval bíró személyből végül bíró lett. Ráadásul az ügyvédi vizsga képesített bírói tisztség betöltésére is, azonban fordítva nem volt így. Ezt az anomáliát szándékozott a törvény korrigálni. A legcélszerűbb lett volna az egységes gyakorlati vizsga

³⁶⁸ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 31–33. p., *Pécs Imre*: A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslatához. Rendbírság, bírói vizsga, joggyakornoki képzés. A Jog. 1891. április 12. (15. szám) 113. p.

³⁶⁹ *Farkas Lajos*: A bírói és ügyészi szervezet reformja. JK 1891. március 13. (11. szám) 85. p.

³⁷⁰ Felügyeleti jog gyakorlása és — banket. in: ÜL. 1891. november 21. (47. szám) 1. p. és Még egyszer a felügyeleti jog gyakorlása és — banket. ÜL 1891. november 28. (48. szám) 2. p.; Puky Gyula körrendelete. JSZ 1891. július 2. (V/1. szám) 28–30. p.

bevezetése, azonban ezt az adott pillanatban még nem találták megoldhatónak³⁷¹. Ideiglenes megoldásként két út mutatkozott: eltörölhetnék volna a bírói vizsgát, és az ügyvédi alkalmazták volna a képesítés megállapítására, vagy a meglévő gyakorlati bírói vizsgát kellett volna oly szigorú biztosítékokkal körülvenni, amelyek az ügyvédi vizsgával egyenlő színvonalra emelik. Ezen utóbbi megoldást választották. (A bírói és az ügyvédi szakvizsgát évtizednyi előkészület után végül csak 1913-ban uniformizálták.³⁷²)

A törvény csak annyit rögzített ebből, hogy a vizsgát ezentúl nem az ítélőtáblánál, hanem csakis a Budapesten szervezett *vizsgáló bizottság* előtt lehet teljesíteni, amelynek tagjait az igazságügy-miniszter nevezte ki.³⁷³ A vizsgára bocsátáshoz három évi gyakorlatot követeltek meg, amelyből legalább kettőt bíróságnál kellett eltölteni, egy évet pedig vagy királyi ügyészségnél, ügyvédnél, kincstári vagy közalapítványi ügyészségnél, esetleg királyi közjegyzőnél. A részletes szabályok megállapítását rendeletre bízta (17–21. §§). Azonban azt már az indokolásban is hangoztatta Szilágyi Dezső, hogy a jogtudori fok (azaz jogtudományi doktori fok) elnyerését mint képesítési feltételt egyelőre meghagyják, s majd csak az egységes szakvizsga megalkotásakor tekintenek el tőle.³⁷⁴ Ennek magyarázata abban állt, hogy a jogtudori vizsgán kívül egyéb államvizsga-jellegű megmérettetés nem létezett, annak azonnali eltörléséről elvben tehát szó sem eshetett volna. Végül azonban a törvény szövegéből mégis kihagyták az erre vonatkozó bekezdést.³⁷⁵

³⁷¹ *Doleschall Alfréd*: A gyakorlati bírói vizsga kérdéséhez. JK 1891. március 6. (10. szám) 79–80. p., A gyakorlati bírói vizsga. ÜL 1891. november 14. (46. szám) 1–2. p. E cikkben ezt is írták: "Az egyetemi professorokat a bizottságból kihagyni kérjük, mert rendkívül sokat teoriáznak s a gyakorlattal nem törődnek, pedig ott megfordítva kell lenni."; *Rátvay* [287. jz.], 229–230. p., *Glück Lipót*: Ügyvédi vizsga mint bírói képesítési kellék. A Jog. 1890. október 5. (40. szám.). 346–347. p., *Scheibner Kálmán*: Az ügyvédi vizsga, mint bírói képesítési kellék. A Jog. 1890. október 26. (43. szám) 369–371. p., *Wlassics Gyula*: A gyakorlati bírói vizsga és a bírói szervezeti törvényjavaslat. A Jog. 1890. december 21. (51. szám) 435–436. p., *Imling Konrád*: A bírák gyakorlati kiképzése. A Jog. 1890. december 21. (51. szám) 437–438. p., *Rátvay Gyula*: Az ügyvédi vizsga, mint bírói képesítési kellék. A Jog. 1891. január 18. (3. szám) 20–21. p., *Molnár J.*: A gyakorlati bírói vizsga és a bírói szervezeti törvényjavaslatról. A Jog. 1891. február 1. (5. szám). 33–34. p., Az ügyvédi vizsgálat. MI 1890. 33. kötet. Budapest, 1890. 433–435. p., *Vécsey Tamás*: A jogi oktatás reformja. JSZ 1890. május 22. (II/21. szám) 676–678. p., *Nagy Dezső*: A jogi noviciátus. JSZ 1891. április 30. (IV/18. szám) 593–597. p. Vö a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. évi I. tc-vel, és erről ír: *Hencz Aurél*: Felsőfokú közigazgatási szakemberek képzés Magyarországon. 1848–1948. Dissertationes ex Bibliotheca Universitatis de Attila József Nominatae 3. Szeged, 1981. 43–74. p.

³⁷² Az egységes bírói és ügyvédi vizsgáról szóló 1913. évi LIII. tc. Egy közbeeső, Eötvös Loránd-féle reformtervezetről lásd: *Széky Ferenc*: A jogi vizsgák reformja. MJÉ CCIV. Budapest, 1902. (Felolvastatott: 1902. április 19-én és 26-án.) 26 p.; A jogi vizsgákról szóló vita. (1902. május.) MJÉ CCX. Budapest, 1903. Felszólalt: Márkus Dezső (3–40. p. és 46–49. p.), Schwarz Gusztáv (41–54. p. és 72–89. p.), Nagy Dezső (50–71. p.), Baracs Marcell (90–103. p.), Jászi Viktor (104–126. p.), Móricz Károly (127–140. p.); *Králik Lajos*: A bírói kar és az ügyvédség. Jogállam. 1903. I. füzet. Budapest, 1903. 20–33. p., *Obetkó Dezső*: Észrevételek az "ügyvédi és bírói vizsgálat"-ról szóló törvény-tervezethez. MJÚ 1904. július 1. (13–14. szám) 269–270. p., *Obetkó Dezső*: A jogi oktatás reformjához. MJÚ 1904. október 1. (19. szám) 374–375. p., *Szászy Béla*: A jogi szakoktatás és jogi vizsgálatok reformja. MJÚ 1904. december 15. (24. szám) 492–496. p., Az ügyvédi és bírói vizsgálat reformja. MJÚ 1904. június 15. (12. szám) 261–262. p., X. X.: Quousque tandem...? A Jog. 1900. december 16. (50. szám) 361. p., *Horovitz Gyula*: A jogi oktatás reformjához! A Jog. 1901. március 17. (11. szám) 81–82. p., *Pogány Virgil*: A bírák kiképzése és minősítése. A Jog. 1901. április 14. (15. szám) 113–114. p., A jogi vizsgálatok reformja. I. ÜL 1902. január 18. (3. szám) 1–3. p., II. ÜL 1902. január 25. (4. szám) 1–3. p., Az elméleti jog- és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról. Előadói tervezet. I., II. ÜL 1902. január 18. (3. szám) 3–6. p., III.–VI. ÜL 1902. január 25. (4. szám) 3–5. p., *E. Nagy Olivér*: Törvénytervezet az egységes elméleti államvizsgáról. I. ÜL 1902. január 25. (4. szám) 5–7. p., II. ÜL 1902. február 1. (5. szám) 4–6. p., Az elméleti jogi és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról. ÜL 1902. február 1. (5. szám) 6–7. p.

³⁷³ A bírói és ügyészi szervezet módosítása. JK 1891. február 27. (9. szám) 66. p.

³⁷⁴ Az igazságügyminiszter nyilatkozatai. ÜL 1891. április 25. (17. szám) 1. p. Az 1891 előtti jogi szakoktatásról és a vizsgálati rendszerről lásd: *Vécsey Tamás*: A jogi szakoktatás reformjáról. MJÉ XLVI. Budapest, 1889. (Felolvastatott: 1889. november 9-én.) 24 p.; A jogi szakoktatás reformja. (Jogászegyleti vita) MJÉ XLIX. Budapest, 1889. (A vita ideje: 1889. november 23. – december 7.) Felszólalók: Plósz Sándor (3–15. p.), Herich Károly (16–19. p.) és Herczegh Mihály (20–48. p.); A jogi szakoktatás reformja MJÉ L. Budapest, 1890. (A vita ideje: 1889. december 14. – december 28.) Felszólalók: Pártos Béla (3–12. p.), Horváth János (24–31. p.), Nagy Dezső (32–41. p.), Csillagh Gyula (42–43. p.), Ságthy Gyula (44–58. p.), Csemegi Károly (59–64. p.); A jogtudorság, mint bírói és ügyvédi kellék. A Jog. 1891. április 12. (15. szám) 115–116. p.

³⁷⁵ KH187–92. XXVI. (1891) 995. szám. 33–34. p., a jogtudori vizsgáról lásd: A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministériumtól — 28.291. szám. Szabályzat a jog- és államtudományi egyetemi karoknál tartandó tudorsági szigorlatokról. MRT). 1883. Budapest, 1883. 1149–1157. p.

A gyakorlati bírói vizsgálat szabályozásáról végül két rendeletet adtak ki, az elsőt a vizsga eljárási szabályainak megállapításáról³⁷⁶, a másikat a vizsgabizottság ügyrendjéről³⁷⁷.

A bírói vizsgálatot egész évben — július és augusztus kivételével — Budapesten szervezett vizsgáló bizottság (vizsgabizottság) előtt kellett teljesíteni. A jelölteknek erre meghatározott módon kérvényt kellett benyújtaniuk a bizottsághoz. Ezek a kérvények a budapesti ítélőtáblához futottak be, majd a bizottság elnökének adták át, aki azokat előadás végett a bizottság egyik tagjának osztotta ki. A bizottság időszakonként ülésezett, mindig hármas tanácsban. A tanácsbeli tagságból kizárták a rokonság és sógorság meghatározott körét és azt is, akinél a folyamodó korábban hivatali szolgálatot teljesített. A bizottság a vizsgára bocsáthatóságot vizsgálta, melyről szótöbbséggel határozott. A megtagadó határozat ellen a jelölt az igazságügy-miniszterhez folyamodhatott.³⁷⁸

Ha a bizottság a vizsgát engedélyezte, hatánapot tűzött ki rá. Az igazságügy-miniszter jelölte ki a vizsgáló bizottság elnökét és tagjait a Budapesten lakó ítélőbírák, ügyészek, egyetemi jogtanárok, ügyvédek, minisztériumi fogalmazószemélyzet és más szakférfiak köréből három évre. A vizsgáló bizottság három taggal működött konkrét esetekben, tagjait az elnök jelölte ki. Az elnököt a helyettes elnökök egyike helyettesíthette.

A gyakorlati bírói vizsgálat tárgyai a következők voltak: a) a magyar közjog, polgári, büntető, bányai, váltó és kereskedelmi anyagi és alaki jog, továbbá b) a közigazgatási és pénzügyi törvények és szabályrendeletek. A vizsga maga szóbeli és írásbeli részekből állt, és alapvetően gyakorlati jellegű volt. Az írásbeli vizsga két egymást követő napon történt, a szóbeli pedig ez után egy nap közbevetéssel. Az írásbeli vizsga egy polgári és egy büntető jogeset megoldásából állt, és ítéletet kellett szerkeszteni. A jelölt reggel 9 órától este 6 óráig dolgozhatott, miközben könyveket használhatott, de senkivel sem értekezhetett, s a helyiséget el nem hagyhatta. A két írásbeli vizsgálat után, a harmadik napon a jelölt szóbeli vizsgát tett, hacsak a bizottság az írásbeli anyag értékelése alkalmával arra a következtetésre nem jutott legalább három szavazattal, hogy a jelölt erre alkalmatlan. Ilyenkor újabb vizsgálatra bocsátást csak három hónap elteltével lehetett kérni.³⁷⁹

A szóbeli vizsga nyilvános volt, azonban a hallgatóság közbe nem szólhatott, tetszést nem nyilváníthatott, s főként nem súghatott. A vizsgálat rendszerint két óráig tartott. Az a) pontban jelzett vizsgatárgyak esetében a bizottságnak meggyőződést kellett szereznie arról, hogy a jelölt a törvényeket, a törvényes gyakorlatot és a Kúria teljes ülési megállapodásait kellőleg ismeri, s hogy a jogszabályokat a jogesetek elbírálásánál helyesen alkalmazni képes. A b) pont alá eső

³⁷⁶ A m. kir. igazságügyminiszternek 45036. számú rendelete a gyakorlati bírói vizsgálat szabályozása tárgyában. MRT 1891. Budapest, 1891. 1776–1790. p., és JSZ 1891. december 17. (V/25. szám) 699–704. p.

³⁷⁷ A m. kir. igazságügyminiszter 4030. számú rendelete a gyakorlati bírói vizsgálati bizottság ügyrendje tárgyában. MRT 1892. Budapest, 1892. 493–499. p.

³⁷⁸ MRT 1891. 1776–1778. p., MRT 1892. 492. p., Bírói vizsgálóbizottság tagjainak kinevezése. Gyakorlati bírói vizsgák 1903-ban. MJÚ 1904. február 1. (3. szám) 71–72. p.

³⁷⁹ MRT 1891. 1778–1780. p., MRT 1892. 494. p.

tárgyak esetében az alapos szakismeretet annyiban kellett igazolni, „amennyiben azok szabványait a bíró hivatása körében alkalmazni köteles”, egyébként az alapelvek és az alapintézmények ismerete és a generális tájékozottság elegendő volt.

A szóbeli vizsga után a bizottság zárt ülésen határozott a jelölt képesítése felett. A vizsgálatot akkor tekintették elfogadottnak, ha a bizottság mind a három tagja e mellett nyilatkozott. Ha a jelöltet elutasították, akkor az elutasítási idő legrövidebb tartama hat hónap, a leghosszab tartama egy év lehetett. Másodszori visszautasítás esetében a vizsgálat újabb ismételését csak az igazságügy-miniszter engedélyezhette. Harmadszori elutasítás esetében további ismételésnek helye már nem volt.³⁸⁰

Ha a bizottság úgy találta, hogy a jelölt valamely tárgyból nem felelt meg, akkor pótvizsgálatra utasíthatták. A pótvizsgálat vagy polgári vagy büntetőjogból vagy hiteltörvényekből történhetett. Ekkor a bizottság döntött afelett is, hogy elegendő-e a szóbeli vizsga ismételése, vagy netalán az írásbelit is ismételni kell. Ez a vizsga egy éven belül volt teljesítendő, de ha nem sikerült, az egész vizsgát előről kellett kezdeni. Azonban a jelölt pótvizsga esetében is kérhette a teljes vizsgálat tételét — ennek a minősítés szempontjából volt jelentősége. A pótvizsgálatot ismételni nem lehetett, az elfogadásához a három bizottsági tagból legalább kettőnek a szavazata volt szükséges.³⁸¹

A képesítésnek két fokozta létezett: az egyik a „kitűnő”, a másik az egyszerű, megjelölés nélküli képesítés. A pótvizsgálat folytán nyert minősítés sohasem lehetett kitűnő, a teljes vizsgálat ismételése azonban ennek a fokozatnak a megszerzését is lehetővé tette. A képesítettnek ítélt jelölt részére az egész országra hatályos oklevelet állítottak ki. Az alapeljárás költsége 24 ft, a pótvizsgálaté 18 ft volt. Az eljárásról jegyzőkönyvet és nyilvántartási jegyzéket vezettek.³⁸²

Az új törvény szerint a rendes bírói vizsgálaton kívül is léteztek feltételek egyes bírói álláshelyek betöltésére. Így a törvényes általános ítéldbírói (ügyészi) képesítési kellékek mellett a ítélőtábla bírójává vagy ennek megfelelő bírói és ügyészi állásra csak az volt kinevezhető, aki legalább öt évig bírói vagy királyi ügyészi hivatalt viselt; önálló ügyvédi vagy közjegyzői gyakorlatot folytatott; a jogtudományi szakban mint egyetemi vagy jogakadémiai nyilvános vagy magántanár működött; végül az Igazságügy-minisztériumban, a Kúriánál, valamely ítélőtáblánál, a kincstári jogügyek igazgatóságánál vagy közalapítványi ügyigazgatóságnál fogalmazási szakban szolgált (22. §). Ennek indoka abban állt, hogy felsőbb bírói állásra csak az léphessen, aki már a pályán hosszabb időn át sikerrel bizonyított. Különösen fontos szempontnak tekintették a Kúria bírójánál és az ennek megfelelő vagy ennél magasabb ítéldbírói vagy ügyészi állásoknál a gyakorlati időt. Ezért a 22. §-ban említett kellékek és föltételek mellett csak az volt oda

³⁸⁰ MRT 1891. 1780–1784. p.

³⁸¹ MRT 1891. 1785–1786. p., MRT 1892. 495. p.

³⁸² MRT 1891. 1787–1789. p., MRT 1892. 495–499. p.

kinevezhető, aki a felsorolt hivatalok vagy állások bármelyikében legalább tíz évet töltött. A gyakorlati idő számításánál valamennyi jogi életpályát a fennforgó célból egyenértékűnek tekintettek.³⁸³

A törvény ugyanakkor lehetővé tette, hogy azok, akik a hatályba lépésekor már törvényes joggyakorlaton voltak, a gyakorlati bírói vizsgára az eddigi feltételek mellett bocsáttassanak. Ezt a rendelkezést többen feleslegesnek, szabályrontónak tekintették.³⁸⁴

3. § A királyi törvényszékek megerősítése

A szóbeliség és közvetlenség elvének előrevetített elterjedése magával vonta azt, hogy az ítékezés súlypontja az elsőfokú fórumokra fog áthelyeződni. Ezért tapasztalás szerint meg kellett erősíteni mind a királyi törvényszékek, mind a járásbíróságok szakmaiságát.

A törvényszékeknél ezen feladathoz társult még az a cél is, hogy a kiváló és érdemeket szerzett bírák előléptetés folytán a jövőben lehetőleg ne hagyják el addigi állásaikat, mivel ezzel a korábban divatozott gyakorlattal az elsőfokú fórumok jelentős veszteségeket szenvedtek, s az ítékezés színvonala is változhatott. Ezekre tekintettel a törvény rendelkezéseket tartalmazott mind az elnökök, mind az ítélőbírák előléptetési rendszerének megváltoztatására.

A Budapesten elhelyezett királyi törvényszékek elnökeit a Kúria rendes bírának létszámába emelték, és a rangfokozat, rangsor, járandóság és fokozatos fizetésre való igény tekintetében a Kúria bíráival egyenlő jogokkal ruházták fel. Ennélfogva a Kúria rendes bírának létszámát (1884: XXXVIII. tc. 1. §.) 65-re emelték fel, s ezek közül 33 elsőosztályú, 32 pedig másodosztályú javadalmazásban részesült. Ezzel a budapesti törvényszéki elnöki állásokon lévők is 5000 ft fizetéshez jutottak.³⁸⁵

A törvényszéki nívó emelésének másik eszközét az képezte, hogy mostantól a király kúriai bírói címmel és jelleggel közvetlenül nevezhetett ki vidéki törvényszéki elnököket. Ezzel igyekeztek elérni azt a célt, hogy a vidéki törvényszéki elnöki állásokra kiváló királyi táblai bírák is jelentkezzenek, mivel ezáltal is másodosztályú kúriai bírák lehettek.

Gondoltak azonban a már elnöki állásban lévő vezetőkre is. A király fontos közszolgálati érdekből, addigi szolgálati minőségükben való meghagyás mellett, a vidéki törvényszékek érdemeket szerzett elnökeinek kúriai bírói címet és jelleget, a törvényszéki bírának és járásbíráknak ítélőtáblai bírói címet és jelleget, a királyi ügyészeknek főügyész helyettesi címet és jelleget adományozhatott. Egyelőre azon elnökök száma, akik kúriai bírói címet és jelleget

³⁸³ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 34–35. p.

³⁸⁴ Herz Bertalan: A bírói és ügyészi szervezet módosítása. JK 1891. március 6. (10. szám) 78–79. p.

³⁸⁵ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 35. p., a Kúria (későbbi) személyi állományáról lásd: Mészáros Imre: Név- és lakjegyzéke a n.méltóságú m. kir. Curia bírói és segédszemélyzetének a tanácsok beosztásával. Budapest, 1900.

nyertek, tíznél több nem lehetett. A létszám szükséges emelését rendre a költségvetési törvényekben tervezték. A 28. § a törvényszéki és járásbírák és a királyi ügyészek együttes létszámának 10 %-ában állapította meg azt a maximumot, amelyet a királyi táblai bírói címmel és jelleggel felruházható törvényszéki bírák és járásbírák (s főügyész helyettesi címmel és jelleggel felruházandó ügyészek) együttes száma elérhetett. Az idő szerint ez 107-et tett ki.³⁸⁶

4. § A vizsgáló bírák beosztása

Az addigi gyakorlat oda vezetett, hogy a vizsgáló bírói állások viszonylagos népszerűtlensége miatt³⁸⁷ a bűnvizsgálatokat nem bírák, hanem túlnyomólag tapasztalatlan, kezdő jegyzők, aljegyzők, sőt joggyakornokok teljesítették. Ha bírát neveztek is ki a tisztségre, az rendszerint nem a legkiválóbbak közül került ki. Ennek a nemkívánatos helyzetnek az orvoslására a következőt rendelték: világosan kimondták, hogy ezentúl a törvényszék vizsgáló bíráját és állandó helyettesét a királyi törvényszéki bírák közül két évi időtartamra az igazságügy-miniszter nevezi ki. Mindezt pedig azért tették, mert a személyes szabadság nagy érdeke és a perelőkészítés fontossága megkövetelték, hogy az állam a vizsgálói hatalmat oly bírák kezébe tegye, akiknek hajlamuk, erejük és képzettségük is meg van a feladat teljesítéséhez.³⁸⁸

Hogy igazságos legyen a rendelkezés, a vizsgáló bírákat évenkénti 300 ft pótlékban részesítették. A kirendelés egyébként ismételhető volt. A gyakorlati szükség igényei azonban engedményt is megkívántak. Csekélyebb fontosságú esetekben az elnök albírákat, sőt törvényszéki jegyzőket is megbízhatott a vizsgálattal. Többek szerint ez a megoldás nem feltétlenül volt szerencsés, vagy ha mégis alkalmazták, célszerűbb lett volna az albírákat és a jegyzőket nem vizsgáló bírónak, hanem csak vizsgálónak nevezni.³⁸⁹ A vizsgáló bíró egyébkénti segítségére a törvényszék elnöke szintén albírákat vagy törvényszéki jegyzőket, esetleg aljegyzőket rendelhetett ki.³⁹⁰

³⁸⁶ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 35–36. p., a törvényszékekről és járásbíróságokról lásd még: *Lázár Elek – Reiner Ignác* [39. jz.], 1–15. p., 27–47. p., *Hexner Gyula*: A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. A Jog. 1891. március 29. (13. szám) 97–98. p.

³⁸⁷ *Farkas Lajos*: A bírói és ügyészi szervezet reformja. IV. JK 1891. április 3. (14. szám.) 108. p.

³⁸⁸ A bírói és ügyészi szervezet módosítása. JK 1891. február 27. (9. szám) 66. p.

³⁸⁹ *Farkas Lajos*: A bírói és ügyészi szervezet reformja. IV. 1891. április 3. (14. szám) 109. p., *X. Y.*: A vizsgálóbírák. A Jog. 1891. január 4. (1. szám). 1–2. p., *Pécs Imre*: A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. A Jog. 1891. március 15. (11. szám) 81–82. p., *Láday Imre*: A bírói szervezet kérdéséhez. A vizsgálóbírák. A Jog. 1891. március 22. (12. szám) 89–90. p.

³⁹⁰ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 37. p. és A m. kir. igazságügyminiszternek 4586/ I.M.E számú rendelete a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. t. -cikk 33. §-ának életbeléptetése tárgyában. MRT 1892. Budapest, 1892. 2211. p. Az intézmény fejlődését lásd részletesen: *Kereszty Béla*: Történelmi visszapillantás a vizsgálóbírói intézményre. JK 1991. augusztus (3–4. szám) 89–97. p.

5. § A törvényszéki albírák és a járásbírák

Sok nehézséget és problémát vetett fel korábban a járásbírák és a járásbíróságokhoz rendelt albírák képzettsége. Ugyanis a szokás szerint a fiatal, frissen kinevezett bíró először albíró lett valamely járásbíróságon, azaz tapasztalat nélkül máris egyesbíróként kellett ítélnie, s csak jóval később kerülhetett fel a törvényszékre valamely tanácsba. Holott a célszerűség azt kívánta, hogy a kezdő bíró először tanácsba legyen beosztva, s ott gyakorlatot szerezvén, ezután lépjen ki az egyesbírói székbe. A meglévő rendszert tovább fenntartani az igazságszolgáltatás érzékeny kára nélkül nem lehetett.

A törvény nem is habozott változtatni. Először is rendelte, hogy az albírákat ezentúl ne azonnal a járásbíróságokhoz, hanem először a törvényszékekhez nevezzék ki, s ott osszák be valamely tanácsba egy évi időtartamra. Ez az újonc bíró számára a tapasztalat megszerzésének lehetőségét, legfőbb iskoláját jelentette. Az így kinevezett bíró székhelyét csak ideiglenesnek tekintették, s a végleges székhelyét csak az egy év eltelte után a járásbírósághoz való kirendelés alkalmával állapították meg. Ekkor értelem szerint egy albírói állás a törvényszéken felszabadult, s oda máris új albírót lehetett kinevezni.

A törvényszéket azonban nem “szállhatták meg” az albírák. Ezért szabályul mondták ki, hogy egy törvényszéknél rendszeresített ítélőbírák számának negyed részét az albírák száma nem haladhatta meg. Ugyanakkor a már törvényszékre került albíró a bírói teendők tekintetében a rendes törvényszéki bíróval rendszerint egyenlőnek volt tekintendő. Azonban ez csak valóban rendszerint érvényesült. Semmisség terhe mellett ugyanis tilalmazták, hogy egy tanácsban az albírák többségbe kerüljenek. Azaz egynél többen a törvényszék elsőfokú tanácsában nem vehettek részt. A fegyelmi és fellebbezési tanácsokból pedig az albíró — mint a pálya noviciátusa — egyenesen ki volt zárva. Magától értetődött, hogy ilyen körülmények között az albíró tanácselnök bíró sem lehetett (37. §). Az így alkalmazott albíró telekkönyvi egyes bíróul sem volt kinevezhető.³⁹¹

Érdekes észrevétele adódott Farkas Lajos komáromi törvényszéki bírónak, aki azt javasolta, hogy az albíró kifejezésből az “al” előtagot hagyják el, s inkább ezt az állást is nevezzék bírónak (másodosztályúnak), mivel a megkülönböztetés felesleges, és a jogkereső felek körében zavart kelt. Ugyanis azt a téves képzetet teremthette, mintha lenne főbíró is. Mindezt *titulus sine vitulo*-féle reformnak tekintette volna.³⁹²

Minden esetre örömmel állapította meg a *Jogtudományi Közlöny* egyik cikkírója, hogy “a bíróképzés lesz a jövőben a bíróságok feladata”. Hangsúlyozta, hogy a törvényszékeken kiképzett albírák “nem fognak a törvény labirintusában tévelyegni, hanem alapos és helyes

³⁹¹ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 38–40. p. Az előzményekről lásd még: Róth Pál: Jogszolgáltatási reformok. A Jog. 1890. június 15. (24. szám) 217–218. p.

³⁹² Farkas Lajos: A bírói és ügyészi szervezet reformja II. JK 1891. március 20. (12. szám) 91. p.

judiciummal csakhamar megtalálják a helyes utat s nem fognak a felek tudományosabb jogi képviselőinek befolyása alatt állni.”³⁹³

A tervbe vett perjogi reformok azonban a járásbíróságok további megerősítését is indokoltá tették. Számítani lehetett ugyanis az ügyforgalom jelentékeny növekedésére, miközben a járásbíróságok már így is túlterheltek voltak.³⁹⁴ Mindezekért a járásbíróságokra ezentúl nem csak egy, hanem szükség szerint több járásbíró is ki lehetett nevezni.

Ennek egyik szervezeti oka abban nyugodott, hogy a járásbíróság vezetése túlságosan igénybe vette a járásbíró, s ezért is szükség volt belőlük többre. Ilyenkor a felügyelet és a vezetés a rangidősbet illette. A másik szervezeti ok abban nyugodott, hogy ekként az járásbíróságokra több tapasztalt egyes bíró lehetett rendszeresíteni, amely jól társult azzal a már említett rendelkezéssel, mely szerint a járásbíró is felruházható lett királyi táblai bírói ranggal és jeleggel.³⁹⁵

6. § Az összeférhetetlenség és az együttalkalmazást kizáró viszonyok

Törvényeink az 1869. évi IV. törvénycikk óta nem érintették az összeférhetetlenség kérdését, pedig szükség lett volna rá. Az idézett törvény részletesen felsorolta azon tisztségeket, amelyeket bírák nem tölthettek be. A 8. §-ának rendelkezései a) ponttól f)-ig nevesítették, hogy a bíró például nem lehetett országgyűlési képviselő, ügyvéd, ügyvivő, tanár, más állami alkalmazott, politikai folyóirat szerkesztője, tulajdonosa, stb. Nem lehetett politikai szervezet tagja (11. §), s bizonyos gazdasági összeférhetetlenségekről is rendelkezett a 12. §. Azonban a bírósági hivatalnokokról sem ez, sem későbbi törvényeink nem szóltak. Ezért most az 1891. évi XVII. tc. az ismertetett rendelkezések hatályát a bírósági hivatalnokokra is kiterjesztette.

Az 1869. évi IV. tc. szerint a bíró még egyetemen sem oktathatott. Azonban a gyakorlat ezt a rendelkezést joggal kifogásolta, s végül 1891-ben ki is vették a tilalmi listáról az egyetemi magántanárként való tevékenységet.³⁹⁶

Az 1869. évi törvénynek nagy hiányosságául számították fel az együttalkalmazást kizáró rokonsági és sógorsági viszonyok meghatározását. A novella ezt messzemenőig pótolta, amikor is a IV. fejezetben megvonta azon határokat, amelyeknél az együttalkalmazás kizárt volt. Így ugyanazon bíróságnál sem ítéldbírói, sem bírósági hivatalnoki állásra nem voltak alkalmazhatók: 1. a fel- vagy lemenő ágban rokonok és sógorok; 2. az oldalrokonok unokatestvérig bezárólag;

³⁹³ P. I.: Néhány szó a bírák kiképzéséhez. JK 1892. február 19. (8. szám) 63. p.

³⁹⁴ XY: Egy pár észrevétel a bírói reform-tervezetre. JK 1891. március 13. (11. szám) 82–83. p.

³⁹⁵ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 38. p., Juhász Andor: A bírói és ügyészi szervezetről. A Jog. 1890. december 14. (50. szám) 428. p., X. Y. Z.: A bírói szervezet módosítása kérdéséhez. A Jog. 1891. március 8. (10. szám) 73–74. p., Egy táblabíró: Néhány szó a bírói kar helyzetéről. II. ÜL 1899. szeptember. 2. (35. szám) 1–2. p.

³⁹⁶ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 40. p.

3. azok, akik örökbefogadó szülői és örökbefogadott gyermeki viszonyban álltak; 4. az ítéldbíró vagy bírósági hivatalnok nejének fitestvére, vagy nőtestvérének férje (41. §). Az említett viszonyok bármelyike az ugyanazon ügyészségnél való alkalmazást is kizárta. Hasonlóan nem voltak alkalmazhatók valamely bíróságnál ítéldbírói, másfelől ugyanazon bíróság székhelyén működő királyi ügyészségnél ügyészi állásra azok, akik között a 41. §. 1–4. pontjaiban felsorolt viszonyok valamelyike fennforgott. Kizárta a törvény, hogy ítéldbíró legyen a törvényszéknél vagy járásbíróságnál az, aki a fölötte ítéltáblai elnökkel, olyan járásbíró (albíró), aki a fölötte törvényszéki elnökkel, oly ügyész (alügyész), aki a fölötte főügyésszel a 41. §. 1–4. pontjaiban meghatározott viszonyok bármelyikében volt (43. §).³⁹⁷

A 43. § rendelkezései alól a király felmentést adhatott, kivéve ha a bíróságok vezetői kerültek egymással meghatározott kapcsolatba. Azon bíróságnál, ahol az ítéldbírák száma a tízet meghaladta, ott a király az ítéldbírák vagy ezek és az ügyészek között létező unokatestvéri akadály alól felmentést adhatott, de ők ilyen esetben sem működhettek egy tanácsban.³⁹⁸

7. § A szervezeti rangsor

A hivatali állások átjárhatósága és egymáshoz való viszonyának meghatározása érdekében a novellában megjelölték a szervezeti rangsort is. Eszerint első szinten állott a királyi alügyész és a királyi albíró; a másodikon a királyi ügyész, a királyi járásbíró, a királyi törvényszéki bíró; a harmadikon a királyi ítéltáblai bíró, a vidéki királyi törvényszéki elnök és a Budapesten elhelyezett királyi törvényszék alelnöke, a királyi főügyészi helyettes, az igazságügy-miniszteri osztálytanácsos; negyediken a királyi kúriai bíró, a királyi ítéltáblai tanácselnök, a Budapesten elhelyezett királyi törvényszék elnöke, a királyi főügyész, a koronaügyészi helyettes, az igazságügy-miniszteri tanácsos; s legfelül az igazságügy-minisztérium államtitkára, a koronaügyész, a királyi kúriai tanácselnök, királyi ítéltáblai elnök és a budapesti ítéltábla alelnöke.

Ennek ott volt jelentősége, hogy az, aki már előbbi állásában magasabb járandóságot élvezett, ezt — a működési pótlék kivételével — új állásában is megtarthatta, és az előbbi fizetési fokozatánál alsóbb fokozatúak közé nem volt beosztató.³⁹⁹

³⁹⁷ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 41. p.

³⁹⁸ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 41–42. p., *Juhász* [395. jz.], 428–429. p.

³⁹⁹ KHI87–92. XXVI. (1891) 995. szám. 43–44. p., X. Y.: A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. Törvényszéki elnökök. A bírói és ügyészi szervezet közötti viszony. A Jog. 1891. március 29. (13. szám) 98. p., X. Y.: A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. Bíróság és ügyészség. A Jog. 1891. április 12. (15. szám) 115. p.

8. § A tanácsjegyzői szolgálat

A novella 55. §-a a Kúria tanácsjegyzői szolgálatának reformját tartalmazza. Mindez következménye az 1890. évi XXV. tc. 6. §-ának, amely szerint az ítélőtáblánál a tanácsjegyzői teendőket akaratukkal berendelt albírák is teljesíthették. Ennek mintájára elrendelték, hogy a Kúriához tanácsjegyzői szolgálatra az igazságügy-miniszter beleegyezésükkel törvényszéki és járásbírákat vagy albírákat rendelhet be. E szolgálat két évnél tovább nem tarthatott. Célja az volt, hogy a kiválóbb törvényszéki és járásbírák, mielőtt előléptetésben részesülnek, közvetlen tapasztalás útján ismerhessék meg legfelsőbb bíróságunk eljárását. Ilyen rendszerben a kúriai jegyzői kar folytonosan hullámszó testület lett, amelynek az jutott feladatuk, hogy a Kúria magasabb judikatúráját vigyék magukkal az alsóbb bíróságokhoz.

A következő szakasz pedig azzal egészítette ki a decentralizációs törvényt, hogy elnöki titkári teendők ellátására is berendelhetők lettek az albírák.

9. § Az új bírói ügyviteli szabályok és a felügyelet

A több tekintetben revízióra szoruló, 1874-ben kiadott bírói ügyviteli szabályok⁴⁰⁰ helyett 1891. szeptember 15-én újat léptetett hatályba Szilágyi Dezső, melyet Imling Konrád fogalmazott⁴⁰¹.

Ez a rendelet szabályokat tartalmazott többek között a hivatali állások betöltésére pályázat nélkül és pályázat alapján (I. cím, I. fejezet)⁴⁰², valamint a bírák jogai és kötelességei tárgyában. Ez utóbbi körében rendelkeztek arról, hogy a bírának és a bírósági hivatalnokoknak állandóan a bíróság székhelyén kellett lakniuk, további összeférhetetlenségi szabályokat állapítottak meg, szóltak a hivatalos órákról, a szolgálattételi kötelezettségről, a felekkel való bánásmódról. A járandóságok körében megemlítték a jutalom és a segélyezés lehetőségét, és a szabadságolás mikéntjét (I. cím, II. fejezet)⁴⁰³.

A hatáskorról szóló I. cím, III. fejezet kimondta, hogy mindegyik bíróság saját főnökének (elnök, járásbíró) vezetése alatt áll. A bíróság főnökét megillető vezetés kiterjedt az igazgatási teendők ellátására, s az elnöki ügyek elintézésére, és általában mindazon teendőkre, amelyek törvényben, az ügyviteli szabályokban és egyéb rendeletekben az ügyvitel egyes ágaira nézve a főnöknek mint a bíróság vezetőjének hatáskörébe tüzetesen voltak utalva (51–52. §).

⁴⁰⁰ A m. kir. igazságügyminiszternek 1874. évi október 15-én 3436/I.m.e. szám alatt kelt rendelete a bírói ügyvitel tárgyában. MRT 1847. II. kiadás. Budapest, 1891. 495–564. p. és A m. kir. igazságügyminiszternek 3274/I.M.E. számú rendelete a bírói ügyviteli szabályoknak módosítása és kiegészítése tárgyában. MRT 1881. Budapest, 1881. 1444–1459. p.

⁴⁰¹ A m. kir. igazságügyminiszternek 4291/I.M.E. számú rendelete a bírói ügyviteli szabályok kiadása tárgyában. MRT 1891. Budapest, 1891. 935–1089. p., Az új bírói és ügyészi szervezeti törvény folytán [...]. A Jog. 1891. május 10. (19. szám). 147. p., *Márkus Dezső*: A bírói ügyviteli szabályok. JSZ 1891. szeptember 10. (VI/11. szám) 257–262. p.

⁴⁰² MRT 1891. 937–953. p.

⁴⁰³ MRT 1891. 953–962. p.

A tanácsvezetőről akként rendelkezett az ügyviteli szabályzat, hogy őket a bírák közül a törvényszékeknél a királyi ítélőtáblai bíró címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bírák, ítélőtábláknál és a Kúriánál pedig a szükséghez képest olyanok rendeltetnek ki az elnök által, akiket az ő felterjesztésére a tanácsvezetés jogával az igazságügy-miniszter felruházott (63. §).

A rendelet szólt még a tanácsjegyzőkről, a jegyzők, aljegyzők, joggyakornokok, az irodaigazgató, az irodatisztek, a telekkönyvvezetők és segéd-telekkönyvvezetők, valamint az írnokok és díjnokok hatásköréről is (65–70. §).

Az I. cím, IV. fejezet a felügyelet szabályait taglalta⁴⁰⁴. A felügyeleti teendők közé az 1891. évi XVII. tc. 4. §-ának rendelkezésein felül felvették még a hivatal személyzet közötti egyetértés, kölcsönös támogatás megteremtését, a hivatalos fegyelem megkívánását, a közszolgálat megkönnyítését és előmozdítását. Az elnöknek kötelessége volt a hivatali személyzet egyes tagjainak képzettségét és szakmai tevékenységét figyelemmel kísérni, és tapasztalatait az előmenetel megállapításánál érvényesíteni (73. §).

A felügyeleti jog gyakorlása alatt kért nyilatkozatokra való felhívás történhetett szóval és írásban is. A válasz szintén ekképpen volt megadandó. Azonban többen együttesen nyilatkozatra csak írásban voltak felszólíthatók, és ők csak írásbelileg nyilatkozhattak. Az iratok előterjesztését csak abban az esetben lehetett elrendelni, ha a fennforgó kérdés azok nélkül nem volt elintézhető (74–75. §).

A felügyelet gyakorlójához benyújtható panaszok szintén szóban és írásban voltak beadandók. A szóval előterjesztett panaszt természetesen jegyzőkönyvbe kellett foglalni. A panaszt az illetékes felügyeleti hatóságon kívül a felsőbb felügyeleti hatóság is elintézhette, ha az ügy nagymérvűsége, vagy súlyos beszámítása erélyesebb és messzebbható intézkedések megtételét követelte (76–78. §).

Felügyeleti vizsgálatot az ítélőtáblai vagy a törvényszéki elnökök időszakosan foganatosítottak. Azonban rendkívüli vizsgálatot is elrendelhetett a tábla elnöke, ha erre a panaszok alapján szükség mutatkozott. A vizsgálatot az elnök személyesen vagy kiküldöttje útján végezhetette. A felügyeleti hatóság a vizsgálat alkalmával a tárgyalásoknál és az elintézendő ügyek előadásánál jelen lehetett, azonban a határozathozatalnál már nem.⁴⁰⁵

A felügyeleti vizsgálat alapján a következő felügyeleti intézkedések voltak meghozhatók: 1. elismerő nyilatkozat a bíróság irányába; 2. a hivatali személyzet szaporítása, helyiségek bővítése, felszerelések pótlása; 3. oktató figyelmeztetés az ügyek alaposabb, könnyebb, vagy gyorsabb elintézésére; 4. figyelmeztetés az eljárási és ügyviteli hibákra; 5. az egyes alkalmazottak szóbeli megintése csekélyebb rendetlenség, magaviselet vagy életmód miatt; 6. a bírósághoz általában intézett felhívás a közszolgálat pontosabb megtartása végett; 7. írásbeli hivatalos

⁴⁰⁴ MRT 1891. 971–988. p.

⁴⁰⁵ Vö az 1891. évi XVII. tc. 7. §-ával!

megintés⁴⁰⁶; 8. rendbírság kiszabása a kezelőszemélyzet tagja ellen⁴⁰⁷; 9. a bírák és bírósági hivatalnokok áthelyezése az együttalkalmazást kizáró rokonsági vagy sógorsági viszonyról fogva⁴⁰⁸; 10. a bírák, bírósági hivatalnokok és a szolgák nyugdíjazása, valamint az ez iránti eljárás folyamatba tétele⁴⁰⁹; 11. intézkedés megtétele a közvádlónál a fegyelmi eljárás megindítása érdekében⁴¹⁰; 12. a hivatalból való felfüggesztés⁴¹¹; és 13. hivatalos büntett vagy vétség miatt büntető eljárás folyamatba vételének kieszközlése⁴¹² (86. §).

A rendelet a rendbírság alkalmazására is tartalmazott szabályokat. Eszerint a tapasztalt jelentősebb rendetlenség, mulasztás vagy késedelem esetén — a novella rendelkezései szerint — rendbírságot alkalmazhatott a fellebbviteli bíróság. Ekkor felhívták az érintett ítélő bírót vagy bírósági hivatalnokot, hogy igazoló nyilatkozatát legkésőbb 15 nap alatt terjessze elő. Ha az igazolást a terhelt nem nyújtotta be, vagy az abban felhozottak nem voltak alaposak, a fellebbviteli bíróság a rendbírság alkalmazását indokolt határozatban mondta ki. A rendbírság elleni felfolyamodás egy példányban volt beadandó (98–102. §).

Az új bírói ügyviteli szabályok vegyes értékelést váltottak ki a jogászságból. Többen kritizálták azt, hogy döntően az 1874. évi szabályokon alapult, s hogy az ügykezelésen mit sem könnyített. A legfőbb kritika azonban amiatt érte, amiről nem is tehetett: „Akta-elintéző gépből az élő jog őrévé kell tenni a bíróságokat és erre egyedüli eszköz a szóbeli per: ezt hangoztattuk mindig és hangoztatni vagyunk kénytelenek az írásbeli per alapján álló bírói ügyviteli szabályokkal szemben is.”⁴¹³ A legtöbben azonban az itt nem ismertetett 153. §-át kifogásolták, amely lehetőséget adott az elnök számára a bíró mellékszabályi beosztására is, továbbá azt, hogy az új szabályok is meghagyták a kezelési statisztikák sokaságát, amelyeket egy bírónak naponta vezetnie kellett.⁴¹⁴

Az 1891. évi ügyviteli szabályokat 1892-ben röviden még kiegészítették. Ez a rendelet szólt a tanácsjegyzői szolgálatra berendelt bírákról, a szabadságolásról, a telekkönyvi hatóságról, a törvényszéki elnöki vizsgálatról, a fegyelmi pénzbüntetés nyilvántartásáról és a rendbírság behajtásáról.⁴¹⁵

⁴⁰⁶ Vö az 1871. évi VIII. tc. 28., 29. §-ával, és az 1891. évi XVII. tc. 60. §-ával!

⁴⁰⁷ Vö az 1891. évi XVII. tc. 60. §-ával!

⁴⁰⁸ Vö az 1891. évi XVII. tc. 41–43. §-ával és az 1871. évi IX. tc. 5. §-ával!

⁴⁰⁹ Vö az 1869. évi IV. tc. 17. §-ával, az 1871. évi IX. tc. 6–13. §-ával és az 1885. évi XI. tc.-vel!

⁴¹⁰ Vö az 1871. évi VIII. tc. 39. §-ával!

⁴¹¹ Vö az 1871. évi VIII. tc. 63. §-ával!

⁴¹² Vö az 1878. évi V. tc. XLII. fejezetével! A 86. § alapján a debreceni ítélőtábla elnöke, Puky Gyula például a következő rendeletet adta ki: Körrendelet a debreczeni kir. ítélőtábla kerületében működő első folyamodású bíróságokhoz. Kelt: 1892. február 18. JSZ 1892. március 1. (VI/7. szám) 236–238. p.

⁴¹³ –z: Az új bírói ügyviteli szabályok II. JK 1891. szeptember 11. (37. szám) 291. p. és uő: Bírói ügyviteli szabályok I. JK 1891. szeptember 4. (36. szám) 281. p., valamint *Veridicus*: Az ügyviteli szabályok sérelmes pontjai. JK 1892. december 30. (53. szám)

⁴¹⁴ *Farkas Lajos*: A bírák kényszerubbonyban. ÜL 1891. október 10. (41. szám) 1–4. p., A bírói ügyviteli szabályokból vonható következtetések. ÜL 1891. október 3. (40. szám) 1. p.

⁴¹⁵ A m. kir. igazságügyminiszernek 5206/891. számú rendelete, az 1891. évi [...] bírói ügyviteli szabályok módosítása és kiegészítése tárgyában. MRT 1892. Budapest, 1892. 1178–1181. p.

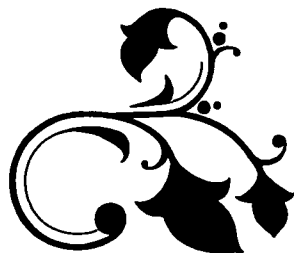
Az 1891. évi XVII. tc. felügyeletre, összeférhetetlenségre és az együttalkalmazást kizáró viszonyokra vonatkozó rendelkezéseit a novella törvényi felhatalmazása alapján (1891. évi XVII. tc. 68. §) a bírósági végrehajtókra is kiterjesztették.⁴¹⁶

⁴¹⁶ A m. kir. igazságügyministernek 32.082. szám alatti [...] rendelete az 1891. XVII. t.-cikkkben a felügyeletre, [...] vonatkozó rendelkezéseknek a bírósági végrehajtókra való kiterjesztése tárgyában. MRT 1891. Budapest, 1891. 1802–1811. p., a szövegét lásd még: JSZ 1892. január 1. (VI/1. szám.) 18–21. p.

A Második rész eredeti közlése: *Antal Tamás*: A bírói jogviszony reformja Magyarországon a dualizmus korában (1891). in: *Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. Tomus III. Fasciculus 1. Szeged. 2003. 32 p.

HARMADIK RÉSZ

Az esküdtszéki rendszer átalakítása Magyarországon, intézményi előzményekkel

XI. FEJEZET

Az esküdtszékek szervezésének dogmatikai és rendeleti rendszere

1. § Történeti preambulum

Az esküdtszék intézményének eredetét kutatva némely szerzők rámutatnak arra, hogy a fejlettebb társadalmi-jogi intézményeket mutató népeknél már az ókorban megjelent valamely, a későbbi esküdtszékekre annyiban hasonlító szerv, hogy számos tagból állván ítélkezett a nép felett. Júdeában 23 tagú bíróság, Athénban 6000 tagú *heliaia* működött, s alkalmazták az osztrakizmoszt (a cserépszavazást) a polisz integritásának védelmében. Cicero szerint Rómában is találhatunk hasonló megoldást, ahol egy 81 tagú bírói szerv járt el⁴¹⁷ — amely nyolcvan (máskor ötven) esküdt polgárból és a *praetor*ból szerveződött. Mások a kereszténység eszméiből látják kinőni a bíraskodás ezen formáját, mondván, hogy az esküdtszék a vádlott lelkiismerete — ezen megközelítésben a tizenkettes szám az apostolokra vagy Izrael tizenkét törzsére utalhat.⁴¹⁸

Elfogadhatóbb álláspontnak azon tézisek tűnnek, melyek nem az antik, s nem is a zsidó-keresztény kultúrkörben keresik az esküdtszék geneziséét, hanem az anglo-germán törzseknél. A 19. századi esküdtszéki kutatások „atyja”, Heinrich Brunner a *juryt* meggyőződéssel germán és azon belül népi eredetűnek tartotta.⁴¹⁹ „Romantikus” elmélete évtizedekig meghatározó volt, mígnem F. W. Maitland kutatásai új irányvonalat nyitottak meg: egyetértett abban, hogy az esküdtszék nem angol, hanem frank eredetű, de nem népi intézménynek, hanem kifejezetten a királyok törvénykezési előjogából fakadó megoldásnak vélte.⁴²⁰ Az ekként új erőt vett vizsgálatok két irányba indultak meg: az egyik álláspont Brunner téziséét a normann hódítást (1066) megelőző angolszász eredet irányába kívánta meghaladni, a másik azt igyekezett tagadni, hogy a normannok átkelésének korában már létezett esküdtszék Normandiában.

Az előbbi szellemében William Stubbs arra a meggyőződésre jutott, hogy léteznie kell valamilyen kapcsolatnak a II. Ethelred (978–1013, 1014–1016), Wessex királyának Wantage-ben

⁴¹⁷ Réső [9. jz.], 104. p., Ödöfí [8. jz.], 5–6. p., Szécsényi-Nagy Kristóf: Az athéni demokrácia alkotmányos biztosítékai a Kr. e. V. században: az *ostrakismos* (cserépszavazás) és a *graphé paranomón* (törvényellenességi közvád). in: Studia Collegii De Stephano Bibó Nominati. Tomus II. Budapest, 2001. 9–23. p., G. E. M. de Ste Croix: Notes on Jurisdiction in the Athenian Empire. I. in: The Classical Quarterly, New Series. May 1961. Vol 11. No 1. 94–112. p., Uő: Notes on Jurisdiction in the Athenian Empire. II. in: The Classical Quarterly, New Series. Nov 1961. Vol 11. No 2. 268–280. p., Stephan Todd: Lady Chatterley's Lover and the Attic Orators: The Social Composition of the Athenian Jury. in: Journal of Hellenic Studies. CX (1990) 146–173. p., H. C. Harrel: Public Arbitration in Athenian Law. in: University of Missouri Studies XI. Columbia: University of Missouri, 1936.

⁴¹⁸ Badó Attila: Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Studio Batiq, 2004. 150. p.

⁴¹⁹ Lásd a ma már klasszikusnak számító művét: Heinrich Brunner: Die Entstehung der Schwurgerichte. Berlin, 1872.

⁴²⁰ F. W. Maitland: The Constitutional History of England. Chambridge, 1908, 1961. Hivatkozik rá: Ralph V. Turner: The Origins of the Medieval English Jury: Frankish, English or Scandinavian? in: The Journal of British Studies. May 1968. Vol 7. No 2. 2. p.

feltehetően 997-ben kiadott törvénye,⁴²¹ valamint az abban foglalt tizenkét lovag (*twelve thegns*) bírósága és a II. Henrik által elterjesztett vádló esküdszék között. Ugyanis tény, hogy II. Henrik uralkodása alatt (1154–1189), 1164-től (*Assize of Clarendon*)⁴²² már tizenkét szabad és becsületes ember emelt vádat büntetőügyben. Valószínűleg az uralkodó vagy a területen birtokos főnemes által kiküldött bírák (*missi*) tisztességes környékbeli embereket (*homines credentes justa quantos praeviderit*) hívtak egybe törvényt ülni Angliában; ebből lassan a vád *jury*, később az ítélő esküdszék szintetizálódott ki.⁴²³

Az új, skandináv teóriát először határozottan Sir Paul Vinogradoff képviselte, majd Naomi D. Hurnard fejlesztette tovább. Igaz, sokáig nem akadt követőjük, mígnem egy belga kutató, R. C. Van Caenegem, továbbá Doris M. Stenton asszony és férje, Sir F. M. Stenton fel nem elevenítette kezdeményezésüket. Az északi eredet szerint Skandináviában már a kereszténység felvétele előtt 12 bíró törvénykezett bonyolultabb esetekben az úgynevezett *béke* helyszínén, mely mogyoró vesszőkkel körülfont magaslaton állt. A normann hódítások hatására a népi bíráskodás ezen formája áterjedt a többi germán — a teuton, majd a frank — területekre is, s ez utóbbinál állandósult egy testület, mely a bizonyításban vette ki szerepét.⁴²⁴

A korai normandiai esküdszéket tagadók álláspontja szerint nem a normandiaiak hatottak az angolokra, hanem éppen fordítva: csak a 12. században alakult ki esküdszékre hasonlító bíráskodás normann Nyugat-Franciaországban. Yvonne Bougert és angol követői, a már említett Hurnard és C. H. Haskins⁴²⁵ is azt valószínűsítették, hogy Hódító Vilmos (1066–1087) inkább továbbfejlesztette az Angliában már létező bírósági intézményt, semhogy egy újat honosított volna meg Normandiából. Ezen koncepció szerint Angolföldön a heptarchia idején, állítólag már Wessex legendás királya, Nagy Alfred (871–889) korától fogva fejlődött az esküdszéki intézmény. H. G. Richardson és G. O. Sayles pedig egyenesen kijelentették: “nem hihetjük tovább azt, hogy az esküdszéket a római vagy frank őseink alkották meg, és utódokat hagyván Galliában, azok eljutottak Normandiába, majd a mi szigetünkre [ti. Angliába]”.⁴²⁶ Álláspontjuk szerint inkább a nép szószólóiban (*spokesman*) kellene keresni a *juratorok* eleit.

Az esküdszéki bíráskodás eredetét kutatók megemlítik azt is, hogy a *jury* eredetileg talán nem is bíróság volt, hanem annak kialakulása inkább fiskális okokra vezethető vissza: a laikusok

⁴²¹ II. Ethelredről lásd: David. C. Douglas (General editor): English Historical Documents. I. c. 500–1042. (Editor Dorothy Whitelock) 2nd edition. London and New York. 1979. 46–49. p. A Wantage-ban alkotott törvény szövege: 439–442. p. Különösen a 3.1–3.4 pontok.

⁴²² Naomi D. Hurnard: The Jury of Presentment and the Assize of Clarendon. in: The English Historical Review. July 1941. Vol 56. No 223. 374–410. p.

⁴²³ Réső [9. jz.], 104–105. p., Ödönfi [8. jz.], 6–7. p., Turner [420. jz.], 3. p. Ruszoly József: Európa alkotmánytörténete. Előadások és tanulmányok középkori és újkori intézményekről. Püski, Budapest, 2005. 211–212. p.

⁴²⁴ Paul Vinogradoff: English Society in the Eleventh Century. Oxford, 1908.; R. C. Van Caenegem: Royal Writs in England from the Conquest to Glanvill. London, 1959.; Lady Doris M. Stenton: English Justice between the Norman Conquest and the Great Charter (1066–1215). Philadelphia, 1964.; Sir F. M. Stenton: Anglo-Saxon England. in: Oxford History of England. 2nd ed. Oxford, 1947. Hivatkozik rájuk: Turner [420. jz.], 3–5. p.

⁴²⁵ Yvonne Bougert: Recherches sur les cours laïques du Xe au XIIIe siècle. Párizs, 1946.; C. H. Haskins: Norman Institutions. The Early Norman Jury. in: Harvard Historical Studies, XXIV. Cambridge, 1918. 196–238. p. Hivatkozik rájuk: Turner [420. jz.], 5–6. p.

⁴²⁶ H. G. Richardson – G. O. Sayles: The Governance of Medieval England from the Conquest to Magna Charta. Edinburgh, 1963. Idézi: Turner [420. jz.], 6. p.

csoportjának alkalmazása a királyi adminisztráció információkkal való ellátása érdekében jött szokásba. Ezt Brunner Karoling eredetű megoldásnak tartotta, és kétségtelen, hogy a *Doomsday Book* (1086) megalkotásakor Angliában is használták eme eljárást.⁴²⁷ Mások, így Haskins is, ezen igazságszolgáltatási intézményt az egyházi bírászkodás intézményrendszeréből eredeztetik, s szerintük az Anjou-k (*Angevins*) adoptálták uralkodásuk alatt a világi fórumok közé Angliában.

Szintén érdekes kérdés, hogy az esküdtszék egyes változatai: a vádeszküdtszék (*grand jury*), az ítéző esküdtszék (*petty jury*) és a birtokperekben (*possessory actions*) eljáró — mai fogalmaink szerint polgári — esküdtszék hogyan fejlődtek ki egymás mellett. Badó Attila rámutat arra, hogy ezek nem egyszerre és általánosan jelentek meg, hanem a korábban szokott volt istenítéletek háttérbe szorulásától, főként a IV. lateráni zsinattól (1215) kezdve fokozatosan alakultak ki.⁴²⁸

A brit szigeteken kívül tekintve, német területekre az újkori történelemben először a *Constitutio Criminalis Carolina* (1532) szervezett 12 tagú bíróságot, majd a Rajna menti fejedelemségek közvetítésével jutott el az alkotmányos reform a francia forradalom hatására a Német Nemzet Szent Római Birodalmába (pl. Kurhessen, Württemberg, Baden, Braunschweig, Szász-Weimar, Meiningen, Hannover, Hessen, Nassau fejedelemségekbe, illetve Bajor- és Poroszországba, sőt egy időre [1850-től] még Ausztriába is). Franciaországban 1791-ben vezették be az ott később sok kálváriát és szabályozást megélt esküdtszéket, melyet a *Code d'Instruction Criminelle* (1808) s a *Code Pénal* (1810) is átvett, majd továbbított Belgiumba, annak megalakulásakor (1830).⁴²⁹ Az esküdtszék európai fénykorát a 19. század második felében élte, elterjedt Spanyolország és Hollandia kivételével szinte valamennyi "civilizált" államban — még Oroszországban is.⁴³⁰ Nem csodálkozhatunk, hogy a fejlődés hazánkat is megérintette.

Magyarországon a társasbíráskodás ezen formája folytonos jogtörténeti hagyományokkal nem rendelkezett, de azért megemlítjük, hogy Résző Ensel Sándor szerint I. (Nagy) Lajos (1342–1382) már rendelkezett fenyítő ügyekbeli nyomozás tekintetében 12 becsületes ember

⁴²⁷ Badó [418. jz.], 145. p.

⁴²⁸ Badó [418. jz.], 148–152. p. Az angol esküdtszék további nemzetközi irodalmából: Stephen Roberts: Jury Vetting in the 17th Century. in: History Today. Feb. 1982. Vol 32. Issue 2. 25–29. p., Neal Garnham: Local Elite Creation in Early Hannoverian Ireland. The Case of the County Grand Jury. in: The Historical Journal. 1999. Vol 42. No 3. 623–642. p., Reginald Lennard: Early Manorial Juries. in: The English Historical Review. July 1962. Vol 77. No 304. 511–518. p., W. A. Speck: Bernard Mandville and the Middlesex Grand Jury. in: Eighteenth-Century Studies. 1978. Vol 11. No 3. 362–374. p., Ely Devons: Serving as a Juryman in Britain. Modern Law Review. 1965. Vol 28. 561–570. p., S Bedford: The Faces of Justice. 1961., D Karlen: Anglo-American Criminal Justice. 1967., Oliver Wendell Holmes: The Common Law. ed. by M. Dewolfe Howe. 1963., W. R. Cornish: The Jury. 1968., R. M. Jackson: The Machinery of Justice in England. 5th ed. Cambridge Univ. Press. 1967., The New Encyclopaedia Britannica. Vol 22. 15th ed. (é.n.) 485–487. p., Henry J. Abraham: The Juical Process: An Introductory Analysis of the Courts of the United States, England and France. New York. Oxford Univ. Press. 1962., Benjamin N. Cardozo: The Nature of the Judicial Process. New Haven. Yale Univ. Press. 1960., Jerome B. King: Constitutionalism and the Judiciary in France. Political Science Quarterly 80. 1965. 62–87. p., Karl N. Llewellyn: The Common Law Tradition. Deciding Appeals. Boston: Little. 1960., A. K. R. Kiralfy: The English Legal System. 7th ed. 1984., Edward Jenks: A Short History of English Law: From the Earliest Times to the End of the Year 1939. 6th ed. 1949., A. K. R. Kiralfy: Potter's Historical Introduction to English Law and Its Institutions. 4th ed. 1958., J. H. Baker: An Introduction to English Legal History. 2nd ed. 1979., Lawrence M. Friedman: The History of American Law. 2nd ed. 1985., Neil Vidmar: World Jury Systems. Oxford: Oxford University Press. 2000., J. P. Dawson: The Oracles of the Law. Ann Arbor, The University of Michigan Law School. 1986.

⁴²⁹ James M. Donovan: Magistrates and Juries in France, 1791–1952. in: French Historical Studies. 1999. Vol 22. No 3. 379–420. p., Ruszoly József: Európa alkotmánytörténete. Előadások és tanulmányok középkori és újkori intézményekről. Püski, Budapest, 2005. 270–272. p., 352–355. p.

⁴³⁰ Samuel Kucharov: The Jury as a Part of the Russian Judicial Reform of 1864. in: American Slavic and East European Review. Apr 1950. Vol 9. No 2. 77–90. p.

részvételéről. Szerinte II. Rákóczi Ferenc is alkalmazott 12 esküdt nemest Pásztó lakosainak engedetlenségi ügyében 1704-ben.⁴³¹

Ha ezek nem is volnának bizonyítottak, de az bizonyos, hogy az 1298. évi 44. és 45. tc. a tudományvételek tárgyában hatalmaskodási ügyben akként rendelkezett, mely szerint az eljárás 12 esküdt nemes (köztük 4 szolgabíró) előtt kellett végezni, és az iratokat előttük az alispán székén elhelyezni. Az 1351. évi 23. tc. szerint a vallomások felvételét a vármegyék vagy a kerületek nemeseinek egybegyűjtésével, tudakozás útján kellett tenni a király, a nádor vagy az udvarbíró levelei szerint. Az 1500. évi 10. tc. akként szólott, hogy “a tizenhat esküdt ülnökön kívül, kiknek a törvényszéken jelen kell lenniök, válasszon a királyi felség a főpap urak közül négy, és a báró urak közül is ugyanannyi jogtudóst, a kik tudásukkal a többiek fölött kitűnnek, és ezeknek a nagy és egész nyolczados törvényszékeken mindnyájoknak jelen kell lenniök. A jövőre állandóan tartandó rövid törvényszékeken pedig csak tizenketten tartoznak közülnök bennülni, egymásközt kölcsönösen váltakozván”. Az 1514. évi 4–6. tc-ek pedig a keresztesek által okozott kárt mérették fel 12 becsületes nemes által. Az 1514. évi 33. tc. a gonosztevők kifürkészését és egybeírását bízta ugyanennyi választottra, a 38., 39., 52. tc. pedig szintén 12 fős testületet nevezett meg a bántalmazott nemesek élő díjának, s egyéb kárainak megtérítésére. Az 1527. évi 6. tc. pedig elrendelte: “Hogy az ország egyes vármegyéiben válasszanak a rákosi eskü alatt a megyei ispánok és szolgabírák mellé tizenkét becsületes nemest, a kiknek kötelessége legyen minden tolvajt, rablót, gyujtogatót, varázslónót, gyilkost és más hasonló gonosztevőket hűségesen kinyomozni és összeírni, a kiket aztán az illető vármegyei ispánoknak érdemük szerint minden kegyelem nélkül meg kell büntetniök”. Az 1548. évi 42. tc. a sanyargatott jobbágylakosság elköltözködésének engedélyezési eljárásában állapított meg vármegyéenként 12 esküdtet.⁴³²

A modern esküdtszékek magyarországi bevezetésének gondolata csupán a reformkor vége felé vetődött fel gondolkodóink javaslataiban. Bár Széchenyi a Stádiumban szólt róla, ám Kölcsey is a rendi jelleget figyelembe vevő bírósági szervezet mellett érvelt — mind az országos, mind a megyei politikai életben meghatározó személyiségeink az 1830-as évek elején még a hagyományossá merevült bírósági szervezet további fenntartását szorgalmazták.⁴³³ A változást a szatmári tizenkét pont jelentette, melyben 1841-ben Somogyi Antal, Darvay Ferenc és társaik a vádper és az esküdtszék bevezetését követelték, az utóbbinál — angol mintára — mind a vád *juryt*, mind az ítélező (“kis”) esküdtszékét, s szorgalmazták a semmítőszék felállítását is.⁴³⁴ A bírósági szervezet részben angolszász mintájú átalakítása ezek után egyre több követelésben bukkant fel, mígnem Szemere Bertalan *Utazás külföldön* című munkájában a francia esküdtszéki

⁴³¹ *Rész* [9. jz.], 105. p., vö *Ödönfi* [8. jz.], 9. p.

⁴³² A jogszabályhelyeket lásd a *Corpus Juris Hungarici* I–II. kötetében (Budapest, 1899): I. 178–179., 646–649., 708–711., 720–723., 724–725., 728–731., II. 8–9., 240–241. p.

⁴³³ *Both* 1960 [3. jz.], 5–7. p.

⁴³⁴ *Rácz István*: Az 1841. évi szatmári 12 pont. = Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominat. Tomus II. Budapest, 1955. Lásd a 11. pont (3) bekezdését! 122–123. p.

eljárás magasabb rendűségét ismerte el a magyar törvénykezési szervezettel szemben.⁴³⁵ Kossuth a *Pesti Hírlap* hasábjain támogatta a felvetést, amely a sajtószabadság megvalósításának céljával egybeforrva, mind szélesebb értelmiségi körben deklarálta az esküdszék és a szabad sajtó civilizáció teremő erejét (pl. Pulszky Ferenc, Vay Dániel, Kuthi Lajos, sőt Leibniz is *Ungarn im Jahre 1841* című röpiratában⁴³⁶).

Az 1840. évi 5. tc.-kel kiküldött országos választmányban Deák Ferenc, Bezerédj István, Eötvös József, Klauzál Gábor és Pulszky Ferenc érvelése ellenére is elvetették az esküdszéki rendszer adaptálását, azonban az érte lándzsát törő tagok különvéleményt csatoltak a hivatalos állásfoglaláshoz. Nem sokkal később, 1843. november 28-án az országgyűlés kerületi ülésén kezdődött meg a büntetőeljárás kódex vitája, amelyben először elnapolták, végül 1844. január 27-én 28:22 arányban a vármegyék megszavazták az esküdszéki rendszer rendi különbségekre figyelemmel nem lévő bevezetését.⁴³⁷ Azonban, mint ismeretes, s főrendek nemet mondtak az egész javaslatra.

Az Ellenzéki nyilatkozat nyíltan nem emelte szavát az esküdszékekért, azonban számos megye követutasításából kiérződött az utolsó rendi országgyűlés előestéjén az európaiság egyik akkori eszméjének, az esküdszéknek a kívánalma. Tulajdonképpen az 1848. márciusi felirati javaslat is mellőzte a kérdést, azonban a márciusi 12 pont 8. tételében már *expressis verbis* is szerepelt az erre irányuló követelés ("Esküdszék, képviselő egyenlőség alapján"). A szentesített 1848. évi XVIII. tc. (a továbbiakban: sajtótörvény) 17. §-a pedig már kimondta, hogy "A sajtóvétségek fölött nyilvánosan, esküdszék ítélt."

1848. április 19-én Deák Ferenc igazságügy-miniszter — Békey István előadói fogalmazásában — az 1843. évi büntető perrendtartás tervezetét alapul véve kibocsátotta az esküdszéki eljárást szabályozó rendeletét (a továbbiakban: R1848), amely egyben az első kodifikált és *hivatalosan is alkalmazott* polgári kori büntetőeljárásjogi joganyag volt a magyar történelemben.⁴³⁸ Ezen rendelet alapján — tudomásunk szerint — egyetlen teljes esküdszéki eljárást tartottak, s egy másik pedig csupán a vád *jury*-ig jutott el; mindkét eset Pozsonyban történt.⁴³⁹

2. § Az esküdszékek jogelméleti vitája

Az esküdszékek reaktualizálásának kérdése a bíróságok újjászervezésével azonnal felvetődött: a neoabszolutizmus törvénykezési rendszerét 1867 után felváltó új struktúrába ismét be kellett

⁴³⁵ Szemere Bertalan: Utazás külföldön. Budapest, (é.n.) [1983]. 160–161. p.

⁴³⁶ Tarnai János: A sajtótörvény keletkezésének története. JK XLVII. évf. 1912. május 31. 188. p.

⁴³⁷ Both 1960 [3. jz.], 9–13. p., Stipta 1998 [21. jz.], 133–134. p.

⁴³⁸ Az 1848. évi rendelet keletkezését és szövegét részletesen elemzi: Both 1960 [3. jz.], 19–40. p.

⁴³⁹ Sarlós 1959 [5. jz.], 45. p.; Résző [9. jz.], XII. p.

illeszteni a *juryt* — tapasztalatok híján az aktuális társadalmi-politikai megfontolásoknak megfelelően.

Pfendeszk Károly a *Jogtudományi Közlöny* megjelenésével egyidőben fejtette ki nézeteit a szervezés kérdéséről, melyben felvázolta azon biztosítéki elveket, melyeken a *corpus*nak nyugodnia kellene: e szerint a törvénykezést a közigazgatástól el kellett választani, s garantálni volt szükséges a bíró függetlenséget mind az elmozdíthatatlanság, mind az utasítól való mentesség tekintetében, illetve a nyilvánosságot és a szóbeliséget, a szabad sajtót és “bűnvádi ügyekre nézve, a bűnösségbeni ítélethozatalnak esküdtszékerekre történő ruházását” javasolta egy jól képzett ügyvédi kar felemelése mellett.⁴⁴⁰

Mindenek előtt eldöntendő kérdés volt, hogy milyen jellegű intézmény legyen az esküdtszék. Jogi, politikai vagy igazságszolgáltatási eszköz? Ezen kérdésekből kiindulva az esküdtszék *tágabb értelemben* jelentett egy komplex intézményt, mely ellentétét képezte azon jogszolgáltatásnak, mely a fejedelemtől vagy az állam rendszerezett törvényszéki hivatalnokaitól egyedül indult ki. *Szűkebben* tekintve viszont egy eljárásjogi jogintézmény és eszköz, mely által a választott egyének a képzett bírák elnöklése és vezetése alatt döntöttek az eset ténykérdései felől.⁴⁴¹ Az esküdtszékereket a továbbiakban mint *jogi instrumentumokat* vizsgáljuk, nem tekintjük őket elsődlegesen politikai intézményeknek.

A szervezés tervezése alkalmával célszerűnek mutatkozott a magyar 1843. és 1848. évi megoldások mellett az európai tapasztalatokat is figyelembe venni, hiszen nem csupán Angliában, de Spanyolországban, Portugáliában, Franciaországban, Belgiumban, a rajnai német tartományokban, Poroszországban, Genfben és egyéb svájci kantonokban, Máltán, valamint Svédországban és Norvégiában is működött *jury*. A korabeli tudósok leginkább az angol, a francia és a német modellt ismerték és ismertették — az előbbit mint perfektuálist, az utóbbiakat mint “hibás” átvételeket.

Azon felfogásból indult ki a tudomány is, hogy az esküdtszék ne lehessen tisztán politikai intézmény, mint Franciaországban, ahol az őslajstromok megalkotásában igen jelentős befolyásra tettek szert a *mairek* és a *prefectek*, s a szavazás titkossága és a szavazati arányok meghatározása is rapszódikusan változott 1791 és 1852 között. Továbbá, hogy a szervezésben a népi elemek ne zárassanak ki, s a kormány szervei túl jelentős befolyást ne terjeszthessenek a lajstromok megalkotására.

Szempon volt, hogy az esküdteknek lehetőleg ne csupán sajtóvétségekben, hanem — miként azt az 1843. évi magyar tervezet is tartalmazta — valamennyi büntetőügyben legyen hatáskörük. Néhányan az 1848. évi törvényhozás kifejezett hibájának tekintették a csak sajtóvétségi eljárásban való megalkuvást. A másik véglet: a második császárság alatt

⁴⁴⁰ Pfendeszk Károly: A bíróságok szervezéséről. JK. I. évf. 1866. március 12. 169–171. p.

⁴⁴¹ Ekmayer Ágost: Az esküdtszék. JK II. évf. 1867. június 16. 127–128. p.

Franciaországban éppen a sajtóvétségeket zárták ki az esküdtszékek hatásköréből.⁴⁴² Itt volt eldöntendő az is, hogy feltegyék-e az angliai *guilty—not guilty* (bűnös—nem bűnös) előkérdést, mely lehetőséget adott volna a bűnösség beismerése esetén az esküdtszék mellőzésére. Ekkor ugyanis az angol törvénytudó bírák további “próbák” nélkül, azonnal “kimérték” a büntetést.⁴⁴³

Az esküdtszék minősége jelentős mértékben függött tagjainak műveltségétől. A jelöltek kiválasztásánál az intézmény eredményessége nyomban eldőlt: mennél kormányfüggőbbek voltak az esküdtjelöltek, mennél lojálisabbak a végrehajtó hatalomhoz, annál kevésbé valószínű volt meg a népi (laikus) bíraskodás. Ez magával vonta annak kérdését is, kik legyenek jogosultak a szolgálati lajstrom megalkotására. Franciaországban kezdetben az *agent nationalt* bízták meg azzal, hogy “kiket elég képeseknek ítéli az esküdtek működésének kellő véghezvitelére (*qu’il jugera propres a remplir les fonctions des jures*)”, név szerint határozza meg: leginkább a földbirtokosokra, a tudósokra és a kereskedőkre gondoltak. Az 1827. évi módosítás már csak az intelligenciát és a vagyont említette cenzusként. Később a prefektusokra bízták az őslajstrom revízióját, amely jelentékeny befolyást engedett a kormánynak a jelöltek szelektálására. A választói jogosultsággal azonosítani az esküdtképeséget szintén nem lett volna szerencsés, még akkor sem, ha a választás és listaalkotás rendszere elektoriálisan működik, mint történt ez Genfben. Mi lehet garancia arra, hogy az elektorok (ösválasztók, *Urwähler*) maguk elég bölcses lesznek a további társadalmi analízisre? Ennél szakmailag kaotikusabb csak azon eset lehetett volna, ha minden honpolgárt felruháznak esküdtképeséssel, miként tették ezt az Amerikai Egyesült Államokban. Általában véve mindig kérdés, kik végezzék az őslajstromok (*Urliste*) kiigazítását (*Reduction der Geschwornenliste*), s ők kiknek legyenek ezért felelősek.⁴⁴⁴ Az 1848. évi magyar megoldás a törvényhatóságok kezébe tette az erre hivatott választási bizottság szervezését (R1848 5. §), Belgiumban pedig a fellebviteli törvényszékek elnökét és tagjait jelölték e feladatra.

A *cenzus* kérdése legalább ily döntő volt. Abban egyetértettek az európai államok, hogy a műveltségi és a vagyoni feltétel meghatározása a legalkalmasabb, de ennek aránya és pozitív mérőszámai kaleidoszkópikusak: Kurhessenben, Württembergben, Hessenben, Nassauban a jellemszilárd és becsületes személyeket keresték, a legtöbb helyen azonban a vagyonból, az adózott jövedelemből vagy a fizetett adóból indultak ki. A legszerencsésebb e tekintetben a belga megoldás volt, amely területenként (régiónként) eltérően állapította meg a cenzust, igazodva az ottani jövedelmi viszonyokhoz, ezáltal nem vált a jogosultság kizárólag egyes társadalmi rétegek privilégiumává. Természetesen a jelöltek létszámának felduzzasztása sem lehetett előnyös, miként esett ez Franciaországban 1791-ben. Az angol etalon egyébként szintén a vagyonhoz

⁴⁴² Sz. I.: Az esküdtszékek szervezéséhez. Jövő codificatióknak szempontjairól. PN XVI. évf. 1865. augusztus 10., augusztus 17.

⁴⁴³ *Réső* [9. jz.], 94–99. p. A szerző szerint 1850-ben Londonban 200 vádlott közül 55, Leedben 383 terheltből 276 vallotta magát bűnösnek (*guilty*).

⁴⁴⁴ *Ekmayer Ágost*: Az esküdtszékek. JK II. évf. 1867. július 21. 155–156. p.

kötötte az esküdtképességet, amely főszabály szerint 10 font sterling évi jövedelmet írt elő, *ergo* enyhébbek voltak a feltételei, mint a választójog tekintetében. A listákat ott a *sheriff* véglegesítette.⁴⁴⁵

Újabb akhilleszi sarka a rendszernek a *visszautasítási jog* (*Recusationsrecht*) gyakorlása és annak terjedelme. Angliában erre a vádló nem volt jogosult, a vádlott azonban — a vád tárgyává tett cselekmény súlyától függően — akár valamennyi jelöltet elutasíthatta. Franciaországban az államügyész a terhelt előtt nyilatkozhatott, a védők pedig sokszor a legalkalmasabb személyeket utasították el indokolás nélkül és mindenkorra (*peremptorisch*).⁴⁴⁶

Újabb vitát képezett, hogy hány féle *jury* létezzon: ti. alkalmazzanak-e vádesküdszékét, mint Angliában és miként Magyarországon is 1848-ban (R1848, 21–22. §), vagy e kérdésben egyedül a vádló határozzon-e, ahogyan Európa legtöbb államában szokás. Másrészt szükséges-e különleges kérdések megoldásához igazított *special-juryt* alkalmazni, mely az adott professzió szakembereiből állana.

Fontos lehet az esküdtek részére felteendő kérdések szerkesztésének joga és azok szerkezete is. A helytelen kérdésfeltevés számos esetben vezetett semmisségi eljáráshoz, Angliában *writ of error*hoz, illetve *newtrial*hoz. Olvashatunk oly megállapítást is, mely szerint a rosszul feltett kérdések okozták a nagy számú jogorvoslatot Franciaországban, ahol az esküdtekhez intézett kérdések száma egy ügyben elérhette a 6000-et (!) is. A jó kérdésben az angol formula szerint elkerülendő volt minden komplexitás; a tárgyszerűség azonban, lévén több komponensű egy jogi probléma, egyetlen kérdéssel aligha lehetett elérhető — gondoljunk csak a tényállási elemek és a bűnösség elhatárolásának példájára. További ütköző pont, hogy a bírói reasszumálás (*charge-resumé, summing up*) a véleménynyilvánítástól tartózkodó legyen-e, vagy állásfoglalást is tükrözzön-e, mint az Angliában szokás.⁴⁴⁷

Érdekes diskurzust eredményezett az esküdtek döntési kompetenciája a ténykérdések és a bűnösség körül. Egyesek az esküdszék mindenható tévedhetetlenségéből, onnipotenciájából és a rendi bíraskodás rossz tapasztalataiból kiindulva minden érdemi döntést a *jury*hoz kívántak telepíteni, mások az angol mintájú ténykérdéssel is megelégedtek volna. E vitának genezise ott keresendő, hogy vajon elválasztható-e a tény- és a jogkérdés egymástól, vagy azok netán organikus egységet képeznek-e. Réső a bűnösséget is felteendő kérdésnek tartotta, Ekmayer viszont ellenezte ezt. Az angolok sem tartották szükségesnek.

Az enyhítő körülmények külön számbavétele az esküdszéknek nem minden államban lett feladata. Az 1832. évi francia és a genfi rendszerben az ily körülmények fennforgását csupán jelezhették, az angoloknál az esküdszék hozhatott olyan különös határozatot (*special-verdict*),

⁴⁴⁵ Réső [9. jz.], 174–190. p. A szerző részletezi az egyes államok listaszerkesztési eljárásait is. Valamint: Sz. I. [441. jz.], PN. XVI. évf. 1865. augusztus 17.

⁴⁴⁶ Ekmayer [441. jz.], JK. II. évf. 1867. július 21. 156–157. p.

⁴⁴⁷ Ekmayer [441. jz.], JK. II. évf. 1867. augusztus 4. 172–174. p., Tarnai János: Egy angol sajtóper. JK. XXVIII. évf. 1911. április 28. 153–154.p.

amelyben a bíróság először állást foglalt, s ennek figyelembe vételével született meg a verdikt. A szavazás kérdése szintén eldöntendő volt: titkosan, vagy nyíltan történje-e? A titkos szavazás hívei szerint az esküdt meggyőződésének csak ezen esetben merhetett őszintén teret adni, mivel nem kellett tartania semmilyen későbbi megtorlástól, az ellenzői viszont éppen a befolyásolhatóság és a korrupció veszélyét látták az anonimitásban. Réső csak különleges államérdek, vagy tapintat okán látta megengedhetőnek a titkosságot, egyébként szerinte a nyílt szavazás az intézményi garanciák egyike.⁴⁴⁸

A szavazati arányok tekintetében csak Angliában és az Amerikai Egyesült Államokban ragaszkodtak az egyhangúsághoz, Franciaországban 1791-ben a felmentéshez elég volt 3 szavazat, majd a köztársaság V. évének *Fructidor* havában hozott döntés szerint ott is egyhangúság lett szükséges, s ha 24 óra alatt nem sikeredett döntésre jutni, csak akkor lehetett elegendő a szótöbbség. Az 1808. évi *Code Penal* az érvényes határozathoz már csak 7 szavazatot követelt meg, de ekkor az állami bírák (*Assisenrichter*) is szavazni tartoztak. 1831-ben az utóbbit elhagyták, s minimum 8 szavazat kellett a bűnösség megállapításához, míg 1835-ben ismét a szótöbbség elvét vezették be. Bajorország, Kurhessen, Würtemberg, Szász-Weimar, Meiningen 8, Poroszország csak 7 voksot, Branunschweig azonban egyhangúságot követelt meg⁴⁴⁹; Magyarországon 1848-ban 8 szavazatot írtak elő (R1848, 75. §).

A jogot tanult bírák határozata és az esküdtszéki verdikt viszonya újabb kritikus pont: a tudós bírák elfogadhatták azt minden további jogosultság nélkül, vagy a szótöbbséghez az ő hozzájárulásuk is szükséges volt (Franciaország 1808., 1821.); az egész ügyet új esküdtszék elé utalhatták, ha a határozat tévességéről egyhangúan meggyőződtek (Franciaország 1808., Hannover, Bajorország, Hessen, Nassau, Würtemberg, R1848, 77. §), illetve ha többségük ezen a véleményen állt (Franciaország, 1835); felmenthették az esküdtszék által bűnösnek talált vádlottat, ha a *jury* bizonyítatlanság ellenére hozott ilyen határozatot (Szász-Weimar); az elnöklő bíró a bizonyítási szabályok lényeges megsértése miatt a jogkérdés feletti határozást a legfelsőbb törvényszéknek engedhette át felterjesztés útján (Anglia, 15 tagú tanács elé utalás).⁴⁵⁰

Az esküdtszékek sarkalatos pontjait *in nuce* ennyiben tárgyaljuk, célunk elsődlegesen az volt, hogy megismertessük ezen intézmény eljárásjog-dogmatikai nehézségeit nemzetközi kitekintés és hazai vélemények felhasználásával.

⁴⁴⁸ Réső [9. jz.], 116-126. p.

⁴⁴⁹ Ekmayer [441. jz.], JK. II. évf. 1867. augusztus 11. 181. p., a francia esküdtszéki eljárásról részletesen ír Szemere [435. jz.], 149-161. p., Réső [9. jz.], 117-119. p.

⁴⁵⁰ Ekmayer [441. jz.], JK. II. évf. 1867. augusztus 11. 181-182. p., Réső [9. jz.], 126-29. p.

3. § Esküdtszéki rendeleteink a kiegyezés után

Az eddigiekben ismertetett viták és diskurzusok figyelembe vételével, döntően az 1843. évi tervezetre és az 1848. évi rendeletre alapozva, végül 1867-ben megindult az ismételt normaalkotás — ezúttal hosszú folyamata. A dualizmus első kormányainak jogalkotó hatáskörét az országgyűlés törvényi felhatalmazások útján még akkor is elismerte, ha tipikusan törvényi szabályozás körébe eső tárgyról volt szó, megkívánva ugyan, hogy az alkalmazott megoldás csupán provizórikus legyen, azonban — miként ezúttal is — a becikkelyezés számos esetben nem következett be.⁴⁵¹ Ergo a büntetőeljárás ezen kodifikációja is rendeletek szintjén valósult meg, amelyekből az elkövetkező négy évben egész csokorra valót bocsátott ki az Igazságügyi Minisztérium.

Az első ilyen norma az 1867. február 5-i kormányülésen bemutatott, majd a képviselőházban március 9-én, a főrendeknél március 12-én házhatározattá emelt igazságügy-miniszteri előterjesztés volt, melyben először fejeződött ki annak gondolata, hogy a megváltozott közjogi viszonyokhoz a sajtóesküdtszéki eljárást azzal a változtatással kellene igazítani, hogy — ismét hatályba léptetve a sajtótörvényt — az esküdtszékeket nem minden törvényhatóságban, hanem csupán a kerületi táblák és a királyi tábla székhelyén kellene működtetni. Tehát újból el kívánták törölni az előzetes cenzúrát, és reaktualizálni szándékoztak a sajtótörvényt⁴⁵². Evégből a kormány már márciusban és május elején felszólította az érintett törvényhatóságokat az esküdtképesek jegyzékének megállapítására.⁴⁵³

A várvavárt esküdtszéki eljárást szabályozó “nagy rendelet” az április 25-i kormányülésen elhangzottak szerint már április végén elkészült⁴⁵⁴, azonban kihirdetése csak május 17-én történt meg, hatályba pedig június 16-án lépett: ezzel létrejött egy provizórikusnak szánt, ámbátor mégis 1900. január 1-jéig hatályban levő különleges norma, amely egyben az első jogszabályilag kodifikált büntető eljárásjogi “kódexünket” is jelentette (a továbbiakban R1867).⁴⁵⁵ A kormány lényegében célszerűségi és centralizációs szempontokat követett, amikor megismételte benne a bíróságok székhelyeit: valamennyi törvényhatóságban esküdtszéket működtetni személyi oldalról már eleve illuzórikus volt, ráadásul a sajtóvétségek száma nem is emelkedett túl magasra, és a bírói tanács tagjait ekként a kormány nevezhette ki. Mindez teljesen egybehangozott a bírói hatalom gyakorlásáról később megalkotott 1869. évi IV. tc. majdani 3. §-ával, mely szerint az ítéelő bírakat, az igazságügy-miniszter ellenjegyzése mellett, a király nevezte ki. Nem látjuk

⁴⁵¹ Máthé [2. jz.], 64–65. p.

⁴⁵² MOL K27 X57. 3744. február 25. 7. p. és március 9. 5. p.

⁴⁵³ Miniszteri előterjesztés 1867. február 25-ről a sajtóügyben [...], MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 34–36. p., A m. k. bel- és igazságügyminiszternek 1867. március 17-én kelt 490/B.M. és 16/I.M.E. számok alatt kelt rendelete a sajtóviszonyok tárgyában [...]. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 39–41. p., A m. k. igazságügyminiszter 1867. évi május 4-én 174/el. sz. a. kelt rendelete, az esküdtszékek tárgyában [...]. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 83–84. p., valamint Máthé [2. jz.], 66–67. p.

⁴⁵⁴ MOL K27 X 57 3744. április 25. 4. p.

⁴⁵⁵ A m. k. igazságügyminiszteriumnak 1867. május 17-én 307/el. sz. a. kelt rendelete a sajtóvétségek felett ítélandó esküdtszékek felállítására. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 89–115. p., Révész [7. jz.], 38. p., Sarlós 1959 [5. jz.], 59–60. p., Sarlós 1968 [6. jz.], 195–196. p.

megalapozottnak *Sarlós Béla* megfogalmazott kifogásait, melyek szerint ez már eleve a sajtószabadság megrontása lett volna.⁴⁵⁶ Az új rendelet az 1848. évin alapult, szövege is jelentős egyezőséget mutatott, azonban *mutatis mutandis* eltért néhány főbb vonásában: például elhagyta a vádesküldtszéket, megváltoztatta a szavazati arányokat (8-ról 7-re csökkentette a bűnösség megállapításához szükséges vétumokat), mellőzte a kötelező védelmet, de ettől még nem lett reakciós, a kormány önkényének teret engedő eszköz a sajtószabadság felett.

Intézkedtek továbbá az 1867. március 17-i felhívó rendelet hatályba lépése előtt, a neoabszolutizmus idején sajtóvétség miatt hozott ítéletek és végrehajtásuk hatályon kívül helyezéséről, illetve felfüggesztéséről, az elítéltek javainak visszaadásáról, s az emigráltak hazatéréséről. Az amnesztia később kiterjedt azokra is, "kik az alkotmány helyreállítása óta sem szüntek meg az ország törvényei ellen törekedni, [ha] a koronás király iránti hűségre és az ország törvényei iránti engedelmességre ünnepélyes ígéretet" tettek.⁴⁵⁷

Az 1848. évi rendeletet inkább finomító, mint annak erényeit elvető 1867. évi rendelet azonban nem bizonyult elegendőnek. Miután az 1848. évi alapján csupán egyetlen eljárást tartottak — miként már utaltunk rá, Pozsonyban —, ezért annak akhilleszi sarkai sem világlottak elő, azonban a kiegyezés utáni évek a jogalkotót kiegészítésre késztetve hamar megmutatták az *in praxi* előbújó hiányokat — ez indította el a normaalkotás hosszú folyamatát, amelyben az igazságügy-miniszterek rendezték, árnyalták az egyes életre hívott intézményeket, ezzel is hozzájárulva a jogbiztonsághoz. Hibának kell tekintenünk, ha valaki csupán egyetlen rendelet alapján vizsgálja a sajtóvétségi bíráskodást a dualizmus alatt: a kiegészítő jogszabályok is legalább ilyen fontosak, s már önmagukban is garanciális normaelemeket hordoztak. Ekként jelent meg még 1867 júliusában az első pótrendelet, mely 19 pontban konkretizálta, pontosította a május 17-i jogszabályt, valamint a 480/1868. számú IM rendelet az előző kettő kiigazítása végett.⁴⁵⁸ Ezen rendeleti jogalkotási megoldás kellően rugalmasnak bizonyult az anomáliák kiküszöbölésére.

A további két évben majd húsz (!) olyan rendeletet találtunk, amely a tárgyalt szabályozás körébe esik; ezek közül ehelyt csak a lényegesebb ügköröket emeljük ki, az eljárás ismertetésénél a megfelelő dogmatikai részben azonban valamennyi tartalmát bemutatjuk.

Különösen sok probléma merülhetett fel az eljárás első részében nyomozati feladatokat teljesítő vizsgálóbírók, illetve a vizsgálat eredményét értékelő közvádlók jogainak gyakorlása körül. Mivel a törvényhatóságok az együttműködést teljesíteni vonakodtak, számos rendelet a nevezett eljárási alanyokat erősítette pozíciójukban, felhívván a municípalitásokat a kötelezettségeik gyors teljesítésére. Részletezendőnek mutatkozott a magánvádló és a közvádló

⁴⁵⁶ *Sarlós* 1968 [6. jz.], 195. p.

⁴⁵⁷ Királyi rendelet 1867. április 11-ről a sajtóvétségek megkegyelmezése tárgyában. MTRT 1867. Pest, 1868. 91. p. és Legfelsőbb elhatározás 1867. június 9-ről [...]. MTRT 1867. Pest, 1868. 161. p.

⁴⁵⁸ A magyar kir. igazságügyminiszternek 1867. július 25-én 307. számhoz kelt pótrendelele [...]. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 242–248. p., Uő 1868. évi május 15-én 480. sz. a. kelt rendelete [...]. MRT 1868. III. kiadás. Pest, 1884. 184–185. p.

eljárásjogi helyzetének pontos identifikálása, s a hatásköri ütközések elkerülése végett egymáshoz viszonyított szerepük tisztázása. Sok szó esett a kiegészítésekben a büntetés végrehajtásának intézményi szabályozásáról is: az 1867. évi rendelet erre csupán egyetlen rövid megjegyzést tartalmazott (R1867, 101. §), a többi, igen lényeges klauzulát 1868 folyamán alkották meg leginkább. Különösen indokolta a jogalkotást az elítéltekkel szemben mutatkozó fokozott liberalizmus kontrollja, amely néhol már-már veszélyeztetni látszott a szankció célját. Magát az esküdszéki eljárást a későbbi korrekciók érintetlenül hagyták, csupán a bírói tanács joghelyzetének részletezése látszott szükségesnek.⁴⁵⁹

A polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. tc. a kerületi táblákat azonban hamarosan megszüntette, helyettük a sajtóvétségek elbírálására létrehozták a *vegyes bíróságokat*, amelyek emellett szőlődézsma-megváltás miatti fellebbviteli ügyeket (1868: XXIX. tc.) és a pénzügyi törvények és rendeletek végrehajtása körüli mulasztásokat bírálták el. E provizórikus intézményeket Nagyszombaton, Eperjesen, Kőszegen és Debrecenben állították fel, s 1871. december 31-vel szüntették meg.⁴⁶⁰ 1872-től külön rendelet határozta meg azon törvényszékeket, melyek kebelében esküdszék is működött.

Mivel az 1867. évi rendelet hatálya Erdélyre nem terjedt ki⁴⁶¹, ezért ott csak az 1871. május 14-én kiadott két rendelet teremtette meg a számonkérhető sajtószabadságot; az első a Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályait tárgyzó 1868. évi XLIII. tc. 12. §-ának felhatalmazása alapján fogalmazott, s az esküdszékek erdélyi bevezetéséről szóló, a másik az erdélyi sajtóesküdszékek működését szabályozó, az 1867. évi Magyarországra alkotott norma szövegét követő rendelet, amely számos, az addig eltelt években hozott kiegészítés anyagát is inkorporálta (a továbbiakban R1871), s a sajtóesküdszék székhelyül Marosvásárhelyet jelölte meg.⁴⁶²

Az első sajtóesküdszéki eljárást a dualizmus korában 1867 decemberében tartották Pesten, Nyeviczkey József országbírói ítélmester elnökletével; a magánvádló a már általunk is többször hivatkozott Résző Ensel Sándor ügyvéd volt, aki Seregi Józsa szintén ügyvédet támadta rágalmozás elkövetése miatt — s egyébként a pert szeretett esküdszéke előtt 9:3 szavazati arányban elvesztette.⁴⁶³

⁴⁵⁹ A vizsgálóbírák negatív fogadtatásáról és a büntetés végrehajtásáról példákkal ír: Révész [7. jz.], 43–46., 47–50. p.

⁴⁶⁰ Igazságügyministeri rendelet az ideiglenesen felállítandó "királyi vegyes bíróságok" tárgyában. Kihirdetve: 1869. május 13-án. MRT 1869. II. kiadás. Pest, 1872. 475–477. p. és A m. k. igazságügyministernek 1871. decz. 12-én 10222 sz. a. kelt utasítása a szervezendő kir. bíróságok életbeléptével feloszlátandó első folyamodású bíróságok iratainak [...] tárgyában. MRT 1871. Pest, 1872. 349–357. p.; A vegyes bíróságokról ír Máthé [2. jz.], 69–82. p.

⁴⁶¹ MOL K27 X57. 3744. május 28. 12. p.

⁴⁶² A m. k. igazságügyministernek 1871. május 14-én 1498. eln. sz. a. kelt rendelete [...] az esküdszéki eljárásnak Erdélybe való behozatala iránt. MRT 1871. Pest, 1872. 183–186. p. és A m. kir. igazságügyministernek 1871. május 14-én 1498. eln. sz. a. kelt rendelete a marosvásárhelyi sajtóbíróság előtt követendő eljárás iránt. MRT. 1871. Pest, 1872. 186–214. p.

⁴⁶³ Az első esküdszéki tárgyalás Magyarországon. JK. II. évf. 1867. december 4. Tárcza c. rovat.

VII. FEJEZET

A sajtóesküdtszéki eljárás (1867–1896)

Miként az előző fejezet fejtegetéseiben rámutattunk, a magyar sajtóesküdtszéki rendszer és eljárás szabályozás rendkívül kaleidoszkópikus: az 1867-től 1871-ig keletkezett rendeletek és a kortárs szakirodalom alapján ezúton kíséreljük meg a büntető eljárás kodifikált és rendszeresen alkalmazott szervezeti és dogmatikai rendjének bemutatását, kitérve az egyes eljárási alapelvek (alapvető rendelkezések), alanyok és intézmények jogi helyzetére s alkalmazott szabályozási megoldására egészen a büntetés végrehajtásáig.⁴⁶⁴

1. § A szervezeti és eljárási alapelvek nyomában

Sem az 1848. évi, sem az 1867-ben, illetve 1871-ben megalkotott átfogó esküdtszéki rendelet nem tartalmazott szerkezetileg kodifikált, *expressis verbis* eljárási elveket megfogalmazó részeket, miként az 1896. évi XXXIII. tc., a bűnvádi perrendtartás sem; ezen generális klauzulákat az egyes intézmények szabályozásánál illesztették a jogszabályok szövegébe. *Both Ödön* a Deák-féle rendeletben feltárta és bizonyította az alapelvek elhelyezkedését⁴⁶⁵ — hasonló maximákat keresünk mi is az 1867 után kiadott, vonatkozó normákban; a szervezeti elvek pedig az eljárásitól különböző jogforrásokban jelennek meg (ma is), melyeket szintén jelezni fogunk.

Igazságszolgáltatás kizárólag esküdtbíróságok útján. A szervezeti alapelvek genezisüket azon tételből nyerik, hogy a büntetőeljárásban egyedül az erre jogszabályilag kijelölt bírói szervek járhatnak el: jelen esetben a sajtótörvény 17. §-a rendelkezett arról, hogy sajtóvétség felett esküdtszék ítél (azonban a közigazgatásnak az igazságszolgáltatástól való elválasztásáról ténylegesen csak az 1869. évi IV. tc. 1. §-a határozott). Az 1867. évi esküdtszéki rendelet mindezt azzal egészítette ki, hogy “[...] szükséges olyan bíróság, mely a törvényt a vádbeli esetre alkalmazva, a vétkesnek talált vádlottra ítéletkép[p]en kimondja a törvény szabta büntetést, s mely egyszersmind az egész eljárást vezeti” (R1867, 2. §). Mindebből következik, hogy a sajtó útján történő gondolatterjesztéssel megvalósuló jogsérelmeket kizárólag a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező speciális sajtótörvényszékeknel (1869. június 1-jétől 1871. december 31-ig vegyes bíróságoknál) lehetett orvosolni. Megszűnt ezáltal az 1848. évi rendelet azon elve, mely szerint minden törvényhatóság szolgáltatathatott sajtóvétségekben igazságot a kebelében

⁴⁶⁴ Az esküdtszéki eljárás hatályos amerika változata érdekes összevetésre nyújthat lehetőséget. Erről lásd: *Badó* [418. jz.], 165–197. p.

⁴⁶⁵ *Both* [3. jz.], 28–33. p.; egyebekben az alapelvek dogmatikai jelentőségéről ír *Cséka Ervin – Vida Mihály*: A büntető eljárásjog vázlata I. Szeged, 1999. 29–40. p.

működő esküdszék által (R1848, 1. §). Korszakunkban — miként már említettük — ezen különleges bíróságok felállításáról rendeletek intézkedtek.⁴⁶⁶

A törvény előtti egyenlőség elvét kifejezetten nem tartalmazta egyetlen rendelet sem, hiszen azt az 1848. évi törvényekben — s általuk a történeti alkotmányban — már eleve megtestesülni látták; a feltétlenül tisztelt francia *Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozatában* 1. pontként pedig szintén szerepelt.⁴⁶⁷ Ugyanakkor a rendeletek nem tartalmaznak nemzetiségre és vallásra tekintettel különbséget az eljárás terheltje tekintetében, azonban kétségtelen, hogy 1848-ban a védőválasztás szabadságával és kötelező jellegével valóban jobban biztosították ezen princípium érvényre jutását (R1848, 32. §). *In praxi* kérdésként vetődhet fel a nemzetiségek szabad anyanyelvhasználata, mivel az jelentékenyen befolyásolhatta a magyarul nem értők számára a rendeltetésszerű joggyakorlást, azonban az 1867. évi rendelet utalt a tolmács használatára (R1867, 40. §), továbbá az egyenlő esélyeket biztosító szabadon való védekezésre (R1867, 42. §). Végül hozzá kell tennünk, hogy tulajdonképpen a később részletezendő eljárási alapelvek töltik meg igazi tartalommal a törvény előtti egyenlőség eszméjének azon formáját, amelyet 1867-ben ezalatt értettek.

A társas és a laikus bíráskodás elvei: e két, egymással organikus nexusban álló elv megvalósulása a sajtóesküdszéki eljárás fogalmának *sine qua non*-ját jelenti, hiszen az esküdszék önmagában hordozza mind a bírótársak, mind a laikus elemek létét az eljárásban — miként látni fogjuk, az esküdteket a népből kilépő és oda visszatérő bírácoknak tekintették.⁴⁶⁸ A tanács tagjai egyebekben hivatásos bírák (egy elnök, két tanácskozó bíró) és egy szavazat nélküli jegyző lehettek (R1867, 2–3. §).

A bírósági szervezeti és személyi függetlenség kérdése a bíráskodás történetének örök vitatémája, Írisz-almája: a rendi jogszolgáltatással szembeni legfőbb kritika — a nyílt, rendi jogegyenlőtlenség mellett — éppen a bírák dependenciája volt: a municípálisok választotta (szolga)bírák az őket választó egyénektől, a kinevezettek a királytól és a végrehajtó hatalomtól függtek. Az esküdszékek éppen ezen anomália látszólagos kiiktatása miatt váltak fetisizálttá az 1800-as években szerte Európában: misztikusan ragaszkodtak az angliai megoldás „hibátlanságához”, azt gondolva, hogy a nép bölcsessége és igazságszeretete a saját kebeléből választott laikus bírákon keresztül arkangyali csálhatatlansággal és részrehajlás nélkül vezet a teljes jogbiztonsághoz. Minden esetre az esküdtek később ismertetendő megválasztási módja és az itt nem részletezendő egyéb jogszabályokban (törvénycikkekben) deklarált bírói elmozdíthatatlanság (1869: IV. tc.), előmenetel, felelősségi rend (1871: VIII. tc), valamint

⁴⁶⁶ Ministeri előterjesztés 1867. febr. 25-ről, a sajtóügyben [...]. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 34–36. p.; A m. k. bel- és igazságügyi ministerek 167. márczius 17-kén 490./BM és 16/IME számok alatt kelt rendelete a sajtóviszonyok tárgyában. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 39–41. p.; A m. k. igazságügyminiszernek 1867. évi május 4-én 174/eln sz. a. kelt rendelete, az esküdszékek tárgyában [...]. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 83–84. p.

⁴⁶⁷ A Deklaráció szövegét lásd *Kajtár István: Egyetemes állam- és jogtörténet* II. Budapest–Pécs, 1998. 44–45. p.

⁴⁶⁸ *Rész* [9. jz.], 33–34. p., valamint A magyar kir. igazságügyminiszernek 1867. júl. 25-én 307. számhoz kelt pótrendelete. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 242. p.

javadalmazás és nyugellátás (1869: IV. tc. és 1871: IX. tc.) szabályozása nyújtott a szervezeti és személyi függetlenség megvalósulásához kellő garanciákat.⁴⁶⁹

Az eljárási alapelvek az *ártatlanság véelmében* gyökereznek. Érdekesség, hogy a rendeletek egyike sem hangsúlyozta ezen tézist, noha számos rendelkezésben éreztették ennek létezését: a terhelt szabadon védekezhetett (R1867, 42. §), “az ítélet kihirdetéséiglen a vádlott is eltávozhatik” (R1867, 64. §), a tények és a bűnösség megállapításához többségi szavazat volt szükséges (R1867, 69. §), amennyiben az eljárás megismétlésének lett volna helye, a bírói tanács új esküdtszék elé utalhatta az ügyet (R1867, 71. §), a “felmentett vádlott ellen a büntetőeljárás nem újjíthatatik, kivéven, ha az általa elkövetett vétséget az elidősülési időszak folyása előtt törvény előtt önként megvallaná” (R1867, 103. §), a jogalkotó engedélyezte a perújítást, de csupán a terhelt javára (R1867, 104. §). Mindezen szakaszok a jogérzetben fennálló ártatlanság véelmét sugallhatják számunkra, amely az 1789. évi francia *Deklaráció* 9. pontjában is szerepelt.

A *hivatalból történő eljárás*, azaz az *officialitás elve* már a sajtótörvényből is következik: annak 18. és 19. §-a meghatározta azon sajtódeliktumokat, amelyeknél “a közvádló hivatalos kíváratára történik a vizsgálat és a közkereset alá vétel” — eszerint:

- a vallás és közerkölcsiség elleni sértés (1848: XVIII. tc. 5. §);
- a magyar állam rendje, a birodalmi kapcsolatok és az örökösödési rend elleni izgatás (6–7. §);
- az alkotmány erőszakos megváltoztatására irányuló izgatás és e bűnök elkövetésére való buzdítás (6. §);
- az uralkodóház tagjának megsértése (8. §);
- a közbéke és rend erőszakos megzavarására irányuló lázítás (9. §);
- törvényes hatóság vagy testület rágalmazása (10. §);
- köztisztviselők hivatalos tetteire vonatkozó rágalmazás, ha a sértett a közvádlóhoz fordul (11. §);
- az említett sajtóvétségek elkövetésére való előkészület és felbujtás (3–4. §)

tartozott a közvád hatálya alá. Egyéb esetekben — s ez csupán a magánszemély sérelmére elkövetett rágalmazást, becsületsértést jelentette (12. §) — az eljárás az illető panaszára (magánváddal) volt megindítható.⁴⁷⁰ Az *officialitás* megnyilvánulása azon rendelkezés is, hogy a nyomozó hatóságok, a közvádló, a bírói tanács tagjai és maguk az esküdtek is intézkedhettek bizonyítás hivatalból történő felvételéről és kiegészítéséről (pl. R1867, 52. §, 53. §, 56. §), valamint a bűnvizsgálóra vonatkozó jogszabályi hely (R1867, 16–17. §).

⁴⁶⁹ Lásd *A bírói hatalom gyakorlásáról* szóló 1869. évi IV. tc. 15–16. §-át, valamint *A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről* szóló 1871. évi VIII. tc-t és *A bírák és bírósági hivatalnokok áthelyezéséről és nyugdíjazásáról* szóló 1871. évi IX. tc-t; továbbá ezeket elemzi Máthé [2. jz.], 53–62. p. A felelősségi kérdéseket nemzetközi kitekintéssel bemutatja Székely Miksa: *A bírák és a bírósági hivatalnokok felelősségéről* szóló törvényjavaslat. MJÉ XLIII. Budapest, 1889. (Felolvasatott: 1889. január 9-én.) 5–37. p.

⁴⁷⁰ A csoportosítást az igazságügyminiszter által a debreceni vegyes bíróság elnökéhez eljuttatott hivatalos táblázatok alapján végeztük: HBML IV. B. 1121/ 2. 51. tétel.

A szóbeliség és a nyilvánosság elvét az 1867. évi esküdszéki rendelet 39. és 54. § mondta ki, amely pragmatikusan csak az esküdszéki tárgyaláson érvényesült; a nyomozati szakban, illetve a Hétszemélyes Tábla, később a Kúria Semmítőszéke előtt az iratokból való döntés bekövetkezése szükségszerűen törte át a szóbeliség maximáját, a nyilvánosság azonban elvben a Kúria előtt is biztosított volt. A hallgatóság a csendet meg nem zavarhatta, a rendre az elnök felügyelt (R1867, 43. §).

Az előzőekből következik, hogy *közvetlenség elve* is leginkább az esküdszék előtti eljárásnak lehetett jellemzője, mivel az esküdt saját, a tárgyalás alkalmával szerzett meggyőződése és a feltett kérdések alapján hozott döntést — valójában nem mindig igazodva a jogszabályokhoz. Evégből, “szükséges lévén, hogy az esküdtek az ülés alatt folytonosan szemmel tarthassák a vádlottat, hogy ne csak nyilatkozatait hallják, hanem azt is lássák, milyen hatással vannak rá a felhozott bizonyítékok”, ők a hallgatóságtól elkülönítetten, a terhelten szemben foglaltak helyet (R1867, 41. §). A rendelet tiltotta a “holt irományok” útján történő bizonyítást, miként “az úgynevezett információknak az esküdtek közötti kiosztogatását” is (olyannyira, hogy a nyomozati eljárásban keletkezett iratoknak az esküdtek részére történő, senki által nem kifogásolt átadása semmisségi panasz benyújtására adott okot egy ízben Debrecenben 1870-ben⁴⁷¹). Értelemszerűen a jogorvoslati szakban a közvetlenség elve már nem érvényesülhetett annak klasszikus módján.

Az *anyanyelv használatot* utalás szintjén engedélyezte a jogalkotó, mivel rendelkezett a szükség szerinti tolmács biztosításának kötelezettségéről, mely az elnököt terhelte (R1867, 40. §). Egyébként az eljárás nyelve a magyar volt.

Míg 1848/49-ben a kötelező *védelem elve* érvényesült (R1848, 32. §), addig 1867 után a terhelt már “csak” védőt választhatott, aki nemügyvéd is lehetett (R1867, 25. §). Védőjével a tárgyalás alatt szabadon értekezhetett, kivéve, ha bírák, az esküdtek, netalán a vádló hozzá kérdést intéztek. Ismerte az eljárási rendelet a kérdés feltevése elleni kifogás intézményét, amellyel a terhelt és a védelem akkor élhetett, ha a vádlotthoz jogszerűtlen kérdést intéztek (R1867, 45. §). A védelem elve a nyomozati szakra rendszertani interpretációból következően szerintünk nem vonatkozott, mivel a 25. §-t megelőzik a nyomozatra és a vádemelésre vonatkozó rendelkezések. Szankcióként a védelmet csak makacssági ítélet hozatalakor lehetett mellőzni (R1867, 80–81. §), azonban a terhelt rokonai és barátai bizonyíthatták, hogy őt a meg nem jelenésben vétkesség nem terhelte.

Az, hogy az *eljárási feladatok megoszlottak* a tárgyaláson a vád, a terhelt és védője, illetve a bírák s az esküdtek között, külön bizonyításra nem szorul: a feleket arányaiban egyenlő

⁴⁷¹ HBML IV. B. 1121/ I. 1870: 245., 264. tételek, melyek a *Stein Ferenc* káplár contra *Kiss György* ügyét tartalmazzák. Ebben *Füzeséry Géza* ügyvéd a R1867, 54. §-ának megsértésére hivatkozva kérelmezett semmisségi eljárást a 91. § b) pontja alapján, melyet a Semmítőszék elutasított.

súlyú jogosultságok és kötelezettségek terhelték, melyeket a fejezet további részeiben mutatunk be.

A bizonyítékok szabad mérlegelése az esküdszékeknél a szokottnál is nagyobb hangsúlyt nyert: a közvetlenség elvéből kiindulva az esküdtek kizárólag az előttük előadott bizonyítást, az elébük a tárgyaláson tárt bizonyítékokat vehették figyelembe lelkiismeretük és belső meggyőződésük szerint. Továbbá “a törvény [...] nem adott eléjükbe szabályokat, melyek szerint a bizonyítékok teljessége, a próbák igazságos volta mérhető; nem utasítja, hogy mindent igaznak ismerjenek már el [...]” (R1867, 63. §). Csupán azt követelte meg a rendelet, hogy figyelmesen hallgassák a tárgyalást, s a döntést ítélőtehetségükre bízva, részrehajlástól mentesen és férfiakhoz illő bátorsággal mondják ki az elébük terjesztett kérdésekre vonatkozóan. *Ergo*: a jogalkotó — szemben a feudális eskük jelentőségével — nem határozott meg előre az egyes bizonyítékok viszonyában bizonyító erőt és hierarchát, s nem nevezte meg taxatívén az alkalmazható bizonyítási eszközöket sem. Ugyanakkor nem kötötte az esküdteket valójában jogszabályi rendelkezésekhez sem: miként az ítélethozatalnál majdan bemutatjuk, az esküdt a bizonyítékok mérlegelésénél, belső igazságérzetének kialakításánál még a hatályos törvényekhez sem volt köteles mindenben hűen igazodni — menekülvén a feudális eljárás retrográd konzervativizmusától, a liberális értékelés teljes szabadsága hatotta át a *juryt*, mely tény valójában a legfőbb problematikáját is jelentette a vizsgált intézménynek.⁴⁷²

A jogorvoslati jogosultság — az angolszász és a rajnai eljárásnak megfelelően⁴⁷³ — csupán felemásan érvényesült az esküdszéki határozattal szemben: kizárólag jogkérdésben lehetett semmisségi panasszal fordulni a Hétszemélyes Táblához, 1869 után a Semmítőszékhez; ténykérdésben rendes jogorvoslatot nem lehetett igénybe venni, maximum perújításnak volt helye (R1867, 86-98. §). Különleges intézménye az eljárásnak azon szabály, mely szerint, ha valamennyi bíró egyetértett a bűnösséget megállapító ítélet tévességének kérdésében, felsőbb fórum nélkül is új esküdszék előtti eljárásra utasíthatták az ügyet (R1867, 71. §, R1871, 84. §). Minden nemű perorvoslat sikertelensége esetére a rendelet tartogatta még a királyi kegyelem lehetőségét is (R1867, 99. §). (Az angolszász rendszerű büntetőeljárás abból a fikcióból indult ki, hogy tizenkét bölcs és becsületes polgár a tények tekintetében nem tévedhet.)

Az esküdszék teljes szabadságának elve. Az esküdszék — miként említettük — nem volt kötve semmilyen “holt szabályhoz”, *in praxi* elvben a törvényekhez sem anyagi jogi tekintetben (R1867, 63. §). Mivel ténykérdésben rendes jogorvoslat nem állt rendelkezésre, s mert a felmentő ítélet ellen semmisségi eljárás sem volt kezdeményezhető, mint az esküdtbíráskodás *genus proximuma*, ezen elv valóban érvényesült is⁴⁷⁴ — de szakmailag nem mindig szerencsésen.

⁴⁷² Azt, hogy mi alapján mérlegel és ítél az esküdszék, jogesettel illusztrálja *Gelléri*: Válasz. Esküdszéki eljárásunk tárgyában. JK XLIV. évf. 1869. november 2. 303–304. p.

⁴⁷³ *Résd* [9. jz.], 126–130. p.

⁴⁷⁴ *Kacziány* [Nándor]: Gyakorlati észrevételek esküdszékeink körül. VI. rész. JK. III. évf. 1868. augusztus 30. 273. p.

Az anyagi jogi legalitás (*nullum crimen/nulla poena sine lege — scripta, stricta, certa*) elve elsődlegesen a kortárs szakirodalmakban fogalmazódott meg: “[...] csak a valódi bűntény annak igazi elkövetőjén fenyíttessék [...] A jogbiztonság csak szabatos törvényeken alapulhat”; ugyanakkor utalt minderre a francia *Deklaráció* 8. tétele is. Fontos megjegyezni, hogy a büntető anyagi és eljárásjogi elvek akkoriban nem váltak feltétlenül ketté: a szerzők a ma az elsőhöz tartozó maximákat az utóbbiaknak is feltétlen követelményeivé tették.⁴⁷⁵

Láthatjuk, hogy az alapelvek (alapvető rendelkezések) a dogmatika szintjén még nem különültek el teljesen az egyéb eljárási klauzuláktól a korai dualizmus tudósainak jogi gondolkodásában, azonban a jogérzet és némi tudatosság szintjén a mai alapvető maximákat már ők is felismerték és alkalmazták⁴⁷⁶, ezért rendszertanilag igenis beszélhetünk róluk. Az elemzésünkben példaként érintett egyes eljárásjogi intézmények részletes bemutatására a rájuk vonatkozó didaktikai helyeken fogunk kitérni.

2. § Hatáskör és illetékesség

A sajtótörvényszékek felállításáról rendelkező, már többször hivatkozott rendeletek esküdszékeket 1867 után nem minden törvényhatóságnál, hanem csupán az akkor még létező kerületi táblák székhelyein és a királyi tábla székhelyén szerveztek, azaz Debrecenben, Eperjesen, Nagyszombatban, Kőszegen és Pesten az említett bíróságok tagjaiból alakított bizottságok kiküldésével.⁴⁷⁷ 1869. június 1-jétől 1871. december 31-ig sajtóbíráskodás Pesten és a vegyes bíróságok kebelében, azaz továbbra is Debrecenben, Eperjesen, Kőszegen és Nagyszombatban folyt (1870: XV. tc. 1. §).⁴⁷⁸ Kizárólag az említett fórumok rendelkeztek hatáskörrel a sajtótörvény megsértése esetén a büntetőeljárásra. Mindez involválta az alapelveknél már részletezett sajtóvétségeket (1848: XVIII. tc. 3–6. §), valamint a sajtórendészeti szabályok megsértését — ez utóbbi a betiltott sajtótermékek, a biztosíték és bejelentési kötelezettség teljesítése nélkül kiadott időszakos lapok terjesztését, a tiltott nyomdászati tevékenységet és a jelzés nélkül terjesztett nyomdai termék előállítójára vonatkozó szankciókat jelentette (1848: XVIII. tc. 26., 30–31., 36–38., 41. §). Erdély területére az 1867. évi rendelet hatálya nem terjedt

⁴⁷⁵ Kacziány [474. jz.], II. rész. JK. III. évf. 1868. február 9. 41–42. p.

⁴⁷⁶ A polgári büntetőeljárás alapelveként említett szabályokat csak később kodifikálták egységes alapelv-rendszerré. A polgári büntetőeljárás később egybegyűjtött eljárási elveit — az általunk említettektől kissé eltérően — szintén megnevezi: Révész [7. jz.], 40. p., és Pfendeszk [440. jz.], 170. p.

⁴⁷⁷ Ministeri előterjesztés 1867. febr. 25-ről, a sajtóügyben. MRT 1867, II. kiadás. Pest, 1871. 34–36. p., A m. k. igazságügyminisiternek 1867. évi május 4-én 174/el. sz. a. kelt rendelete, az esküdszékek tárgyában. MRT 1867. II. kiadás, Pest 1871. 83–84. p., R1867 2. §.

⁴⁷⁸ Igazságügyministeri rendelet az ideiglenesen felállítandó “királyi vegyes bíróságok” tárgyában. Kihirdetve: 1869. május 13-án. MRT 1869. II. kiadás. Pest, 1872. 475–477. p. és A m. k. igazságügyminisiternek 1871. decz. 12-én 10222 sz. a. kelt utasítása a szervezendő kir. bíróságok életbeléptével feloszlátandó első folyamodású bíróságok iratainak [...] tárgyában. MRT 1871. Pest, 1872. 349–357. p.; A vegyes bíróságokról ír Máihé [2. jz.], 69–82. p.

ki, ott csak 1871-ben valósult meg a sajtószabadság, az esküdszék Marosvásárhelyt működött, Horvát-Szlavóniában pedig külön sajtótörvény hatályosult.⁴⁷⁹

1872-től az elsőfolyamodású bíróságok szervezését követően (1871. évi XXXI. tc.) törvényi felhatalmazásra kiadott miniszteri rendelet útján a pesti, a szombathelyi, a pozsonyi, az aradi, a debreceni, a kassai, a kolozsvári, a nagyszebeni és a marosvásárhelyi királyi törvényszék nyert hatáskört a sajtóvétségek felett.⁴⁸⁰ 1885-ben a nagyszebeni törvényszék ezirányú hatáskörét megszüntették, 1892-ben pedig az egész sajtóbírószági rendszert átszervezték: 1893. január 1-jétől kezdődően az 1890. évi XXV. tc. által létrehozott tizenegy királyi ítélőtábla székhelyén székelő királyi törvényszékek, a fővárosban pedig a budapesti királyi törvényszék büntető osztálya nyert hatáskört a területükre kiterjedő illetékességgel. A fiumei sajtóbírószág kivételes hatásköre Fiume szabad királyi városra és annak kerületére, a fehértemplomi törvényszéké a károlyfalvi és a kubini járásbírószágokra, a karánsebesi és pancsovai törvényszékeké pedig saját területükre terjedt ki. Az aradi törvényszék előtt folyamatban volt ügyek az ismét felállított nagyszebeni, a szombathelyi ügyek pedig a győri törvényszék elé kerültek. A temesvári sajtóbírószág illetékességébe — a temesvári törvényszék területe mellett — a dettai, az oravicabányai, a szászabányai és a verseci járásbírószágok tartoztak.⁴⁸¹

Másodfokon a *Hétszemélyes Tábla*, 1869. június 1-jétől a *Semmítőszék* járt el, melyet az 1881. évi LIX. tc. a királyi táblával egyesített (101–103. §). A főfelügyeleti jogot az igazságügy-miniszter gyakorolta (R1867, 86. §).

Tárgyi hatályt tekintve az esküdszékeknél a sajtótörvény rendelkezéseit kellett alapul venni: azon deliktumokat, melyek a sajtóvétségi eljárásban bíraltattak el, a törvénycikk 3–16. §-ai határozták meg azzal, hogy sajtó útján történő elkövetésnek számított “minden olyan közlés, melly vagy szavakban, vagy ábrázolatokban, nyomda, könyomda s metszés által eszközöltetik, és a mellyek közzététele, a példányok akár ingyen kiosztásával, akár eladásával, már megkezdődött” (1848: XVIII. tc. 2. §).

Az eljáró bíróságok illetékessége tekintetében nem érvényesült szokatlan szabály: többségében az egykori kerületi táblák illetékességi területét véve figyelembe alakult a beosztás megyénként a területükön fekvő szabad királyi városokkal és bányavárosokkal együtt, kiszakítva belőlük a pesti esküdszék territóriumát, benne a jász-kun kerületekkel (R1867, 4. §). Az 1871:

⁴⁷⁹ *Révész* [7. jz.], 51–53. p., valamint felhatalmazásként az autonóm szabályozásra: a horvát-magyar kiegyezésről szóló 1868. évi XXX. tc. 47–48. §.

⁴⁸⁰ Lásd az Első folyamodású bíróságok szervezéséről szóló 1871. évi XXXI. tc. 1–3., felhatalmazó §-át, valamint a királyi minisztérium 1871. július 10-én kelt rendletének — “az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbírószágok székhelyeinek megállapítása iránt” — 5. §-át. MRT 1871. Pest, 1872. 233–234. p. és A m. kir. bel- és igazságügyminiszter 1872. évi április hó 22-én kelt rendletét az Erdélyben fenntartott [...] 1871. évi május hó 14-én 1498. sz. a kibocsátott rendelet 2. §-nak módosítása iránt. MRT 1872. Hivatalos kiadás. Pest, 1872. 183. p.

⁴⁸¹ A m. kir. igazságügyminiszternek 31.482/1885. számú rendelete, a nagyszebeni kir. törvényszék esküdszéki sajtóhatósági körének megszüntetése tárgyában. MRT 1885. Budapest, 1886. 779. p., A m. kir. igazságügyminiszternek 16.352/1892. szám alatt [...] intézett körrendelete, a sajtóperekben hatósági körrel felruházott törvényszékeknek újabb szervezése és [...] beosztása tárgyában. MRT 1892. Budapest, 1892. 1192–1194. p. 1886-ban a következő tizenhárom városban működött sajtóesküdszék: Arad, Budapest, Debrecen, Fiume, Fehértemplom, Karánsebes, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Pancsova, Pécs, Pozsony és Szombathely. Részletesen lásd: *Lázár Elek – Reiner Ignác* [39. jz.], 25. p.

XXXI. tc. hatályba lépése után az illetékességi területeket a már hivatkozott rendelet állapította meg. Az eljárás megindítására vonatkozó szabályok azonban már részletesebbek voltak.

A *generális illetékességről* az 1867. évi esküdszéki rendelet 5. §-a tett említést azzal, hogy “Mindazon sajtóvétségben, mely a 4-ik §-ban felsorolt törvényhatóságokban megjelent nyomtatványok, s az ugyanazokban lakó egyének által követtetik el, azon esküdszékek fognak ítélni, s azon táblai bíróságok fogják az esküdszéki eljárását vezetni s a törvényt alkalmazni, melyek a 4-ik §-ban mint illetékesek kijelöltettek”. Különleges illetékességgként azon esetekre, ha sem a szerző, sem a kiadó, sem pedig a nyomdatulajdonos megnevezve nem lett, illetve, ha a terhelt külföldön lakott, vagy tartózkodott, valamint ha belföldi rendes lakóhelye nem is volt, s tartózkodási helye sem tudatott, a pesti esküdszék s a királyi tábla nyert az eljárásra jogosultságot.

Vagylagos illetékességet a sajtótörvény 23. §-a teremtett azzal, hogy a terhelt lakóhelye és a nyomtatvány megjelenési helyének különbözősége esetén bármelyik érintett bíróság előtt megindítható volt az eljárás.

Illetékességi kifogást a vádlott a megjelenésére kitűzött határidő első felében az idéző bíróság előtt tehetett, később erre nem adódott lehetősége. Az illetékesség jogosságától függetlenül azon vizsgáló bíró, kinél a bejelentés történt, vizsgálatát teljesíteni volt köteles — lényegében a vizsgáló bírák az egész országra nézve rendelkeztek illetékességgel. Illetékességi vita esetében az eljáró bíróságot a Hétszemélyes Tábla jelölhette ki. Az evégből szerkesztett felfolyamodást 3 nap alatt kellett felterjeszteni a Kúriához, az elintézéséig pedig az eljárás felfüggesztetett. Szintén a törvényalkalmazó (királyi táblai) bíróság döntött az *exceptio* esetén, ha az *actoratus* kifogással a fokozatos felelősség elve (1848: XVIII. tc. 13., 33. §) szerint megjelölt, a szerzőtől különböző személyek éltek. A kifogások feletti határozásra az elnök volt jogosult.⁴⁸²

3. § Az eljárás alanyai. A vizsgálat és a vád

A sajtóvétségi eljárás főbb alanyain a terheltet, a védőt, a vizsgáló bírót, a vádlót, a bírói tanácsot és az esküdszéket, valamint az egyéb személyeket érthetjük; közülük az esküdszékekkel külön foglalkozunk, a többi résztvevő eljárásjogi helyzetéről, valamint feladatköréről ebben az alfejezetben szólnunk.

A *terhelt*. Az eljárás legfőbb szereplőjének a rendeletek a későbbi büntető perrendtartásban foglaltakhoz hasonlatos jogokat biztosítottak. A jogszabályok szelleméből

⁴⁸² A magyar kir. igazságügyminiszernek 1867. július 25-én 307. számhoz kelt pótrendelete. 1. és 2. pont. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 242–245. p.

következően megillette az ártatlanság véelme, védőt választhatott (R1867, 25. §), saját védelmére szakértők és tanúk meghallgatását kezdeményezhette (R1867, 23. §), kérhette a tárgyalás indokolt elhalasztását (R1867, 26. §), a hatóságok előtt csak idézésre volt köteles megjelenni, az ehhez szolgáló vádlevelet a határnap előtt legalább 14 nappal kellett részére kézbesíteni (a lakóhely távolságára tekintettel ezen idő további három nappal növelhető volt), megtörténtéről hitelesen bizonyító vevényt kellett kiállítani (R1867, 22. §), az esküdtszéki tagok jegyzéke a tárgyalás előtt legalább két nappal a tudomására volt hozandó, illetékességi pergátló kifogásokkal élhetett — e tekintetben külön fellebbezési jogot szerzett a Semmítőszékhez (R1871, 28. §), visszavetési joggal bírt a *jury* megalakításakor, több vádlott esetén ezzel együttesen (R1867, 32., 35. §); tolmácsot igényelhetett (R1867, 40§), szabadon védekezhetett (R1867, 42. §), védőjével szabadon értekezhetett, a jogszerűtlen kérdés ellen kifogást emelhetett (R1867, 45. §), jogában állt megismerni a keletkezett ügyiratokat, melyeket a tárgyaláson felolvastathatott (R1867, 53. §), perbeszédett mondhatott, az esküdteknek további kérdés feltevését indítványozhatta (R1867, 57., 62. §), az esküdtszék ítéletét vele szóban kellett tudatni, meg nem jelenése esetén részére kézbesítették azt (R1871, 93. §), a kártérítés kérdésében és a büntetés tekintetében nyilatkozatot tehetett (R1867, 76. §), jogában állt makacssági ítélet esetén távollétét kimenteni (R1867, 82. §), kérhette az ítélet megsemmisítését, élhetett kegyelmi kérvénnyel és perújítással (R1867, 89., 99., 104. §).

Nem illették meg azonban tartalmas jogosítványok a vizsgálati szakban, jogai elsődlegesen a tárgyalásra koncentráltak. Érdekesség, hogy az esküdtszék ítéletének nyilvánvaló hibássága esetén ő nem kezdeményezhette az új *jury* elé utalást, elvileg ez csupán a bírák *ex officio* belátásától függött. Bár a rendeletek nem említik, de az egyes, tárgyaláson kívül végzett bizonyítási cselekményeknél, a próbáknál értelemszerűen jelen lehetett, s a vizsgálat utáni *quasi* iratbetekintési jogát felolvasás útján gyakorolhatta.

Kötelessége volt idézésre megjelenni a hatóság előtt, kivételt csupán az országgyűlési képviselők jelentettek (R1871, 18. §), ha nem tette, elővezethették a büntetőeljárás generális szabályai szerint (R1871, 36. §), a tárgyalás rendjét nem zavarhatta, távolléte esetén vele szemben makacssági ítélet volt hozható (de ha két hónapon belül megkerült, a tárgyalást meg kellett ismételni — R1867, 80–84. §).

A *védő* eljárásban való részvétele 1848-ban még kötelező volt (R1848, 32. §), nélküle, a makacssági eljárás kivételével, a tárgyalást nem is lehetett megtartani.⁴⁸³ A dualizmus kori rendeletek elvetették a kötelező védelem elvét, a netán mégis meghatalmazott védő jogait csak igen sommásan részletezték. Megemlítendő, hogy részben volt önálló alanya a pernek: *sui generis* nem fellebbezhetett, de mondhatott a vádlottától elkülönülő védőbeszédet, értekezhetett ügyfelével a tárgyalás alatt is, kifogást emelhetett, kérdések feltevését az esküdtszék részére a

⁴⁸³ Both 1960 [3. jz.], 37. p.

terhelten együtt indítványozhatta. Talán legjelentősebb szerephez az esküdszék megalakításakor és a perbeszédeknel juthatott, noha ő saját maga visszavetési joggal nem bírt. Azonban betekinthezett az iratokba, azok felolvasását, újabb bizonyítás felvételét kezdeményezhette. A nyomozat alatti szerepéről a rendeletek nem szóltak. Különleges “védői szerepet” töltöttek be makacssági ítélet esetén a hozzátartozók és a barátok, mivel a mulasztás jogosságának alátámasztására indokokat hozhattak fel a vádlott távollétében (R1867, 82. §). A védő tevékenységét meghatalmazás alapján lehetőségei szerint a jogorvoslati eljárásban is kifejthette.

A *bűnvizsgáló bíró* nevével ellentétben semmilyen érdemi döntést nem hozott, hanem a nyomozó hatóság szerepében járt el, azonban elvben jogban jártas személynek kellett lennie. Az 1867-es esküdszéki rendelet 14. §-a szerint a bűnvizsgálót a közvádlival együtt majdan a minisztérium jelölte ki a diszponibilis tisztviselőkre is tekintettel⁴⁸⁴: a szeptemberben megalkotott rendelet szerint Pesten *Ebeczky Emil*, Kőszegen *Kránitz József*, Nagyszombatban *Sipos Sándor*, Eperjesen *Kámánházy Béla*, végül Debrecenben *Kacziány Nándor* nyert vizsgálóul kinevezést (ő később Pesten működött). Deklarálta továbbá, hogy ők országos hatáskörű “törvényes közegek”, akiket az ország valamennyi törvényhatóságának kellően “gyámolítani” kellett. *Ergo* az általuk felhívott törvényhatóságok kötelesek voltak foganatosítani az elrendelt zár alá vételt, foglalást, ha a távolság okán azt nem a bűnvizsgáló bíró végezte személyesen. Más intézkedései és megkeresései szintén éppen úgy voltak fogadandók és haladéktalanul teljesítendőek, mint az az “egyéb bíróságok ítéleteivel és megkereséseivel történni szokott”.⁴⁸⁵

A sajtóvétségi eljárást mindig a vizsgáló bírónál kellett megindítani — akár hivatalos feljelentés, akár magánpanasz formájában — szabatosan s világosan megjelölve azon vétséget, melynek megfenyítését a feljelentő szorgalmazta. A panasz és a feljelentés kíséretében olyan intézkedések voltak meghozandók, “melyek szerint — a gyanús egyén személyes és alkotmányos jogainak épségben tartása mellett — a törvény kívánalmának elég tétessék”.⁴⁸⁶ A bűnvizsgálónak jogában állt jegyzőkönyv készítése mellett zár alá venni az egyúttal elébe terjesztett, vagy általa beszerzett azon nyomtatványokat és metszvényeket, melyekre a bűncselekményt elkövették (R 1867, 16–17. §). Emellett kihallgatta mindazon személyeket, “kik a vádra s védelemre vonatkozó bármely körülményről tudomással bírnak”, valamint magát a vádlottat, aki az idézésre megjelenni volt köteles. A tanúkénti idézés alól az országgyűlési képviselő sem jelentett kivételt. Az idézés történhetett a törvényhatóság, a vizsgáló bíró személyzete által, illetve postai úton is (R1871, 18–20. §), de karhatalom segítségét is igényelheték.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ MOL K27 X57. 3744. május 7. 5. p.

⁴⁸⁵ A m. kir. igazságügyminiszernek 1867. szeptember 9-én kelt rendelete [...], mellyel a sajtóvétségekre nézve kirendelt vizsgáló bírák működése szabályoztatik. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 409–411. p.

⁴⁸⁶ A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi április hó 8-án kelt 361/eln. szám alatti rendelete [...] a sajtóvétségek feljelentésének szerkesztése iránt. MRT 1868. III. kiadás. Pest, 1884. 161–162. p., *Kacziány* [474. jz.], III. rész. JK. III. évf. 1868. február 16. 53–54. p., a vizsgálók jogának *de lege ferenda* kiterjesztéséről: 54–55. p.

⁴⁸⁷ A m. k. igazságügyminiszernek 1867. sept. 18-án kelt rendelete [...] a sajtóügyi vizsgáló-bíró megkereséseinek foganatosítása tárgyában. MTRT 1867. Pest, 1868. 496. p.; A m. kir. igazságügyminiszer 1867. okt. 6-án kelt rendelete [...] a sajtótörvény III. és IV. fejezetében foglalt szabályok elleni vétség feletti vizsgálatnak [...]. MTRT, 1867. Pest, 1868. 518–519. p.

A vizsgáló eljárásában kötve volt a vádló indítványához (feljelentés, pótvizsgálat). Ebben a tények mellett azon szempontok is kifejtendőek voltak, „melyekre nézve a vizsgáló bíró az adatokat azért szerezze meg, hogy azokat a vádló vádláskor vádja megállapítása tekintetéből felhasználhassa”.⁴⁸⁸ A kívánat teljesítését csak magánpanasz esetében és csak akkor tagadhatta meg, ha az a fennforgó ügyre egyáltalán nem tartozó tények felderítését tárgyalta volna, vagy olyan tényekre vonatkozott, melyek bizonyítása *ex lege* kizárt. A vizsgálatot a vádló beleegyezése nélkül nem szüntethette meg. A vizsgálat feljelentésen túli kiterjesztésére csak a vádlónak engedtek jogot. A vizsgálatról felvett jegyzőkönyvet lakónikusan kellett szerkeszteni, feltüntetve a vizsgálati és nyomozati cselekményeket, s azok eredményeit (R1871, 21–22. §), valamint az egyéb terhelő és mentő, enyhítő adatokat véleménynyilvánítás nélkül — „a tényálladék hű tükrének kell lennie”.⁴⁸⁹

Feladatahoz tartozott: „egyrészt kinyomozni azon személyeket, kik a törvény értelmében a tiltott cselekményért, bármi tekintetben, habár fokozatosan is felelősek, másrészt tisztába hozni azon körülményeket, melyek a vád alá vett cselekmény beszámítására bármi tekintetben jelentőséggel bírnak”. Nem törekedhetett a felek békéltetésére, sem a vádtól való elállítására.

A nyomozás gyorsaságára feltétlen figyelemmel kellett lennie. Evégből a megjelölt *corpus delicti*t, a kérdéses lapot, könyvet, melyben az eljárás tárgyát képező vétség megjelent, nem kellett nyomozat alá vennie; az elkövetőt tekintve pedig elegendő volt a felelős szerkesztő s a kiadó megkérdezése, szükség esetén helyiségeik átkutatása. Ha azok a szerző kilétét felfedni vonakodtak, elegendő volt ennek tényét konstatálnia a fokozatos felelősség lehetősége miatt.⁴⁹⁰

Befejezván a vizsgálatot, a magánvádlót értesítette, hogy a keletkezett iratokat nála három napon belül megtekintheti, a netaláni hiányokat pótolhatja. Eztán a magánvádlónak tíz nap állt rendelkezésére a vádlelvet benyújtásához, ha elmulasztotta, a vád visszavontnak volt tekintendő. Minden végeztével a jegyzőkönyvet, a zár alá vett tárgyi bizonyítékokat és, magánvádló esetén, a vádleveget a közvádlóhoz kellett áttennie, akit előzőleg a magánvádas eljárás megindításáról is értesíteni tartozott (R1871, 23. §, R1867, 18. §).

Summa summarum a vizsgáló szerepe nem lehetett más, „mint tevékenység és törvényes eljárás, melyben akár bűnös, akár ártatlan fél a panaszlott, a bűnvizsgálat berekesztése egyaránt sürgős; a vizsgálat befejezésének kellő ellenőrzése és eziránti panaszok elintézése [a jövőben] az ítélő bíróság tiszte leendene. [...] A vizsgáló bíró a büntetőeljárás vádlási (accusatorius) rendszerénél is azon pont, ki előtt a különböző érdekeknek és az igazságszolgáltatás előzetes

⁴⁸⁸ Kacziány [474. jz.], IV. rész. JK. III. évf. 1868. február 23. 59. p.

⁴⁸⁹ A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi február 22-én 231/eln. sz. a. kelt rendelete [...] a sajtóügyi vizsgáló bírák hatáskörének szabályozása tárgyában. MRT 1868. III. kiadás. Pest, 1884. 31. p.

⁴⁹⁰ Lásd az előző jegyzetet. 29–30., 32. p., valamint: A m. k. igazságügyminiszernek 1868. évi márcz. 22-én 570/eln. sz. a. kelt rendelete [...]: a sajtóügyi vizsgálatok gyorsítása iránt. MRT 1868. III. kiadás. Budapest, 1884. 155. p.

divergentiájának találkozni kell, a vádlás és védelem alapjai és az esküdszéki intézmény elvei már a vizsgálatnál érvényesítendők”.⁴⁹¹

A *vádló*. A sajtóvétségi eljárásban a magánszemély sérelmére elkövetett becsületsértés és rágalmozás esetében (1848: XVIII. tc. 12. §) magánvádló, egyébként közvádló járt el. Legfőbb feladatát a vizsgálat felügyelete, a vádlelél megszerkesztése és a tárgyalás alatt a vád képviselote képezte. Hivatalból üldözendő cselekmények esetén a vizsgáló bírónál a közvádló indította meg az eljárást, a vizsgálat befejeztével döntött arról, hogy *quasi* pótnyomozást rendel-e el, megszünteti-e az eljárást, vagy közvádas vétségeknél megszerkeszti-e a vádlelelet. A közvádlókat az igazságügy-miniszter nevezte ki az esküdtbíróságok mellé.⁴⁹²

Mivel a közvádló hatáskörébe utalták a sajtórendészeti szabályok megsértése miatti eljárást is (1848: XVIII. tc. 30., 36., 37., 38. §), ezért a főispánok (polgármesterek, kerületi főkapitányok) mindazon esetekben, ha a törvényhatóságuk területén működő nyomdák tulajdonosai, vagy a megjelenő lapok szerkesztői a bejelentési, biztosíték adási-kiegészítési kötelezettségük ellen vétettek, a közvádlót értesíteni tartoztak.⁴⁹³ Kíváncsalmként fogalmazódott meg, hogy “a közvádló ne csak törvénytudó, hanem egyúttal a rendőri és közbiztonsági intézmény főnöke is legyen”⁴⁹⁴ — mindez akkoriban még nem érvényesült töretlenül.

A sajtóvétség miatti feljelentésben a közvádlónak meg kellett jelölai a sajtótörvény megfelelő jogszabályi helyét, és annak tartalmaznia kellett a vizsgálat tárgyát képező ügy adatait. Jogában állt az is, hogy a vádlottnak az eljárás alá vett cikk oly részei iránti kihallgatását is elrendelje, s azokra a vizsgálatot kiterjessze, amelyeket a feljelentő nem jelölt ki.⁴⁹⁵

A sajtótörvény 11. §-ában foglalt, köztisztviselő sérelmére elkövetett sajtóvétség esetén a sértett a közvádló segítségét kérhette, egyébként a közvádló fellépésének nem volt helye magánszemély sérelme esetében, kivéve, ha a vizsgált cselekmény egyszersmind közkereset alá tartozó vétséget is jelentett. A magánvádlót a közvádló jogai illették meg azzal, hogy a vádlelél elkészítése és a vád képviselote is az ő feladatát képezte. Evégből a vizsgálat befejeztével a nyomozati anyagot megtekinthette, rá végzésben megjelölt tíz napra a vádlelelet benyújthatta (ha nem tette, azzal a vádat visszavonta, úgyszintén, ha a tárgyalást elmulasztotta). Mindez nem mentesítette a vizsgálot a közvádló értesítése alól magánvádas eljárás megindításakor sem. Ha a köz- és a magánvádló nem tudott megegyezni a vétség e kérdésbeni megítélését illetően, akkor mindketten megindíthatták az eljárást, a közvádlónak ez kötelessége is lett. Ha a közvádló vádlelelet is benyújtott, az eljárást kizárólag ő folytathatta. Ha az ügy magánvádlót kívánt meg,

⁴⁹¹ Kacziány [474. jz.], V. rész. JK III. évf. 1868. március 15. 85. p., VI. rész. III. évf. JK 1868. május 17. 159. p.

⁴⁹² A m. kir. igazságügyminiszeriurnak 1867. jún. 2-án kibocsátott rendelete a sajtóvétségek tekintetében eljáró közvádlók kinevezése iránt. MTRT 1867. Pest, 1868. 152. p.

⁴⁹³ A m. kir. igazságügyi miniszerenk 1867. sept. 12-ről kelt rendelete [...] mellyel a sajtótörvény 30. 36. 37. és 38. §-ai elleni vétségeknek az illető kerületi közvádló tudomására hozatala elrendeltetik. MTRT 1867. Pest, 1868. 418–419. p.; Uő uakkor kelt rendelete a sajtóbírószági közvádlók hatásköréről, a sajtótörvény III. és IV. fejezetében foglalt szabályok [...]. MTRT 1867. Pest, 1868. 419. p.

⁴⁹⁴ Kacziány [474. jz.], IV. rész. JK. III. évf. 1868. február 23. 59–60. p.

⁴⁹⁵ A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi április hó 8-án kelt rendelete a sajtóvétségi közvádlókhoz a sajtóvétségi feljelentések szerkesztése iránt. MTRT, 1868. Pest, 1868. 76. p.

a sértett személyesen, de meghatalmazottja útján is eljárhatott azzal, hogy a meghatalmazásnak „a fennforgó ügyre mindig különösen kell vonatkoznia”.⁴⁹⁶

A vádlevélnek tartalmaznia kellett azon nyomtatványok és metszetek pontos megjelölését, s azon sajtóhelyek felemlítését, melyen a vád alapult; a vétség megjelölését a sajtótörvény megfelelő szakaszára való hivatkozással; a terhelt nevét, polgári állását, lakhelyét; a megidézendő műértők (szakértők) és tanúk jegyzékét; ha pedig hirdetményi idézésre lett volna szükség, ennek tényét (ez utóbbi eset akkor állhatott elő, ha a vádlott ismeretlen helyen, vagy külföldön lakott, illetve tartózkodott, valamint, ha sem a szerző, sem a kiadó, sem a nyomdatulajdonos személye nem volt ismeretes). A vádlevél annyi példányban volt benyújtandó a bírói tanács elnökéhez, hogy a vádlónak és minden vádlottnak külön-külön egy-egy példány jusson. A terheltnek a tárgyalási határnapot megelőzően legalább 14 nappal kellett eljuttatni a vádlevelet (R 1867, 20. §, R1871, 24–26. §).

A tárgyalás alkalmával a vád képviselője és a kontradiktórius bizonyítás szintén a mindenkori vádló feladata volt. Az általa állított tanúk és szakértők mellett indítványozhatta egyéb bizonyítékok beszerzését is, melyekről az elnöklő bíró döntött. A bizonyítási eljárás bevégeztével vádbeszédet tartott, a verdikt meghozatala után javaslatot tehetett az alkalmazandó szankció mértékére is (R1871, 67., 68. §, R1867, 52., 55., 56. §), a bűnösséget negállapító ítélet ellen pedig fellebbezhetett (R1867, 89. §).

A bírói tanács. Az esküdtszéki eljárást az egy elnökből, két ülnökből és egy szavazat nélküli jegyzőből álló tanács vezette, kiket a táblák bírái köréből delegáltak állandó jelleggel. Az elnöklő bíró határozta meg a tárgyalás határnapját, s utasította a vizsgálót, hogy a megidézendők megjelenéséről intézkedjen. Az esküdtek meghívása érdekében a polgármestert kellett értesítenie (R1867, 19., 21. §). A tárgyalást az elnök vezette, ő tartotta fenn a rendet a teremben: a hallgatóság zavargásának és egyéb deviáns viselkedésének megfékezése érdekében a „gátló és segítő intézkedések foganatba vétele és e szerint a hatóságok megkeresése az elnök jogai s egyszersmind kötelességei”. A tárgyalás elhalasztásáról — a vádló, vagy a vádlott indítványára — szintén ő rendelkezett.⁴⁹⁷ Ugyancsak az elnököt illette a reaszumálás sokat vitatott joga is; semmi esetre sem volt szabad véleményét effektíve kinyilvánítania, rezüméjét objektívan kellett előadnia (R1867, 58. §).

A tanács fontos joga volt az esküdtszék megalakításának vezetése, az esküdtek kitanítása, a nekik felteendő kérdések megfogalmazása (valójában az elnök által — R1867, 59. §), az ítélet kihirdetése, s annak új esküdtszék elé utalás melletti megsemmisítése, ha valamennyien arról

⁴⁹⁶ A m. kir. igazságügyminiszernek 1867. évi okt. 1-én kelt rendelete [...] a közzéadott sajtóügylekbeni közreműködésének szabályozása tárgyában [...]. MTRT 1867. Pest, 1868. 509–512. p.

⁴⁹⁷ A magyar kir. igazságügyminiszer 1867. júl. 25-én 307. számhoz kelt pótrendelete [...]. 12. pont. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 247. p.

győződtek meg, hogy a bűnösséget megállapító határozat téves (R1867, 71. §.). Végül az ítélet végrehajtását biztosítani is az ő kötelességükhöz tartozott (R1867, 102. §.).

4. § Az esküdtszék. Eljárás az esküdtszék előtt

Az öt sajtóbíróságnak otthont adó törvényhatóságokhoz intézett, 1867 májusában kelt miniszteri rendeletben szólította fel *Horvát Boldizsár* az érintett városokat, hogy mindazon, kebelükben lakó egyéneket, “kik esküdtszéki tagságra képesek”, a szolgálati lajstrom elkészítése végett vegyék nyilvántartásba.⁴⁹⁸ Az esküdtszéki rendelet megismételte ezen felhívást azzal, hogy a kézhezvételétől számított tizennégy napon belül a kijelölt törvényhatóságok végezzék el a feladatot (R1867. 6. §.).

Képesítéssel bírtak azon férfiak, kik a 24. életévüket betöltötték, de a hatvanadikat még nem haladták túl, feltéve, hogy évenként legalább 200 ft tiszta jövedelemmel rendelkeztek, úgyszintén azok is, akiknek életkora a 24. évet igaz nem haladta meg, vagy évi 200 ft jövedelemet kimutatni nem tudtak, de hites ügyvédek, mérnökök, bölcsészeti, törvény- vagy orvostudományok tudorai, okleveles sebészek, magyar tudományos társasági tagok, nyilvános rendes vagy segédtanítók voltak (R1867, 7. §, R1871, 6. §.). A jogalkotó tehát a vagyoni és az értelmiségi cenzust egyaránt alkalmazta, bevonva ezzel az anyagilag módosabb és az elismerten művelt társadalmi rétegeket a hatalmi ágak megosztásába a népi bíráskodás már ismertetett eszméi szerint. Aki egyszer eleget tett esküdti kötelezettségének, azt két évig nem lehetett ismét alkalmazni.

A lajstrom elkészülte után egy három tagból álló bizottmány nézte-vizsgálta át ezen jegyzéket, pótolandó azon személyek nevét, akiket esetleg elmulasztottak felvenni, s kiiktatandó azokat, kiket tévesen kvalifikáltak. A lajstromot szintén három napra nyilvános szemlére is helyezték — Pesten hírlapilag is megjelentették — a jogosultsági észrevételek megtétele végett. A három tagú bizottság az ekkor tett észrevételeket elbírálta (R1867, 9., 10. §.). Megjegyezzük, hogy az izraelita vallású lakosokat a törvényhatóságok rendre mellőzték az alaplajstrom megalkotásakor; az ezzel kapcsolatos vitákra a kritikáknál még kitérünk.

Az őslajstrom véglegesítése után a szolgálati jegyzék szintetizálása következett: legalább 72, s legfeljebb 144 tagot jelöltek ki a bizottságok, s azon egyének nevét egy-egy papírszeletre írva tégelybe vetették, majd onnan véletlenszerűen kihúzták, s 36–36 fős osztályokat képeztek belőlük. Mivel az esküdtszék nem folyamatosan, hanem évnegyedesen üléseztek, ezért a 72 fős lehetőség alkalmazása *in praxi* kizárt volt (eredetileg féléves periódusokat is választhattak

⁴⁹⁸ A m. k. igazságügyminisiternek 1867. évi május 4-én 174/eln. sz. a. kelt rendelete az esküdtszék tárgyában [...]. MRT 1867. II kiadás. 1871. 83–84. p.

volna a törvényhatóságok, de a rendelet további klauzulái szerint inkább a 144 fős megoldást akceptálták⁴⁹⁹). Érdekességgé felhívjuk a figyelmet arra, hogy a 144 jelölt kiválasztására viszont azon túl, hogy ők a legalkalmasabbak legyenek, semmilyen objektív szempontot nem határoztak meg a rendeletek! A buda-pesti esküdtszéknél egyébként a szolgálati jegyzékbe fele részben budai, másik felében pedig pesti polgárokat kandidáltak (R1867, 12. §), majd 1877 után ezen megosztás megszűnt.⁵⁰⁰ A felosztott szolgálati lajstromot a tábla bíróság elnöke kezelte, a tagok meghívásáról az eljárást vezető bíróság elnöke a polgármester útján intézkedett pontos adminisztráció mellett (R1867, 13. §, R1871, 8-12. §). A törvényhatóság elnöke által felhívott, de nyomós ok nélkül megjelenni mégis elmulasztott esküdtjelölt 100 ft-ig terjedő bírsággal volt terhelhető. Igazolási kérelmét a határozat vételétől számított 14 napon belül terjeszthette elő, mely felett jogerősen az adott bírói tanács határozott (R1871, 34. §), *ergo* ez a határozat mindig "feltételes" volt, csak a jogorvoslati idő után vált joghatályossá.

A tárgyalás napja előtt legalább 48 órával a vádlott és a vádló is megtudta az adott tárgyalás esküdtjeinek adatait avégből, hogy a visszavetési jogukhoz megfelelő ismereteik lehessenek. A határnapon a bíróság elnöke vette számba a megjelenteket, s ha azok nem lettek volna harminchatan, az ott lévő, esküdtszéki képességgel bíró helybeli egyénekből, szabad választás útján egészítették ki a *juryt* (R1867, 29., 30. §). Egybegyűlvén a 36 tag, neveiket ismét tégelybe vetették, majd egyenként kihúzván mind a vádló, mind a terhelt és védője — több vádlott esetén valamennyien együtt — 12-12 tagot indokolás nélkül elutasíthattak (*visszavetés*). Ha már 12 olyan jelöltet húztak ki, akik ellen nem tiltakoztak: az esküdtszék belőlük alakult meg, ha már 24 fő ellen emeltek kifogást, a többi 12 jelölt automatikusan esküdtszéki taggá lett. Rendszerint a vádló nem merítette ki jogosultságát, sőt lehetősége volt annak egy részét a vádlott javára átengedni (ez utóbbit a legtöbbször mellőzték). A biztonság és a zavartalan tárgyalás kedvéért két póttagot is választhattak a már ismert tizenkettő mellé a vissza még nem vetettek köréből, ha ennyi sem lett volna, ők is a jelenlévő és esküdtképességgel bíró polgárok személyéből kerülhettek ki. Őket nem, azonban a 12 rendes tagot nyomban megeskették — ezáltal az esküdtszék megalakítása befejeződött (R1867, 31-38. §, R1871, 39-46. §).

Az esküdteket a bíróságtól, a vádlótól, a védőtől és a hallgatóságtól is jól elkülönítve kellett elhelyezni a teremben a terhelttel szemben avégett, hogy őt az egész tárgyalás folyama alatt jól láthassák, azt is érzékelve, milyen hatást fejtenek ki rajta a felhozott bizonyítékok (R1867, 41. §).

⁴⁹⁹ A debreceni, 1849-ben megválasztott esküdtekről készített lajstromokat lásd HBML IV. B. 1109/f. 3. doboz. 174. tétel és IV. B. 1102/a. 2.k. 161. ügyszám. Eszerint teljességgel 652 esküdtképes polgárt találtak (a lakosság száma 48.566 fő 1848 májusában), egyébként Budán 1923-at, Kassán pedig 499-et. Budáról és Kassáról lásd *Sarlós* 1959 [5. jz.], 41-45. p.

⁵⁰⁰ A m. kir. igazságügyminiszteriumnak 32.106/1877 sz. a. kelt rendelete a budapesti esküdtszék szolgálati lajstroma elkészítése tárgyában. MRT. 1877. II. kiadás. Budapest, 1886. 748-749. p., valamint lásd a Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi XXXVI. tc.-t.

Ha a vádlott nem jelent meg a tárgyalás helyén és idején, vagy makacssági eljárást alkalmaztak, vagy a terhelt elővezetését rendelték el, netalán a tárgyalás elhalasztása mellett dönthetett az elnök.

A tárgyalást az elnök nyitotta meg: a vádlott személyazonossága felől meggyőződve és a vádló és a védő fegyelemre lévén intve, a vádlevél jegyző általi ismertetése következett. A bizonyítási eljárásban a tárgyi bizonyítási eszközök (nyomtatványok, metszetek) bemutatása történt meg először, ezután hallgatták meg a felesketett tanúkat és műértőket (szakértőket). A bizonyítás szabályait egyik rendelet sem részletezte igazán, inkább a későbbi Bp. által⁵⁰¹ és a mai is használatos eljárási klauzulákhoz igazodtak azzal, hogy az esküdtek is kérdezhetek (R1867, 49., 50. §). Egyedül a sértő, megbecstelenítő, meggyalázó állítások bebizonyítására nézve utalt a rendelet a sajtótörvény 24–25. §-ra (a valóság bizonyítása, *exceptio veritatis*): az ilyen állítások valóságának bizonyítása nem volt megengedhető, kivéve, “ha valaki mint köztisztviselő, vagy -megbízott cselekedett, és a felhozott tények e körbeli eljárásra vonatkoznak”. A panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett is voltak bizonyítékok említetők, de maga a vádlott, annak erkölcsisége ellen, nem követelhetett probációt (1848: XVIII. tc. 24–25. §). (Érdekes kérdést jelentett az élclapok megítélése, mivel etikai-esztétikai problémát is felvetett a *pasquill* elbírálása, amennyiben azt kellett eldönteni, hogy az inkriminált hely élces túlzás vagy rosszakaratú sértés-e. Ehhez egyes vélemények szerint *special-jury* szervezése lett volna indokolt.⁵⁰²)

Ha a vádlotton kívül más megidézett személy engedély nélkül távozott volna, 16 nehéz márka bírságot kellett fizetnie, ezenfelül az elnök elrendelhetette elővezetését is.⁵⁰³

A tárgyalás, ha azt egy napon belül nem lehetett befejezni, a következő nap(ok)on “szakadatlanul” folyt. Ilyenkor az esküdteket megfelelőképpen el kellett helyezni, ügyelve arra is, hogy az eljárásban résztvevő más személyekkel ne érintkezessenek.⁵⁰⁴ Azonban a bíróság a már elkezdett tárgyalás elnapolását is elrendelhetette, ha a bírói, illetve vádlói “személyzetre” nézve azonnal el nem hárítható akadály állt elő, ha a szükségesnek ítélt bizonyítás nyomban nem volt felvehető, ha a védő nem jelent meg, vagy eltávozott, és megfelelő helyettesítésről nem rendelkezett, valamint, ha a vádlott személye miatt nem folytatódhatott az eljárás (engedély nélkül távozott, s nem tudták azonnal elővezetni, netán az orvos véleménye szerint is megbetegedett). A terhelt azonban előre rendelkezhetett akként, hogy a nyomozati vallomását olvassák fel. A tárgyalást sem elnapolni, sem félbeszakítani nem lehetett az elnöki fejtegetés megkezdése után. Ha az elnapolás két napnál hosszabb időre szólt, a tárgyalást meg kellett ismételni, beleértve az esküdtszék megalakítását is (R1871, 55–59. §).

⁵⁰¹ Lásd a Bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc. 306–313. és 350–352. §-át!

⁵⁰² Dux Adolf: Az esküdtszék és az élclapok. JK. III. évf. 1868. november 22. 370. p. A szerző szerint a humor és a gúny mértéke s a lap ismertsége lehet zsinórmérték a megítélésben.

⁵⁰³ A magyar kir. igazságügyministernek 1867. júl. 25-én 307. számhoz kelt pótrendelelete [...]. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 245–246. p.

⁵⁰⁴ Angliai jogesetet (William Palmer-ügy) mesél el *Rész* [9. jz.], 116–117. p.

A bizonyítási cselekményeket bevégezvén, a vádló és a vádlott, illetve védőjének perbeszéde hangzott el, majd az elnök objektívan, a konkrét véleménynyilvánítást mellőzve reasszumálta a bizonyítékokat avégett, hogy “az esküdtek előtt mennél teljesebb világosságba helyezze a vád és a védelem erősségeit, hogy az ügyet egyszerű alkatrészeire visszavezesse, s hogy külön válasszon tőle minden idegenszerűt, mi [...] őket tévedésbe hozhatná” (R1871, 69–70. §).

A tárgyalásról a jegyzőnek jegyzőkönyvet kellett vezetnie, nem is feltétlenül az elhangzottak pontos rögzítése, hanem az eljárás kogens szabályai megtartásának bizonyítása végett, beleértve a visszavetési jog alkalmazásának tényét és mikéntjét is.⁵⁰⁵

5. § Az esküdszék döntése. Az ítélet

Az esküdtek által eldöntendő kérdéseknek az elnök általi feltétele volt a tárgyalás tetőpontja (R1867, 59. §). A magyar eljárásban végül mind a vád tárgyává tett *tényállás*, mind a *bűnösség* tekintetében az esküdszék döntése volt irányadó, a bírói tanács jogosultságai e tekintetben tulajdonképpen a büntetés nemének és mértékének megállapítására szorítkoztak.

Láthatóan minimum két kérdésre kerestek választ, s mindkettőre határozottan igennel, vagy nemmel feleltek. Az egyiknek ekként kellett hangoznia: “Vajjon meg vannak-e az előadottak alapján lelkiismeretükben győződve az esküdszéki tagok, hogy a vádlott cselekedte azt, miről a vádlevélben állíttatik?” A másik kérdés formája: “Vajjon az, amit a vádlott cselekedett, oly cselekvés volt-e, minőnek a vádlevélben állíttatik?” (R1867, 60. §).

Az első esetben tehát a ténykérdésről, a másodikban viszont a bűnösségről kellett a laikus bírácnak nyilatkozniuk, amely — miként már jeleztük — nem aggályok nélkül való volt, hiszen a jogdogmatika ismeretét egyetlen kitanításból még nem szerezhették meg oly mértékben, hogy annak alapján mások felett biztonsággal ítélezhessenek is. Ráadásul, mivel döntésüket indokolniuk nem kellett, az esküdtek megállapíthatták a tényállásszerűséget anélkül is, hogy utána — *horribile dictu* a bűnösséget törvényesen kizáró okok hiányától függetlenül — a bűnösséget is kijelentették volna. Ezen eljárás az esküdtek ítékezésének maximális szabadságát biztosította, noha az intézménynek nem ez volt az egyetlen követendő princípiuma.

Mit sem változtatott ezen az a lehetőség, mely szerint akár a vádló, akár a vádlott indítványozhatta egyéb kérdések beiktatását is; ekkor a bíróság nyomban határozni volt köteles az indítvány felett, sőt maga is megfogalmazhatott újabb problémákat (R1867, 61., 62. §).

Az elnöki kitanítás a szükségesnek vélt jogszabályi ismeretekre és arra vonatkozott, hogy mindent, mi elhangzott, akként ítéljenek meg, hogy a “próbák és erősségek miként hatottak

⁵⁰⁵ Réső: [9. jz.], 99–115. p. A szerző poroszországi jegyzőkönyveket ismertet.

ítélőtehetségükre, s igaz meggyőződésük szerint, részrehajlás nélkül és férfiakhoz illő bátorsággal mondják ki az elejökbe terjesztett vádra nézve — a felhozott bizonyítékok nyomán a “vétkest”, ha a vádlott vétkes, — a “nem vétkest”, ha a vádlott nem vétkes” (R1867, 63. §). Mindez az általunk az esküdtszék teljes szabadságának nevezett elvként bemutatott maxima érvényesülését jelentette.

Az esküdtek ezután a szobájukba vonultak — Angliában ez sem volt szükséges⁵⁰⁶ —, s tanácskozásuk megnyitása előtt főnököt választottak, aki ezután egyenként felolvasta a tanács elnöke által megfogalmazott, s írásban az esküdtszéknek átadott kérdéseket egymás után, majd szavaztak róluk. Mindez előszóval történt, de egyetlen tag kívánságára is áttérhettek a titkos szavazásra. Ezen lehetőségben némelyek a teljes befolyásolhatatlanság, mások éppen a befolyás indokolatlan kockázatát látták megtestesülni.⁵⁰⁷ A vádlott bűnösségének megállapításához 7 szavazat volt szükséges (1848-ban 8!⁵⁰⁸), értelemszerűen 6 felmentő szavazat már a vádlott feloldozását jelentette (R1867, 65–69. §). A határozat meghozatala alatt a külvilággal nem érintkezhetek, kivéve, ha ehhez az elnök írásban hozzájárult. Azonban jogukban állt a tanácstól újabb jogi felvilágosításokat kérni.

A tanácskozásról semmilyen feljegyzés sem készült, nehogy utóbb az egyes döntések következtében a tagokat bármilyen hátrány veszélyeztesse. Csupán a válaszukat kellett felírni a kérdést tartalmazó lapra, s ezzel térhettek ismét a tárgyaló terembe. Ott a főnökük ismertette a döntést; becsületére és lelkiismeretére hivatkozva Isten és ember előtt feltárta, hogy milyen szavazataránnyal milyen álláspontra jutottak. A feleleteket is tartalmazó íveket az elnök és a jegyző írta alá (R1867, 70. §).

Ha a vádlott nem vétkesnek nyilvánított, az elnöklő bíró őt a vád alól haladéktalanul felmentette, ha vétkes volt, a vádló előadta a büntetésre vonatkozó indítványát, melyre a vádlott és védője nyilatkozhatott, különösen, ha kártérítési kérdések is felvetődtek, de a bűnösség érdeme felől már nem szólhatott (R1867, 74–76. §).

Ezt követően a bírák egymásközi halk tanácskozással, esetleg a terem elhagyásával, hozták meg az *ítéletet*: megállapították és kihirdették az alkalmazandó büntetési tételt, illetve rendelkeztek a perköltség viseléséről, a *corpus delicti* részben-egészben való megsemmisítéséről, illetve a kártérítésről is (1848: XVIII. tc. 26–27. §).

Külön eljárás: a makacssági ítélet meghozatala. Ha a vádlott a tárgyalás határnapján nem jelent volna meg, az eljárás folytatásának — hacsak már előzetesen ki nem mentette magát — nem volt akadálya, maximum a részvétele nélkül alakították meg az esküdtszéket és vették fel a bizonyítást. Nem lévén kötelező védelem, a bíróság hivatalból védőt csak akkor rendelt ki, ha a meg nem jelenés alapvető oka az volt, hogy annak személye, ki ellen az eljárást megindították,

⁵⁰⁶ Tarnai János: Egy angol sajtóper. JK. XLVI. évf. 1911. április 28. 154. p.

⁵⁰⁷ *Rész* [9. jz.], 120–126. p.

⁵⁰⁸ Vö. R1848, 75. §!

még a fokozatos felelősség elve szerint sem lett meghatározható, vagy a terhelt lakó/tartózkodási helye ismeretlennek bizonyult, vagy eleve külföldön tartózkodott. Azonban a mulasztó terhelt rokonai és barátai valószínűsíthették vétlenségét, ez esetben a tárgyalást az elnök, belátása szerint, későbbi időpontra halaszthatta (R 1867, 80–81. §, R1871, 56. § a) pont).

Ha a tárgyalást mégis megtartották, ezen esetben a bíróság rendesen ítéletet hozott, azonban, ha az esküdtek vétkesnek találták a vádlottat, s emiatt a bíróság pénzbüntetésre ítélte, a határozat bárhol lévő vagyontárgyból végrehajtható volt, ellenben, midőn a vádlott 2 hónapon belül jelentkezett, s új esküdtszéki meghallgatást kért az ügyében, akkor az eljárást meg kellett ismételni, mintha a makacssági döntés meg sem született volna. Amennyiben azt is bebizonyította a vádlott, hogy a mulasztása tekintetében felelősség nem terhelte, akkor mentesült az első tárgyalás perköltségének viselése alól, egyébként — a második ítélettől függetlenül — viselnie kellett azt. A fogságbüntetés viszont újabb tárgyalás nélkül egyáltalán nem volt végrehajtható; azonban, akár a törvényhatóságok közbenjöttével is, mindent meg kellett tenni személyének felkutatása és előállítása érdekében (R1867, 82–84. §).⁵⁰⁹ Érdekesség, hogy az Erdélyre hatályos 1871. évi esküdtszéki rendelet a makacssági eljárásról nem szólt.

Az ítélethirdetésen történő meg nem jelenés nem volt akadálya az eljárás befejezésének; ebben az esetben a terhelt részére a határozatot kézbesíteni kellett.

6. § Jogorvoslatok

Az esküdtszéki rendeletekben röviden szabályozva a következő jogorvoslati eszközöket találjuk: az új esküdtszék elé utalás, a semmisségi eljárás, a kegyelem és a perújítás.

Az új esküdtszék elé utalás atipikus, s nem is a terhelt által igényelhető, de mégis kizárólag az ő javára alkalmazható sajátosan esküdtszéki eljárásba illeszkedő perorvoslatnak tekinthető. Ugyanis, ha a bíróság valamennyi tagja arról győződött meg az esküdtszéki határozat megismerése után, hogy az ügy lényegére nézve az esküdtek hibát követtek el: jogukban állt a per tárgyát a következő negyedévi lajstromból szervezett új esküdtszék elé terjeszteni. Mindez formailag az esküdtszéki határozat felfüggesztését jelentette, hiszen erre alapozva a bíróság végül nem hozott (vég)ítéletet. Azonban ezen intézmény csak a terhelt bűnösségét megállapító verdikttel szemben volt alkalmazható, és csupán egy alkalommal az adott büntetőügyben — s kizárólag a bírói tanács kezdeményezésére által (R1867, 71–72. §). Felmentő határozat sosem volt megmásítható (1914-ig⁵¹⁰)! Az új eljárás azonban a már megindított végrehajtást csupán a

⁵⁰⁹ Vö. Both 1960 [3. jz.], 40. p.!

⁵¹⁰ *Csizmadia*, [10. jz.], 143. p. és Az esküdttörvényszék előtti eljárásra és a semmisségi panaszra vonatkozó rendelkezések módosításáról szóló 1914. évi XIII. tc. 22. §. Erről lásd: *Degré Miklós*: Az esküdttörvényszék előtti eljárás és a semmisségi panaszra vonatkozó rendelkezések módosításáról szóló törvény (1914: XIII. t-c.). Pécs, 1914. 151–161. p.

szabadságvesztés-büntetés esetén függesztette fel, egyebekben a perújítás szabályait kellett rá alkalmazni.⁵¹¹

Az esküdtbíróság ítélete elleni klasszikus jogorvoslati eszköznek a kizárólag jogkérdésekben alkalmazható *semmisségi panasz* számított: a *jury* által megállapított tényekkel szemben — a perújítást kivéve — jogorvoslatot nem lehetett igénybe venni. A semmisségi panaszok elbírálására a Hétszemélyes Tábla, 1869 után a Semmítőszék bírt jogosultsággal. A Hétszemélyes Tábla sajtóperekben hat szavazó bíróból és egy elnökből alakított tanácsban ítélt.⁵¹² Az eljáró bíróságnál benyújtandó panaszban elő kellett adni az ügy megnevezése mellett a sérelmezett jogszabálysértést is a közvádlónak 24 órán, az elítéltnak 3 napon belül. Ha a vádló folyamodott semmisségi eljárásért, akkor a terheltet erről 3 nap alatt értesíteni kellett. Ha az elítéltet szabadságvesztéssel büntették, csak akkor indíthatott jogorvoslatot, ha már el volt zárva, vagy kezesség mellett hagyatott szabadon. A bíróság állásfoglalást készítve továbbította az iratokat a Kúriához (R1867, 86–89. §).

A Hétszemélyes Tábla (a Semmítőszék) 14 nap alatt vette tárgyalás alá a beérkezett panaszt, s a hibásnak talált ítéletet megsemmisítette, “ha az eljáró hatóság nem volt illetékes, ha az eljárás lényeges formái megsértettek, ha a közvádló vagy a vádlott által előadott törvényes kívánatok a bíróság által meg nem hallgattak, [valamint,] ha a vétségre a törvény helytelenül alkalmaztatott” (R1867, 91. §).

A megsemmisített ítéletet újjal nem pótolhatták (*kasszáció*). Ha illetékességi probléma vetődött fel, a pert a megfelelő fórumhoz utalták, ha eljárási hibát észleltek, új esküdtszékhez rendelték az eljárást megismétlés végett (az új *jury*ben az előző 12 esküdt nem vehetett részt). Ha a felek törvényes jogait nem gyakorolhatták megfelelően, az ügyet az igazságügy-minisztériumhoz továbbították nemcsak új esküdtszék, de új bíróság kijelölése érdekében. Ha valamilyen anyagi jogi szabályt alkalmaztak volna helytelenül, a verdikt épentartásával csak a bíróságot utasították a jogszabály helyes alkalmazására (R1867, 92–94. §). Ha az ítéletet megsemmisítették, akkor ezen kúriai ítéletet és a periratokat 3 napon belül a kijelölt megfelelő bírósághoz kellett eljuttatni. A helybenhagyó ítéletet is az elsőfokon eljáró bíróságon keresztül küldték meg a feleknek.

Kasszációs eljárást az ügyben csak egyszer lehetett kezdeményezni, ezután más rendes perorvoslatnak helye nem volt (R1867, 95., 98. §). A Semmítőszék határozata alapján megismételt eljárásra ugyanezen jogorvoslati szabályokat kellett alkalmazni azzal, hogy illetékességi kifogásra (R1867, 91. § a) pont) már nem lehetett hivatkozni.

Kegyelem és perújítás. Az ítélet mérséklése, netalán elengedése végett az uralkodóhoz lehetett kegyelmi kérvénnyel — határidő nélkül — folyamodni. A felmentett vádlott ellen az

⁵¹¹ A magyar kir. igazságügyminiszternek 1867. júl. 25-én 307. számhoz kelt póttrendelete [...]. 5–6. pont. MRT 1867. II kiadás. Pest, 1871. 246. p.

⁵¹² Lásd az előző jegyzetet! 248. p., valamint *Máthé* [2. jz.], 93–106. p.

eljárást meg nem újíthatták, kivéve, ha ő az általa elkövetett vétséget az elévülési időn belül (hivatalból üldözendő cselekmény esetén 6 hónap, magánvádasnál két év) törvény előtt önként beismerte. Egyébként perújítani a *novumok* megjelölésével az elítélt javára bármikor lehetett, de erre csak magának a terheltnek volt joga, s az ítélet végrehajtását ez sem akadályozta meg (R1867, 99., 102–104. §).

7. § A büntetés végrehajtása

A meg nem támadott ítélet végrehajtása annak jogerőre emelkedését követően, illetőleg a semmisségi eljárás alá vont határozatnak — helybenhagyása esetén — a bíróság részére történt kézbesítése után azonnal megtörtént. A végrehajtást az eljáró s törvényt alkalmazó táblák eszközölték (R1871, 106. §, R1867, 101. §). A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának helyei a megyei és városi fegyházak voltak azzal, hogy a sajtóvétség miatt elítélt személyeket az egyéb “bűnhöncöktől” elzártan, s társadalmi állásuknak és műveltségüknek megfelelő, “szelídebb” bánásmódban kellett részesíteni.⁵¹³ Az alkalmas helyek szűkössége és a távolságokból fakadó célszerűség miatt később lehetővé tették, hogy a fogságbüntetést ne a sajtóbíróság székhelyén fennálló, hanem egyéb, szintén a bíróság illetékességi területén lévő fogházban hajtsák végre. Leggyakrabban azon törvényhatóság fogháza jöhetett szóba, amelynek területén az elítélt egyébként lakott. Az erre irányuló kérelmet a terhelt terjeszthette elő, de csak a büntetés kiállításának megkezdése előtt. A határozat ellen semmisségi panasznak nem lehetett helye, maximum az Igazságügy-minisztériumhoz fordulhattak — ezen engedmény különleges jellegét hangsúlyozza azon tény is, hogy csak kivételesen méltányolandó esetekben alkalmazhatták a bíróságok.⁵¹⁴

A büntetésvégrehajtás szabályait külön jogszabályban határozta meg *Bittó István*⁵¹⁵, s e szerint már az evégre rendelt *államfogházak* lettek alkalmazandók. A bíróság elnöke határozta meg a végrehajtás pontos helyét s azon időpontot is, amikor a büntetés kitöltése megkezdendő volt. Ha az elítélt vonakodott megjelenni, az államfogház igazgatójának 24 órán belüli jelzésére a bíróság elnöke intézkedett a beszállításáról. A valamilyen módon tehát az államfogházba belépő személynek rögzítették a főbb adatait az intézmény e célra vezetett anyakönyvében (RVH, 1–4. §).

A foglyokat rendszerint külön helyiségekben, *in concreto* bútorzattal ellátott egészséges és világos zárkákban kellett elhelyezni, hova magával vihette személyes tárgyait, “öltöző

⁵¹³ A m. kir. igazságügyminiszernek 1867-ik évi október 12-én [923/eln. sz. a.] kelt rendelete [...] a sajtó-vétségért fogságra ítélt egyének fegyházi elhelyezése tárgyában. MRT 1867. Pest, 1868. 520. p., valamint Uő 1867. júl. 25-én 307. számhoz kelt pótrendelelete [...]. 15. pont. MRT. 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 248. p.

⁵¹⁴ A m. k. igazságügyminiszernek 1868. évi augusztus 10-én 1448/eln. sz. a. kelt rendelete [...] a sajtóvétségért ítéletileg kiszabott fogságbüntetések kiállása helyéről. MRT 1868. III. kiadás. Pest, 1884. 392–393. p.

⁵¹⁵ A m. kir. igazságügyminiszer 1871. július 1-én 1769/eln. sz. a. kiadott utasítás a sajtóvétségek miatt elítélt egyének fogságbüntetésének végrehajtása iránt. (a továbbiakban RVH). MRT 1871. Pest, 1872. 215–219. p.

készületeit”. Választhatott az elítélt, hogy saját költségén tartsák-e fogva, vagy az állam finanszírozza költségeit. Az első esetben lehetősége nyílt arra, hogy a házirendet meg nem zavaró módon, “a mértékletesség határai között külön ételekkel és italokkal” éljen, sőt gyertya helyett a lámpahasználatot is engedélyezték (RVH, 5–7. §). Akit az állam költségén kellett fogva tartani, annak egy napi ráfordítása a 80.kr-t nem haladhatta meg.⁵¹⁶

Az elítéltnak megengedtek minden, a rendet és csendet nem zavaró foglalkozást — különösen a saját magának vásárolt könyvek és folyóiratok olvasását —, valamint biztosították, hogy a fogház belső kertjében napi hat órán át “a levegőt tetszése szerint élvezheti”. Még az ide vonatkozó időintervallumokat is kijelölték az évszakok figyelembe vételével (RVH 8–9. §). Minden nap fogadhatott névre szóló jeggyel ellátott látogatókat, küldhetett és ellenőrzés nélkül fogadhatott leveleket. Betegsége esetén igénybe vehette a fogházi orvost, vagy — kiadásait fedezve — sajátját is (RVH, 10–12. §). A börtönorvos alkalmazása esetén legfeljebb 24 óra alatt a sajtóbíróság elnöke intézkedett az elítélt megvizsgálásáról egy, esetleg több (!) szakértő útján, s a büntetés végrehajtását csupán akkor függesztette fel, ha annak folytatása veszélyeztette volna az elítélt gyógyulását. A haladék maximum 14 napról szólt, ezután felülvizsgálat következett.⁵¹⁷

Az igazgató s az őrszemélyzet magát a fogoly irányába “ildomosan” tartozott viselni, a fogolynak pedig engedelmességet, *silentiumot* és a büntetésvégrehajtás rendjének megtartását kellett felmutatnia; a fogház tulajdonát nem rongálhatta, a károkat pedig megtéríteni volt köteles. Aki a rendet megzavarta, s ebbéli tevékenységét felhívásra sem szüntette be, esetleg szökni is szándékozott, a saját költségen való élelmezés, a szabad levegőzés, a látogatók fogadása és a levelezés kedvezményét maximum két hétre elveszíthette. Ha továbbra is megszegte a szabályokat, akkor súlyosabb fegyelmi büntetés alkalmazása végett az igazságügy-minisztériumhoz kellett azonnal fordulnia az igazgatónak (RVH, 13–15. §).

Ha büntetésének idejét kitöltötte az elítélt vagy végrehajtási kegyelemben részesült, a fogház felügyelőjének igazolvánnyal ellátva szabadítania kellett (RVH, 16. §). A fogvatartottakról a törvényhatóságok vezettek táblás kimutatást, amelyben a fogságbüntetés megkezdésének, befejezésének napja és tartama külön rovatba voltak írandók. Ezen kimutatásokat minden negyedévben eljuttatták az illetékes sajtóbírósághoz.⁵¹⁸

A sajtóvétségért elítéltek szemmel láthatóan privilégizált helyzetben álltak az egyéb szabadságvesztés-büntetésre ítétekkel szemben. Az egyes lapok pedig még ennél is jelentékenyebb liberalizmusról értekeztek, mivel például a váci államfogházból naponként egy órára terjedően még a városba is besétálhattak a terheltek; Lónyai Menyhért rosszállóan meg is

⁵¹⁶ A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi márcz. 30-án [619/eln. szám alatt] kelt rendelete [...], mellyel a sajtó-vétségért elítéltek tartási költségei meghatározottnak. MTRT 1868. Pest, 1868. 75. p.

⁵¹⁷ A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi május 15-én 480/eln. sz. a. kelt rendelete [...], mellyel a sajtóügyi rendelet és a sajtóügyi pótrendelet némely szabálya magyarázatik. MRT 1868. III. kiadás. Pest, 1884. 184–185. p.

⁵¹⁸ Az igazságügyi m. k. miniszernek 1868. évi augusztus 10-én 1448. sz. a. kelt rendelete Magyarország valamennyi törvényhatóságához. MRT 1868. III. kiadás. Pest, 1884. 394. p.

jegyezte, hogy "a sajtóvétség miatti fogság inkább valamely városba való internálás, mint fogság jellegével bír".⁵¹⁹

A *pénzbüntetés* végrehajtása tekintetében akként rendelkeztek, hogy ezen javakat az adóhivatal közbenjöttével az Igazságügy-minisztérium javára kellett fordítani. A minisztériumhoz a sajtóbíróság elnöke terjesztette fel a végrehajtandó ítéleteket a befizetési határidő eltelte után, s egyben utalt arra is, hogy az elítélt teljesítette-e a fizetési kötelezettségét. Ha a terhelt elmulasztotta volna, a minisztérium feladata volt a végrehajtás, ha pedig részletfizetést kért, a sajtóbíróság elnökének véleményét is figyelembe véve szintén az döntött az engedélyezés tárgyában.⁵²⁰

8. § A sajtóbíróságok ügyvitele

Az 1868.évi LIV. tc. (polgári törvénykezési rendtartás) felhatalmazása alapján kiadott bírói ügyviteli szabályzat (rendelet) valamennyi törvényszékre és táblára (kivéve a váltó- és kereskedelmi, a bányaugyi, az úrbéri és az egyházi törvényszékeket⁵²¹), sőt a Kúriára is vonatkozott (ez utóbbinak meghatározta az új, átalakított szervezetét is).⁵²²

A bíróság ügyviteli-igazgatási szempontból az *elnökének* felügyelete alatt állt. Ezen elnökök feladata volt a visszaélések megakadályozása, a hivatali teendők célszerű felosztása, a "bírósági tagok egybevágó munkássága" előmozdítása. Akadályoztatása esetén az elnököt a hozzá rendben legközelebb álló tag helyettesítette. A bírák ügyet nem utasíthattak vissza, kivéve, ha erre a Prt. lehetőséget adott (1868: LIV. tc. 56. §). A legfelsőbb felügyeletet az *igazságügy-miniszter* látta el, s hozzá kellett felküldeni minden év januárjában a bíróság működéséről készített ügykimutatásokat. A sajtóbíróságok is rendelkeztek saját pecséttel (RÜV, 1–7. §).

Minden hivatalos irat, mely valamely hatóságtól a bírósághoz érkezett, vagy beadvány, amelyet hozzá az ügyfelek intéztek, az *iktatóhivatalba* került (RÜV, 9–32. §). Rendes eljárásnál minden perirat, a kerestlevél kivételével, az ítélethozatalig a *pertárban* volt tartandó (RÜV, 33–53. §). Az átvett ügydarabokra az *átvevő hivatal* jegyezte fel a beérkezés napját, s végezte el azok iktatását (RÜV, 92–112. §). Az iratok rendben tartására és megőrzésére az *irattár* szolgált (RÜV 113–132. §).

A *bíróság tanácsára* vonatkozó rendelkezések *mutatis mutandis* voltak alkalmazandók (RÜV, 64–91. §), hiszen sajtóvétségekben ezen tanácskozás csupán a büntetési tétel megállapítására vonatkozott, s a tárgyalóteremben is megejthető volt (R1867, 77. §).

⁵¹⁹ A Budapesti Közlönyt és a miniszterelnököt idézi Révész [7. jz.], 49–50. p.

⁵²⁰ A m. k. igazságügyminiszternek 5093. számú rendelete az államkincstárt illető pénzbírák kezelése és behajtása iránt [...]. Kelt 1880. április 20. MRT 1880. II. kiadás. Budapest, 1892. 200–201. p.

⁵²¹ Lásd a Polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. tc. (Prt) 22., 25–27. §-át!

⁵²² Igazságügyministeri rendelet a bírói ügyvitel tárgyában [kihirdetve 1869. május 1-jén] (a továbbiakban RÜV). MRT 1869. II. kiadás. Pest, 1872. 393–439. p., ebből a Kúriáról lásd a 209–218. §-t. 430–432. p.

VIII. FEJEZET

A sajtóesküdszékek a korabeli gyakorlat tükrében

1. § Láthatatlan, igazságos bírák vagy pretoriánusok?

Az esküdszékek ideáltipikus megközelítése már-már a fetiszizálás szintjéig is eljutott a kiegyezés utáni években: aki ellenük kívánt kritikai megjegyzést emelni, az máris a rosszaló ellenvélemények sodrába került. Nem is fogalmazódott meg túl sok bírálat, azonban mégis találtunk egy jámbor szerzőt, Gellérit, aki 1869-ben ki merte jelenteni — minő vakmerőség! —, hogy “nálunk a rövid két év alatt több sajtóvétségi per volt tárgyalva, mint Európa bármelyik szabad államában”. Sőt, hozzátette, mi szerint “e két év eredménye nem éppen örvendetes tanúságot nyújt e szabad sajtó s az esküdszéki eljárás eddigi működéséről”.⁵²³

Bátor szerzőnk indokaiban *elsőként* megemlíttette, hogy a sajtó helytelenül értelmezte szabadságát: míg Angliában önmérsékletet mutattak a lapok észrevételeik artikulálásakor, addig “a józan megbírálás” követelménye szabadnak és nem szabadnak nálunk nem teljesült. Hiszen “e jog határa csak addig terjedhet, míg ez által mások, a társadalom joga nem támadtatik, s meg nem sértetik [...] Nem szenved tehát kétséget, hogy a sajtószabadságnak is vannak határai, melyeken túl többé nem szabadság, hanem szabadosság, féktelenség uralkodik. [...] Nálunk vajmi számosan vannak még, kik a sajtószabadságot, a sajtó visszaéléseitől megkülönböztetni ne tudják”. Gelléri platóni logikájának helytállósága aligha lehet kétséges.

Második indokul jelölte meg az esküdtek téves felfogását: “Az esküdszéki bíráskodásra hivatott polgárok közt számosan vannak, kik azon előítéletből indulnak ki, hogy minden sajtóvétségi vád a sajtószabadság megtámadása s a tisztán becsület sértés megtorlása is politikai üldözés”. Az angol eljárásban szerinte azonban 1694 óta nem merült fel példa arra, hogy a rágalmozó irat (*libell*) szerzőjét meg ne büntessék, nálunk ezzel szemben tíz nyilvánvalóan bűnös vádlott közül hétet-nyolcat felmentettek.

Harmadik érve a rendeletek hibáságában állt, mivel azok a francia mintát követték. Hiba egyfelől, hogy az elnök jogkörét nem terjesztették ki, s saját álláspontját nem fejtheti ki. Az angol eljárásban az elnöklő bíró a “valódi értelmi és szakértő tényezője a tárgyalásnak [...] kimondja azt is, hogy nézete szerint melyik részen van az igazság? s melyiken a jogtalanság?”. Téves a rendelkezés a kérdések feltevésében is: a ténykérdések mellett a bűnösség tekintetében is döntést hozott a magyar esküdszék, ezáltal nem egyszer előfordult, hogy a tényállásszerűséget ugyan megállapította, de a vádlott iránti rokonszenvből, vagy tartván a büntetés szigorától, mégis nem

⁵²³ Gelléri: A magyar és az angol esküdszéki eljárás. PN XX. évf. 1869. szeptember 29.

bűnöst állapított meg. Végül megjegyezte, hogy az esküdszéki határozat felfüggesztésénél a vádlottnak és védőjének nem volt jogában indítványt tenni (R1867, 71. §), az kizárólag a tanácsot illette.

Gelléri észrevételeit számos kritika követte: Dárdai Sándor hamarosan válaszolt, s magából kikelve orrolta a szerzőt, mondván, hogy “nálunk az okból is sokkal nehezebb volna a ténykérdésnek a jogkérdéstől való teljes különválasztása, mert jogi fogalmainkat úgy szólván teremtenünk kell, amennyiben jogtételeink tulajdonképpen csak jogérzetek, melyekben a tény- és jogkérdés határvonalai sohasem oldhatók meg”.⁵²⁴ A bűnösség és a ténykérdés elválasztása nézete alapján elavult szemléletet jelentett.

Kacziány Nándor vizsgáló bíró szintén reflektált: óvatosabban fogalmazott, mint Dárdai, de azért megjegyezte, hogy “nem akarom azt mondani, hogy esküdszéki eljárásunk ezen intézmény non plus ultrája, csak azt, hogy a magyar esküdt urak a józanságban más nemzetnél hátrább nem állnak”. Nála nem az új jogteóriák, hanem a szokásos jogérzet primátusa érvényesült az esküdtek irányába. A magyar jogelv pedig szerinte az, hogy *verba verbis, verbera verberibus recompensantur*. Elismerete a sajtóperek relatíve magas számát, de az esküdtek döntésének helytállóságát nem tartotta elvitathatónak, és “a tiszta jellem bemocskolása még nem került ki eddig esküdteink sújtó szavazatát [...]”. Az esküdtek józanságára tett megjegyzést *ipso facto* utasította el, csupán a felfüggesztéssel kapcsolatos észrevétellel tudott némileg azonosulni.⁵²⁵

Gelléri a támadásokra kimerítő választ adott: továbbra is kitartott előző cikkében ismertetett kritikái mellett, s ezúttal neves jogtudósok — Mittermayer, Goltdammer, Gneist, Glaser, Schwarze, Gross, Lorbeer — szakvéleményét is segítségül hívta. Story amerikai jogtudóst is idézte, ki ekként nyilatkozott: “Minden vádlott alkotmány biztosította szent jogának tartom, hogy az esküdtek a tények, a bíró a jogkérdés felett határozzon. A bíróság kötelessége az esküdteket felvilágosítani, az esküdtek kötelessége viszont a törvénynek engedelmeskedni akkép, amint azt a törvényszék megmagyarázza. Minden polgárnak joga van az ország fennálló törvényei szerint nyerni ítéletet, nem pedig egy oly törvény szerint, miként azt az esküdtek önkény, értetlenség vagy esetleges félreértéseknél fogva értelmeznék.”⁵²⁶ Megvédte a jogorvoslati problémákkal kapcsolatos álláspontját is, melyben az angol esküdszéki elnök-bíró jogait részletezte téves verdikt esetén (új tanácskozás elrendelése, új esküdszék elé terjesztés, főtörvényszékhez utalás). Jól látta meg Kacziány hazafiúi szemléletét és azt, hogy annak érvelése inkább a honszereteten, mintsem a szakmai direktívákon alapult.

Védekezésésként azért megírta, hogy az esküdszék intézményét ő is a nemzeti szabadság legerősebb sarkkövének tartotta, s hogy a *jury* felállítása “a jogtudomány fejlettségének bizonyossága, s egyben nevezetes előlépés az igazságszolgáltatás terén”. Záró eszenciájával

⁵²⁴ Dárdai Sándor: Esküdszékeink. JK IV. évf. 1869. október 12. 285. p.

⁵²⁵ Kacziány [Nándor]: Válasz “a magyar és az angol esküdszéki eljárás” című cikkre. JK IV. évf. 1869. október 12. 286–287. p.

⁵²⁶ Gelléri: Válasz. Esküdszéki eljárásunk tárgyában. JK IV. évf. 1869. november 2. 302–303. p.

egyeterthetünk ma is: “Ha már most tekintjük, hogy jelen eljárási szabályaink szerint az esküdtek nálunk úgy a tény, — mint a jogkérdés felett határoznak; ha tekintjük, hogy a büntetőeljárás életbe léptetésével az esküdtszékek vidéki elsőbírósági kerületekben is fel fognak állítani s a legfontosabb bűnesetekben is bíraskodni fognak: Valjon helyeselhető volna-e józanul oly elv, hogy az esküdt nem a törvény s az előadott bizonyítékok, hanem kedélye, rokon- vagy ellenszenve, vagy mint K[acziány] úr mondja, a társadalomtól nyert jogérzete szerint ítéljen!”⁵²⁷

Az élvezetes stílusú szakmai bajvíváshoz csupán annyit tennénk hozzá, hogy a történelem igazolta Gelléri aggodalmait — miként azt számos államban mára be is látták, s ezért az esküdtszéki bíraskodás rendre háttérbe szorult. A dualizmus kori szabályozásunk egyébként megfelelt az akkori európai normáknak: a maga totalitásában nem volt sem sikerültebb, sem rosszabb, mint a kontinens egyéb államainak megoldásai. Azt azonban nem vették megalkotói figyelembe, hogy az angol-szász jog- s benne eljárási rendszer gyökeresen különbözött a hazai viszonyoktól, s a differencia nem nemzedékekre, hanem az egész történelemre visszamenően fennállt. Mégis, Európa akkoriban ünnepelte az angoloknál sem mindig megfelelően működő *juryt*⁵²⁸, s próbaképpen alkalmazták is az államok Máltától Norvégiáig.

2. § Hibák az őslajstromban. Debrecen ellenzéki hitvallása

Dolgozatunk végén egy érdekes jogestet ismertetünk, amely szintén az anomáliákhoz kapcsolódik. Debrecen szabad királyi város az 1867. évi esküdtszéki szervezésben komoly hibát vétett, melyet beismerni vonakodott; ennek sommázata a következő.

A bel- és igazságügy-miniszter által 1867. március 17-én kibocsátott rendelet szerint — amely június 16-án lépett hatályba —, valamint az igazságügy-miniszter 1867. május 4-i és május 17-i rendelete alapján újjá kellett szervezni az esküdtszékeket az 1848. évi XVIII. tc-nek megfelelően Debrecenben is. Meghagyták azt is, hogy az említett tc. 30. § (4) bekezdése és a 40. § szerint “a város területén megjelenő elmeműveknek a polgármesternél teendő példánya a kerületi közbíróhoz rendesen átküldessék”. Az esküdtképességet igazoló jegyzék tizennégy napon belüli elkészítését Harsányi Gábor képviselőre bízta, aki el is végezte feladatát, s a július 4-i közgyűlés már az esküdtek kijelöléséről (a szolgálati lajstromról) értesülhetett. Ez még rendben is lett volna, csak hogy a július 31-i ülésnapon felolvasták az igazságügy-miniszter azon körrendeletét, amelyben arról számolt be, hogy az izraelitákat *némely* városokban a listákról

⁵²⁷ Gelléri [523. jz.], 305. p.

⁵²⁸ Egy súlyos angliai esküdtszéki hibáról számol be egy JK-beli tudósítás a Mast-Hope vasútállomás ügyében: A bíró e szavakkal kommentálta az esküdtszék tévesen felmentő határozatát: “Nekünk azonban nincs hatalmunkban a nagy igazságtalanságot, melyet önök az egész emberiségen elkövettek, orvosolhatni.” JK IV. évf. 1869. november 2. 307–308. p.

szándékosan mellőzték. Ekkor Debrecen nyugalommal tudomásul vette a rendeletet mondván, hogy a jogorvoslatra megfelelő időt hagyott — aki panasszal akart élni, megtehetette azt.

Azonban — miként kiderült — Debrecen is a “némely városok” közé tartozott: a miniszter válaszában sérelmezte, hogy “[...] a városi közönség az esküdt bíraskodást egyedül jognak tekinti, melynek élvezete egyedül a jogosítottak tetszésétől van feltételezve [...] Az esküdtbíraskodás nem egyedüli jog, de olyan törvényes kötelezettség is, amely alól magát senki, annál kevésbé a polgárok egy egész osztálya törvényes ok nélkül ki nem vonhatja [...] Az esküdtszék életbe léptetését nem szabad egyesek közösségétől függővé tenni.” Ezért ismét felszólította a közgyűlést: tegyen eleget az esküdtképességet igazoló lista helyes megalkotásának (1848: XVIII. tc. 17. §).⁵²⁹

A közgyűlés válaszában kifejtette, hogy szerinte mindenben a jogszabályoknak megfelelően járt el, mivel az *izraeliták polgárosítása* addig nem történt meg, *ergo* nem kívánták a városi polgárjoggal nem rendelkezőket kötelezettséggel terhelni, mivel “kötelességet jog nélkül alkotmányos felfogás szerint képzelni nem tudunk”. Másrészt pedig a rendelkezésre álló három nap alatt jogorvoslati igénnyel állítólag az érintettek nem is léptek fel; ezek alapján a közgyűlés szinte kikérte magának a gyanúsítást és elvárta, hogy a miniszter a törvényhatóság eljárását minden törvényesnek ismerje el (csupán egyetlen képviselő terjesztett elő indokolt ellenvéleményt). Egyébként nem kívánták a határozatukat megváltoztatni, s a méltányosság elvéről sem kívántak szót ejteni.⁵³⁰

Természetesen a vita folytatódott: a miniszter válaszában 1867. november elején jelezte, hogy “Jónak látta a városi közönség az izraelitáknak az esküdtek lajstromába leendő utólagos felvétele iránt [...] kiadott újabb rendeletemet folyamat nélkül hagyni, s az érdemben szeptember 25-én 194/6659 sz. alatti felterjesztésében az esküdtek megállapítása körül követett alaki eljárások helyességét vitatván, ebből oly következtetést vont, hogy a kormány felügyeleti jogát semmisítené meg”. A miniszter ismét felszólította a várost, hogy végre egészítse ki azt a lajstromot.⁵³¹ A közgyűlés végül engedett: elrendelte a teendők megvalósítását, de kijelentette, hogy “Egy, a törvényhozás intézkedésének fenntartott ügyben, közkormányzati úton, alaki eljárás színe alatt jött létre oly elvi kérdést érintő döntő határozat, amely a sarkallatos törvények értelmében egyedül csak a törvényhozás illetékes tényezői által lett volna jogosan kimondható”. Egyszersmind emlékiratot fogalmaztak az országgyűlés számára, amelyben beszámoltak a történetekről, és lényegében a kormányra hárították át a felelősséget, mivel kérték annak kimondását, hogy az “[...] igazságügy minisztériumnak akkor lett volna kötelessége az izraeliták

⁵²⁹ HBML IV. B. 1106/a. 5. ügyiratszám. (a továbbiakban: üsz.) 41., 42., 57., 124., 194., az esküdtek jegyzékéről lásd: AH 1867. új I. évf. 2. szám. július 4.; valamint még MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 39–41.p., 83–84.p.

⁵³⁰ HBML IV. B. 1106/a. 5. üsz. 194., AH. 1867. 38. szám. szeptember 26., 41. szám. október 3.; a sajtóvétségek felett ítélt esküdtszék tagjainak kiválasztásáról lásd az 1867. május 17-én 307. sz. alatt kelt igazságügyminiszteri rendelet (A sajtóvétségek felett ítélt esküdtszék felállítása iránt) 6–12. §-át. MRT 1867. II kiadás. Pest, 1871. 92–94.p.

⁵³¹ A m. k. igazságügyminiszternek 1867. szeptember 10-én kelt rendelete Debrecen város közönségéhez, az izraeliták esküdtszéki képességére vonatkozó utasításnak teljesítése iránt. MTRT 1867. Pest, 1868. 416–418. p.

minősítését érvényesíteni, mindön a sajtóügyi bíróságok szervezésére az országgyűléstől felhatalmazást nyert”.⁵³²

Olajként a tűzre öntve a sértett közgyűlés azt is kijelenteni követelte, hogy, “[...] ha a nemzet ily eljárás ellen óvást nem tesz, ezen előzetes eset példájára megérthetjük, hogy alkalmilag egy másik, nem a felvilágosult eszmék kívánalmainak hódoló kormány kísérletet tehet törvénybe ütköző törekvését a nemzet közérzetével egyenes ellentétben álló irányban hasonlóképpen közkormányzati rendelet útján érvényesíteni”.⁵³³

A fenti tényálláshoz megjegyzésként annyit fűzünk, hogy nem tudjuk osztani a közgyűlés álláspontját, mivel az izraeliták egyenjogúsítása tulajdonképpen megtörtént, még ha az 1849. évi “A zsidókról” szóló (IX.) tc. megalkotása nem is felelt meg mindenben a törvényes kívánalmaknak. Ezen tc. 1. §-a szerint “A hazának polgárai közt vallásbeli különbség, jog és kötelesség tekintetében különbséget nem tévén, ezen elv szerint kijelentetik, mikép[p] a magyar álladalom határain belől született, vagy törvényesen megtelepedett mózes vallású lakos, mind azon politikai s polgári jogokkal bír, mellyekkel, annak bármelly hitű lakosai bírnak”. Ráadásul az 1867. május 17-i sajtóesküdtszéki rendelet kiegészítéseként megalkotott, s 1867. július 17-én kihirdetett igazságügy-miniszteri pótrendelet 13. pontja *expressis verbis* rendelkezett az izraelita esküdtek eskütételének módjáról.⁵³⁴ És — bár Debrecen talán nem értesült róla, de — Pest városát is felszólította egy igen terjedelmes és a saját stílusához viszonyítva meglehetősen indulatos rendeletében Horvát Boldizsár a hasonló hiányok pótlására, melyben jogos észrevételét dogmatikailag is interpretálta.⁵³⁵ Ezek alapján az izraelita esküdtképesség aligha volt elvitatható. 1867 decemberében pedig egyébként is kihirdették az 1867. évi XVII. tc-t az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében, mely szerint: “Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilváníttatnak. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszünttetetik.”

Minden esetre az ilyen radikális, néhol inkább dacos ellenzéki szembenállás 1867 után jellemzőjévé vált Debrecennek legalább annyira, mint amennyire lojálítás fűzte a kormányzathoz 1848-49-ben.⁵³⁶ Számos esetben azonban hiányzott a következetesség, miként jelen kérdésben is: a ‘48-as elvekhez és a “kossuthizmushoz” a mózes vallásúakról szóló tc. is hozzátartozott — ha később nem is, de legalább 1867-ben igen...

⁵³² HBML IV. B. 1106/a. 5. üsz. 261.

⁵³³ Lásd az előző jegyzetet.

⁵³⁴ 1867. május 17-én 307. sz. alatt kelt igazságügyminiszteri rendelet a sajtóvétségek felett ítélendő esküdtszékek felállítása iránt, valamint az 1867. július 25-én kelt igazságügyminiszteri pótrendelet az 1867. május 17-én kibocsátott miniszteri rendelet némely pontjaira nézve felmerült kételyek tárgyában. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 89–115. p., 242–248. p.

⁵³⁵ A m. k. igazságügyminiszter 1867. július 18-án 448/eln. sz. alatt kelt és Pest városához intézett rendelete az esküdtszéki képességgel bíró izraeliták tárgyában. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 233–236. p.

⁵³⁶ Hasonló, csak választási célú lajstromkészítésbeli vitáról számol be Pécsen 1868-ból *Ruszoly József*: Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868. Budapest, 1999. 97–100. p.

A Harmadik rész IX., X. fejezete és a XI. fejezet 1., 2. §-ának eredeti közlése: *Antal Tamás*: A sajtóesküdtszékek és működésük szabályozása Magyarországon (1867–1896). in *Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. Tomus II. Fasciculus 1. Szeged. 2002. 38 p.

3. § Szemelvények a debreceni vegyes bíróság sajtópereiből⁵³⁷

A dualizmus korának első éveiben, a polgári kori elsőfokú bírósági szervezetet megállapító 1871. évi XXXI. tc. és a végrehajtására kiadott rendeletek hatályba lépése előtt, a feudális bíráskodás szervezeti és eljárási rendszerét megreformálandó, a kormányzat a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. tc. (Ptrt) által megszüntetett *kerületi táblák* helyén provizórikus jelleggel úgynevezett *vegyes bíróságokat* állított fel. E szervezet ennek megfelelően ideiglenesen vette át a néhai táblák egyes feladatát, valamint felhatalmazás alapján ellátott egyéb ítélkező tevékenységet is.

Nevezetesen: a *szőlőbirtok után járó tartozások megváltásáról* szóló 1868. évi XXIX. tc. 23. §-a a földművelési, igazságügy- és belügyminisztereknek tette feladatává azon fellebviteli bíróságok felállítását, amelyek a megváltás végett megalakított választott bíróság határozata elleni jogorvoslati kérelmet elbírálták mind a megváltási díjak, mind azoknak egyéenkénti felosztása tekintetében.

A *pénzügyi bíráskodásról* rendelkező 1868. évi XXI. tc 79. §-a a kerületi táblák elé utalta a pénzügyi törvények és rendeletek végrehajtásának elmulasztásából eredő károk megtérítését, ahol a kártérítési kereset a kincstári ügyészség által volt megindítandó. Azonban a Ptrt. megszüntette az említett táblákat: a szervezeti hiányt ki kellett tölteni.

Ugyancsak a Ptrt.-től indult ki a *sajtóperek* intézésének kérdése is, mivel az 1867. május 17-én kelt sajtóügyi rendelet⁵³⁸ 1. §-a szintén a kerületi táblákhoz és a királyi táblához telepítette a sajtótörvényszékeket; megszűnván azonban a táblák, ezek továbbműködtetéséről az 1871. évi rendezésig⁵³⁹ szintén rendelkezni kellett (1868: LIV. tc. záró rendelkezéseinek a) pontja).

A felmerült jogalkotási tárgyak szabályozása végett a földművelési és a belügyminiszter beleegyezése mellett az igazságügy-miniszter (Horvát Boldizsár) megalkotta az 1869. március 12-én kelt rendeletét az ideiglenesen felállítandó "királyi vegyes bíróságok" tárgyában⁵⁴⁰, melyet a legiszlátíva az 1870. évi XV. tc-kel cikkelyeztetett be (tc. a királyi vegyesbíróóságok törvénybe iktatásáról).

E szerint a vegyes bíróságok Nagyszombaton az egykori dunáninni kerületi tábla, Kőszegen a volt dunántúli kerületi tábla, Eperjesen a volt tiszáninni tábla és Debrecenben az egykori tiszántúli tábla illetékességi területén működtek.⁵⁴¹ Hatáskörükbe első "folyamodásilag"

⁵³⁷ A debreceni vegyes bíróságról részletesen lásd: *Antal Tamás*: Adalék a vegyes bíróságok történetéhez. A debreceni vegyes bíróság (1869–1871). in: *Debreceni Szemle*. Főszerk.: Gunst Péter. 2003. 4. szám. 547–570. p.

⁵³⁸ A m. k. igazságügyminiszteriumnak 1867. évi május 17-én 307/eln. sz. a. kelt rendelete a sajtóvétségek felett ítélendő esküdtszékek felállításáról. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 89–115. p., A magyar kir. igazságügyminiszternek 1867. július 25-én 307. számhoz kelt pótrendelethe [...]. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871. 242–248. p.

⁵³⁹ A királyi ministerium rendelete az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbíróóságok székhelyeinek megállapítása tárgyában. [1871. július 10.] 5. §. MRT 1871. Pest, 1872. 233–234. p. Eszerint 1872-től Pesten, Pécsen, Szombathelyen, Pozsonyban, Aradon, Debrecenben, Kassán, Kolozsvárott, Nagyszombaton és Marosvásárhelyen működött sajtóeszküdtszék.

⁵⁴⁰ Igazságügyministeri rendelet az ideiglenesen felállítandó "királyi vegyes bíróságok" tárgyában. Kelt Pesten, 1869. május 12-én. MRT 1869. II. kiadás. Pest, 1872. 475–477. p.

⁵⁴¹ RVB 1, 3. §, 1870: XV. tc. 3. §.

a sajtóvétségek felett ítélő esküdszéki tárgyalások vezetése, valamint a pénzügyi törvények és rendeletek végrehajtása körüli mulasztásokból eredő károk elbírálása tartozott. Másodfokon jártak el szőlődézsma-megváltási ügyekben, ha a választott bíróság ítélete ellen a felek fellebbezést nyújtottak be.⁵⁴²

A debreceni vegyes bíróság előtti első sajtóesküdszéki eljárást 1869. július 9-én tartották. Elnökölt Szűcs István, a tagok Balogh Imre és Hajdú Ferenc voltak. A per tárgyát rágalmazás képezte, a sértettjeként Szatmárnémeti szabad királyi város tanácsa nevében Gyene Károly polgárnagy (polgármester) és Joó Gábor főjegyző jelent meg. A vádlottként Cseresnyés Károly ügyvéd vett részt a tárgyaláson.

A tényállás szerint Cseresnyés 400 példányban a város tanácsát sértő nyomtatványt jelentetett meg, melyben szerepelt a következő is: “Ami a tanácsot illeti — én Szatmáron jelenleg törvényes tanácsot nem ismerek; — én csak a főpolgármestert ismerem el törvényes választottnak, a többi választás csalás kifolyása, s a többi hivatalnokokat csak uzurpatoroknak tekintem, mért őket [...] Bonos Bálint status csínye és a 10-es bizottmány, kik maguk is csalás útján alakultak, emelt fel [...] kik a törvényt megvetették s a népválasztás jogát vakmerően kijátszották, lábbal tapodták [...]”. Előttörténatként kiderült, hogy a vádlott ezt megelőzően konfliktusba került a város főbírójával, mivel megtagadta az adófizetést, majd megakadályozta a végrehajtást is. Átköltözött Nagykárolyba, s ezért az adóügyi vizsgálat Szatmár megye törvényszékéhez tevődött át, melyet az ügyvéd meg is nyert. Ekkor ragadtatta magát az inkriminált kiadvány megalkotására. Az iratismertetés hetvenöt percig, a védőbeszéd negyed óráig, a vádbeszéd negyvenöt percig tartott, majd a vádlott szólt s bizonygatta, hogy a csalás nem a tanácsot, hanem a választókat minősíti. Végül az esküdszék — bizonyítottanak látván a korrupciót — felmentette Cseresnyést⁵⁴³.

Érdekesség, hogy a hallgatóság tetszésnyilvánítása miatt később a vádló semmisségi panaszt nyújtott be a Semmítőszékhez, amelyet az — lévén az ítélet feloldozó — elutasított.⁵⁴⁴

A december 24-i eljárásban Csernátóni Lajos (képviselője Beke Mihály ügyvéd) vádló és Sipos Árpád, a *Nagyvárad*i Lapok szerkesztője (védője Gyalokay Lajos ügyvéd) állt szemben egymással. Ezúttal már Sárvány Ferenc elnökölt. A visszavetési joggal senki sem élt, a vádlevélben az említett lap április 10-i és 14-i számainak egy-egy cikke foglaltatott⁵⁴⁵, mivel a szerző idézte benne a *Borsszem Jankó* egy *pasquill*ját, amely pénzutánzással vádolta a sértettet. “Ha irodalmi rablóról van szó, akkor Cs. ezeknek privilegizált Räuberhauptmannja — Balla Gergelye” — ekként hangzott egy további megjegyzés, s utalt a szerző egy becsületbírósági ítéletre is, melyben rámutattak, hogy Csernátóni előlétele nem alkalmas elégtétel adására.

⁵⁴² RVB 2. §, 1870: XV. tc. 2. §.

⁵⁴³ AH 1869. július 10. (80. szám) 1-2. p., HBML IV. B. 1121. 1. 1869:12., 19.

⁵⁴⁴ AH 1869. augusztus 2. (90. szám) 2. p.

⁵⁴⁵ NL 1869. április 10. (29. szám): Csernátóni úr kiváltsága c. cikk. 1. p. és NL 1869. április 14. (30. szám). Újdonságok. Csernátóni az “Ellenőr” tegnapi (keddi) számában [...]. c. írás. 3. p.

A védő felhozta, hogy a lap csak a már más sajtótermékben büntetlenül előadottakat idézte, s egyébként sem rosszakaratból tette, hanem, hogy lehetőséget adjon Csernátoninak a tisztázáshoz. A vádlott is szólt, de ő inkább volt indulatos, mint *advocatus*. Gyalokay válaszolt is finom, találó gúnnyal. Az esküdtszék negyedóra tanácskozás után egyhangúlag vétkesnek találta Sipos Árpádot. Mivel a vádló büntetést nem kért, ezért azt a bíróság nem is szabott ki.⁵⁴⁶

Ismét a *Nagyvárad*i Lapok szolgáltatót okot sajtóperre az 1869. október 23-i számával⁵⁴⁷, melyben Rothmann Lipót ügyvédet nem más mint a Bihar megyei bünfenyítő törvényszék vádolta becsületsértéssel, mivel az nem fogadta el egyszer a szóbeli fellebbezését, s a keletkező vitában negyed óra alatt háromszor büntették meg az ügyvédet széksértésért (a bíróság megsértéséért), s a megyében való praktizálástól is eltiltották. Ezután ő cikket írt, s abban "hamis" és "koholt" szavakkal illetve az eljárást. Az esküdtek tehát egy bíróság magatartása felől ítélték: s tizenkét percnyi tanácskozás után felmentették Rothmann Lipótot, elismerve a törvényszék kifogásolható viselkedését. A példa értékű döntést éljenzés fogadta, s "a felmentő ítéletet a jogérzelmet megrendítő tények nem czáfolt lánczolata érlelte meg".⁵⁴⁸

Rácz Ádám, a *Borsod-Miskolci Értesítő* szerkesztője contra Eördögh István ügyvéd május 11-i perében a vádlott 300 példányos *nyílt levelet* szerkesztett a sértettnek, s ebben öt hírek nyomorult, hazug koholójának nevezte. De ez még semmi ahhoz képest, hogy szerinte a sértett "becstelen egyéniség s mint jellemtelen becsülettolvaj, csak luczi betyárok általi megvesszőztetést érdemel. Semmirekellő, becsületrabló betyár." A védő kölcsönös sértegetésre hivatkozott, mivel szerinte a vádló kezdte a becsmérlést, aki valójában a terheltet soha sem nevezte meg. Érdekes verdikt született, mivel öt perc tanácskozás után a kölcsönösségre hivatkozva 7:5 arányban nem találták rágalmazónak az iratot az esküdtek és 10:2 arányban fel is mentették Eördögh Istvánt.⁵⁴⁹

Továbbá folyamatban volt ügy Weisz Zsigmond nagyvárad kereshető és Sonnenfeld Zsigmond nagyvárad ügyvéd között, amely két órai tanácskozás után (!) a bűnösség megállapításával zárult⁵⁵⁰, valamint Stein Ferenc décskai káplán vádolta Kiss György décskai lakost becsületsértés miatt; itt, mivel a káplánt nem nevezte meg a szerző, felmentették a terheltet, hiába nyújtott be a magánvádló semmisségi panaszt a rendelet 63. §-ának megsértésére hivatkozva (a nyomozati irományok kiosztásának tilalma).⁵⁵¹

Az 1871. évből egyetlen esetet idézünk, leginkább nevezetessége miatt: december 21-én Miletics Szvetozár (1826-1901) újvidéki ügyvéd és országgyűlési képviselő vádolta Petrovics Tivadar aradi szerb lelkészt az aradi *Alföld* című lap 196. számának sértő megjegyzései miatt.⁵⁵²

⁵⁴⁶ AH 1869. december 24. (152. szám) 1–2. p.

⁵⁴⁷ NL 1869. október 23. (85. szám): Egy jelenet a biharmegyei bünfenyítő törvényszék ülésterméből. c. cikk. 2–3. p.

⁵⁴⁸ AH 1870. április 30. (51. szám) 1–3. p.

⁵⁴⁹ AH 1870. május 14. (57. szám). 1–2. p.

⁵⁵⁰ AH 1870. május 21. (60. szám) 1–2. p.

⁵⁵¹ AH 1870. november 9. (134. szám). 3. p., HBML JKB 1870: 245., 264.

⁵⁵² Af 1871. augusztus 27. (196. szám): Beküldetett c. rovat. 3. p.

A háttérben Miletics Szvetozárnak a szerb fejedelem (Obrenovics Mihály) meggyilkolásával való gyanúsítása állt, amely ügyben Pest város törvényszéke felmentő ítéletet hozott. A vádló ezen esetben el sem jött, Román József ügyvéd képviselte, s ez máris ellenszenvet vívott ki Mileticcsel szemben. A védőként eljáró, igen sikeres ügyvédnek tartott Kola János azzal érvelt, hogy a cikkben szereplő “részezes” szónak a becsülettel semmi kapcsolata nincs, a “gyilkos” pedig nem fizikai, hanem erkölcsi értelemben tekintendő, mivel Miletics “a fajgyűlölet szolgáltatása által” többször sértette az ország integritását. A vádlott azt is hozzátette, hogy lelkeszi kötelessége volt felszólalni a nemzeti érzületet felszító kifejezések ellen, s hogy más szerb lelkesznek is ekként kellett volna eljárnia. A vádló képviselője viszont kifejtette, hogy a sértett sem hibátlan ember, mivel már folyt ellene eljárás istenkáromlás miatt. Az esküdszék döntése a hangulatot is figyelembe véve nem lehetett kérdéses: nem vétkest állapítottak meg egyhangúlag⁵⁵³. Az *Alföldi Hírlap* tudósítója hozzá is tette, hogy “Miletics Szvetozár rosszul ismeri önmagát és kimélytelen műveit”.⁵⁵⁴

Értékelésként csak annyit teszünk a megírtakhoz, hogy az esküdszék ítélkező tevékenysége még az *Alföldi Hírlap* szerint sem volt kritikamentes. 1869-ben, az első három tárgyalás után arra figyelmeztetett, hogy a *jury* helytelen felmentő ítéleteket hozott, s ennek “a drácói pennával írt túl szigorú büntetések dictáló törvény volt egyenesen alapos indító oka”. Erre példázta Markay Sándor contra Papp Sándor ügyét, ahol a vád alaposnak bizonyult, de a kért 1 évig terjedő szabadságvesztés- és a 630 Ft pénzbüntetés együtt már túl ijesztőnek tetszett az esküdtek számára. A Kállay–Ágay ügyben is a büntetés feltűnő aránytalansága indította az esküdszéket felmentő határozat hozatalára. A cikkíró egyet is értett az esküdtek óvatosságával, de hozzátette: “A sajtó ügyekben a vádlóra nem annyira a büntetés nagysága a fontos, hanem annak bíróilag való kimondása, hogy a vádlott a sajtó útján valósággal vétséget követett legyen el”.⁵⁵⁵

⁵⁵³ Af 1871. december 23. (294. szám). 2. p., 1871. december 24. (295. szám). 2–3. p.

⁵⁵⁴ AH 1871. december 23. (151. szám). 1–2. p., *Sarlós* 1968 [6. jz.], 195. p.

⁵⁵⁵ AH 1869. július 12. (81. szám). 1. p.

IX. FEJEZET

Az esküdtszékek reorganizációja (1896–1897)

1. § Az esküdtszéki eljárás beillesztése a bünvádi eljárásba

Miként az előzőekben bemutattuk, a 19. század végére az esküdtszék intézményének Magyarországon is volt már hagyománya. Ugyan az 1843. évi büntetőeljárás javaslata tárgyalásakor a karok és rendek tábláján a vármegyék 28:22 arányban megszavazták a részben Deák Ferenc kezdeményezésére megtervezett esküdtszéki rendszert, azonban a konzervatív főrendek nemet mondtak az egész javaslatra.⁵⁵⁶ Néhány év múltán, az 1848. évi alkotmányozás folyamatában a sajtótörvény mégis életre hívta az esküdtszéket — még ha csupán a sajtóvétségek felett ítérendő is. Deák Ferenc 1848. április 29-én kelt rendelete az első esküdtszéki eljárást részletező jogszabályunk volt, amelyet azonban a forradalom után következő események okán a gyakorlatban — két pozsonyi esettől eltekintve — nem alkalmazhattak. A sajtóesküdtszék reneszánsza a kiegyezéssel azonnal eljött: 1867. május 17-én az igazságügyi reformernek számító Horvát Boldizsár ismét életre hívta, és az általa megalkotott, majd számos alkalommal kiegészített rendelet egészen 1900-ig — pontosabban a Bünvádi perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc.) hatályba lépéséig — hatályban állt.⁵⁵⁷ Érdekes és érdemes megemlíteni, hogy a Buda és Pest városok területén való kisajátításokról szóló 1868. évi LVI. tc. a vitás kártalanítási esetek rendezésére francia mintára szintén esküdtszéket alkalmazott, így azok egy rövid időre a magánjogban is megjelentek.⁵⁵⁸ Az 1881. évi kisajátítási törvény azonban már nem vette át ezt az intézményi megoldást.

Mégis: a bünvádi eljárás teljes kodifikációjának történetében az esküdtszék csak igen későn, Szilágyi Dezső minisztersége alatt szerzett legitimációt, míg a korábbi tervezetek — az utolsó 1888-ban — azt elvetették. A már bemutatott, s mérsékelt vélemények szerint is lángelméjű Szilágyi új alapokra fektette a kodifikációt helyet biztosítva abban az esküdtbíráskodásnak is.

A tudomány magas színvonalon álló képviselői egyetértettek abban, hogy esküdtszéki eljárásunk a század végére elavult, s így az új büntetőeljárás tisztult elveire fektetése nem odázható el. Úgyszintén felmerült az igény a *jury* hatáskörének radikális kiterjesztésére. Ettől az

⁵⁵⁶ Both 1960 [3. jz.], 5–7. p., *Stipta* 1998 [21. jz.], 133–134. p.

⁵⁵⁷ A m. k. igazságügyminisiteriumnak 1867. május 17-én 307/eln. sz. a. kelt rendelete a sajtóvétségek felett ítérendő esküdtszékek felállítása iránt. MRT 1867. II kiadás. Pest, 1871. 89–115. p.

⁵⁵⁸ *Ruszoly József*: A kisajátítás törvényi szabályozásának története Magyarországon (1836–1881). in: *Uő*: Tíz tanulmány a jog- és alkotmánytörténet köréből. Szeged, 1995. 81–82. p.

új intézménytől a megkövesedettnek mondott hivatásos bírói törvénykezés megújítását remélték, s egyben a nyilvánosság, a szóbeliség és közvetlenség s a bizonyítékok szabad mérlegelésének, valamint az eljárás individualizálásának meghonosítását várták.

“A jogtörténet nem ismer olyan intézményt — lelkendezett a Bünvádi perrendtartás általános indokolása —, mely oly kevés idő alatt annyi országot hódított volna meg, mint az esküdtszék, mely Kelet-Indiában épp úgy, mint Amerikában s immár majdnem egész Európában működik, s ezzel életrevalóságának tagadhatatlan bizonyosságát adta.”⁵⁵⁹ És valóban: Európa “művelt” államainak többségében az esküdtszék egyet jelentett a jogbiztonsággal és a jogállamisággal a 19. század utolsó évtizedeiben.

Magyarországon az esküdtbíráskodás kiterjesztését legfőképpen azért ellenezték 1896 előtt, mert az ország etnikai szerkezetét nem tartották alkalmasnak a feladatra: “az 1880. évi népszámlálás részben hiányos adataira támaszkodva, a valószínűtlenség látszata nélkül volt állítható, hogy hazánkban, ennek a sok nyelvű országnak, nincs megyéje, melyben az állam nyelvén való esküdtszéki bíráskodás tolmács nélkül keresztülvihető volna”.⁵⁶⁰ Féltették a magyar igazságszolgáltatást a poliglott jelleg és a nemzetiségekben látott veszély miatt. Ez utóbbi ugyan nem változott — sőt erősödött — a millennium idején, mégis örömmel üdvözölték azt a tényt, hogy “a nemzetiségek egymáshoz való aránya ma a magyar nyelv szempontjából jelentékenyen kedvezőbb, mint a minő 1880. évben volt”. 1880-ban 14 olyan megyénk létezett, ahol a magyar ajkúak az összes népesség tíz százalékát sem érték el. Ezen megyékben a magyar anyanyelvű lakosság állítólag átlagosan 38 %-kal szaporodott (Árvában, Trencsénben, Zólyomban, Krassó-Szörényben, Szebenben, Beszterce-Naszódban, Szepesen, Hunyadban, Sárosban és Fiumében), a nem magyar anyanyelvűek száma pedig csupán 4,4 %-kal. A statisztika szerint a magyar anyanyelvűek számát 1890-ben a három legnagyobb nemzetiség, a német, a tót (szlovák) és az oláh (román) együttesen sem érték el. A magyarság 33 vármegyében volt többségben. Ekkor Magyarország teljes lakosságának több, mint a fele, de csak 55,71%-a beszélt a magyar nyelvet (az osztrák császárságban 1873-ban, az esküdtszék behozatalakor 36% beszélt a német nyelvet).⁵⁶¹

Az 1896-ban fennálló 65 büntető törvényszéknél a kimutatások szerint jóval több, 109 olyan város volt, amelyben az esküdtszék bízvást megszervezhető. A városok népességének általában véve 68%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek, a magyar nyelvet pedig 79 % beszélt. “A város és vidéke megértik egymást” — nyugtatott az indokolás, tehát a bírák és az

⁵⁵⁹ KHI92–96. XXVII. (1895) 870. szám. 61. p.

⁵⁶⁰ KHI92–96. XXVII. (1895) 870. szám. 62. p.

⁵⁶¹ KHI92–96. XXVII. (1895) 870. szám. 63–67. p., *Finkey Ferenc*: Az esküdtszék a magyar büntetőeljárásban. JK 1898. november 4. (44. szám) 310. p. Az 1890. évi népszámlálás részletes adatainak táblázata: MOL K2 1896–1901 A XIV 1 17/b. A “7 b. táblázat eredeti kézirata című” irat. A lapok utólag számozottak. 616–641. p.

esküdtek mindenütt meg fogják érteni a vallomásokat.⁵⁶² Ráadásul a magyar anyanyelvű férfiak 59%-a tudot írni és olvasni, s e tekintetben a haladás rohamosnak mutatkozott.⁵⁶³

A társadalomban a divergáló elemek egyesítésére és a magyar nemzetnek egységes egésszé tételére a közös nyelvet és a kultúrát látták hivatottnak: “a nemzetiségi izgatásokkal szemben tehát éppen az esküdtbírótság intézményét kell állítanunk, hogy ösztönözze a nemzetiségeket a magyar nyelvnek, írásnak és olvasásnak még fokozottabb elsajátítására. S valószínű, hogy a magyar nyelv, melynek összeolvasztó hatását figyelmen kívül hagyni nem lehet, amaz izgatásoknak is véget fog vetni”.⁵⁶⁴ Hosszú évekkel később, a monarchia kivégző osztaga előtt azonban bebizonyosodott, ebben sajnos tévedtek nagyjaink...

A népi bíraskodás másik alternatíváját, a *schöff*en-rendszert a javaslat indokolása egyértelműen elvetette⁵⁶⁵, s a már hangoztatott eredményeket és a népszámlálási adatokat figyelembe véve optimistán fordult a magyar kormány és az országgyűlés az esküdtszéki hatáskör kiterjesztése és az esküdtbíráskodás általánossá tétele felé.

2. § Az esküdtszéki törvények megalkotása

A bűnvádi eljárás 1882. évi, Csemegi Károly által vezetett kodifikációjában az esküdtszék még nem szerepelt, csakúgy, miként a Fabiny Teofil igazságügy-miniszter által 1888 decemberében beterjesztett javaslatban sem. Ezt a javaslatot azonban az új miniszter, Szilágyi Dezső kifejezetten az esküdtszékek mellőzése miatt vonta vissza. Az ő megbízásából készítette el az esküdtbírószéki eljárás tervezetét 1890-ben Schédius Lajos. A beérkezett véleményeket is figyelembe veendő, Szilágyi Balogh Jenő akkori miniszteri államtitkárt és egyetemi magántanárt bízta meg a teljes perrendtartás új előadói tervezetének megalkotásával. A tervezetet szaktanácskozmány elé terjesztették, amely befejeztével hattagú szövegező bizottság alakult Szilágyi Dezső vezetésével. Részt vett benne Balogh Jenő, Battlay Imre, Chorin Ferenc, Schédius Lajos, Vargha Ferenc és Wlassics Gyula. A véglegesnek szánt szöveg 1893 áprilisára készült el. A szövegezés döntő része Balogh Jenő munkáját és szaktudását dicsérte. Ezek után átdolgozták a korábbi javaslat indokolását is hozzáigazítandó az új tervezethez. Az 1895 elején elkészült végleges javaslatot Erdély Sándor igazságügy-miniszter terjesztette a képviselőház elé 1895. május 4-én.⁵⁶⁶

⁵⁶² KHI92–96. XXVII. (1895) 870. szám. 67–72. p.

⁵⁶³ KHI92–96. XXVII. (1895) 870. szám. 73. p.

⁵⁶⁴ KHI92–96. XXVII. (1895) 870. szám. 86. p.

⁵⁶⁵ KHI92–96. XXVII. (1895) 870. szám. 87–88. p.

⁵⁶⁶ Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916. 58–59. p. Jellinek Arthur: A büntető bíróságok szervezete és hatósági köre tekintettel a magyar bűnvádi eljárás tervezetére. MJÉ XI. Budapest, 1883. (Felolvasatott: 1883. február 3-án.) 26–37. p., Fayer László: Bűnvádi eljárás a törvényszék előtt. Szokásjogi forrásból. Budapest, 1885. 1–3. füzet. Reformokról ír még: Franz von Liszt: A jövő büntetőjoga.

Az elfogadott Bűnvádi perrendtartás két kérdést hagyott nyitva: a bíróságok hatáskörének megállapítását és az esküdtbíróságok szervezését. E két kisebb törvény első tervezetét még Szilágyi megbízásából Battlay Imre készítette el 1894-ben, majd 1895-ben és 1896-ban az egészet újra szövegezték. Végül két szaktanácskozmányi bírálat után Balogh Jenő alkotta meg mindkét javaslatot. Ezeket terjesztette 1897 márciusában Erdély Sándor az országgyűlés elé.⁵⁶⁷

Így az esküdtszéki rendszer várvavárt reorganizációját végül két törvénycikk valósította meg: a Bűnvádi perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc.) esküdtszék előtti főtárgyalást szabályozó XIX. fejezete, valamint az esküdtszékek szervezéséről szóló 1897. évi XXXIII. tc. A rendelkezéseiket részletesen *Csizmadia Andor* mutatta be.⁵⁶⁸

a) Az esküdtszék fogadtatása a Bűnvádi perrendtartás vitájában

A Bűnvádi perrendtartás (Bp) országgyűlési vitája 1896. szeptember 3-án, a 647. ülésen kezdődött a képviselőházban. Ezt megelőzően az igazságügyi bizottság elkészítette véleményes jelentését a törvényjavaslatról, amelyben az esküdtszékek átszervezéséről elismerőleg, támogatólag szóltak: “az esküdtbíróság legnagyobb értéke — ezen intézmény nagynevű védője, Glaser szerint — abban rejlik, hogy megosztja a bírói hatalmat állandó szakképzett és az állampolgárok sorából bírói tisztségre hivatott, feddhetetlen életű férfiak között. Az esküdtszék nélkülözhetetlenségéhez való ragaszkodás nem a bíróság iránti bizalmatlanság talajából fakad, hanem azon gondolatból ered, mily szédítő hatalom ruháztatik állandó közösségben működő jogászokra, midőn szóbeli tárgyalás és a bizonyítékok szabad méltatása alapján ítélnék ezek élete, szabadsága és társadalmi egzisztenciája fölött.” Hangsúlyozta a jelentés: “alig tartható fenn az az állapot, hogy azon törvények, melyek hivatása a társadalom jogrendjét és fennállását biztosítani, az állampolgárok teljes kizárásával kezeltessenek, hivatásszerű bírák zárt testülete által”.

Ezen megállapítást támasztja alá az a tény is, hogy Spanyolország és Németalföld (Hollandia) kivételével nem létezett olyan fejlett európai ország, amelyben az esküdtszék honos ne lett volna. Így a bizottság egyhangúlag fogadta el az esküdtszék intézményének a bűnvádi eljárásba való beemelését. A javaslat által szintén ajánlott népbírói intézménynek (*schöffengericht*) a járásbíróságoknál való meghonosítását viszont nem javasolták.⁵⁶⁹ A részletes

MJÉLXXVI. Budapest, 1892. (Felolvastatott: 1892. április 4-én.) 4–23. p. *Szokolay István*: Az esküdtszék körüli téveszmék. A Jog. 1891. január 11. (2. szám) 9–10. p., *r-e*: Erdélyi Sándor. ÜL 1897. július 17. (29. szám) 1. p.

⁵⁶⁷ *Finkey* 1916 [566. jz.], 60. p.

⁵⁶⁸ *Csizmadia* [10. jz.], 131–147. p., *vö: Vámbéry Rusztem*: Kézikönyv esküdtek számára. Budapest, 1900. 1–96. p.

⁵⁶⁹ KH192–96. XXXIV. (1896) 1110. szám. 7–8. p.

jelentésben az esküdszéki eljárásra vonatkozóan csupán néhány, csekélyebb jelentőségű módosítás olvasható.⁵⁷⁰

A képviselőház előtt az igazságügyi bizottság előadója, Chorin Ferenc expozéjával kezdődött a Bp általános vitája. Az esküdszékek reformjára vonatkozóan kiinduló pontként az 1843. évi eljárási törvényjavaslatot és az 1848. évi sajtóesküdszékeket jelölte meg. Azonban emlékeztetett: a sajtóvétségek elbírálása Magyarországon igencsak kaleidoszkópikus képet mutatott: ugyanis a Királyhágón túli területeken az 1852. évi osztrák sajtórendtartás volt hatályban esküdszékekkel, Fiumében ugyanez esküdszék nélkül, a Határőrvidéken az 1862. évi osztrák sajtórendtartás, az ország többi részében pedig az 1848. évi, majd az 1867. májusában kiadott rendelet volt irányadó.⁵⁷¹

A javaslat elveiül jelölte meg a vádrendszert, a szóbeliség és közvetlenség érvényre juttatását, a nyilvánosságot, valamint a terhelt jogainak biztosítását, a jogorvoslati jog lehetőségét és az esküdszék oly szabályozását, mely hatáskörébe utalta a nem csupán nyomtatvány útján elkövetett, hanem más, súlyos beszámítás alá eső bűncselekmények feletti ítélezést is.⁵⁷² A javaslat legfontosabb változtatásának éppen az esküdszéket tartotta: “esküdtbírság nélkül a bűnvádi eljárás alkalmazására hivatott bírói szervezetet helyesen konstruálni nem lehet”. A sajtóesküdszékekkel kapcsolatban kiemelte: “csak egész kielégítően működtek, midőn az állam vagy a nemzet ellen intézett büntény megtorlásáról volt szó, de működésük ellen sok — s hozzáteszem alapos — kifogás emeltetett a rágalmozási és becsületsértési ügyekben.”⁵⁷³

Szerinte adatok bizonyították, hogy a vádlott terhére az esküdtek sokkal ritkábban tévedtek, mint az állandó szakszírák. Az esküdtbírságok számára ugyanis nagy fölényt nyújt az egyéb bírói fórumokkal szemben a nyilvánosság, a verdiktek iránti bizalom, a visszavetési jog, a magas szavazati arány a bűnösség megállapításakor, az éber jogi ellenőrzés a bíróság részéről és az élettapasztalat. “A sajtó ügyekre szorított *jury* inkább politikai, mint jogi intézmény — folytatta Chorin — , mert kizárólag politikai vagy személyi kérdésekkel foglalkozik. Olyan a kizárólag sajtó ügyekre utalt esküdszék, mint a sivar talajon az idők minden viszontagságának kitett elszigetelt fa, amely nem verhet gyökeret, melyet a politikai szenvedélyek vihara le nem dönt. [...] De ettől eltekintve, az esküdszéket mindenütt mint a polgári és politikai szabadság nagy biztosítékát tekintik [...]” Ez az intézmény az állampolgár és a bírósági szervezet elidegenedésének is gátat vet.

A nemzetiségi és felekezeti sokszínűségekre vonatkozó kifogásokat nem tekintette alaposnak, mivel nemzetiségek Franciaországban, Angliában és Németországban is éltek. A

⁵⁷⁰ KHI92–96. XXXIV. (1896) 1110. szám. 152–162. p.

⁵⁷¹ KHN92–96. XXXIV. (1896) 20. p.

⁵⁷² KHN92–96. XXXIV. (1896) 21–22. p.

⁵⁷³ KHN92–96. XXXIV. (1896) 25. p.

nyelv sem lehet probléma forrása: nem volt hazánkban egyetlen törvényszék sem, hol kellő számú, az állam nyelvének ismeretével bíró esküdt ne volna.⁵⁷⁴

A laikus bíraskodás másik formájának: a járásbíróságokon két népbíró behozatalának lehetőségét viszont nem tartotta sem célszerűnek, sem szervezetileg helyesnek: “a népbírók fúziója a járásbíróval káros volna a jogszolgáltatásra, lassítaná az eljárást, és oly feladatot róna a népbírákra, amelyekre azok absolute képtelenek”. Németországban is próbáloztak a *schöffengericht*tel 1874-ben, de az kudarcot vallott.

A javaslat históriájáról annyit szólt, hogy a tervezete már 1886-ban elkészült, 1888. december 10-én Fabiny Teofil igazságügy-miniszter a képviselőház elé is terjesztette. Később azonban az új miniszter, Szilágyi Dezső ezt visszavonta kifejezetten az esküdtszékek miatti átdolgozásra tekintettel. Az esküdtszírségről már 1890-ben készültek tervek, ankétot Szilágyi 1892. decemberében hívott össze, majd ezt követően hat hónapig működő szövegező bizottság tevékenkedett Szilágyi vezetésével, s megállapította a javaslat szövegét. Végül Erdély Sándor igazságügy-miniszter terjesztette a Ház elé 1895 májusában.⁵⁷⁵

A hatályba léptető törvények azonban csak később kerülnek az országgyűlés elé a következő ülésszakban.

Szeptember 4-én⁵⁷⁶ az első felszólaló maga Erdély Sándor volt. A *jury* mellett érvelve elmondta, hogy az esküdtszéki bíraskodásnak ugyan vannak ellenzői, de kevesen, s ők is inkább csak oportunitási okokból érvelnek. “Én szerintem a büntető igazságszolgáltatásban a pszichológia kell hogy irányadó legyen” — folytatta, s ezért az esküdtszékot találta a legalkalmasabb intézménynek, mivel a lélekre ható benyomások alapján szabadon ítél.

Kritikaként hangzott el többször, hogy Magyarország nem bír elegendő esküdtképes egyénnel. Azonban az indokoláshoz is mellékelt statisztika azt mutatja, hogy ez nem igaz. A nemzetiségek léte sem veszélyezteti a *jury* bevezetését, mivel az ország minden vidékén élnek magyarul beszélő, írni és olvasni tudó polgárok, ott is, ahol egyébként nemzetiségek laknak. A nemzetiségi nyelveket pedig majd a tolmácsok fordítják. A magyar állampolgárok pedig bírnak megfelelő műveltséggel, s a közvélemény is az esküdtszék mellett foglal állást. Oda konkludált: “kijelentem tehát, hogy az esküdtszéki intézményhez feltétlenül ragaszkodom”.⁵⁷⁷

A függetlenségek nevében Polónyi Géza szólt. Elmondta, hogy ők már évtizedek óta követelték az esküdtszékot: “lehetetlen e pillanatban nem konstatálni, hogy annak, hogy Magyarország esküdtszéki intézménnyel lesz megáldva, előzményei vannak, és hogy idáig jutottunk, e végre szüksége volt az országnak olyan lángelmére és hatalmas szívre, amely e ház

⁵⁷⁴ KHN92–96. XXXIV. (1896) 26. p.

⁵⁷⁵ KHN92–96. XXXIV. (1896) 27. p.

⁵⁷⁶ Az előző napi vita sajtóját lásd: PN 1896. szeptember 4. (243. szám) 22. p.

⁵⁷⁷ KHN92–96. XXXIV. (1896) 33–34. p.

mostani tisztelt elnökét díszíti, mert Magyarországnak esküdszéki intézménye ma még nem lett volna nélküle”. Az elismerő szavak Szilágyi Dezsőt, az egykori igazságügy-minisztert (1889–1895), a kiváló tudóst és 1896-tól az országgyűlés elnökét méltatták. E szavaknak további jelentőséget kölcsönzött azon tény is, hogy mindezt maga Polónyi nyilatkozta, aki anno — miniszteri megbízatása alatt — Szilágyi egyik legelszántabb ellenfele volt a képviselőházban.

E hízelgőnek is mondható köszöntő után az esküdtbíráskodás előnyeire tért: e szerint az eljárásban megjelenik a lelkiismeret, a közvélemény és a hazafiság: “mert a társadalom megnyugtatója csak úgy érhető el, ha nem a paragrafust rágó és megcsontosodott jogi elveken nyargaló bírói vélemény, hanem az élő lelkiismeret szava dönt, mely messze jövőkre megmutatja, hogy ez volt ebben az esetben az igazság és nem más.”⁵⁷⁸ A nemzetiségekkel kapcsolatosan vallotta: “a magyar törvényhozás bebizonyítja minden nemzetiségi áskálódással szemben, hogy igenis, elég erősnek érzi magát, de egyúttal elég hatalmasnak is arra, hogy ilyen intézményekkel nem csak a magyar nemzetnek, mint politikai nemzetnek, hanem a magyarságnak érdekeit is mindenkivel, a nemzetiségekkel szemben is megvédelmezni tudja”.⁵⁷⁹

Ugyan aggályait fejezte ki a hatályba léptető szervezeti javaslattal szemben, azonban ez még csak tervezet szintjén létezett, így részletesen nem tért ki rá. Csupán megjegyezte: a perrendtartást és a hatályba léptető törvényt, valamint az esküdszéki szervezeti törvényt egyszerre kellett volna előterjeszteni.

Ragályi Lajos az esküdszéket és a javaslatot üdvözölte, de a lapokban közzétett esküdszéki törvénytervezetet ő sem tudta elfogadni, mivel az a mindenkor kormányon lévők érdekét szolgálná.⁵⁸⁰

Havier Dániel a járásbíróságokon szervezendő népbíróságok mellett foglalt állást. Azzal érvelt, hogy ha az esküdszék helyes, akkor emez is.⁵⁸¹

Issekutz Győző elviekben támogatta az esküdszéket, de a nemzetiségi és politikai helyzet miatt aggodalmak szállták meg. Emiatt sajnálta, hogy a szervezeti javaslat még nem volt a Ház előtt, de bízott abban, hogy majdan megvédi a *jury* intézményét a kompromittálástól. Az érdemiekre nézve hiányolta az angol jogból ismert azon megoldást, hogy a beismerés esetén mellőzendő a terhelt esküdszék elé állítása. Nem értett egyet a visszavetési jog szabályozásával és az elnöki kitanítással sem. Ez utóbbit kihagyandónak vélte, mondván: inkább a vád és a védelem fejtse ki a jogi kérdéseket az esküdtek előtt. A verdikt meghozatalakor a

⁵⁷⁸ KHN92–96. XXXIV. (1896) 36. p.

⁵⁷⁹ KHN92–96. XXXIV. (1896) 37. p.

⁵⁸⁰ KHN92–96. XXXIV. (1896) 41. p. A tervezet szövegét lásd: Törvényjavaslat az esküdtbíróságok szervezéséről. JK 1896. július 31. (31. szám) 244–247. p., A bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló törvényjavaslat tervezete. JK 1896. augusztus 7. (32. szám) 253–255. p.

⁵⁸¹ KHN92–96. XXXIV. (1896) 48. p.

szavazattöbbséggel viszont egyetértett, mivel az egyhangúságot a jogászbíróságokon sem követelik meg.⁵⁸²

Az általános vitát szeptember 5-én az utolsó felszólaló, Visontai Soma meghallgatásával folytatták⁵⁸³. Ő is üdvözölte az esküdszéket, a kétharmados szavazati arányt, és azt, hogy az esküdtek a bizonyítás kiterjesztésére befolyást gyakorolhatnak. Ugyanakkor a vádlott javára eső enyhítő körülmények hét az öthöz arányban is kimondhatók. Szerinte semmi esetre sem felelt meg a magyar joghagyományoknak az, hogy az esküdszék megalkotásának lehetőségét a törvényszéki elnökök kezébe adják. A *schöff*-rendszer azonban nem fogadta el. A szervezeti törvényjavaslat hiányát ő is felhozta, de hozzátette: mindenki támogatja a perrendtartás javaslatát ennek ellenére is, mivel bizalmat szavaznak a kormánynak.⁵⁸⁴

Az esküdszéket nem érintő Chorin és Polónyi által elmondott zárszavak után a Ház részletes vita alapjául egyhangúan szavazta meg a javaslatot.⁵⁸⁵

A Bünvádi perrendtartás részletes vitája szeptember 9-én kezdődött. Az esküdszékről szóló fejezethez másnap érkeztek, s először a 343. szakaszhoz volt hozzászólás. Polónyi ekkor indítványozta, hogy az esküdtek kizárására vonatkozó szövegrészből a bíróság végérvényes határozati jogát hagyják ki, mivel ez azt eredményezné, hogy *res judicata*vá válna a döntés. Chorin Ferenc nem javasolta a módosítást, mivel így megakadna az eljárás. Az esküdt tárgyalásról való kizárásának megítélését a bíróság belátására kell bízni. Ha ez káros következményekkel jár, akkor a semmisségi panaszban elő lehet adni a sérelmet. A kizárt esküdtjelölt pedig egyáltalán nem élhet jogorvoslattal. Ezt jelenti a végérvényes kifejezés. A többség nem is szavazta meg a módosítást.⁵⁸⁶

A 344. és a 355. szakaszokat vita nélkül elfogadták. A pótesküdtekről rendelkező 346. §-nál Polónyi javasolta: a visszavetési jogát ki nem merített fél a pótesküdtekkal szemben is protestálhasson. Plósz Sándor államtitkár szerint ez a 345. §-ra tekintettel felesleges volna, mivel a név kihúzása után az elnök úgy is megkérdezi: elfogadják-e vagy sem. Issekutz Győző Polónyit támogatta. Erdély Sándor azt válaszolta, hogy a visszavetési jog a pótesküdtekkal szemben is gyakorolható — ez következik a javaslatból. Polónyi ebben megnyugodva elállt módosításától.⁵⁸⁷

A 347. és a 348. szakaszokra észrevételt nem tettek. Az eskü szövegét tartalmazó 349. §-hoz Visontai Soma szólt hozzá. "Azért alkalmaz ez a bünvádi eljárás esküdteket — kezdte beszédét —, mert az esküdt, mint úgy szólván a közlelkiismeret képviselője, nem a törvény holt betűje szerint ítél. [...] Ennek folyománya, hogy az esküdt nem indokolja meg igazmondását,

⁵⁸² KHN92-96. XXXIV. (1896) 51-53. p.

⁵⁸³ Az előző napi vita sajtóját lásd: PN 1897. szeptember 5. (244. szám) 3-5. p.

⁵⁸⁴ KHN92-96. XXXIV. (1896) 60-62. p.

⁵⁸⁵ KHN92-96. XXXIV. (1896) 64. p., PN 1897. szeptember 6. (245. szám) 17. p.

⁵⁸⁶ KHN92-96. XXXIV. (1896) 113-114. p.

⁵⁸⁷ KHN92-96. XXXIV. (1896) 114. p.

hogy míg a jogi szakbírósnak kimerítő indokolásban kell számot adnia, hogy milyen irányban alkalmazta a törvényt, ezt az esküdtektől nem kívánja meg semmiféle törvény, mert ő csak a vád és a védelem erősségei alapján lelkiismeretes meggyőződése szerint fog ítélni.” Ezek alapján kifogásolta az eskü szövegét mondván: abban utalás áll a “törvény értelmében” való ítélkezésre. Márpedig ilyen esküt jó lelkiismerettel nem tehet az esküdt, mivel a törvények értelmét és annak elméleteit nem ismeri. Módosító javaslata így hangzott: a “törvényt megtartják” kifejezés helyett a “törvényre figyelnek”, a “törvény értelmében” helyett a “lelkiismeretesen” szavak kerüljenek a szövegbe. Chorin angol és osztrák mintára hivatkozva nem támogatta ezt a módosítást sem, mivel szerinte magának az eskü szövegének is ki kell fejeznie az esküdti jogokat és kötelezettségeket.⁵⁸⁸

A szeptember 11-én folytatódó vitában⁵⁸⁹ Mérey Lajos is az eskü szövegét opponálta. Szerinte a “törvényt szem előtt tartják” fordulat illene a javaslatba. Az elasztikusnak mondott “törvény értelmében” kifejezéssel ugyanis elvetnénk a lelkiismeret szabadságát, s e nélkül nincs esküdtszék. “Az esküdt hivatkozhatik Istenre, de nem a törvényre!” — összegezte gondolatait.⁵⁹⁰

Erdély Sándor miniszter protestált: “az esküdtnak nem szabad magát a törvénnyel ellentétbe helyeznie”. Hangsúlyozta: “mi azt akarjuk, hogy az esküdt megtartsa a törvényt. Ezt pedig megfigyeléssel pótolni nem lehet.” Ugyanez vonatkozik a “törvény értelmében” és a “lelkiismeretesen” megfogalmazásokra is, mivel ezek nem szinonímak egymással. Polónyi kivételesen az eredeti szövegezéssel értett egyet: “az esküdtbírásgot nem azért hozzuk be, hogy törvényen kívüli állapot legyen, hanem, hogy az alkotmányosan meghozott törvények hatékonyabban érvényesüljenek”.

Szalay Károly ellenben Visontaival értett egyet, mivel a szakbírósnak sem az a feladata, hogy a törvényt megtartsa, hanem hogy alkalmazza azt. Erre például hozta, hogy ha három különböző bíróság háromféleképpen ítél, attól még megtartották a törvényt, csak eltérően alkalmazták. Éppen ez a fellebbezés intézményének lényege.⁵⁹¹ Végül a szavazásnál a Ház az eredeti szöveget tartotta fenn.

A 350. § nem okozott problémát, a 351. §-nál Visontai próbálkozott egy zavarosan megfogalmazott módosítással, de Erdély figyelmeztetésére inkább elállt tőle. Ezután a 358. §-ig haladtak előre. Polónyi itt a beszámíthatóság feletti részkérdés feltevésével kapcsolatban javasolta, hogy kifejezetten felelnie kelljen rá az esküdteknek aszerint, hogy kizárják vagy megállapítják azt. Egyébként szerinte a beszámíthatóságot nem a főkérdésbe, hanem egy önálló mellékkérdésbe kellene foglalni. Visontai Soma most nem értet egyet ellenzéki társával, s a főkérdésbe való

⁵⁸⁸ KHN92–96. XXXIV. (1896) 115–116. p.

⁵⁸⁹ Az előző napi vita sajtóját lásd: PN 1897. szeptember 11. (250. szám) 2–3. p.

⁵⁹⁰ KHN92–96. XXXIV. (1896) 118. p.

⁵⁹¹ KHN92–96. XXXIV. (1896) 119–120. p.

foglalást támogatta a 358. § (2) bekezdésére tekintettel, amely lehetővé tette, hogy a beszámítást kizáró okok létét indokolt esetben külön kérdésbe tegyék fel. A többség az eredeti megoldást fogadta el.⁵⁹²

A 364. §-ig nem adódott észrevétel, ott Mérey Lajos kívánt felvenni a szakaszba két új jogszabályi hivatkozást, amelyet a Ház meg is szavazott.

Az esküdtek visszavonulásáról rendelkező 365. §-nál ugyancsak Mérey indítványozta: az elnöki fejtegetés után az esküdtek főnöke olvasson fel egy figyelmeztetést a társainak arról, hogy szabadon, lelkiismeretük szerint dönthetnek — miként szerepel ez az osztrák esküdtszéki törvényben is. Erdély Sándor ezt elutasította, mivel az osztrák jogszabály csak azért tartalmazza a figyelmeztetés intézményét, mert nem alkalmazza az elnöki reasszumálást. Visontai Mérey mellé állt, s fejtegette: “a törvényhozások gondoskodnak arról, hogy midőn ezen erős harcz után [a vád és a védelem között] végre elérkezett az a pillanat, hogy az esküdtek döntsenek, a magábaszállás ezen ünnepélyes pillanatában a jogi kitanítás mellett még ünnepélyes és a hangulatra számított intelemben részesüljenek.” Szerinte a javaslat szövegében az összegzés nem is szerepel, az elnök csak az esküdtek feladatáról beszélhet. Indítványát ezért nagy horderejűnek minősítette. Chorin nem támogatta a módosítást, mivel az az eskütétel és az elnöki kitanítás után felesleges, ráadásul így az esküdteket egy tárgyaláson kívüli és a nyilvánosságtól elzárt körülmény befolyásolhatná. A többség nem is fogadta el a módosítást.⁵⁹³

A nem észrevételezett 366. § után a szavazásról szóló 367. §-nál Issekutz javasolta, hogy az esküdtek bármelyikének kívánatára titkosan lehessen szavazni. Mérey azt toldotta volna utolsó bekezdésként a szakaszhoz, hogy “az esküdtek a szavazás részleteit és az egyes szavazatok arányát titokban tartani kötelesek”. Erdély támogatta Issekutz indítványát, így az be is került a javaslatba, de Méreyét nem.⁵⁹⁴

A 370. §-ig nem volt újabb vita, ott Polónyi indítványozta, hogy a homályos verdikttel szembeni helyesbítő eljárás eredménytelensége esetén a bejelentett felfolyamodásnak adjanak felfüggesztő hatályt. Erdély a toldásba beleegyezett. A további szakaszokat vita és észrevétel nélkül fogadták el.⁵⁹⁵

A képviselőházbeli harmadszori olvasatra 1896. szeptember 12-én került sor, s mivel elfogadták a Bünvádi perrendtartást, a javaslat szövegét továbbküldték a főrendekhez.⁵⁹⁶

⁵⁹² KHN92–96. XXXIV. (1896) 122. p.

⁵⁹³ KHN92–96. XXXIV. (1896) 124–125. p.

⁵⁹⁴ KHN92–96. XXXIV. (1896) 126. p.

⁵⁹⁵ KHN92–96. XXXIV. (1896) 127. p., a napi vita sajtóját lásd: PN 1897. szeptember 12. (251. szám) 2–3. p. A 371. § alkalmazására példa: Göldner Károly: Tévesnek talált verdict. A Jog. 1900. december 16. (50. szám) 361–362. p.

⁵⁹⁶ KHN92–96. XXXIV. (1896) 136. p., PN 1897. szeptember 13. (252. szám) 2. p.

A Főrendi házban 1896. szeptember 19-én Erdély Sándor az esküdtszék mellett érvelve, a képviselőházban már elhangzottak szerint ajánlotta a javaslatot elfogadásra. Rámutatott: az esküdtszékek nélkül a perrendtartást a közvéleményre is tekintettel megalkotni nem lehet.⁵⁹⁷

A vitában egyedül Zichy Nándor szólalt fel, aki nem tartotta szerencsésnek a "jury-igazságszolgáltatás" Magyarországon való bevezetését a nemzetiségi arányok, s a magyarság helyenkénti alulreprezentáltsága miatt. Az esküdtszék nálunk így nem állhat erős alapokon. Ugyanis a *juryt* kizárólag olyan állampolgárokból összeállítani, akik értik a magyar nyelvet, a többiek pedig kizárni, veszedelmes. Mégis, a perrendtartás progresszív és szükséges volta miatt *en bloc* elfogadásra ajánlotta a javaslatot. Zichy indítványával egyetértve, a bűnvádi perrendtartás javaslatának mind az 592 §-át a főrendek egyszerre, *en bloc* fogadták el.⁵⁹⁸

b) Az 1897. évi XXXIII. tc. megalkotása

Az igazságügy-miniszter 1891. február 4-én jutatta el a miniszterelnökhöz az esküdtbíróságokról szóló törvény javaslatának tervezetét. Bánffy Dezső a következőket írta rá: "Az esküdt-bírák szolgálati lajstromának összeállítása tekintetében minden politikai óvatosság szem előtt lévén tartva s lehetőleg kielégítve, észrevétel nem forog fenn, s ezért a minisztertanács elé lett terjesztés után adacta".⁵⁹⁹ Miután a minisztertanács 1897. február 24-én jóváhagyta a tervezetet,⁶⁰⁰ Erdély Sándor igazságügy-miniszter 1897. március 20-án nyújtotta be az esküdtbíróságokról szóló törvényjavaslatot a képviselőház elé. Az igazságügyi bizottság csak egy hónappal később vette tárgyalás alá a javaslat szövegét.⁶⁰¹

A bizottság április 29-ére fogalmazta meg véleményes jelentését Fabiny Teofil elnökle alatt.⁶⁰² Azzal vezették be gondolataikat, hogy a magyar jogrendszer az individualításra törekedett korábban is: ez a büntetőjogban a méltányosság beemelését jelentette. Ugyanis a méltányosság kapcsolatot létesít a büntető törvény és a nemzet között. Ezek alapján ismét hangsúlyozták az esküdtbíráskodás kiterjesztésének helyességét.

Egyöntetűen üdvözölték az esküdti kvalifikációban az írni és olvasni tudást és a magyar nyelv ismeretének posztulátumát. A húsz korona adócenzust némelyek sokallották, de a bizottság

⁵⁹⁷ FHN92–96. VII. (1897) 6–7. p., FHI92–96. XXIII. (1896) 989. szám. 5–8. p.

⁵⁹⁸ FHN92–96. VII. (1897) 8–10. p.

⁵⁹⁹ MOL K26 2449/1897. számú irat 1891. február 4-ről. Melléklet: a javaslat írógéppel (!) írt szövege.

⁶⁰⁰ MOL K27 X57 3779. 1897. február 24. 15. p.

⁶⁰¹ KHN96–01. V. (1897) 167. p. és az KHI96–01. V. (1897) 137. szám. 109–116. p. Indokolás: 117–182. p., MOL K2 1896–1901 A XIV 1. 17/b. irat szám nélkül. Tartalma: az esküdtbíróságokról szóló törvényjavaslat indokolása kézzel írva javításokkal. A lapok utólag számozottak. 587–615. p., 641–847. p. 1716/1897. számú irat: a javaslat kézzel írott szövege. Utólag számozva. 848–867. p.; Két törvényjavaslat. I. rész. ÜL 1897. március 27. (13. szám) 1–2. p., II. rész. ÜL 1897. április 3. (14. szám) 1–2. p.

⁶⁰² MOL K2 1896–1901 A XIV 1 17/b. 2192/1897. számú irat. Tartalma: a javaslat szövege az igazságügyi bizottság módosítása szerint javításokkal, és az igazságügyi bizottság jelentésének eredeti szövege kézzel írva. Mindkettő utólag számozva. 898–900. p.

végül mégis elfogadta, mivel minden gazdasági függetlenséggel bíró ember meg tudja azt fizetni. Akik esetleg mégsem tudnák, de művelt egyének: rájuk vonatkozik a kibővített értelmiségi cenzus. A választójoggal való esetleges azonosítás lehetőségét elvetették, mivel a választójog politikai természetű, az esküdtszék ellenben bíraskodik.⁶⁰³

Beható vizsgálat után a kiválasztás elvét is magáévá tette a bizottság, mivel a kvalifikációval rendelkező férfiak nem mindegyike bír megfelelő tulajdonságokkal. Ezért a törvényi kvalifikációs vélelem mellé szelekció alkalmazása szükséges: erre a sorsolás nem megfelelő megoldás, mivel veszélyt rejtene magában úgy az állami közrendre, mint a terhelt érdekeire. A kiválasztási rendszer egyébként is nemzetközileg bevált intézmény: Angliában, Franciaországban, Olaszországban, Németországban és Ausztriában, valamint az Amerikai Egyesült Államok legtöbb tagállamában alkalmazzák.⁶⁰⁴

Azonban a kiválasztási eljárást már lényegesen módosították. A tervezet eredendően az önkormányzati elemekre szándékozott bízni a szelekciót, azonban ezzel szemben a bizottság három bizalmi férfiből és egy bíróból, valamint bíró elnökből álló megoldást emelte be a javaslatba. E vegyes rendszer indokát abban találták meg, hogy kizárólag bírákra bízni a kiválasztást nem szerencsés, mivel ezzel őket politikai befolyással vádolhatnák. Ugyanakkor a tisztán önkormányzati tagokból álló "szelegáló bizottságot" feltétlenül megerősítendőnek vélték a függetlenség felől biztosított igazságszolgáltatási résztvevőkkel.

Az eredeti, az esküdtbíraskodást egy meghatározott országrészben miniszteri rendelettel felfüggeszteni engedő 35. § iránt aggodalmak ébredtek a bizottság tagjaiban, s végül a miniszter hozzájárulásával az egészset törölték is. A tervezet ugyan nyújtott biztosítékokat, de ennek ellenére alkotmányossági kifogást fogalmaztak meg vele szemben, mivel alkotmányunk nem ismerte el, hogy törvényben létesített intézményt rendelettel szüntessenek meg. Ráadásul a 35. és 36. § bizalmatlanságot keltett volna a *jury*vel szemben a lakosságban. Az esküdtszéket egyébként is nyomatékos kautélákkal vették körül a javaslatban, nem volt szükség a kormány általi felfüggesztésre. A kormány egyébként is fordulhat az országgyűléshez rendkívüli körülmények esetén a felmerülő helyzet orvoslása érdekében.⁶⁰⁵

A bizottsági jelentés részletes indokolásában a javaslat számos pontjának módosítását olvashatjuk. A 2. § (1) bekezdésébe felvették az esküdtbírátság elnöke helyettesének kijelölési módját, a 4. §-ba pedig az akadémia tagjainak, a lelkészeknek, a felsőbb művészeti vagy más felsőbb szakiskolát végzetteknek és a középiskolai záróvizsgát teljesítetteknek a kvalifikációját.

⁶⁰³ KHI96–01. VII. (1897) 166. szám. 13–14. p.

⁶⁰⁴ KHI96–01. VII. (1897) 166. szám. 15. p.

⁶⁰⁵ KHI96–01. VII. (1897) 166. szám. 16. p.

Az 5. §. 2. pontjába beiktatták, hogy a hivatalvesztés csak az ítéletben megállapított időtartam alatt minősül kizáró oknak.⁶⁰⁶

A 6. §-ban az esküdtek köréből kizárták még a minisztereket, a főispánokat és a budapesti főpolgármestert. A 7. §-t csak stilárisan módosították, a 8. §-ba beemelték, hogy a mentesség évről évre megújítandó. A 9. §-ban az alaplajstrom megszerkesztését júliusról májusra helyezték át.⁶⁰⁷ A 13. § eredeti szövegezése szerint az alaplajstromot késedelem esetén a főispán állíthatta volna össze, ez viszont ellenkezett az 1869. évi IV. tc. 1. §-ával, azaz a közigazgatás és a törvénykezés elválasztásával. Ezért a feladatra az Igazságügyi Minisztériumot jelölték ki. A 14. §-ban a szelektáló bizottságban a bírák számát egyben, a bizalmi férfiakét háromban határozták meg, mivel a népbíróági jelleget így jobban kidomborodónak vélték. A 14. §-ban emiatt a törvényhatóság által választandó tagok számát 12-re emelték. A “bizalmi férfi közhivatalnok nem lehet” szövegezés helyett a pontosabb, “köztisztviselő bizalmi férfi nem lehet” megfogalmazást illesztették be. A 19. §-ban csökkentették az inkompatibilitási esetek számát. A kötelességszegő esküdt bírságolásánál enyhítették a büntetés mértékét a 20. §-ban ezer koronáról 500 koronára. Ismétlés esetén maximálták a szankciót ezer koronában.⁶⁰⁸

A 25. és a 30. §-okon kisebb jelentőségű módosítást ejtettek, a 34. §-ba pedig felvették az “ugyanazon királyi tábla területén lévő” fordulatot az esküdtszéki kerületek összevonásának megszorításaképpen. Biztosítékként hozzátették, hogy esetenként erről a miniszternek jelentést kell tenni az országgyűlés felé. A királyi ítélőtábla székhelyén lévő törvényszék azonban más esküdtbírószághoz nem csatolható, más esküdtbírószággal nem egyesíthető (a kiemelt hatásköri szabályok miatt). A 35. és 36. §-okat — miként említettük — kihagyták, az eredetileg 38. §-ba (későbbi 36. §) pedig felvették a belügyminiszterrel való egyetértés követelményét.⁶⁰⁹

1897. május 17-én — az új országgyűlési ülésszak kezdetén — valamennyi képvisellel bíró párt értekezletet tartott. A szabadelvűek Podmaniczky Frigyes vezetésével tanácskoztak, a törvényjavaslatot Psik Lajos mutatta be társainak. Általánosságban vita nélkül fogadták el a szövegezést, a részletes vitában Schreiber Frigyes módosított volna a 4. §-on a később ismertetendő nyelvkérdésben. Emellett többek között Chorin Ferenc, Erdély Sándor, Groisz Gusztáv, Bedő Albert, Ruffy Pál, és Kubunyi Géza szólalt fel. A javaslatot érdemleges módosítás nélkül fogadták el.

A Függetlenségi és 48-as párt köreiben Győry Elek ismertette a szövegezést, majd abban állapodtak meg, hogy általánosságban is csak akkor fogadják el, ha a részletes vitában benyújtott módosításaiknak helyt adnak, különben harmadszori olvasatban nem szavazzák meg a javaslatot.

⁶⁰⁶ KHI96–01. VII. (1897) 166. szám. 17. p.

⁶⁰⁷ KHI96–01. VII. (1897) 166. szám. 18. p.

⁶⁰⁸ KHI96–01. VII. (1897) 166. szám. 19–20. p.

⁶⁰⁹ KHI96–01. VII. (1897) 166. szám. 21–22. p., a javaslat szövege: 23–30. p.

A Nemzeti Párt Horánszky Nándor elnökle alatt ülésezett, ahol Bernáth Béla ismertette a javaslat részleteit; felszólaltak Makfalvy Géza, Sággy Gyula, Reitter János és mások. Általánosságban elfogadták a szöveget, de a részletes vitában több módosítást is be kívántak terjeszteni. A Függetlenségi Ugron-Párt értekezletén Falussy Árpád volt az előadó. Már általánosságban sem fogadták el a javaslatot. Megegyezésük szerint álláspontjukat a képviselőházban Holló Lajos fogja kifejezni. A Néppárt képviselői Molnár János elnökle mellett — miközben ülésükön Zichy Nándor és gr. Eszterházy Miklós is résztvett — kimondták, hogy általánosságban ők is csak úgy járulnak hozzá a javaslatához, ha a módosításait a kormány majd támogatja. Különben harmadik olvasatban ők sem szavazznak igennel.⁶¹⁰

Az esküdszéki törvényjavaslat képviselőházi vitája 1897. május 18-án a 98. ülésen kezdődött Szilágyi Dezső elnökle alatt gyér érdeklődés mellett.⁶¹¹ Először Psik Lajos előadó tartotta meg expozéját. Kiemelte: a bizottsági tárgyalások alkalmával az igazságügy-miniszter maga kezdeményezte a 35. és a 36. §-ok kihagyását, amelyek arról rendelkeztek, hogy ott, hol az esküdtbírók és a részrehajlatlan ítékezésük kizárt, a kormány a királyi Kúria meghallgatása után az esküdtbírók működését arra területre nézve felfüggesztheti. Eredetileg azzal vádolták a kormányt, hogy a sajtószabadságot kívánja ezzel megtámadni. A 14–18. §-oknál az alaplajstromot érintő felszólamlásokat elintéző, valamint szelektáló bizottság összetételét érintő nézetekről szólva: itt az elnökből, egy bíróból és három közigazgatásbeli személyből álló szervet véglegesítették. Az esküdtek kiválasztását érintően törekedtek, hogy az *sine ira et studio* történjen a közérdek szem előtt tartásával. Az esküdti kvalifikációt helyesnek tartotta, mivel az tükrözte a hazai társadalmi viszonyokat. Ugyanakkor az esküdteket igyekezett a javaslat a túlterheltségtől megóvni.

Azzal zárta rövid beszédét, miszerint az esküdszék “a modern világnézet egyik legfőbb vívmánya, a jogállam, az emberi és szabadságjogok ezen sziklaerőssége és védőbástyája, sok évek lassú, de szakadatlan munkássága után nálunk is kezd megvalósulni.” A javaslatot részletes tárgyalás alapjául elfogadni javasolta.⁶¹²

Az ellenzék részéről először felszólaló Polczner Jenő a javaslatot alkotmány- és szabadságellenesnek tartotta. Úgy vélte: a miniszter csak a politikai támadások miatt áldozta fel az ominózus 35. §-t, azonban az esküdtek kiválasztását még az említett jogszabályi helynél is nagyobb sérelemnek minősítette. Azzal indokolta véleményét, hogy a lajstromot szelektálók állami hivatalnokok és törvényszéki bírák lesznek, akik a mindenkori hatalom célzatait és szándékait képviselik, valamint a törvényhatósági bizottság főispán által befolyásolt tagjai. Így

⁶¹⁰ PN 1897. május 18. (138. szám) 3. p.

⁶¹¹ MOL K2 1017. k. Az országgyűlés képviselőházának tárgyalásáról a mutatókönyv szerint az alábbi iktatószámú iratok tanúskodnak: 1720., 2177., 2254., 2263., 2275., 2277., 2278., 2287., 2294–2297., 2308., 2309., 2328–2336., 2358–2368., Azonban ezen iratok az Országos Levéltárban nem kerültek elő.

⁶¹² KHN96–01. VI. (1897) 79–80. p.

az esküdtek nem lehetnek a nemzeti közgondolkodás kifejezői. A törvényhatósági bizottság tagjai fele részben ráadásul virilisták, akik saját magukon kívül különben sem képviselnek senkit.⁶¹³

A kiválasztás módját a szabadelvű eszmével való nemtelen kacérkodásnak mondta, s a nép szeme közé történő porhintésnek. Javasolta helyette a kisorsolás elvét, mivel hirdette: ha a magyar társadalom alkalmas az esküdtbíráskodás bevezetésére, akkor annak kiválasztó mechanizmusok nélkül kell megtörténnie. Végül a javaslatot részletes vita alapjául elfogadta, de jelezte: a harmadik olvasatban a kiválasztási rendszert nem szavazza meg.

Bernáth Béla hibaként kifogásolta az esküdtbíráskodás elnökének a királyi tábla elnöke általi kinevezését, magasnak tartotta az adócenzust, s ő is a kisorsolás mellett tört lándzsát, mivel szerinte ez biztosíthatja a politikától, nemzetiségtől és vallásfelekezettől való befolyásmentességet. A 34. §-ban — amely az esküdtszéki kerületek összevonásáról rendelkezett — az egyén rendes bírójától történő elvonásának lehetőségét látta. Részletes tárgyalás alapjául a szükségessége miatt mégis elfogadta a javaslatot.⁶¹⁴

Marsovszky Endre azon kevesek közé tartozott, akik beismerten elvi ellenségei voltak a *jurynak*. Ezen túlmenően a kiválasztási rendszert ő is elvetette, mivel “vagy megvan az esküdtszéki intézményre jogosítottaknak a kellő kvalifikációjuk, vagy nincs. Ha megvan, nincs hivatva semmi hatóság azt még egyszer megvizsgálni, és oly elvek szerint kiválasztani őket, melyek előttünk ismeretlenek, de melyek célzatait igen jól látjuk.” Ebben a formában a harmadszori olvasatban ő sem tudta támogatni a javaslatot.

Madarász József a sajtószabadság elleni támadásnak tekintette a javaslatot, s mert véleménye szerint a társadalomban egyébként is közerkölcstelenség folyt, s mert a “kettős nyeldeklojű madár szárnyai alá vezetné a nemzetet”: még részletes vita alapjául sem fogadta el a törvényjavaslatot.⁶¹⁵

Buzáth Ferenc kormányoldal elleni szónoklattal kezdve kritizálta a “kizsákmányolásra használt liberális eszmét”. Szerinte a kormány liberalizmusa nem a demokráciára, hanem az arisztokráciára alapult. Nem látta azt az egységes társadalmat, amelyre ezt a fontos intézményt építeni lehetett volna. Mindezt az eredeti 35. § szövegezése is bizonyította számára. “A társadalmat olyan bizonytalannak találom, hogy ilyen körülmények között ezen törvényjavaslatot arra nem fektethetem” — mondotta, általánosságban azonban mégis elfogadta azt.⁶¹⁶

A vita május 19-én folytatódott.⁶¹⁷ Visontai Soma kifogásolta, hogy vagyoni cenzus és egyéb feltételek csorbítják az esküdtszék függetlenségét. Hibának értékelte, hogy a tisztviselőket

⁶¹³ KHN96–01. VI. (1897) 81. p.

⁶¹⁴ KHN96–01. VI. (1897) 83–84. p.

⁶¹⁵ KHN96–01. VI. (1897) 85. p.

⁶¹⁶ KHN96–01. VI. (1897) 86. p.

⁶¹⁷ Az előző napi vita sajtóját lásd: PN 1897. május 19. (139. szám) 3. p.

is felvették az esküdtek körébe. Ezzel a *jury* politikai intézménnyé vált. A zsűribeli tagságra való szelektálás szerinte ellentétben állott a Bp indoklásával is.⁶¹⁸ “Az esküdtképeség is általánosíttassék, és a virilizmustól és a vagyoni cenzustól teljesen elvonassék, mert csak az ilyen esküdtszéki intézmény bírhat kellő tisztelettel és vívhatja ki a kellő ragaszkodást a nép részéről” — ebben összegezte hitvallását. Támadta a vagyoni cenzust, a köztisztviselők részvételét a bíraskodásban és a törvényszéki elnök befolyását az esküdtszék megalakításában.⁶¹⁹

A kiválasztási eljárást jobbnak tartotta, mint a tervezetben eredetileg szereplő megoldást — mely kizárólag a bíróságokra bízta volna a szelektálást —, de így sem volt elégedett: a kiválasztási szempontokat nem határozza meg a javaslat, teret engedve ezzel a politikai befolyásnak. *Horribile dictu* előfordulhat, hogy a bizottságban lévő bírákat egykor felelősségre vonja az igazságügyi kormányzat — netalán a főispán — az esküdtek “helytelen” kiválasztásáért. Ezért az esküdtszék összeállításából a bírákat teljesen kihagyandónak vélte, s indítványozta, hogy a bizalmi férfiakat se a törvényszék elnöke válassza ki, hanem inkább a törvényhatóság küldje ki, vagy legalább őket sorsolják és ne válasszák.

Értesülésekre hivatkozva azzal gyanúsította a minisztert, hogy az Igazságügyi Minisztériumban felállítottak egy fő közvádloi hivatalt, amely “hasábszámra küldi a politikai vádakot a főügyészhez”. Állítása szerint “egy valóságos cabinet noire-t szervezett ott a t. igazságügyminiszter úr”. A javaslatot részletes tárgyalás alapjául azonban elfogadta.⁶²⁰

Erdély Sándor válaszát azzal a megállapítással nyitotta, mely szerint “az állampolgárok benső humanisztikus fejlettségükkel összhangban álló igazságos büntető igazságszolgáltatás majdnem egymagában elég arra, hogy az állam igazságügye kedvezően bíraltassék meg [...]”. A bünvádi eljárás nagy elvei közül a jogegyenlőségnek kell első helyen érvényesülni. Lényeges még a vádely, a védelem, a jó ügyészi szervezet és az esküdtszéki intézmény. Külső megjelenésében a bírói testületnek komolynak, bizalomébresztőnek kell lennie, belső működésében pedig objektívnak.

A szelekciót az esküdtszéki rendszer integráló részének minősítette, nélküle az egész csak nevetség tárgya volna. A sorsolás egy nyers, minden elemet magában foglaló összeírásból nem helyes. Aki nem barátja az esküdtszéknek, csak az tiltakozik a szelekció ellen. Európa művelt államaiban is mindenütt működik szelekció a *jury*nél. “A sorsra bízni a bírósági testület megalkotását nem lehet” — vélekedett —, a “szelegáló bizottság” pedig teljes garanciát nyújt a visszaélések ellen.⁶²¹

⁶¹⁸ KHN96–01. VI. (1897) 98–99. p.

⁶¹⁹ KHN96–01. VI. (1897) 100–101. p.

⁶²⁰ KHN96–01. VI. (1897) 102–103. p.

⁶²¹ KHN96–01. VI. (1897) 104–106. p.

Visonta Soma azon kijelentését, hogy a minisztériumban egy politikai ügyekben utasító *cabinet noire* működne, határozottan elutasította.

Gr. Batthyány Tivadar Fiume képviselőjeként megköszönte a kormánynak a magyar sajtójog és eljárásjog városában történő hatályba léptetését. Azt is helyeselte, hogy a Fiuméra vonatkozó külön szabályokat nem rendeletek, hanem a törvények tartalmazták. Kérte, hogy a Fiumét érintő szakaszoknál a kormány a város képviselőtestületével egyeztessen.⁶²²

Ragályi Lajos ellenzéki létére is támogatta a miniszter által kifejtetteket. Elemezte az esküdtszék kodifikációjának korábbi fiaskóit, s rámutatott: a közvélemény az elmúlt negyven éve alatt belesüppedt az opportunizmusba. Eltűntek a közéletből a nagy vezető ideális egyéniségek is. Másfelől a sajtóesküdtszék hibái elfordították a közvéleményt a *jury* egyöntetű támogatásától.

“Az igen tisztelt miniszter úrnak közvetlen elődét — folytatta —, a ház jelenlegi igen tisztelt elnökét illeti meg az érdem, hogy csaknem egymaga — azt lehet mondani — még nem is nagyon biztatva a közvélemény lelkes kíváncsija által, szakítva azokkal az aggodalmakkal, amelyek az elődeinél az intézmény behozatalának mellőzését előidézték: programjára írta az esküdtszék behozatalát, és [...] kimondta azt a nagy és igaz szót, hogy Magyarországon az eljárás és a bírói szervezet kiépítése az esküdtszék behozatala nélkül befelyezettnek nem tekinthető.”⁶²³

Az esküdtek kiválasztásánál elismerte, hogy a sorsolás volna a legideálisabb megoldás, de mindez az igazságszolgáltatást veszélyeztetné. Ezért az adott helyzetben feltétlenül a szelekció alkalmazását tartotta helyesnek: biztosítani kell az intelligencia túlsúlyát az esküdtszék működésében. A szelekciót pedig nem szabad kizárólag a bírákra bízni — miként tette ezt a törvény tervezeti formája —, mivel ők a politikai érdekeknek megfelelően befolyásolhatók. De tisztán az önkormányzatokra (törvényhatóságokra) hagyni sem lenne tanácsos a főispáni hatalom miatt. Ezért a javaslat a leghszerencsésebben választott, amikor mind a bírói, mind az önkormányzati elemeket bevette a bizottságba. Mindazonáltal a 18. §-t mégis oda módosította volna, hogy a törvényhatósági bizottság a kiválasztó bizottságba nem tizenkét személyt, hanem csak három rendes és ugyanannyi pótagot jelöljön, s így a legkiválóbbak kerülhetnének oda. Valamint javasolta még, hogy a fősolgabíró a bizottság munkájába semmilyen formába ne folyjon bele.⁶²⁴ Részletes tárgyalás alapjául ő is elfogadta a javaslatot.

A május 20-i ülésen Polónyi Géza szólt először.⁶²⁵ A javaslatot nem csak hogy örömmel nem üdvözölte, de egyenesen harcot hirdetett ellene. A kiválasztást ő is kritizálta: a sorsolást

⁶²² KHN96-01. VI. (1897) 108–110. p. vö *Nagy Olivér*: Fiume sérelme az esküdtszék felállításáról tárgyában. A Jog. 1897. szeptember 5. (36. szám) 245–246. p.

⁶²³ KHN96-01. VI. (1897) 111–112. p.

⁶²⁴ KHN96-01. VI. (1897) 113–115. p.

⁶²⁵ Az előző napi vita sajtóját lásd: PN 1897. május 20. (140. szám) 3–4. p.

tartotta helyesebbnek, mondván: a magyar közigazgatás nem független a politikától. “A közigazgatásnak összes szervei tulajdonképpen alárendelt szolga közegek, egy politikai párhatalomnak uszályhordói, rabszolgák és semmi mások.” A közigazgatás nem megbízható a főispáni “rémmuralom” miatt. Ezért inkább utalná bírákra a kiválasztást, sem mint vegyes bizottságokra. Például hozta fel saját magát: ő, mióta ellenzéki politikusi, egyszer sem lett esküdtt Budapesten, pedig ott praktizál már 26 éve. Bezzeg Óbudán, a kormányoldali Kristofori Fortunato állandóan szerepel az esküdtek között. Mivel a szelekció ellen nincs jogorvoslat, őt bármikor kihagyhatják “hülyeség címén” az esküdtek köréből. Ezért ha mindenáron szelekció szükséges: történjen az az alaprajstrom megszerkesztésekor — ez ellen legalább létezik jogorvoslat.⁶²⁶

Másik égető problémára a kizárásnál hívta fel a figyelmet: a nyereségvágyból elkövetett bűncselekmények miatt elítélteket örökre ki akarják hagyni az esküdtek köréből, míg a politikai jogok gyakorlatától határozott időre megfosztottakat csak a meghatározott időtartamra zárnák ki. Így egy lopás miatt elítélt személyt örökre kizárhatunk, de egy gyilkost — meghatározott idő eltelte után — az esküdtek közé engedhetünk. Azt sem vélte helyesnek, hogy nem lehet esküdtt az, aki vizsgálati szakban eljárás alatt áll. Ugyanakkor viszont a lelkészeket nem zárják ki: ez a vallásfelekezeti különbségek miatt problémához vezethet.⁶²⁷

Végül a javaslatot általánosságban elfogadta, de a harmadszori olvasatban ebben a formában nem szavazza meg.

Holló Lajos rögtön felszólalása elején kifakadt: “nekünk inkább kell szakbíróság, mint pártbíróság”. Az esküdtszék az akkori alapokon szerint veszedelmesebb lesz majd, mint a szakbíróságok. Még az úriszéket is jobbnak találta. A bizottságok a gyakorlatban saját köreikből fognak válogatni: a városok élén álló klikkekből. Erre például említette a józsefvárosi és a lipótvárosi kaszinót. Ilyen, politikai életben exponált személyek kerülnek majd az esküdtek közé.

A kiválasztás terén ő is inkább a bírakat preferálta, ha már választani kellett, de egyúttal féltette is őket a főispáni és ügyészi befolyástól. Az igazi az volna, ha tisztviselők választanák ki az esküdteket, és ezt a listát a közgyűlés elé terjesztenék nyilvános vitára. De még inkább üdvözlőné a sorsolást. A választási lehetőség a visszavetési jogban már úgy is megtestesül.⁶²⁸

Azt is javasolta, hogy az esküdtszékek tárgyait még az esküdtszéki negyedévi lajstromok közzététele előtt osszák be, hogy az ügyészek az ügyeket ne tudják a *jury*hoz igazítani. Ezen módosítás nélkül a legnagyobb szerencsétlenségnek tartaná az esküdtszékek behozatalát.

⁶²⁶ KHN96-01. VI. (1897) 118–121. p.

⁶²⁷ KHN96-01. VI. (1897) 122–123. p.

⁶²⁸ KHN96-01. VI. (1897) 124–126. p.

Mindezek alapján határozati javaslatot terjesztett elő: utasítsák a javaslatot az igazságügyi bizottság elé avégből, hogy felvegyék a sorshúzást és azt, hogy minden ülésszakra a bírakul szereplő esküdteket csak akkor sorsolják ki, ha az ülésszak tárgyait már kitűzték.⁶²⁹

Okolicsányi László az esküdtszéket a szabadelvűség intézményének tartotta: ez az önkormányzati elv bevitele a judikaturába. Egyetértett Erdéllyel abban, hogy az esküdtszéknek megbízhatónak és objektívnak kell lennie, azonban a javaslat ezzel a teoriával nincs összhangban. Aggodalmat és bizalmatlanságot fejez ki mind az önkormányzati hatóság küldöttsége, mind a bírói közegek irányába. A közerkölcsiség megrontására hivatkozott: a szabadelvűség csak ott funkcionálhat jól, "ahol erős jogérzet, tiszta erkölcs és önfeláldozó hazafiság uralkodik". Ezekkel az esküdtszékkel feláldoznánk Magyarországon "az egyéni, a vagyoni, a személyes szabadság minden biztosítékát". Így a javaslatot nem fogadhatta el, és inkább támogatta Holló indítványát.⁶³⁰

Sághy Gyula az esküdtszéki eszme kormány általi kisajátításának tartotta a javaslatot, kiforgatva és megrontva azt. Ez a törvény az esküdtszéket nem népbíróssággá, hanem pártbíróssággá tenné. A köztisztviselők esküdtszéki részvételét a kormánybefolyás miatt ellenezte és javasolta, hogy az említettek évi szolgálati lajstrombeli létszámát egy negyedben maximálják. A bizalmi férfiak választását pedig titkos szavazáshoz szeretne volna kötni a 18. §-ban. A javaslatot csak akkor volt hajlandó megszavazni, ha a módosításait elfogadják a részletes vitában.⁶³¹

Május 22-én Győry Elek szólt először.⁶³² Beszédében a kormány omnipotenciájától óvott: a miniszter lépteti hatályba a törvényt, az esküdtszéki kerületek összevonásáról is ő dönt. Ráadásul az államhivatalnokok nincsenek kizárva az esküdtek közül. Negyedik kifogásként a politikai elvű kiválasztást említette meg. "Én azt tartom — folytatta —, hogy az esküdtszéki intézménynek szerepe a bírói hatalom gyakorlásánál bizonyos tekintetben ugyanaz, ami a népképviselőté a törvényhozás gyakorlásánál [...]. Bevitetik a nép jogérzete, a népakarat nyilvánulása a bíraskodásba."⁶³³

Észrevételezte az éves lajstromok novemberben történő összeállítását is: ekkor már a majdnem tárgyalandó ügyekhez lehet igazítani az esküdteket. Ha gusztus szerint lehet kiszemelni a bírakat, akkor ők nem függetlenek, hanem "szemenszedett bírák" lesznek. Bírálta a kormány szabadelvűségét: "hirdetik mindig a legszebb eszméket, amint azt hallottuk többször az

⁶²⁹ KHN96-01. VI. (1897) 127. p.

⁶³⁰ KHN96-01. VI. (1897) 128-130. p.

⁶³¹ KHN96-01. VI. (1897) 131-133. p.

⁶³² Az előző napi vita sajtóját lásd: PN 1897. május 21. (141. szám) 3. p.

⁶³³ KHN96-01. VI. (1897) 135-136. p.

igazságügyminiszter úr részéről, de aminek háttérében azután nincs más, mint: Macht geht vor Recht [A hatalom a jog előtt jár].” Szerinte a szabad sajtót is elnyomja a javaslat.⁶³⁴

Erdély Sándor az általános vita bezárásaképpen a felvetésekre válaszolt. Polónyi nyereségvágygal kapcsolatos kifogását illetően nem aggódott: a szöveget a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. évi I. tc-ből vették át, tehát nem példa nélküli. A köztisztviselők felvétele pedig azért került a javaslatba, mert egyébként nem lenne mindenütt elegendő számú magyarul író-olvasó polgár. Az összevonás joga is pontosan e miatt került a 34. §-ba. A köztisztviselők a nem politikai jellegű perekben nem veszélyesek, politikai ügyeket pedig az ítélőtáblák székhelyein fognak tárgyalni, ott pedig sok az esküdtképes polgár. A “fekete kabinettel” (*cabinet noire*) kapcsolatban hangoztatta: olyan személy a minisztériumban, aki a sajtóban politikai bűncselekmények után kutakodna, nincs. Ha politikai ügy indul, akkor az ügyészségnek kell az Igazságügyi Minisztériumot megkérdeznie: engedélyezik-e. Ilyesmi már valóban fordult elő, például a Tribuna, a Zasztava, a Trpstva, a Magyar Néplap és a Vörös Irány című lapok ellen. De nem saját kezdeményezésből!⁶³⁵

A kiválasztáshoz szólva: az 1867. évi megoldás is lényegében kijelölés, mégsem panaszkodott ellene senki. A tervezett eljárás menetét ismertetve cáfolta, hogy a listát már novemberben megszerkesztenék, s előre lehetne tudni, mikor ki lesz esküdt. A szelekció ellenségei abból indultak ki véleménye szerint, hogy egy céltudatos, önálló, független szelegáló bizottság meg nem alkotható. Okként a korrupciót jelölték meg. Azt is mondták: Magyarország fertő. De ez szerencsére éppen ellenkezőleg áll. Ezek alapján javasolta a javaslatot elfogadni, Holló Lajos indítványát pedig elvetni.⁶³⁶

Az elrendelt szavazás el is vetette Holló indítványát, a törvényjavaslatot részletes vita tárgyául a többség elfogadta.

A részletes tárgyalásban az első három szakaszt nem kifogásolták. A 4. §-nál Schreiber Frigyes terjesztett elő először módosító indítványt: e szerint az (1) bekezdés helyett azt javasolta felvenni, hogy “esküdt csak az a magyar honos férfiú lehet, aki az alaplajstrom egybeállításának évében életkorának 26. évét betölti, írni és olvasni tud, és az állam hivatalos nyelvét, Fiumében pedig az olasz nyelvet érti.” Nyilvánvaló volt, hogy módosítását a nemzetiségekre tekintettel ajánlotta a Ház figyelmébe.

Sághy Gyula stiláris módosítást javasolt: az “írni és olvasni tudja” kifejezés helyébe illesztessék az “azon írni és olvasni tud” megfogalmazás. Egyébként viszont ellenezte Schreiber módosítványát: magyarul minden esküdtnak tudnia kell.⁶³⁷

⁶³⁴ KHN96–01. VI. (1897) 138–140. p.

⁶³⁵ KHN96–01. VI. (1897) 141–142. p.

⁶³⁶ KHN96–01. VI. (1897) 143–144. p.

⁶³⁷ KHN96–01. VI. (1897) 145–147. p.

Gr. Batthyány Tivadar Fiume képviselőjeként azért kardoskodott, hogy a 4. § 2. pontjába — az oklevél alapján minősítettek közé — vegyék fel hajóskapitányokat is.

Polónyi Géza a 20 koronás adócenzen nem járulhatott hozzá. Továbbá javasolta a felsőbb műveltséggel bíró nők bevonását az esküdtbíráskodásba. Egyebekben Schreiberrel nem értett egyet, a hajóskapitányok ellen elvben nem volt kifogása, de nem tartotta helyesnek egy önálló szakma ilyen enumerációját.

Molnár János azt indítványozta, hogy az esküdtképeség ne csupán a lelkészekre, hanem általában a papokra terjedjen ki azzal, hogy a felmentés lehetőségét is meg kell adni nekik. Vagy hagyják ki az egészet a lelkésszel együtt.⁶³⁸

A következő tárgyalási napon⁶³⁹ Győry Elek az igazságügy-miniszter hosszan tartó támadásával kezdte felszólalását. Az érdemiekre térve: Schreiber módosítványát rossznak tartotta: “ez a képtelenség oly nagy foka, amely még azt is felülmúlja, amelyet a t. kormány a törvényjavaslatban előterjesztett”. Sághy és Batthyány módosításával egyetértett. Molnár János nyomán javasolta: a szakasz 6. és 7. pontját újabb formulázás végett utasítsák az igazságügyi bizottsághoz. A papokat pedig teljesen mellőzendőnek vélte, mivel a hivatásukkal és az embertársaik iránti szeretetükkel ellentétes az a szigor, amellyel ítéletet kell mondani mások felett. Szót emelt a 26 éves életkor ellen is: szerinte az országgyűlési választójoghoz kellene igazítani a korhatárt. Az adócenzust sem helyeselhette, mivel ebből azt a következtetést vonta, hogy a kormány a jövőben az adókat nem kívánja mérsékelni. Úgy vélekedett: a leghelyesebb volna intellektuális kvalifikációt állítani, “melynek egyik nemét a vagyonban és a képzettségben, de nem az ingatag adóalapban találjuk meg”.

Indítványozta: hagyják ki az 1. és a 2. pontot, s helyette vegyék fel a következőt: “középiskolában legalább hat osztályt, felsőbb művészeti vagy más felsőbb szakiskolát, tanítóképző-intézetet, felsőbb polgári iskolát, felsőbb földműves iskolát végzett, vagy ezek valamelyikének megfelelő képzettségben részesült, vagy pedig önállóan kereskedést vagy ipart űz, vagy önálló földbirtokos, ház- vagy telektulajdonos.”⁶⁴⁰

Serbián János azt javasolta, hogy az állam hivatalos nyelve helyett tétessék a bíróság tárgyalási nyelve. A szakasz végére pedig írják oda: “románok által lakott területen román nyelven”. Mivel szerinte a románok mindig hűek voltak a hazához és a királyhoz (!).

Lukáts Gyula az intellektuálisan kvalifikáltak közé a tengerészeket is fel kívánta venni az akadémiajuk miatt.

Mócsy Antal azt kezdeményezte, hogy a 4. és a 7. §-oknak a lelkészekre és papokra vonatkozó részét együtt tárgyalják a nyilvánvaló logikai kapcsolat miatt. Gr. Zichy Jenő

⁶³⁸ KHN96–01. VI. (1897) 147–150. p.

⁶³⁹ Az előző napi vita sajtóját lásd: PN 1897. május 23. (143. szám) 11–12. p.

⁶⁴⁰ KHN96–01. VI. (1897) 154–159. p.

támogatta Ságnyt és Győryt, de Schreirbert nem. Schmidt Károly viszont Schreiber mellett tört lándzsát.⁶⁴¹

Kubina József javasolta, hogy az állam hivatalos nyelve helyett a bíróságok tárgyalási nyelve szerepeljen, valamint az "írni és olvasni tud" stiláris módosítást. Barabás Béla a nemzetiségi nyelv használatával szemben foglalt állást: "aki magyar állampolgár, tudjon és beszéljen magyarul, és azon kívül beszélhet azon a nyelven, amit tud, s ami lelkének jól esik". Győry Eleket támogatta, Seribán javaslatát viszont abszurdnak tartotta. Az adócenzust kihagyandónak vélte, mivel minden ember egyenlő ugyanis.

Asbóth János is elutasította Serbián indítványát, mivel a román lakta terület megjelölés egyébként is relatív. Pest megye is lehet románlakta, hiszen Serbián is ott él. Egyebek mellett ő is sürgette a pápok felvételét az esküdtképesek közé.⁶⁴²

Erdély Sándor válaszában kiemelte: a szokásjog szerint a törvénykezési nyelv a magyar, ezért nem támogatta Schreiber módosítványát. Ságny stiláris észrevételét elfogadta, csakúgy mint gr. Batthyány indítványát a hajóskapitányokról. A lelkészeket és papokat érintő Molnár-féle elgondolással kapcsolatban megjegyezte, hogy minden törvényünkben (beleértve a Btk-t és a Bp-t is) a lelkész kifejezés involválja minden vallásfelekezetnek minden papját. A 7. §-ba ugyanakkor a lelkészek majdan felvehetők lesznek. Azonban itt sem Molnárt, sem Mocsayt nem támogatta. Lukáts indítványát is elvetette: szerinte nem szükséges megkülönböztetni a tengerészt és a folyamhajós kapitányt. Továbbá Kubina indítványát sem fogadta el a Schreibernél indokoltak miatt, Győry Elek elképzelését pedig nem tartotta összhangban állónak az 1869. évi IV. tc-vel, mivel az a bírói kvalifikációnál 26. életév betöltését állítja feltételül. A census eltörlését ahhoz hasonlította, mintha generális szavazati jogot vezetnének be. Az alsóbb fokú oktatási intézmények okleveleinek elfogadását is indokolatlannak tartotta.⁶⁴³

Az elnök számítása szerint összesen tíz módosító indítványt nyújtottak be a 4. §-hoz. A szavazás előtt Mocsay visszavonta indítványát, Schreiberé, Serbiáné, Kubináé és Győryé pedig elestek. Ságny nyelvművelő módosítását elfogadták. Batthyány módosítását a hajóskapitányokról megszavazták, de Lukátsét nem. Molnár javaslatát sem tette magáévá a többség.⁶⁴⁴

A kizáró okokat tárgyzó 5. §-nál Győry Elek javasolta, hogy az erkölcstelen foglalkozást űzőket is vegyék fel a tilalmi felsorolásba, azonban ezt nem szavazta meg Ház.

Május 25-én Batthyány Tivadar szólt először.⁶⁴⁵ A 6. §-nál indítványozta, hogy az esküdtek közül a fiumei kormányzót is zárják ki. Győry Elek egy új pont beiktatását kérte: ne lehessenek esküdtek a rendőri hatóság tagja vagy közege, valamint más állami, közigazgatási

⁶⁴¹ KHN96-01. VI. (1897) 160-163. p.

⁶⁴² KHN96-01. VI. (1897) 164-167. p.

⁶⁴³ KHN96-01. VI. (1897) 168-169. p.

⁶⁴⁴ KHN96-01. VI. (1897) 170-171. p.

⁶⁴⁵ Az előző vitanap sajtóját lásd: PN 1897. május 25. (145. szám) 2-3. p.

vagy törvényhatósági tisztviselő. A szavazásnál Batthyány módosítványát elfogadták, szavazatszámlálás után Győryét 48 igen és 69 nem arányában elutasították.⁶⁴⁶

A mentességet szabályozó 7. §-nál Molnár János nyomban előállt a papok zsűrimentességével hivatkozván a gyónási titokra. Érvényesülnie kell azon elvnek, hogy *justitia et pax osculatae sunt*, vagyis a jusztícia és a békét szerző szeretet mindig ölelkeznek. Javasolta: iktassák be a szövegbe a pap szót legalább zárójelbe. Erdély továbbra is ragaszkodott ahhoz, hogy a “pap” benne foglaltatik a “lelkész”-ben, a zárójeles megoldás pedig valóságos tautológia lenne. Asbóth János viszont kiállt Molnár mellett. Bizonygatta, hogy az akadémia szótára is különbséget tesz pap és lelkész között. Plósz Sándor államtitkár válaszában kifejtette: “azt már csak mégsem lehet feltételezni, hogy a kormány azzal akarja üldözni a papságot, hogy behozza őket esküdtnek azért, hogy azután megbírságolja”. Ő sem javasolta a “pap” szót, de a lelkész elől nem zárkózott el. Horánszky Nándor ellenben támogatta a “pap” szót, végül az előadó, Psik Lajos javasolta a szakasz 2. pontjának teljes elhagyását és helyette a “lelkész” felvételét. Molnár verzióját 45 igen és 80 nem arányban nem fogadta el a többség. Psikét igen.⁶⁴⁷

A 8. §-ban átszámozták a pontokat, a 9., 10. és 11. szakaszokat pedig változtatás nélkül elfogadták. A főszolgabíró (polgármester) kötelességeiről rendelkező 12. §-on Ruffy Pál stiláris jellegű módosítást hozott szóba: a “hivatalos jelentés” kifejezés helyett vegyék fel a következőt: “együttal felvilágosító nyilatkozatot tesz a felszólalásokban és észrevételekben felhozott oly adatokra is, melyeknek valódisága vagy valótlanága az iratokból nem tűnik ki”. A Ház el is fogadta az indítványt.⁶⁴⁸

A 13. § nem váltott ki vitát, a kiválasztási eljárásról szóló 14. §-nál Ragályi Lajos javaslatba hozta, hogy a törvényhatóságok ne tizenkét bizalmi férfiút válasszanak, hanem csupán hármat, mivel úgy is csak ennyi szükséges a bizottságba. Így az elnöknek majd nem kell válogatnia közülük. Ha valamelyikük esetleg nem megy el: helyettesítsék póttaggal. Ajánlotta továbbá a közigazgatási főtisztviselők meghívásának teljes kihagyását.

Barabás Béla egyetértett az előtte szólóval, mi több: továbblépett és javasolta: a törvényhatóságok szerinte is csak három személyt válasszanak és hozzájuk póttagokat, s az utóbbiakat megválasztásuk rendjében hívja be az elnök, ha szükséges. Azt is szükségesnek tartotta felvenni, hogy a határozatképességhez az elnökön és a bíró tagon kívül legalább az egyik bizalmi férfi jelenléte legyen szükséges.

Erdély Sándor hangoztatta, hogy a kormány iránti bizalmatlanság szülte ezen módosításokat, s ezért azokat nem fogadja el. Ráadásul ez eredeti tervzetben csak nyolc férfi

⁶⁴⁶ KHN96–01. VI. (1897) 175–176. p.

⁶⁴⁷ KHN96–01. VI. (1897) 177–181. p., A mentességről ír: *Gonda Dezső: A szolgálatot teljesített esküdt mentességi joga.* ÜL 1900. február 10. (6. szám) 5–6. p.

⁶⁴⁸ KHN96–01. VI. (1897) 182. p.

szerepelt, s éppen az ellenzék kérésére emelték fel tizenkettőre. A szolgabírák behívása pedig nem politikai okból, hanem felvilágosítás adása céljából történne.

A szavazás el is vetette az indítványokat.⁶⁴⁹

A szelekciós eljárást tovább részletező 15. §-nál Sággy Gyula az alaplajstrombeli köztisztviselői tagság ellen szólalt fel, mert így a *jury* elveszíti népbíróság jellegét — hivatalnoksággá válhat. Ezen már a sorsolás sem segítene. Javasolta: a szolgálati lajstromba köztisztviselők maximum egy negyed arányba kerülhessenek be.

Asbóth János e pontnál kifakadt: “ez, t. ház, nem népbíróság lesz, hanem maskara, egy maskarás komédia, amelyben a népbíróságnak csillogó álarca alatt bele akarják csempészni az igazságszolgáltatás szentélyébe a politikai prostitucziót.” A kormányoldalt jogbitorlónak és elnyomónak bélyegezve fogadta: e szakasz miatt még a harmadik olvasatban sem szavazza meg a javaslatot.

Ragályi Lajos egyensúlyt próbált teremteni a kiválasztás és a sorsolás között. Indítványozta, hogy ne csak annyi esküdtjelöltet válasszanak ki az alaplajstromból, mint amennyi szükséges lesz, hanem jóval többet. Ezután ezekből sorsolják ki a tényleges esküdteket.⁶⁵⁰

Győry Elek ismét a sorsolás mellett tört lándzsát, így Ragályi módosítását is támogatta. Továbbá indítványozta egy új mondat felvételét: “az esküdteket elsősorban azok közül kell kiválasztani, akik nem köztisztviselők, vagy egyébként a kormánytól való függés viszonyban nem állanak és köztisztviselőkre csak akkor lehet térni, ha az évi lajstromra nézve megállapított létszám másként ki nem tétetik.”

Holló Lajos megtörten kívánta, hogy ha mégis elfogadják a kiválasztás elvét, legalább garanciális szabályokat alkossanak mellé. Ezért az esküdteknek az Igazságügyi Minisztérium által megállapított száma a szükséghez képest Budapesten legalább húszszoros, más helyen legalább ötszörös legyen.

Erdély Sággy “egy negyedes javaslatát” nem fogadta el, mivel így az egész köztisztviselői felvételnek semmi értelme nem volna. Ragályi módosítását sem támogatta. Győry indítványát egészében most sem támogathatta, viszont kész volt hozzájárulni annak első tagmondatához, hogy elsődlegesen nem köztisztviselőkből kell kiválasztani az esküdteket. Holló módosítását ellenben elutasította, mivel az vidéken keresztülvihetetlen volna.⁶⁵¹

Győry az elfogadhatóság érdekében a módosítványának nem akceptált részét elejtette. Holló is felajánlotta elállását, ha legalább a budapesti húszszoros létszámot elfogadja a miniszter.

⁶⁴⁹ KHN96–01. VI. (1897) 183–187. p., *Reiner Ede*: Az esküdtszék megalakítása. ÜL 1897. április 24. (17. szám) 1–2. p., X. Y.: Még egyszer az esküdtszék megalakítása. ÜL 1897. május 1. (18. szám) 1–2. p., G: Kinevezett esküdtek. ÜL 1897. május 22. (21. szám). 1–2. p., X. Y.: Kikből álljon az esküdtek kiválasztását teljesítő bizottság. ÜL 1897. április 17. (16. szám) 5. p.

⁶⁵⁰ KHN96–01. VI. (1897) 187–190. p.

⁶⁵¹ KHN96–01. VI. (1897) 191–195. p.

Sághy és Ragály is elállt indítványától. (“Kíván még valaki valamit vissza vonni?” — kérdezte ironikusan az elnök, mire egy hang szólt: “Halljuk az előadót! Vonja vissza ő is a javaslatát!”) A szavazással végül Győry redukált módosítását fogadták el.⁶⁵²

A vitát május 26-án folytatták.⁶⁵³ A 16. §-nál Győry indítványozta: nyílt ülésen történjék a szelekció. Erdély a személyes jellegű kérdések miatt nem ajánlotta ezt elfogadásra. Nem is szavazták meg.

A 17. §-t felszólalás nem érintette. A 18. §-nál Győry Elek három módosítással is előállt: a tizenkét bizalmi helyett kerüljön a szövegbe a következő: “titkos szavazás útján bizalmi férfiakat és pedig három rendes és három póttagot választ” a törvényhatóság. Másodszor ajánlotta a (2) bekezdés helyett: “ha egy esküdtbírótság területén több törvényhatóság van, a 14. § szerinti eljárásban annak a törvényhatóságnak a bizalmi férfiai működnek közre, amelynek tagjaira vonatkozik az eljárás”. Az utolsó bekezdésben pedig a bizalmi férfiakat javasolta nem megidézni, hanem meghívni. A meg nem jelenő köztisztviselőnek a felettes hatóságnál történő feljelentését pedig teljesen kihagyni indítványozta.

Sághy Gyula is ragaszkodott a bizalmiak titkos megválasztásához. Psik Lajos a három személy választását elutasította, a stiláris módosítás ellen nem volt kifogása. A meg nem jelent köztisztviselő feljelentéséről szóló mondatot megtartotta volna. A titkosságra szerinte nem volt semmi szükség: a zárt ülés elegendő garancia. A szavazáskor csak a “megidézett” szó cseréjét fogadták el.⁶⁵⁴

Az évi lajstromból a harminc esküdt kisorsolásáról szóló 19. §-ba Ragályi Lajos kérte felvenni, hogy az ülészak megkezdése előtt legalább 15, *de legfeljebb 30* nappal sorsoljanak a törvényszéken. Erdély ezt elfogadta, s a szavazás is megerősítette. A 20–23. §-oknál nem volt felszólalás, a 24. §-ból maga az előadó javasolta kihagyni a helyettes esküdt kifejezést, amit el is fogadtak. A 25–30. §-ok nem vetettek fel problémát, a 31. §-ban átszámolták a korábbi módosítások miatt a pontokat.

A szó nélkül hagyott 32. és 33. szakaszok után a területi összevonást lehetővé tevő 34. §-nál Barta Ödön kért szót: “a territoriális illetékesség joga, melynél fogva az állampolgár ama kompetenciájától el nem vonható, alkotmányjogi garanciát képez, ezért ezt rendeleti úton megváltoztatni jogállamban nem szabad, és sem egészben, sem részben ezen jog csorbítása meg nem engedhető.” A 34. §-t a bizottságban elejtett 35. § vadhajításának tekintette, ezért a kihagyását javasolta.

Erdély Sándor megvédvén a szövegezést hangsúlyozta: a bírósági területek eggyé alakításának kizárólagos oka, hogy mindenképp biztosítsák a szükséges esküdtek számát. A cél

⁶⁵² KHN96–01. VI. (1897) 196. p.

⁶⁵³ Az előző napi vita sajtóját lásd: PN 1897. május 26. (146. szám) 3–4. p.

⁶⁵⁴ KHN96–01. VI. (1897) 198–201. p.

nem politikai, hanem tisztán adminisztratív, s az esküdtbíráskodás biztosítását szolgálja, s abba ne magyarázzák bele folyton a politikát és “nem létező hatalmi érdekeket”. Végül a szakaszt az eredeti formájában fogadták el.⁶⁵⁵

A 35. és 37. §-ok észrevétel nélküli elfogadása után a részletes vita befejeződött.⁶⁵⁶ A harmadik olvasatra május 29-én került sor, majd a főrendekhez küldték a javaslatot.⁶⁵⁷

A Főrendi ház a javaslatot a képviselőház által megállapított szövegben, módosítás nélkül fogadta el augusztus 16-án.⁶⁵⁸ Általánosságban nem volt vita. A részletes tárgyaláskor a 4. §-nál Gáll József módosítványt nyújtott be: vegyes nemzetiségű vidékeken az esküdtek az állam nyelvén kívül azon nyelvek egyikét is értsék, amelyek az illető bíróságok területén dívnak, s az érintett törvényhatóságnak a jegyzőkönyvi nyelvét képezik. Indítványa alátámasztásául hivatkozott az 1868. évi XLIV. tc. 7. és 27. szakaszára, valamint az 1869. évi IV. tc. 4. szakaszára. Úgy vélte, megkívánható az esküdtől, hogy bíró funkciót vállalva megértse a nemzetiségi nyelvet. Szerinte ez a gyakorlatban nem okozhat problémát: a vegyes nemzetiségű vidékeken a magyarul értők a nemzetiségi nyelven is tudnak. Mindez a nemzetiségekkel való “egybeforrasztást” is híven szolgálná.⁶⁵⁹

Erdély szerint mindez ellenkezett a harminc év óta fennálló gyakorlattal: az igazságszolgáltatás hivatalos nyelve kizárólag a magyar, és e módosítvány csak nehezítette volna az esküdtszékek megalakítását. Azonban ígéretet tett arra, hogy a hatályba léptető rendeletben felhívja a szelektáló bizottságokat: a nemzetiségi nyelvet értőkre legyenek figyelemmel az esküdtek kiválasztásánál. Ezért mellőzték a módosítást és további vita nélkül fogadták el a javaslatot.⁶⁶⁰

Az 1891. évi XXXIII. törvénycikket az uralkodó 1897. augusztus 25-én szentesítette,⁶⁶¹ az Országos Törvénytárban augusztus 28-án hirdették ki.⁶⁶² A jogszabályt az 1897. évi XXXIV. tc. 1. §-a léptette hatályba 1900. január 1-jével — azt pedig immár Plósz Sándor 3200/1899.

⁶⁵⁵ KHN96–01. VI. (1897) 202–203. p.

⁶⁵⁶ PN 1897. május 27. (147. szám) 4. p.

⁶⁵⁷ KHN96–01. VI. (1897) 224. p., KHI96–01. VIII. (1897) 211–218. p., PN 1897. május 30. (150. szám) 4. p., MOL K2 1896–1901 A XIV 1. 17/b. 2372/1897. számú irat. Tartalma: a javaslat képviselőház által elfogadott szövege nyomtatva javításokkal, és a képviselőház elnökének (Szilágyi Dezső) a főrendi ház elnökéhez (Tóth Vilmos) intézett átirata a javaslat megszavazásáról.

⁶⁵⁸ FHI96–01. V. (1898) 201. szám. 287–288. p.

⁶⁵⁹ FHN96–01. I. (1898) 155–156. p.

⁶⁶⁰ FHN96–01. I. (1898) 156–157. p., KHN96–01 IX. (1897) 379. p., PN 1897. augusztus 17. (228. szám) 3. p., MOL K2 1896–1901 A XIV 1 17/b. 3124/1897. számú irat: a Főrendi ház elnökének átirata., MOL K26 14257/1897. számú irat. Tartalma: a képviselőház és a főrendi ház elnökének átiratai.

⁶⁶¹ MOL K26 3412/1897 IME. Tartalma: a javaslat országgyűlési módosításai és annak indokolása Erdély Sándor aláírásával. Kelt 1897. augusztus 16-án. 14160/1897. számú irat. Melléklet: a törvényjavaslat nyomtatott szövege. 14349./1897. számú irat az imprimatúr jelzésekről. 14607/1897. számú irat az uralkodó kabinet irodájától a szentesítésről. Kelt Ischlben 1897. augusztus 25-én.

⁶⁶² KHI96–01. VIII. (1897) LXXXIII. szám. 285–292. p.

számú igazságügy-miniszteri rendelete.⁶⁶³ Érdekesség, hogy az esküdtszéki törvény végrehajtási rendelete⁶⁶⁴ ettől eltérően 1899. január 1-jét jelölte meg a hatályba lépés dátumaként.

⁶⁶³ A magyar kir. igazságügyminiszter 3200. I. M. E. számú rendelete a bűnvádi perrendtartás (1896. évi XXXIII. t.-cz.) életbeléptetése tárgyában. MRT 1899. Budapest, 1899. 761–767. p.

⁶⁶⁴ A m. kir. bel- és igazságügyminiszernek 1898. évi 3300. I. M. E. szám alatt kelt rendelete az esküdtbíróóságokról szóló 1897. évi XXXIII. törvénycikk életbeléptetése és végrehajtása tárgyában. MRT 1898. II. kötet. Budapest, 1898. 327–349. p.

X. FEJEZET

Az esküdtszékek megszervezése (1899–1900)

I. § A végrehajtási rendelet

A már hivatkozott 3300/1898. számú bel- és igazságügy-miniszteri rendelet intézkedett az esküdtbíróságokról szóló törvény végrehajtásáról, amelyet az 1897. évi XXXIII. tc. 36. és 37. szakaszai alapján adott ki a két miniszter.

E szerint az esküdtek alaplajstromát elkészítő összeíró bizottságot minden évben legkésőbb április végéig kellett választás útján megszervezni Budapest székesfőváros kerületi választmányai, a törvényhatósági joggal bíró városok törvényhatósági bizottsága, Fiume városnak és kerületének képviselőtestülete, végre a rendezett tanácsú városok, valamint a nagy- és kisközségek képviselőtestülete által. A bizottságban minden fővárosi és törvényhatósági városi kerületből két-két, a községekben pedig egy-egy küldött vett részt. A bizottságot minden évben május első napjaiban kellett megalakítani Budapesten a kerületi elöljáró, más városokban a polgármester, községekben a községi bíró vezetésével.

Az összeíró bizottságok vagy az esküdtképes férfiak lakásán való megjelenéssel, vagy az összeíró lapok kiküldésével és három napon belüli beszédésével végezték az adatok összegyűjtését a névjegyzék elkészítéséhez. Az első szervezést követő években az így elkészített korábbi alaplajstromot, egyébként a választók jegyzékét és az adólajstromokat is felhasználhatták. Az elkészített alaplajstromot május 10-ig közzé kellett tenni a helyben szokásos módon avégből, hogy az esküdtképesseggel bíró személyek azt megtekinthessék. Ha a lajstrom kiegészítésre szorult, arra május 16. és május 28. között kellett lehetőséget biztosítani személyes vagy meghatalmazotti megjelenés útján. Végezetül egybeállították az alaplajstromot, amelybe minden esküdtképes, a szolgálatból *ipso iure* ki nem zárt személyt fel kellett tüntetni személyes adatai említésével (3–6. §).⁶⁶⁵

Az alaplajstromot ismét közhírré kellett tenni, s azt június 1-jétől 15 napon át bárki megtekinthette. A lista helyességét illetően felszólalásokat engedtek, amelyeket az összeíró bizottság elnökénél kellett előterjeszteni. A felszólalásokat és magát a lajstromot szeptember 1-jéig kellett a főszolgabíró, a polgármester vagy a kerületi elöljáró útján az illetékességgel bíró

⁶⁶⁵ MRT 1898. II. kötet. 327–330. p.

törvényszék elnökéhez elküldeni. A lajstromok elkészítésének költségeit az illető városok és községek viselték (7–12. §).⁶⁶⁶

Az évi lajstromok összeállítása végett a bizalmi férfiak még az első félévben voltak megválasztandók, akiknek a kiválogatott esküdtek névjegyzékét október végéig kellett megküldeni a törvényszék elnökéhez. A “szelegáló bizottság” először a felszólalások felett határozott, amelyről jegyzőkönyvet és a lajstromhoz csatolt záradékot készített. Ezt követően állították egybe kiválasztás útján az éves lajstromokat. A kiválasztásnál figyelemmel kellett lenni arra, hogy lehetőleg azok vétessenek fel, akik az esküdtbíróság székhelyén vagy közeli vidéken laknak. Ezek alapján főlajstromot és helyettes lajstromot készítettek. Ha az így kijelölt esküdt mentességi jogával kívánt élni, az a törvényszék elnökénél volt bejelentendő. Az éves szolgálati lajstromot ezután sorshúzással állították össze. Egyúttal gondoskodni kellett a helyettes esküdtek kisorsolásáról is. Az esküdtszéki ülészakot követően az esküdtbíróság elnöke a szolgálatot teljesítettek névjegyzékét és az esetleges egy évi mentességi igények bejelentését a törvényszék elnökével közölte (14–20. §).⁶⁶⁷

Az esküdti köteleesség teljesítéséért jutalom nem járt. A felmerülő költségeket megtérítendő azonban mérsékeltapidíjat állapíthatott meg az elnök az esküdt részére. Napidíjul helyben lakó férfi számára négy, vidékinek hat koronát és az utóbbinak útiköltségként egyszeri oda- és hazautazásra első osztályú hajózási, másodosztályú vasúti díjat, “tengelyen” történő utazás esetében miriaméterenként legfeljebb öt koronát ítélt meg (21. §). Ha az esküdt mulasztott, s ezért bírsággal sújtották, a behajtásról a királyi ügyész gondoskodott (22. §).

Az esküdtbíróság elnökét december elején jelölte ki a királyi ítélőtábla elnöke rendszerint a törvényszéki bírák köréből. Ha az 1897. évi XXXIII. tc. 34. szakasza szerint átalakították (egyesítették) az esküdtbírósági kerületeket, akkor az esküdtbíróság elnöke az ítélőtábla elnöke útján az év végén kimerítő jelentéssel tartozott az igazságügy-miniszternek a következőkről: az összesen tárgyalat ügyek számáról törvényszékek szerinti bontásban, a tárgyalási napokról és az okozott bűnügyi költségekről, az összekapcsolás esetleges hátrányairól, az esküdtképesek számáról és arról, hogy az egyesítés fenntartását vagy megszüntetését javasolja-e (26. §).⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ MRT 1898. II. kötet. 330–332. p.

⁶⁶⁷ MRT 1898. II. kötet. 332–336. p.

⁶⁶⁸ MRT 1898. II. kötet. 336–338. p.

2. § Az első esküdtszék megszervezése Debrecenben

Perczel Dezső belügyminiszter már 1898. október 6-án kibocsátott egy körrendeletet,⁶⁶⁹ amelyben jó előre felhívta a törvényhatóságok figyelmét az 1899. évi első szervezésre, amely az 1900. január 1-jén életbe lépő Bünvádi perrendtartás alkalmazásának előkészülete volt. A kötelességek pontos teljesítéséért elsődlegesen a polgármester felelt.

Az 1899. évre speciális szabályok vonatkoztak. Az alaplajstrom januárban volt elkészítendő. Az összeíró bizottságba a kiküldötteket január 8-ig kellett megválasztani, s akkorra a bizottságot is meg kellett alakítani. Debrecenben valójában már korábban, 1898. november 24-én és 25-én eleget tettek a választásnak. Kerületenként két-két tag került a bizottságba, összesen tizenkettő. Az elnök Simonffy Imre polgármester, helyettese Komlossy Arthur főjegyző lett. Az intéző teendőit Vecsey Imre tanácsnok, tiszteletbeli főjegyző látta el. A bizottság jegyzője Tóth Emil közigazgatási gyakornok volt. Tagokká választották: a Hatvan utcából Szilágyi Imrét és Koszorus Jánost, a Péterfia utcából Tóth István építész és Kertész Jánost, a Csapó utcai kerületből Horváth János építész és ifjabb Kéki Sándort, a Kossuth utcai kerületből dr. Szikszay Szabó Józsefet és Szentkirályi Tivadart, a Varga utcából Pálffy Gábort és dr. Kocsár Gábort, végül a Piacz utcai kerületből Kemény Mórt és Irber Vilmost. Az egyéb teendők megszervezésével a közgyűlés a tanácsot bízta meg.⁶⁷⁰

1899. január 9. és 12. között tették közzé az első összegyűjtés alapján készített hirdetményt, majd január 16. és 28. között biztosítottak lehetőséget, hogy az esküdtképeséggel bíró, de addig fel nem jegyzett személyek a bizottság előtt jelentkezzenek. A felszólalásokat február 1. és 8. között, az azokra adott észrevételeket február 9. és 12. között tehették meg az érintettek. Simonffy Imre polgármester a végleges alaplajstromot február 20-ig juttatta el a törvényszék elnökéhez, Igyártó Sándorhoz.⁶⁷¹

A bizalmi férfiak megválasztását — a belügyminiszter (Széll Kálmán, egyben miniszterelnök is) 1899. április 29-én kelt 40616. számú körrendeletének felhívása szerint — az 1899. május 31. és június 5. között folytatólagosan tartott közgyűlésben végezték. A törvényhatósági bizottsági tagok közül ott megválasztott négy bizalmi férfi Lengyel Imre ny. kir. törvényszéki bíró (Hatvan u. 54.), Kardos László kereskedő (Kossuth u. 9), Doboczky Sándor üzletvezető (Deák Ferencz u. 19.) és Nagy Bálint gazdálkodó (Péterfia u. 41.) lett.⁶⁷² Ugyanakkor

⁶⁶⁹ A m. kir. belügyminiszter 1898. évi 94179. számú körrendelete az esküdtbíróságokról szóló 1897. XXXIII. t.-cz. végrehajtása tárgyában. MRT 1898. II. kötet. 463–465. p.

⁶⁷⁰ HBML IV. B. 1403/a. 19. k. 1898: 247/11876.

⁶⁷¹ MRT 1898. II. kötet. 339–340. p.

⁶⁷² HBML IV. B. 1403/a. 20. k. 1899: 80/7301.

rendelkeztek az esküdtösszeírás 578 ft-ra menő költségének a házipénztárból való utalványozásáról is.⁶⁷³

Az esküdtszéki szolgálati lajstromot 1899. november 20-án tartott ülésén állította össze a bizottság. Abban a bizalmi férfiak mellett a bíróság részéről Igyártó Sándor és Szeőke István vett részt. A szelektálók úgy igyekeztek eljárni, hogy a mentességi lehetőségekre is figyelemmel mind 1900-ban, mind 1901-ben álljon rendelkezésre megfelelő számú esküdt az esküdtképesek "elitjéből".⁶⁷⁴

A szervezés tekintetében a végrehajtási rendeletben meghatározott rendes időpontokban a következő években is hasonlóan jártak el azzal, hogy a törvényszék elnöke 1900-tól Szűts Miklós lett.⁶⁷⁵ Így a debreceni királyi tábla elnöke 1900 márciusában őt nevezte ki az első esküdtbíróság elnökévé a debreceni törvényszéki kerületben.⁶⁷⁶ Az első esküdtszéki tárgyalásokat azév március 20-án, 22-én, 24-én és 28-án tartották nagy érdeklődés mellett. Ezek tárgyai között szerepelt emberölés, rablás, testi sértés és egy sajtóügy is.⁶⁷⁷

A március 20-i tárgyalást számos prominens személyiség (például Bernáth Elemér, a debreceni ítélőtábla elnöke, Pongrácz Jenő debreceni királyi főügyész, Igyártó Sándor akkor temesvári főügyész, Márk Endre, a debreceni ügyvédi kamara elnöke) kísérté figyelemmel. A helyszínül kijelölt terem célszerűtlenül kicsinek bizonyult, ezért a hallgatóság egy része nem is férhetett be. Szűts Miklós elnök ünnepélyes beszéddel nyitotta meg a tárgyalást: "Az esküdtszéki bíraskodásban — mondotta — sokkal nagyobb szabadság érvényesül, az ítélkezés egy részét a törvénykezés olyan esküdtekre bízta, akik csak saját lelkiismeretük szerint, de a törvény értelmében legjobb meggyőződésük, józan gondolkodásuk, lelkiismeretük és jellemerejüknel fogva vannak hivatva ítéletet, határozatot hozni. A szabadságnak ez az egyesítése a logikai gondolkodással és a törvények alkalmazásával, ez némelyekben talán aggodalmat ébreszthet, én bennem azonban a legkisebb aggodalmat sem, mert én azt hiszem, hogy ez csak oda fog hatni, hogy még inkább bebizonyosuljon az az igazság, hogy a szabadság és a jog minden téren csak támogatni tudják egymást, hogy ezek iker-testvérek, mert a szabadság nem más, mint a helyesen felosztott jog."⁶⁷⁸

A továbbiakban Simonffy Béla királyi ügyész, Márk Endre ügyvéd (az ügyvédi kamara elnöke, 1915-től polgármester) és Kőrösy Kálmán védő mondtak beszédeket, amelyekben az új intézményt az igazságszolgáltatás, a polgári önérzet, a bírói, ügyészi és ügyvédi kar emelőjének,

⁶⁷³ HBML IV. B. 1403/a. 20. k. 1899: 78/7303.

⁶⁷⁴ Debreczeni Hírlap. 1899. december 7. (289. szám) 1. és 5. p., december 8. (290. szám) 5. p., december 9. (291. szám) 5. p., Debreczeni Ellenőr. 1899. december 7. (316. szám) 6. p., december 8. (317. szám) 6. p., december 9. (318. szám) 6. p.

⁶⁷⁵ HBML IV. B. 1403/a. 21. k. 1900: 82/5405, 210/14382.; 22. k. 1901: 58/4417, 210/13360.

⁶⁷⁶ DÚ 1900. március 5. (63. szám) 2. p.

⁶⁷⁷ DÚ 1900. február 23. (53. szám). 4. p.

⁶⁷⁸ DÚ 1900. március 21. (79. szám) 1. p.

a bűn üldözőjének, a jó oltalmazójának és a haza felvirágzása legerősebb előmozdítójának tekintették.

Az esküdtbíróság tagjai az elnökön kívül a következők voltak: Szeőke István és Hofmann József bírák, Medveczky Emil jegyző, valamint további résztvevő az eljárásban Simonffy Béla ügyész és Kőrösy Kálmán ügyvéd. A visszautasítási jogával egyik fél sem élt, így az urnából kihúzott esküdtszék az alábbi tagokból állt: Teremi Gábor (gazdálkodó), Szabó István (papír kereskedő), Falk Lajos (banktulajdonos), dr. Bayer Ferencz (foglalkozása nem ismert), ifj. Csanak József (kereskedő), Somogyi Pál (tanár), Antal Vince (szabómester), Szabó József (ácsmester), Szabó Kálmán (szikvízgyáros), Rickl Géza (birtokos), Szakácsi András (hentes) és Kovács Mihály (kereskedő).⁶⁷⁹

Az esküdtszéki tárgyalás tárgya egy hajdúhadházi haláleset volt, amelyben az esküdtszék a Btk 301. §-ába foglalt és a 306. § szerint minősülő, halált okozó súlyos testi sértés büntetében mondta ki bűnösnek a vádlottat, és a bírák három évi fegyházbüntetéssel sújtották őt.⁶⁸⁰

Az ismertettekhez megemlíti, hogy az 1899-ben megalkotott szolgálati lajstromot nem sikerült felkutatnunk. A *Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban* fellelhető adatok és a nyilvántatás alapján az említett, valamint a következő évekből származó esküdti jegyzékeknek a IV. B. 1405/b. II. 69/1898. jelzetű kútfőben a tanácsi iratok között kellene feküdniük, azonban ez a forrás nem található meg.

3. § Az első esküdtszék megszervezése Szegeden

Szeged törvényhatósági bizottsága Pálffy Ferenc polgármester 5644/1898. számú előterjesztésére 1899. január 5-én tartott rendkívüli közgyűlést, a már fentebb idézett január eleji kötelesség teljesítése miatt: az esküdtbíróság szervezéséhez ugyanis meg kellett választani az összeíró bizottságot és a bizalmi férfiakat. A Kállay Albert főispán vezette testületben Szekerke Lajos tanácsjegyző szólalt fel ünnepélyesen: “nemcsak a törvényhozás, hanem az egész ország élénk örömmel üdvözölte az új törvényt — mondotta —, mely a jogbiztosságának és a nemzet politikai szabadságának hatalmas tényezője, mert mint igazságügyminiszterünk a törvényjavaslatnak parlamenti tárgyalásán kifejezte, az esküdtbírósnak tágabb tér nyílik az emberi lélek mozgató erőinek mérlegelésére, s ennek következtében az objektív igazságot könnyebben megközelítheti, s az esküdtek verdiktje mint a népbíróságé, kihatásaiban közvetlenebb s ennél fogva megnyugtatóbb [mint a hivatásos bíraké]”.⁶⁸¹

⁶⁷⁹ DÚ 1900. március 21. (79. szám) 2. p.

⁶⁸⁰ DÚ 1900. március 21. (79. szám) 3. p.

⁶⁸¹ SZH 1899. január 5. (4. szám) 3. p.

Javaslatba hozta, hogy az alaplajstrom megalkotására hivatott bizottság tagjaivá Thomay József és Wagner Károly törvényhatósági bizottsági tagokat válasszák, bizalmi férfiakul Babarczy József, Burger Alajos, Kreybig Károly és dr. Rósa Izsó tétessenek meg. A közgyűlés közfelkiáltással el is fogadta az előterjesztést. Egyúttal felhatalmazta a tanácsot, hogy az esküdtképesek összeírása körüli kiadásokat az azévre felvett, előre nem látható rendkívüli kiadások összegéből fedezzék.⁶⁸² Megjegyzendő, hogy a következő években itt is ugyanazon személyeket választották meg a feladatra.⁶⁸³

A városi közgyűlés 1899. november 18-án tárgyalta a Búnvádi perrendtartás végrehajtásának rá háruló kérdéseit. Ennek keretében a kapitányi hivatalnál új állásokat rendszeresítettek.⁶⁸⁴ Az esküdtszék szolgálati lajstromot pedig november 21-én állította össze a hatáskörrel rendelkező bizottság. Az ülésen jelen volt Hodossy Lajos elnök, Pókai Elek, Kreybig Károly, Rósa Izsó, Dósa Sámuel — aki Makóról Csanád vármegyét képviselte — és Zombory János, aki a jegyzői tollat vezette.

Az elnök bejelentése szerint negyvenhét községből érkeztek be lajstromok (vagyis az esküdtképességgel bírók névjegyzékei). A bizottság ezeket megvizsgálván konstataulta, hogy csupán két lajstrom volt helyesen kiállítva (a mindszei és a sajtényi jegyzékek). A legrosszabbul éppen a szegedi állították össze, mivel adatai igen nagy hiányosságokat mutattak. Először a felszólamlásokat intézték el. E szerint hét észrevétel érkezett az esküdti összeírásra, kettő Battonyáról, egy Földeákról és négy Szegedről. A bizottság a vidéki, esküdtképességre vonatkozó felszólalásokat elfogadta, a szegediek közül pedig kettőnek adott helyt. Ezután törölték azok neveit, akik a törvény szabta szabályoknak nem feleltek meg: 1. akiket a bizottság a hiányos adatok miatt utasított el, 2. akik a 26. életévüket nem töltötték be, 3. akik vagy nem beszéltek magyarul, adójuk nem volt bejelentve avagy szolgálati állást töltöttek be. A negyedik csoportba azok tartoztak, akik húsz korona adónál kevesebbet fizettek.

A jegyzék véglegesítése után összeállították azon szolgálati lajstromot, amelybe háromezszázhatvan rendes és száz helyettes esküdt neve került. Az esküdtbíráskodás polgárai közé nem csupán szegediek, de hódmezővásárhelyi, szentesi és makói illetőségű férfiak is kerültek. Az esküdtszéki tárgyalások egyes ciklusaira közülük sorsolták ki a harminc rendes és tíz helyettes esküdt személyét.⁶⁸⁵ (Sajnos a szegedi szolgálati lajstromot sem sikerült felkutatnunk; a *Csongrád Megyei Levéltár* 1899. évi tanácsai mutatókönyve szerint 2034/1899. számon iktatták, azonban a levéltárban a dokumentum ténylegesen nem található meg.⁶⁸⁶)

⁶⁸² CSML IV. B. 1402/a. 28. k. 1899: 2.

⁶⁸³ CSML 1402/a. 28. k. 1899: 140., 29. k. 1900: 131.

⁶⁸⁴ SZN 1899. november 19. (289. szám). 5. p.

⁶⁸⁵ SZH 1899. november 22. (284. szám) 2. p., a szolgálati lajstromot lásd: SZN 1899. december 6. (303. szám) 3–4. p.

⁶⁸⁶ CSML IV. B. 1406/b. 2320. k. 30678. ügyiratszám.

Néhány nap múlva a szegedi esküdszék elnökévé a szegedi ítélőtábla elnöke Deák Péter ítélőtáblai bírót, helyettes elnökké Pókay Elek törvényszéki bírót nevezte ki.⁶⁸⁷

Az esküdszék megszervezésével egy időben népszerűsítő és felvilágosító előadásokat terveztek az ipari és kereskedelmi alkalmazottak "tanulságos szórakoztatására". Az első előadásra Reiniger Jakab ismert szegedi ügyvédet kérték fel az esküdszék intézményének ismertetése végett. A "munkások vasárnapja" rendezvénysorozat november 26-án kezdődött ülésén Reiniger meg is tartotta "népszerű alakban" közhasznú ismertetését, mely az "esküdszékek és esküdtbíróságok" címet viselte. A szegedi jogászegyletben pedig szintén Reiniger vezetésével tartottak tanulmány-délutánokat, amelyeken az új bűnvádi perrendtartás rendelkezéseit vizsgálták hétfőnként és péntekenként. A lakosságot a napilapok világosították fel.⁶⁸⁸

Hódossy Lajos, a szegedi törvényszék elnöke a következőképpen osztotta be az esküdtbíróságokat: a már említett elnök és helyettese mellett rendes bírák lettek Winckler István és Hevesy Kálmán törvényszéki bírák. Helyettes bírónak Láng Jenőt nevezte ki. A jegyzőket Ivánkovits Árpád, Gömöry Andor, Zombory János, Máthé Gyula és Fischer Frigyes nyertek megbízatást. Szavazóbíróként Onitiu Eleket is alkalmazták. A főtárgyalási tanácsok egy ülészakon belül naponta változtak, ezeket heti beosztásban tették közzé.⁶⁸⁹

Az első esküdszéki tárgyalást február 5-én tartották Szegeden. Aznaptól kezdve február 16-ig szinte minden nap tárgyalt összesen tíz ügyet az esküdtbíróság. Szerepelt a repertoáron két társas rablás, egy rablás, két szándékos emberölés, valamint öt becsületsértési és rágalmozási sajtóper.⁶⁹⁰

A *Szegedi Napló* az első tárgyalás alkalmával lelkesen üdvözölte az immár működő esküdszéket, és metaforával élve egy szíromnak nevezte azt a közszabadság virágából. Az ügy tárgya egy társtetteségben elkövetett rablási cselekmény volt. A nagy szakmai és közérdeklődéssel kísért tárgyaláson Deák Péter elnökölt, Hevesy Kálmán és Láng Jenő voltak a bíró tagok. Fischer Frigyes látta el a jegyzői teendőket. A vádat Rigó Endre közvádoló képviselte, a terheltet Reiniger Jakab kirendelt ügyvéd védte. A felek a visszavetési jogukkal nem éltek, így az esküdszék tagjai a következő polgárok lettek: Rózsa Béla (kereskedő), Kolozs József [Jenő?] (mérnök), Kun Miksa (hódmezővásárhelyi ügyvéd), Rainer Károly (nagyiparos), Priváry Pál (vendéglős), Pálfi Lipót [Mátyás?] (borkereskedő), Balogh József (foglalkozása nem

⁶⁸⁷ SZH 1899. november 25. (287. szám) 2. p., SZN 1899. november 25. (294. szám) 4. p.

⁶⁸⁸ SZH 1899. november 25. (294. szám) 4. p., november 28. (296. szám) 4. p., december 3. (301. szám) 6. p., SZH 1899. december 9. (299. szám) 3. p.

⁶⁸⁹ SZN 1899. december 3. (301. szám) 12. p.

⁶⁹⁰ SZN 1900. január 21. (18. szám) 10. p., január 26. (22. szám) 6–7. p.

ismert), Kozmás János [Gyula?] (műkertész), Ábrahám János (pékmester), Manheim Ignác [Ede?] (gabonakereskedő), Eisner Ignác (kereskedő) és Popper Mór (bőrkereskedő).⁶⁹¹

Alig kezdődtek meg az esküdtszéki tárgyalások, máris negatív tapasztalatoknak adott hangot a sajtó. Reiniger Jakab már említett ügyvéd kiáltványt intézett Szeged esküdtszékeihez tiltakozásul az "informálás" ellen: "a legújabb időkben itt nálunk Szegeden a hamisításnak legveszedelmesebb nemét kísérelték meghonosítani, meg akarták hamisítani az igazságot". Történt ugyanis, hogy némelyek a főtárgyalás előtt információk alakjában hatni kívántak az esküdtekre; látogatást tettek náluk s figyelmükbe ajánlották az ügyet rokonszenvet kívánva kiváltani egyik vagy másik irányba. "Ezeket megidézem tehát a közvélemény ítélőszéke elé — emelte szavát Reininger — és kimondatom rájuk az ítéletet, hogy bűnösök a legszentebbnek megsértésében." Hangoztatta, hogy így az esküdtbíróági intézmény az informálás által, valóságos titkos aknamunka és merénylet keretében, gyökerében támadtatik meg.

Idézte Edouard René de Laboulaye francia jogász és publicista aranymondását: "mondjátok meg milyenek a törvényszékek, és én megmondom, milyen a nép". A szabadságot a jog tiszteletének tartotta, "a szabadság más néven igazságszeretet". Ahogy Sir de Beaumanoir (Philippe de Remy) középkori francia jogtudós mondta: "az igazság mindannyiunk közös haszna". Ezért Reiniger bízott a szegedi esküdtek kötelességtudásában, "hogy ezen vakondokhadat nem fogják meghallgatni, hanem a legnagyobb indignációval elutasítják azokat, akik az igazságszolgáltatást meg akarják hamisítani".⁶⁹²

⁶⁹¹ SZN 1900. február 6. (31. szám) 8. p., vö SZH 1900. február 6. (31. szám) 4. p.

⁶⁹² SZN 1900. február 18. (42. szám) 1–2. p., lásd még: Szegedi Jogász-Lapok. 1900. február 17. (7. szám) 1–2. p.

XI. FEJEZET

Az esküdtszéki reform értékeléséhez

1. § Az esküdtszékek atavizmusa

Az esküdbíráskodást nagy várakozás előzte meg, amelyet vegyes értékelések követtek. Az elméleti jogászok pozitívan, a gyakorló jogászok olykor kritikusan nyilatkoztak a *jury* intézményéről. E helyütt a szakirodalomban megjelent negatív észrevételekből és nyilatkozatokból válogattunk.

Még az esküdtszéki reform életbeléptetése előtt panaszkodott Finkey Ferenc arra, hogy “a jury 30 éves fennállása daczára sem tudott nálunk valami nagy népszerűséghez jutni, s még ma is a nagyközönség előtt meglehetősen idegen intézményként tűnik fel”. Ennek okát abban látta, hogy az esküdtszék hatáskörét szűkre szabták és az országban csak tizenegy városban működött. Hivatkozott Glaser német jogtudós hasonlatára: “hogya valahol csupán sajtóügyekre nézve van az esküdtszék alkalmazásban, ez oly egyedül álló fához hasonlít, mely egy viharok kitett pontra ültetettvén, nem képes egymagában az idők viszontagságainak ellentállani s elpusztul, holott a legzordonabb helyen is, ha több ilyen fa együtt van, az idő viszontagságainak daczára is nőnek és erősödnek.” A sajtóesküdtszéket inkább politikai, mint sem jogi intézménynek tartotta.⁶⁹³

Már 1900 júliusában, fél évvel a Bp hatályba lépése után publikáltak az esküdtszék ellen. A *Jogtudományi Közlöny* mérsékelten és elnézően bíralt, s az adódó hibákat inkább a rendszer kiforratlanságában és a perrendtartás egyes hibáiban, sem mint az esküdtekben vélte megtalálni. Az egyik ilyen kritikai pontot abban állapították meg, hogy a Bp nem enged kérdést az enyhítő körülmények iránt, “s így az esküdt magas büntetési maximumaink mellett előre megközelítőleg sem lehet tájékozva a kiszabandó büntetés mértéke iránt. [...] Az esküdt, megriadva a szigorú közbádtól inkább felmentésre szavaz, sem hogy az ő szavazata folytán a bíróság a maximum és minimum közti széles latitudo felhasználásával túlszigorú büntetést szabjon ki.” Máskor a tárgyalás vezetését vagy a kérdések hibás szövegezését találták a téves döntés forrásául. Mindenesetre az ismeretlen szerző bizakodó volt: “nem szabad hibáztatnunk a kezdet nehézségeivel küzdő esküdtek esetleges tévedéseiért az esküdtszéki intézményt”.⁶⁹⁴

⁶⁹³ *Finkey Ferenc*: Az esküdtszék a magyar büntető eljárásban. JK 1898. november 4. (44. szám) 309. p., lásd még: *Günther Antal*: Esküdtszék és sajtódeliktum. ÜL 1897. május 15. (20. szám) 1–2. p., lásd még: *Doleschall Alfréd*: A bűnvádi perrendtartás életbeléptetése előtt. I. ÜL 1899. június 24. (25. szám) 3–4. p.

⁶⁹⁴ Az esküdtszéki intézmény ellen. JK 1900. július 6. (27. szám) 209. p.

Két évvel az esküdtszékek hatáskörének kiterjesztése után 1902. december 13-tól 1903. január 17-ig a *Magyar Jogászegylet*ben fórumot tartottak, amelynek dicsérő állásfoglalásával szemben Kármán Elemér szombathelyi ügyészségi aljegyző fejtette ki észrevételeit az esküdtbíráskodással szemben. Adatokkal igazolta, hogy az esküdtszék előtti eljárás inkább kivételes jellegű, mivel csupán 15 íyet folytattak törvényszékén 1900-ban és 1901-ben is, 1902-ben pedig 13-at szemben a 300-on felüli szakszírói ítélettel. Ezen kevés eljárásról sem volt emelkedett véleménye. Nézete szerint a magyar büntetőeljárásban kétféle igazságot szolgáltatottak: az esküdtszéket és a szakszírókat. A kettő gyakorlata ugyanis szemben áll egymással az egyes anyagi jogintézmények alkalmazása tekintetében.

Ráadásul az elsőbírói ítélet meghozataláig terjedő eljárást felette hosszadalmasnak tartotta. Függett az elbírálás ideje az ülőszakok beosztásától, "ha pedig az eljárást a Curia megsemmisítette, az ügy valóságos tengeri kigyóvá fajul". Továbbá rámutatott: az egyes tárgyalások is túl hosszúvá nyúlnak a terjengős bizonyításfelvétel miatt.⁶⁹⁵

Többen a szakszírók helytelen kérdésfeltevésével igyekeztek az esküdtszéket menteni: ezt Kármán egyértelműen elutasította, mivel a kérdésfeltevés valósággal sablonossá vált, amelyet a szakirodalom is elősegített. Az elnök sem tehető felelőssé azért, mert az esküdt nem érti meg az összefoglalást és a kitanítást: "tart egy tudományos előadást, amely mennél jobb, az esküdt annál kevésbé érti meg, ha meg népszerű — mint azt némelyek kívánják —, az esküdt azt jegyzi meg belőle, ami felesleges és nem a lényeghez való. [...] Soha nem találtam olyan esküdtet, aki a beszámíthatóság épp akkor felmerült kérdésért csak meglehetősen megértette volna."

A nyilvánosság elvének beteljesülését sem fogadta pozitívan: "ez a nyilvánosság — írta —, a nagyobb érdeklődés éppen kára az igazságszolgáltatásnak". Szerinte ez csak a védők szereplési vágyát fokozza, amely megtéveszti az esküdtet. S végül hozzátette: az esküdtszék általában szolidáris a terhelten annyiban, hogy nem kívánja reá a legsúlyosabb büntetést alkalmazni, ezért inkább felment, vagy enyhébben minősít, semmint engedné, hogy a szakszíró szigorú szankciót alkalmazzon.⁶⁹⁶

Finkey Ferenc egy írásában a hivatalnokbírákat támadta, okolva őket az esküdtszéki hibákért.⁶⁹⁷ Ezt a kritikát Pazár Zoltán nyitrai törvényszéki bíró utasította vissza, s hangsúlyozta: a szakszíró az esküdt verditjét az elnöki fejtegetés és a kérdések feltétele útján befolyásolhatja. Ő mint gyakorló bíró a fejtegetést hasznosnak és beváltnak tartotta. A problémát abban látta, hogy "akadnak esküdtok, akik nem figyelve esküjök szövegére, azt hiszik, hogy

⁶⁹⁵ Kármán Elemér: Tanulságok az esküdtbíráóságunk hároméves működéséből. JK 1903. augusztus 21. (34. szám) 283–285. p.

⁶⁹⁶ Kármán [695. jz.], 285–286. p., lásd még: Bárány Gero: Meglepő verdictek. A Jog. 1900. szeptember 30. (39. szám) 273–274. p., Bálint Lajos: Az esküdtszék hatásköre. ÜL II. 1899. november 18. (46. szám) 2–4. p., III. ÜL 1899. november 25. (47. szám) 1–3. p., IV. ÜL 1899. december 2. (48. szám) 4–5. p., V. ÜL 1899. december 9. (49. szám) 2–3. p., VI. ÜL 1899. december 16. (50. szám) 2–4. p., VII. ÜL 1899. december 30. (52. szám) 3–4. p.

⁶⁹⁷ Finkey Ferenc: Esküdtbíráóság és hivatalnokbírák. JK 1903. szeptember 18. (38. szám) 313–315. p.

verdictjük hozatalánál csupán lelkiismeretükkel kell számolniok, ellenben a törvénnyel törődniök nem kell”.⁶⁹⁸

Több irányból érte kifogás az ún. parasztesküdszékeket: Bleuer Samu egy jogászegyleti vita alkalmával rámutatott: “a paraszt ember egy bűneset concis tényállását elbírálni nem tudja. [...] Csak attól az esküdtbírástól félttem az igazságot, melynek minden bírása földműves”. Állítása szerint a törvényszékeink legalább fele olyan esküdtlajstromot kap, amelyből akár a vád, akár a védelem kizárhatja az értelmes középosztály polgárait. Ezért az esküdszéki szervezet máris reorganizációra szorul — vélekedett Bleuer. Bródy Ernő szerint azonban “a magyar paraszt okos, józan gondolkodású”.⁶⁹⁹ Kármán Elemér is kiállt a parasztesküdszékek mellett. Azzal érvelt, hogy a *jury*-ba bekerült földművelő általában vagy községi bíró, vagy legalábbis tanácsbeli volt már, s így részt vett a nép ügyeinek intézésében. Szerinte az ilyen esküdtet a vádló és a védő beszédei nem tévesztik meg annyira, mint a városlakókat, mert “helyesebb a judiciuma a parasztnak”. Ráadásul a földművelő esküdt ebbéli mivoltát megtisztelőbbnek érzi, mint a városi polgár. Lelkiismeretes és nem önfejű, s nem kapható szenzációs felmentésekre. “A független földbirtokos és a művelt iparos mellé oda kell állítani az értelmes parasztot is. Akkor lesz egészséges a bíraskodás levegője”. Az angolok is mondják: *good and loyal man of the county*!⁷⁰⁰

Edvi Illés Károly legnagyobb hibának azt tartotta, hogy a Kúria nem rendelkezett az eljárásban azon jogosítványokkal, amelyekkel a törvényszék igen a helytelennek tartott esküdszéki határozattal szemben. Zsitvay Leó a rossz tárgyalásvezetésben jelölte meg a fő bajt. Továbbá a semmisségi panasz azonnali bejelentésének kötelezettségét is vitatta: ha nem nyomban kellene nyilatkoznia a védelemnek és a terheltnek, akkor kevesebb volna az alaptalan semmisségi panaszok száma.⁷⁰¹

Az esküdszék elleni támadás szakmai tetőpontját azonban Vargha Ferenc koronaügyész-helyettes 1905-ben közzétett cikksorozata jelentette. Abból indult ki, hogy a jó bírótól három aranytulajdonság kívántatik meg: a jogászi tudás, a kellő pszichikai és logikai képesség és végül az, hogy a meghozott ítélet technikájánál fogva alkalmas legyen a felülvizsgálatra. Ami a laikus elem jogászi tudását illeti, abban már a franciák sem bíztak, amikor 1791-ben bevezették az esküdtbíráskodást. Ez az oka annak, hogy csak a ténykérdés megítélését bízták az esküdtekre, a jogkérdésben a szaktanács döntött. Ezzel szemben az osztrák és a német modelleket követő perrendtartásunk természetességgel utalta a *jury* hatáskörébe mind a tény-, mind a jogkérdést.

⁶⁹⁸ Pazár Zoltán: Esküdtbíráóságaink működése. JK 1903. október 30. (44. szám) 365–366. p.

⁶⁹⁹ Az esküdtbírási rendszer hiányairól. Jogászegyleti vita. JK 1904. március 4. (10. szám) 80–82. p., Bleuer Samu: Az esküdtbírási rendszer hiányai. MJÉ 235. Budapest, 1904. Felolvasatott: 1904. február 20. 4–10. p. Hozzászólók: Edvi Illés Károly (13–15. p.), Zsitvay Leó (16–20. p.), Bródy Ernő (21–24. p.).

⁷⁰⁰ Kármán Elemér: Néhány szó a paraszt-esküdtokről. JK 1904. március 25. (13. szám) 106–107. p., a vidéki bíraskodásról lásd még: Buchwald Lázár: A vidéki esküdszékek működéséről. ÜL 1900. március 10. (10. szám) 6–7. p.

⁷⁰¹ Az esküdtbírási rendszer hiányairól. i.m. [699. jz.], 81. p., lásd még: Doleschall Alfréd: A bűnvádi perrendtartás életbeléptetése előtt. II. ÜL 1899. július 1. (26. szám) 5–7. p., III. ÜL 1899. július 8. (27. szám) 3–4. p., IV. ÜL 1899. július 15. (28. szám) 2–3. p., V. ÜL 1899. július 22. (29. szám) 3–4. p., VI. ÜL 1899. július 29. (30. szám) 3–4. p., Sánta Elemér: Felsőbírási döntések esküdtbírási bűnperekben. I. ÜL 1900. november 10. (45. szám) 5–6. p., II. ÜL 1901. január 19. (3. szám) 4–6. p.

Vargha a bíraskodásban azonban mindenütt a szakszerűséget követelte, szemben azokkal, akik ezt veszedelmesnek tartották. Végül oda konkludált, hogy “ez az intézmény a kultúr-ember minden alkotásával, s társadalmi berendezkedésével s azok pszichológiájával homlok egyenest ellenkezik”.⁷⁰²

A koronaügyész-helyettes arra a kérdésre: vajon jobbá tette-e az igazságszolgáltatást az esküdtbíraskodás, határozottan nemmel felelt. Szerinte a jogban való jártasság, a szakszerűség *sine qua non*-ja a bíró jellemének, s ezt bizonyítja az 1874. évi XXXIV. tc. is, amikor a zugírászatnál a szakszerűség hiányát büntetőjogi szankcióval értékeli. “Az állam közérdekű ügyekben csak a szakképzett elemeket engedi érvényesülni s a charlatanokat és dilettánsokat a küzdőtérrel kiszorítja.” Majd folytatta: “túlzás nélkül állíthatom, hogy egyedül a bíraskodás az, ahonnan nemcsak nincs száműzve a dilettantismus, hanem ellenkezőleg, az állam pénzbírság terhe alatt szorítja az ahhoz nem értő polgárokat a bíraskodásban való részvételre.” Az ilyen bíróráadásul nem is tartozik felelősséggel határozatáért, mi több: az ítélet perjogi aritmetikai szabályai miatt még csak nem is bírálhatja felül a Kúria.

Vargha Jhering nyomán felhívta a figyelmet arra, hogy az ítélezés speciális gondolkodásmódot igényel, amelyet a hivatásos bírósági gyakorlattal sajátíthat el: ezzel a törvény iránti engedelmesség nála szokássá válik. Ilyen praxisra azonban az esküdt nem tehet szert. Azt az érvet sem fogadhatta el, hogy az esküdtbíraskodás terjeszti a jogi ismereteket az állampolgárok között: “ha az esküdtszéki intézményből a felnőttek számára jogi szemináriumokat akarunk csinálni, akkor valóságos vivisectiont végzünk az igazságszolgáltatás testén”.

Nem hitt abban sem, hogy az esküdtszék függetlenebbül ítélne, mint a szakbíróság: “alkotmányos országban, parlamenti felelősség és sajtószabadság mellett azonban, aki a szakbíróságot a kormány befolyásolásától félti, s az ellen harcol: az Don Quijotte küzdelmet folytat.” Vallotta, hogy nincs és nem is lehet olyan korrumpált kormányunk és szolgálatteljesítő bíróságunk, amely az igazságszolgáltatást erkölcsstelen politikai célokra használná fel. De oka sincs rá: hiszen a perek nagy része távol áll a politikától. Ha pedig oly idő jönne, amikor a bűnperek döntő része politikai színezetet kap: akkor liberális intézmények sem lesznek, s velük együtt az esküdtszék is eltűnik. A *jury* függetlenségét testetlen jelszónak, naív felfogásnak tartotta.⁷⁰³

Az ítélethozatal lélektanának vizsgálatával mutatta ki a szakbíróság felsőbbrendűségét. A bizonyítási eljárás alatt az ítélet meghozatalában szerepet játszik a figyelem, az emlékezet s az emlékezet anyagának logikai feldolgozása, aminek külső megjelenési formája: az esküdtek

⁷⁰² Vargha Ferenc: Az esküdtszék. I. JK 1905. március 31. (13. szám) 105–106. p. Lásd még különnyomatban: Uő: Az esküdtszék. Budapest, 1905. I. rész: 3–8. p., II. rész: 8–17. p., III. rész: 17–27. p., IV. rész: 27–34. p., V. rész: 34–36. p.

⁷⁰³ Vargha Ferenc: Az esküdtszék. II. JK 1905. április 7. (14. szám) 114–117. p., lásd még: G-n: Az esküdtek igazmondása. MJÚ 1903. december 15. (24. szám) 478. p., Nyuly Mihály felmentése. ÜL 1900. június 30. (26. szám) 6–7. p.

határozata. A szakbíró ítéletét a pro és kontra szóló bizonyítékok egybevetésével, mérlegelésével hozza meg, s ezen eljárása az indokolásból ellenőrizhető, amelyet a bíró *a posteriori* fogalmaz meg. Nem így az esküdt! Indokolása a verdiktnek nem lévén, ellenőrizni a *juryt* lehetetlen: *vox populi vox Dei*.

Az eljárás alatt a hivatásos bíró elméje — jogi szaktudásának köszönhetően — szelektál: a tudata küszöbe fölé emeli a lényeges körülményeket, míg az irrelevánsakat nem engedi megzavarni őt. Amit pedig apercepció tárgyává tett, azt mind fel is használja. A nem judiciózus bíró azonban logikátlan bíró; figyelme nem természetes, hanem mesterkéltségre, spontán, forrását csupán az érzelmekből meríti. Az érzés pedig — mely az esküdtek padját elfoglaló személy lelkületét betölti — a bizonytalanság érzése.

A “szuggesztibilisebb” esküdtben minden új benyomás mást színt kölcsönöz az értelemnek, s így a főtárgyalás alatt folyton változik a lelkülete. Azonban a cikkíró az állandó, “energikusabb” lelkű s nem változékony jellemű esküdt ítéletét sem tartotta értékesebbnek a “szeszélyes, változékony laikus bíró” ítéleténél, mivel végül is szintén a prioritásra jutó érzelmei alapján ítélkezik. Erre igaz az intellektuális érzelmek irradációjának törvénye, amely a domináns benyomás eluralkodását hirdeti az érzékelés folyamatában. Így valamely érzelem alapján ítél a laikus és nem a törvény szerint.

A hivatásos bírák gondolkodását sablonszerűnek vélik sokan — s éppen ezt a jellemzőt tekintette Vargha az igazság megállapítása legerősebb garanciájának: “ez koncentrálja a bíró figyelmét a dolog lényegére, s ez akadályozza meg, hogy figyelmét pusztán érzelmek kormányozzák.”⁷⁰⁴

Az ítélet meghozatalakor az emlékek felidézése, a bizonyítás anyagának rekapitulációja jut jelentőséghez. A bírói tanácsot ebben segíti a főtárgyalási jegyzőkönyv. Az esküdteknek viszont nincs ilyen írott feljegyzésük, “ezek csaknem kizárólag emlékezetüknek sovány s érzelmektől meghamisított raktárára vannak utalva”. Nem képesek megítélni azt sem, mi volt lényeges információ a perben, mivel “ezt csak a szakbíró s a chablonszerűen működő agy képes megítélni, vagyis az az iskolázott, fegyelmezett s begyakorolt elme, melytől az esküdtszék barátai meg akarják szabadítani az igazságszolgáltatást.” A vallomások és szakértői vélemények kaleidoszkópikusan vonulnak fel a laikus szemek előtt, ezekből a történelmi igazságot nem tudja kihalászni — állította a cikkíró. Figyelmeztetett: a *jury* habár demokratikus összeállításában, arisztokratikus érzelmeiben. Erre számít a védő, midőn a *captatio benevolentiae* alkalmazza. Egy szuggesztív beszéd — miként Periklész, Hannibál, II. Frigyes, és Napóleon is alkalmazta —

⁷⁰⁴ Vargha Ferenc: Az esküdtszék. III. JK 1905. április 14. (15. szám). 124–126. p., lásd még: Révay Bódog: A népakarat az esküdtbírósnál és rendes bíróságoknál. I. rész. A Jog. 1900. június 3. (22. szám) 174–175. p., II. rész. A Jog. 1900. június 17. (24. szám) 188–189. p., III. rész. A Jog. 1900. június 24. (25. szám) 198–199. p.

nagy hatással van a hallgatóságra. Ehhez járul még az intermentális érintkezésekből és a sajtóból származó befolyás.

A rövide szabott elnöki fejtegetés Vargha szerint nem pótolhatja a szaktudást. Abból a kapcsolódó jogkérdések megfelelő elsajátítása nem lehetséges. Ezért odáig ment, hogy kijelentette: “esküdt csak jogvégzett ember lehet”.

És végezetül említette a Kúria tehetetlenségét: a verdikt szűkszavú ténymegállapításait nem bírálhatja felül (csak alaki sérelem esetén). Ha pedig az esküdtszék valamire nemmel felelt, akkor ott még ténymegállapítás sincsen, tehát az anyagi jog megsértése miatt revizionális kérelmet nem is lehet benyújtani.

Mindezek alapján Vargha Ferenc arra a következtetésre jutott, hogy jogkérdések eldöntését laikusokra bízni nem lehet. De a ténykérdés megoldására sem tartotta őket alkalmasnak, mivel az esküdtek szuggesztibilisek, az érzelmi elem uralkodik lelkületükben.⁷⁰⁵

Heimann Jenő nem tartotta eléggé érettnek Magyarországot az esküdttbíráskodás kiterjesztésére. Egy országos figyelmet kiváltó szegedi felmentő verdikt elemzése nyomán rámutatott: “az esküdt nem bíró, hanem ember, ki mint ilyen a vádlottban szenvedő embertársát látva, önkénytelenül a felmentésre hajlik”. Egyetértett abban, hogy az esküdteket határozatuk meghozatalában olyan szubjektív momentumok vezetik, melyek az igazságos, s még inkább pártatlan verdiktet kizárják. Fájdalmasan sóhajtott fel: “ha Szilágyi Dezső megérhetett volna néhány évi statisztikát s láthatta volna, mint mentik fel nyakra-főre az esküdtek a leggonoszabb bűnösöket, az elfajulás láttára — mondom — maga felkiáltana: Nem ezt akartam én, nem ezt.” Míg az esküdteknek csupán lelkiismeretére volt bízva az ítélezés, addig az intézményt nem csak helytelennek, de károsnak tartotta.⁷⁰⁶ Ugyanezen ügyel kapcsolatban viszont Kenedi Géza éppen a bírói *cognitio* megmerevedésének élő ellenszerét látta az esküdtszékben: reális és kiforrott jogérzetet vélt felfedezni az esküdtekben, amely megfelel a jog eszméjének és diadalának.⁷⁰⁷

Az esküdttbíráskodást aligha ostromozta valaki szellemesebben, mint Baumgarten Izidor a *Jogállam* lapjain. Az esküdtszék behozatalának okát Rousseau tanaiból kiindulva a teljes tájékozatlanságnak és tapasztalatlanságnak a minden hivatással járó egyoldalúság felé helyezésében jelölte meg. Abból a téves feltevésből indultak ki a felvilágosodás korában, hogy a természet az esküdtet igazsági ösztönrel látta el. Ama kor filozófiai nyelvén az esküdt a büntetőtörvény szenvedőleges, érző és beszélő hagszere. A verdiktje pedig “a természetnek önként fakadó szózata”. A *jury* tagjai “emberi hangszereken akarnak játszani, ámbár fogalmuk sincs az emberi lélek működésének törvényeiről és azt hiszik, hogy a művészet technikájának

⁷⁰⁵ Vargha Ferenc: Az esküdtszék IV–V. JK 1905. április 21. (16. szám). 134–137. p.

⁷⁰⁶ Heimann Jenő: A szegedi verdict. JK 1904. július 15. (29. szám) 238–239. p. A hivatkozott szegedi Eremita-gyilkosság ügyéről lásd: SZN 1904. június 21. (152. szám) 7. p., június 22. (153. szám) 7–9. p., június 23. (154. szám) 7–10. p., június 24. (155. szám) 6–7. p., június 25. (156. szám) 7. p., június 26. (157. szám) 9. p.

⁷⁰⁷ Kenedi Géza: A szegedi verdict. JK 1904. július 1. (27. szám). 217–218. p.

rövid körülírása felér a hangszer kezelésében hosszú évek fáradságos munkájával elsajátított mesteri ügyességgel.” Erre találó illusztrálásként Hamlet és Guildenstern dialógját hozta a sípon való játékról. Ebben a dán királyfi végül ezt mondja: “Gondoljatok bármi hangszernek: rám tehetitek a nyeret, de nem bírtok játszani rajtam”.⁷⁰⁸

“Egy híres aesthetikus kijelentését — folytatta Baumgarten —, hogy a művészet nem egyéb, mint a természet egy temperamentum érzületében, bátran kiegészíthetem azzal, hogy az ítélet egy esemény az intellectus mérlegén.” Ehhez az észnek kell győzedelmeskedni az érzelmek felett. Ugyanis az esküdtszéki tárgyaláskor a felek a való tényállítások elhomályosítására törekednek, az érzelmekre akarnak hatni: “rendesen az győz, aki a legerősebb ingereket tudja alkalmazni [...]”. Mindezért a törvényhozót tette felelőssé: “elszörnyülködéssel és megbotránkozással értesülünk arról, hogy a kellőképp kitanított, sőt az ügyességre megesketett természet-zenészek velőtrázó disharmonikus hangokat csalnak ki abból az apparátusból, melyben ‘zene rejlik, felséges szózat’, ha a mester keze megszólaltatja”. Az eljárás oly jellegű, hogy abban az esküdtbíró az esküjét — s benne a törvényt — nem tudja megtartani.⁷⁰⁹

2. § Érvék az esküdtszék mellett

Az esküdtszékek reformját Finkey Ferenc örömmel fogadta: “dicsőségére válik törvényhozásunknak, hogy törvénykönyvbe iktatta a legszabadelvűbb s a mi alkotmányunkkal oly sok rokonságban álló államnak 600 éven át kipróbált intézményét, melyet immár valamennyi szabadelvű állam kebelére fogadott, s ezzel szorosabbra fűzte a rokonságot, mely állami intézményeink s a műveltebb külföld intézményei között van.”⁷¹⁰ Volt, aki a *jury* fejlődésének vonulatát tanulmányozva lelkesen azt remélte, hogy az esküdtek hamarosan a büntetés mibenlétében is határoznak majd.⁷¹¹

Az új esküdtszéki intézmény életének néhány hónapja némelyekben máris kételyeket ébresztett. A *Jogtudományi Közlöny* azonban türelemre intett: “nemcsak a törvény új, de újak, a viszonyokkal ismeretlenek az esküdtekként működő emberek is, kik még nem ismerhetik teljesen feladatukat, nem érzik felelősségüket s akik még előző példák, antecedenciák után sem indulhatnak funkciójuk teljesítése közben. [...] Nem szabad hibáztatnunk a kezdet nehézségeivel küzdő esküdtek esetleges térvedéséért az esküdtszéki intézményt.”⁷¹²

⁷⁰⁸ Baumgarten Izidor: A törvényhozás művészetéről. Jogállam. 1905. 14–15. p.

⁷⁰⁹ Baumgarten 1905 [708. jz.], 17–18. p. A bírőról még ír: Uő: A bíró. MJÉ Új folyam. 20. füzet. Budapest, 1911. (Felölvastatott: 1911. április 30.) 23 p.

⁷¹⁰ Finkey Ferenc: Az esküdtszék a magyar büntető eljárásban. JK 1898. november 4. (44. szám) 311. p.

⁷¹¹ Az esküdtszék fejlődése és jövője. JK 1898. december 23. (51. szám) 365–366. p., Az esküdtszék döntése a büntetés kiszabásáról. MJÚ 1904. szeptember 1. (17. szám) 332. p.

⁷¹² Az esküdtszéki intézmény ellen. JK 1900. július 6. (27. szám) 209. p.

1903-ban Finkey már egyenesen azt írta: “az esküdszék három évi működése igazolta jó reményeinket”.⁷¹³ Előnyeként említette a fellebbezés kizárása miatt az eljárás gyorsítását, a nagyobb nyilvánosság biztosítását, a bíraskodás népszerűsítését, a közfelfogás pozitív irányú alakítását. Az esetleges hibákért inkább az eljárásban résztvevő szakbírákat tette felelőssé: “hivatalnok bíránk, úgy látszik, elvi ellenségei lévén az esküdszéki intézménynek, bizonyos hidegséggel viseltetnek még mindig az esküdtekkel szemben s egyáltalán nem látszik meg az a jóakarató törekvés rajtuk, hogy az esküdteket a kérdés helyes megítélésében irányítsák, gyámolítsák.” Nyíltan kimondta: “az esküdtbíróság ítéletéért a bírói tanács a felelős, s ezért az absurd verdict is részben a bírói tanácsra is árnyat vet”.⁷¹⁴

Kármán Elemér már ismertetett kritikáira Finkey sietett felelni és megvédeni szeretett esküdszékeit. A szakbírák ellenében ekként érvelt: “éppen az teremtette meg az esküdszéket, hogy a hivatalnok-, törvénytudó bíró a folytonos törvényalkalmazása chablonos ítélkezés folytán érzéketlen lett az élet, a társadalmi és egyéni bajok és szenvedések iránt. [...] A szakbíróság a legtöbb esetben inhumánus, túlszigorú ítéletért megnyugtatta lelkiismeretét a törvény rideg betűjével. [...] Ezt a bürokratizmust, a bírói mindenhatóságot, a rideg betűüimádást teszi lehetetlenné az esküdszék [...]”

Kármán egyéb kijelentéseit is elutasította. Szerinte a *jury* nem volt “hasznavehetetlen” és “szerencsétlen”, és nem illeszkedett a “kivételes” bíróságok közé sem. Általában elítélte a Bp kérdésfeltevési rendszerét, s emlékeztetett: “ha absurd kérdést teszünk fel, legyünk készen az absurd feleletre”. A hivatalnok bíróságot túlzottan szigorúnak vélte, s ha mások az esküdszéket gondolják is túl méltányosnak: “in dubio mitius, a vádlott felmentésére szavazott már Minerva istenasszony is”.⁷¹⁵

Az esküdszék védelmében Fayer László kifejtette, hogy azon támadás, mely a verdiktek indokolásnélküliségét ostorozza, alaptalan, hiszen mindez az új bizonyítási rendszer, azaz a bizonyítékok szabad mérlegelésének a következménye. A szakbíróság azonban pont az ellenkezőjét valósítja meg: inkvizitórius mechanizmust követ. A bírói tanács indokolását pedig szinte talmi jelenségnek tartotta mondván, hogy a bírák sem teljes egységben hozzák határozatukat, így az indokolás az ítélet rendelkező részétől és a bíraktól is *quasi* elidegenedik. A kumulatív indokolásnak azt is felrótta, nem enged lehetőséget arra, hogy a bíróság tagjainak egyénisége érvényesülésre jusson. Ebből arra következtetett, hogy “az esküdszék indokolás nélküli verdiktjének, az oraculumszerű kifejezésnek, mint azt az esküdszék ellenfelei nevezik:

⁷¹³ Finkey Ferenc: Tanulságok esküdtbíróságaink három éves működéséből. I. JK 1903. március 13. (11. szám) 94. p.

⁷¹⁴ Finkey Ferenc: Tanulságok esküdtbíróságaink működéséből. II. JK 1903. március 20. (12. szám) 101–102. p.

⁷¹⁵ Finkey Ferenc: Esküdtbíróság és hivatalnokbíráink. JK 1903. szeptember 18. (38. szám) 313–315. p., lásd még: Báttaszéki Lajos: Esküdszék és szakbíróság. A Jog. 1897. július 11. (28. szám) 213. p., Moscovitz Iván: A szakbíróságaink szigorú praxisa. A Jog. 1900. november 11. (45. szám) 322–323. p.

a bizonyítékok szabad mérlegelése mellett több ésszerűség van, mint a szakbírói indokolási rendszernek.”

Fayer a bírói szakmai képzettség kérdését is érdekesen világította meg: a büneset eldöntésénél a ténymegállapító tevékenység speciális jogász végzettséget nem igényel. Mi több: a szakbírói felfogást némileg egyoldalúnak, alakisághoz vonzódónak tartotta. Ezzel szemben a megfelelő esküdt értelmességéből, jellemsszilárdságából, higgadt gondolkodásából és elfogulatlanságából kiindulva a *juryt* üdvösebbnek vélte: “az esküdtszék a szakbíróság kezében tükre és próbája a bizonyítékoknak”. A laikus elem frissítő szellemet hoz a bíraskodásba szemben a fásult hivatásos bírói felfogással.

Üdvözölte a bírói tanács kettéosztottságát azért is, mert a két kollégium kiegyensúlyozza egymást, s így valósággal egyezményes fórummá alakul. Ráadásul nem feszélyezi az esküdteket az eljárásban korábban részt vett hatóságok tekintélye (a vizsgálóbíró, a vádtanács, a vádalahelyezési tanács). Olyan elfogultságot sem feltételezett, mint amilyen a főtárgyalást vezető elnökből és bírótársaiból szerintem megtalálható. Az elnök *in praxi* tulajdonképpen egy második vizsgáló bíró szerepében tűnik fel előtte, s ezért már az ítélethozatalba sem szabadna belefolynia (!).⁷¹⁶

Rámutatott az esküdtszéknek az ügyvédi kart fejlesztő szerepére és arra, hogy a *jury* eljárása *eo ipso* körültekintőbb és gondosabb. Pozitívan befolyásolja az ítélező tevékenységet a nyilvánosság jelenléte is, mivel ellenőrizhetőbbé teszi a törvénykezést: “az eddig kifejtettek közül bizonyos, hogy az esküdtszék azon magasabb szervezet, amely mellett a bünvádi eljárás elvei hasonlíthatatlanul hatályosabban fejlődnek ki, mint különben” — összegezte demokrata hitvallását.

“A parlamentarismus is ugyanazon gondolon alapszik, mint az esküdtszék — folytatta. Különböző tényezők együttműködése útján jobban intézhetők el az ügyek [...]. A kölcsönös ellensúlyozás a közös alapgondolat itt is, ott is.” Az esküdtszék ezért közjogi biztosíték is egyben — miként erre a magyar esküdtszék atyja, Szilágyi Dezső is utalt. A fejlődés irányát tekintve Fayer előrevetítette: “minél messzebb halad a civilisatio fejlődése, annál nagyobb részt fog magának követelni a hivatalban nem lévő egyén a közdolgok intézéséből”.

A büntető eljárásjog alakulásából az enyhítő körülmények alkalmazását említette fel, amelyet lényegében a francia esküdtszéki rendszer harcának eredményeként fogott fel. A büntetőjog egyéniesítése (individualizációja) és a büntetések arányosítása is érdemének volt tekinthető.⁷¹⁷

⁷¹⁶ Fayer László: Az esküdtszék védelme. JK 1905. április 28. (17. szám) 141–142. p.

⁷¹⁷ Fayer [716. jz.], 143–144. p. és X: Esküdtszék. JK 1904. augusztus 19. (34. szám) 273. p.; a francia esküdtszékről és az enyhítő körülményekről lásd F: Az esküdtszék és az anyagi büntetőjog. JK 1904. május 20. (21. szám) 169. p.; Baumgarten Izidor: A francia esküdtszék mint politikai intézmény. in: Uő: Büntetőjogi tanulmányok. 1882–1906. Első kötet. Budapest, 1907. 61–118. p.

Végezetül oda konkludált, hogy “az esküdtszéki szervezet nem egyéb, mint az elsőbírósági foknak a reformált eljárási rendszer, az egyéni szabadság és az egyéb közjogi követelmények által igényelt erősítése és szélesebb alapokra helyezése. Ez az intézmény egyszersmind szabadságaink őre. [...] Jelenleg a megszorított hatáskörű megye mellett az esküdtszéken nyugvó bíráskodásnak jutott ezen hivatás.”⁷¹⁸

Az esküdtszék melletti hangulatot erősítendő a *Jogtudományi Közlöny* neves külföldi jogtudósok rövid álláspontjait is közzétette. Ehelyütt Goguel szentpétervári egyetemi tanár véleményét ismertetjük: az esküdtszék elleni agitáció eredetét abban látta, hogy anno a kriminál-antropológiai iskola kiadta a jelszót az esküdtszék kiküszöbölésére. A kriminológia későbbi képviselői, így Garofalo is, már nem támadták oly hevesen az esküdtszéket.⁷¹⁹

3. § A kérdésfeltevés az esküdtszéki eljárásban

Az országgyűlési vitában előrevetített aggályokat az esküdtek kiválogatásával kapcsolatban a gyakorlat nem igazolta: egyetlen szerzőt sem találtunk, aki kifogásolta volna az eljárást. A kritikai észrevételek az esküdtszék előtti főtárgyalásra és annak némely kérdésére vonatkoztak. Különösen neuralgikus pontnak számított az irodalomban a kérdések feltétele az esküdtek részére s ezzel összefüggésben az elnök funkciójának körülírása.

A kérdésfeltevésnek a bizonyító eljárás után, de még a felek perbeszédei előtt kellett megtörténnie. Igaz, a perbeszédnek alapján a kérdések módosíthatók voltak, sőt az esküdtek többségének indítványára későbbi időpontban is, a verdikt meghozatalának pillanatáig. A vádrendszer érvényesüléséből következett az, hogy a kérdéseket a vádló hozta javaslatba, azonban újabb kérdések felvételét a vádlott, a védője, az esküdtek és maga a bíróság is indítványozhatta. A kérdésfeltevés rendszerének következménye, hogy az esküdtszéki határozat szabadsága nem érvényesülhetett oly teljes mértékben, mint az ítélet szabadsága a rendes bírói eljárásban, mivel az esküdtek csak a hozzájuk intézett kérdésekben megállapított határok között mozoghattak. A kérdéseket úgy kellett szerkeszteni, hogy az esküdtek egyszerűen igennel vagy nemmel felelhessenek. Az esküdtek a felelethez önálló toldatot nem csatolhattak. A kérdéseket a vádlottakra és a bűncselekmények mindegyikére nézve külön csoportban kellett feltenni — ez jelentette a komplex vagy kollektív kérdések tilalmát.

A Bp alakilag a kérdéseknek három fajtáját különböztette meg: létezett főkérdés, külön főkérdés és külön kérdés. A főkérdésben a vád alapjául szolgáló tett a megkülönböztetésre

⁷¹⁸ Fayer [716. jz.], 146. p.

⁷¹⁹ Vélemények az esküdtszék iránt. JK 1905. szeptember 15. (37. szám) 301. p.

alkalmas ténybeli körülményeknek előadásával volt körülírandó, s mindig arra irányult, hogy bűnös-e a vádlott. A külön főkérdés a Bp 357. §-a értelmében a főtárgyaláson felmerült bűnhalmazat esetében volt felteendő. A főkérdés oszthatatlansága érvényesült: a bűncselekmény tényállási alkotó elemeinek külön kérdésbe foglalását tilalmazták. A deliktum jogi elnevezését (*nomen juris*) a kérdésbe nem vehették fel. Az egyéb kérdések a külön kérdések kategóriájába tartoztak, jelesül a 356., 358., 359. és a 360. szakaszok értelmében lehet őket feltenni. Ez utóbbiakat mellékkérdéseknek (*Nebenfragen*) vagy pótló kérdéseknek (*Zusatzfragen*) is nevezték. A 356. § alapján feltett külön kérdéseket eventuális kérdéseknek is hívták.⁷²⁰

A beszámíthatóságot kizáró okok a bűnösségre irányuló főkérdésben szerepeltek (mert a bűnösség a beszámíthatóságot kizáró okok hiányát tételezte fel). Ettől csak akkor lehetett eltérni, ha a befoglalás szövegezési hátrányokkal járna, ekkor külön kérdésben is feltehető volt (358. §).⁷²¹ De külön kérdést kellett feltenni a büntethetőséget megszüntető okokra⁷²², valamint oly okokra nézve, amelyek az enyhébb vagy súlyosabb büntetési tételnek alkalmazását vonták maguk után. Alternatív kérdés felvétele csak abban az esetben volt megengedett, ha a törvény a vagylagosság megállapításával megelégedett (pl. tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás).⁷²³

A jogos védelemre a kérdést mellékkérdés formájában kellett szerkeszteni, még pedig a főkérdés után, "ha igen" összekapcsolással. Ha a vádlot a jogos védelmi helyzet túllépésére is hivatkozott: két mellékkérdést kellett feltenni, egyiket a jogos védelmi helyzet fennálltára, a másikat az *excessusra*.⁷²⁴

Az esküdszék a ténykérdés elbírálásában teljesen szuverén volt, azonban a jogkérdésben a Kúria ellenőrzése alatt állt, mivel az az esküdszék határozatát és a bíróság arra alapított ítéletét a verdiktben észlelt anyagi semmisségi ok alapján megsemmisíthette. Ez a gyakorlatban — indokolás híján — a bűnösségre irányuló határozatra vonatkozott.⁷²⁵

Finkey Ferenc a hibás esküdszéki határozatok okai "királynéjának" éppen ezt a kérdésfeltevési rendszert tekintette. Javasolta, hogy "a bíróság a legnagyobb gonddal állapítsa meg a kérdéseket, s csak oly minősítések iránt tegyen kérdést, amelyek a tényállás alapján

⁷²⁰ *Heil Fausztin*: A kérdésfeltevés általános elvei. JK 1901. január 4. (1. szám) 4–5. p., 1901. január 11. (2. szám) 13–14. p. és *Baumgarten Izidor*: Az esküdtbírói eljárásról, tekintettel a kérdések szerkesztésének módjára. in: *Baumgarten* 1907 [717. jz.], 513–555. p., *Végh Imre*: A meglepő verdictek. A Jog. 1900. szeptember 9. (36. szám) 249–250. p., *Bálint Lajos*: Az esküdszék hatásköre. I. ÜL 1899. november 11. (45. szám) 2–3. p., *Sánta Elemér*: Nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmény esetében az esküdtekhez intézendő kérdésbe befoglalandók-e a sajtóközlemény inkriminált szavai, részei? ÜL 1900. április 28. (17. szám) 2–3. p., *Gonda Dezső*: Az esküdszék "csőd"-je. ÜL 1900. június 30. (26. szám) 5–6. p., *Sánta Elemér*: A kérdések fölvetése az esküdtbírói eljárásban. ÜL 1902. június 7. (23. szám) 4–6. p., *Vargha Ferenc*: A kérdések feltételének jelentősége. ÜL 1902. december 27. (52. szám) 2–3. p.

⁷²¹ A magyar büntető törvénykönyvről szóló 1878. évi V. tc. 76., 77., 79., 80. és 82. §-ai rendelkeztek a beszámíthatóságot kizáró okokról. *Székkács Ferenc*: Az esküdtekhez intézendő kérdések szövegezése. ÜL 1900. június 16. (24. szám) 1–2. p., *Lederer Miksa*: Az esküdtek határozatai perjogi szempontból. ÜL 1902. április 12. (15. szám) 2–3. p.

⁷²² Például a magyar büntető törvénykönyvről szóló 1878. évi V. tc. 68., 136., 224., 225., 240., 313., 378. és 427 §-ai értelmében. Lásd még: *K. Nagy Sándor*: Erős felindulási kérdések az esküdtekhez. A Jog. 1902. december 28. (52. szám) 377–379. p.

⁷²³ *Heil Fausztin* [720. jz.], II. rész. JK 1901. január 11. (2. szám) 14. p., *Müller Ferenc*: Az esküdtek szavazatának számaránya a beszámíthatóság kérdésében. JK 1900. június 29. (26. szám) 206–207. p.

⁷²⁴ *Sánta Elemér*: A kérdés felvetése az esküdszéki eljárásban a jogos védelemre s annak túlhágására. JK 1902. április 25. (17. szám) 148–149. p.

⁷²⁵ *Heil Fausztin*: Anyagi semmisségi okok az esküdszéki eljárásban. JK 1902. december 19. (51. szám) 431–432. p., *Heil Fausztin*: Az esküdszéki határozat jogi jelentősége. A Jog. 1901. január 27. (4. szám) 25–26. p.

igazolhatók”. Figyelmeztetett: a kérdéseket világosan, könnyen érthetően és népiesen kell szerkeszteni. Helyesnek tartotta azt a gyakorlatot, hogy a kérdések megszövegezése érdekében a tárgyalást rövid időre függeszték fel. *De lege ferenda* szükségesnek látta a kérdéseket az enyhítő körülmények vonatkozásában is feltenni, miként azt az 1843. évi javaslat is lehetővé tette.⁷²⁶

Az elnök feladatai szoros összefüggésben álltak a kérdések helyes megválaszolásával. Legjelentősebb kötelessége a tárgyalás szakszerű vezetésén és a kérdések feltételén kívül az elnöki jogi fejtegetés megtétele volt. A Bp nem vette át a korábbi sajtóesküdtszéki eljárásból az elnöki rezümét, a fejtegetést kizárólag a jogkérdések megvilágítására tartotta fenn. Nem alkalmazta a bíróság esküdtek részére adandó, visszavonulás után felolvasandó figyelmeztetését sem, amelyet az 1843. évi magyar és a századfordulón hatályos osztrák eljárási törvény is tartalmazott. Többek véleménye szerint az elnöknek mondandója kifejtésekor óvakodnia kellett a bonyolult jogászai műkifejezésektől és a “szörszálhasogató” fogalmi elemzésektől, mert annak csak káros eredménye lehetett. Ugyanakkor elvárták, hogy az elnöki “kioktatás” mégis hatékony és néhány perces volta ellenére tartalmas legyen, amelyből az esküdt biztonsággal megérti feladatát és az eset eldöntéséhez szükséges jogi (szakmai) elveket.⁷²⁷

Az esküdtszék előtti főtárgyalás szabályainak további elemzését nem tartjuk e helyt feladatunknak, mivel azt a vizsgált korszak kiváló jogtudósai tankönyvek, kommentárok és kézikönyvek formájában már behatóan elvégezték.⁷²⁸

⁷²⁶ *Finkey Ferenc*: Tanulságok esküdtbíróságaink működéséről. III., IV. JK 1903. március 27. (13. szám) 111–113. p.

⁷²⁷ *Finkey Ferenc*: Tanulságok esküdtbíróságaink működéséről. V. JK 1903. április 3. (14. szám) 119. p.

⁷²⁸ Az esküdtszéki eljárás irodalmából: *Finkey Ferenc*: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916. 452–521. p., *Balogh Jenő* – *Edvi Illés Károly* – *Vargha Ferenc*: A bünvádi perrendtartás magyarázata. II. kötet. Második kiadás. Budapest, 1909. 478–600. p., *Vargha Ferenc*: Bünvádi perrendtartás az összes melléktörvényekkel, rendeletekkel, joggyakorlattal. Budapest, 1909. Ötödik kiadás. 229–251. p., Grill-féle döntvénytár. Büntetőjog és bünvádi eljárás II. Szerk.: *Edvi Illés Károly*. Budapest, 1906. 229–252. p., *Angyal Pál*: A magyar büntetőeljárás. Budapest, 1917. 118–160. p., *Vámbéry Rusztem*: Kézikönyv esküdtek számára. Budapest, 1900. 97–144. p., *K. Nagy Sándor*: Esküdtek és esküdtbírák törvénykönyve. Harmadik kiadás. Budapest, 1915. Az 1914. évi XIII. és XIV. tc-et elemzi az 1–55. oldalakon az 1. részben, az 1896. évi XXXIII. és az 1897. évi XXXIII. tc-et újra kezdődő számozással az 1–179. oldalakon a 2. részben.; *Finkey Ferenc*: Az esküdtszék az új magyar bünvádi eljárásban. MJÉ CLXVI. Budapest, 1899. (Felolvastatott: 1899. november 11-én.) 12–48. p., *Fabiny Ferenc*: Semmisségi panasz az esküdtbíróság ítéletei ellen. MJÉ CLXXIV. Budapest, 1900. 15 p. *Edvi Illés Károly* – *Vargha Ferenc*: A semmisségi panasz. MJÉ CLXXV. Budapest, 1900. 26 p., *Burg Kornél*: Hogyan gyakorolja több vádlott az esküdt visszautasítási jogát? ÜL 1900. március 3. (9. szám) 6–7. p.

EREDMÉNYEK

“A szabadság mint absztrakció önmagában nem állhat meg, hanem mint általános elvnek is csak akkor van értelme, ha az elemi társadalmi egységek reális szabadságainak összegezéséből születik meg.”

(Bibó István)

A dualizmus kori magyar bírósági szervezet folyton változó, alakuló és tökéletesbedő formát mutatott. Ilyenképpen állandó törvénykezési szervezetről csak meghatározott periódusokon — gyakorlatilag évtizedeken — belül beszélhetünk. Mind a rendes, mind a külön bíróságok egymást kiegészítő reformok útján nyerték el végleges — *quasi* klasszikusnak tekinthető — formájukat az első világháború előtt. Értekezésünkben ebből a folyamatból a 19. század utolsó évtizede jellemző eseményeinek még nem vizsgált történéseit elemeztük: jelesül az ítélőtáblai reformot, s a hozzá kapcsolódó bírói jogviszonnyal összefüggő modifikációt, valamint a szintén 1891-ben megvalósított, s a tudomány által eddig újra fel nem fedezett konzuli bírósági szervezeti változásokat tettük vizsgálat tárgyává. Az értekezés második részében az esküdtszék intézményének fejlődését mutattuk be, kiemelve belőle a két nagy reformer, Horvát Boldizsár és Szilágyi Dezső eredményeit.

I. Az ítélőtáblák szétosztása — korabeli szóhasználat: decentralizációja — már évtizedek óta óhajtott és tervezett szervezeti reformja volt a kormánynak. Szilágyi Dezső 1889-ben meghirdetett programja előtt azonban egyetlen igazságügy-miniszter sem vállalta fel e gigászi feladatot — s főleg annak következményeit. Mindenki egyetértett abban, hogy a “monstrózus”, két ítélőtáblával (Budapest és Marosvásárhely) működő, 1868-ban a kiegyezés idejének megfelelően centralizált szervezeti formáció hosszabb távon nem elégítheti ki a modern, európai szintű judikatúra igényeit. Különös, de abban az időben is az európaiság eszméje és bizonyos fokú kényszere lebegett a társadalmat és a jogi intézményrendszert átalakítani szándékozók előtt — Európai Unió nélkül, de legalább akkora integrációs szándékkal. Az eltökéltség az 1890 utáni tíz évben érett be: a Szapáry-, az első Wekerle- és a Bánffy-kormány felvállalta a belső közjogi reformokat, amelyeket kettős kényszer motivált: a belső szükség és a Magyarország és a Lajtán túli tartományok között keletkezett közjogi viták.

A megfelelő, akcióképes személynek Szilágyi Dezső mutatkozott. Nehéz feladat előtt állott: az 1867 és 1875 között létrehozott és megszokott, ámbár hibákkal működő igazságszolgáltatási szervezetet kellett megbontania, miközben elő kellett készítenie a perjogi

reformok — a szóbeliség és a közvetlenség biztosításának — befogadására. Hosszú folyamatnak nézett elébe Szilágyi, aki sokat ígért a bevezetésben említett bemutatkozó beszédében, és sokat is vártak tőle mind a kormányzat, mind a törvényhozás, mind a társadalom szintjén. Az optimizmus lehetővé tette számára elképzeléseinek megvalósítását: kezdetben az ellenzék is támogatta programját, s miként a bemutatott országgyűlési vitákból is kitűnik, nem gördítettek nagyobb akadályt a törvények elfogadása elé. Egyedül a konzuli bíraskodással kapcsolatban tört ki kisebb obstrukció a képviselőházban, amely azonban szinte kötelességszerű és várható volt az ellenzék részéről.

Az "igazságügyi reformáció" először a szervezeti kérdéseket érintette: úgy gondolta a kormányzat, hogy az eljárásjogi törvények megalkotása előtt kell a bírósági és ügyészségi szervezeten szükséges változtatásokat végrehajtani. Mások a szervezet átalakítását mintegy *filius ante patrem*, korainak tekintették. Valójában a munkálatok egymás mellett folytak: javában készültek az eljárási kódexek tervezetei is, amelyekből a Bünvádi perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc.) a vizsgált periódusban meg is született, a Polgári perrendtartásra (1911. évi I. tc.) azonban az eredeti tervekkel szemben még egy évtizedet várni kellett.

2. A törvénykezési szervezeten volt mit módosítani: minden elemében kritikák érték, ezért *in medias res* Szilágyi a leglátványosabb beavatkozással kezdte reformjait: az ítélőtáblák decentralizációjával. Az 1890. évi XXV. tc. megalkotásában és az új királyi táblák szabályozásában egyetlen neuralgikus pont létezett, s ez nem is elsődlegesen jogi kérdésként merült fel: a székhelyek megválasztása. Egyetlen magyar nagyváros sem szándékozott küzdelem nélkül hagyni a gazdasági-társadalmi felemelkedést sejtető ítélőtábla megszerzésének lehetőségét, így már a törvénytervezet megalkotásának időszakában aktív kampányba kezdtek. A városok közül részletesen Debrecen, Szeged és Arad megmozdulását mutattuk be, részint a kutatási lehetőségek miatt, részint mert ezen városok országos szinten is látványos mozgalmat szerveztek. Valójában nem volt ez minden esetben jellemző: a szintén a térségben fekvő Nagyvárad például nem korteskedett, megtéve felajánlásait a többiekhez viszonyítva nyugalommal várta a legiszlatíva döntését. A kérdés igazából Debrecen esetében vetett fel reális izgalmat. Nagyvárad helyzete Szilágyi Dezső és Tisza Kálmán személyes kötődése miatt kiegyensúlyozott volt, Szeged ítélőtáblája sem mutatott nagyobb kételyeket, Debrecent ellenben eredetileg kihagyni szándékozták a táblai székhelyek köréből. Más városok — mint Sopron, Szombathely, Arad és Eperjes — szintén versengtek, azonban kevés sikerrel. Hogy Debrecen győzelmét az országos figyelmet nyert kampány hozta-e, vagy inkább Tisza Kálmán még meglévő befolyása — igazságügyi levéltári források híján ma már nem dönthető el.

A székhelyek kiválasztását a kormányzat megkísérelte objektivizálni: lényeges feltételként határozta meg a pályázó városok gazdasági-társadalmi fejlettségét, regionális

gravitációs jellegét és a magyar nemzeti érzület kifejezését a nemzetiségek lakta vidékeken. Az eredményt többen — s elsődlegesen nem is pártpolitika alapján, hanem lokális érdekek szerint — kritizálták az országgyűlési vitában, azonban a kormánytöbbség a miniszter által előterjesztett verziót fogadta el. Az ítéltáblai székhelyek e szerinti meghatározása igaz védhető volt, ugyanakkor bírálható is. Feltűnő aránytalanságok ugyanis valóban keletkeztek: a budapesti tábla mellett a Dunántúlon, a Dunán innen és a Felvidéken csak két-két királyi tábla létesült (Pécs, Győr, valamint Pozsony és Kassa), a Tiszán innen egy sem, míg a Tiszántúlon és Erdély Királyhágón inneni területén Debrecenben, Nagyváradon, Kolozsvárott, Temesvárott és Szegeden is szerveztek ítéltáblát, csupán Aradon nem. Az aradiak Falk Miksa országgyűlési képviselővel az élen élénken hangoztatták is nemtetszésüket.

Minden esetre a decentralizáció az egész országot átható izgalmat és alapvetően megelégedést hozott. Akik királyi táblához jutottak, 1891. május 5-én ünnepeltek, a többiek pedig igyekeztek alkalmazkodni. Azonban a táblai reform ezzel nem fejeződött be.

Gyakorlati problémát vetett fel a korábbi két ítéltábla bírának megfelelő szétosztása is. Nyilvánvaló volt, hogy számukra a költözés nehézséget okoz(ott), mivel valójában egyikük sem szándékolta elhagyni a fővárost vagy Marosvásárhelyt. Azonban a dualizmus éveiben a bírák átszervezés időszakában mobilakká váltak: ahová kinevezték őket, oda költöztek családjukkal egyetemben. A legritkább esetben fordult elő egy bíróval, hogy egész pályafutása alatt egy helyen szolgáljon: díjtalan, majd díjazott gyakornoki állását követően rendszerint az előző működési helyétől eltérő törvényszékhez (járásbíróshoz) nevezték ki albírónak, majd megint máshová törvényszéki bírává, s ha eljuthatott az ítéltábláig — először rendszerint berendelt kisegítő bírói, majd létszámfeletti s végül rendes ítéltáblai bírói minőségben —, ismét költözködhetett. A decentralizáció alkalmat adott az újabb “vándorlásra”: az egykori budapesti ítéltáblai bírák egy részét megtartották a fővárosi táblánál, azonban a jelentősebb részüket vidékre irányították. A marosvásárhelyi bírákat vagy ismét Marosvásárhelyt, vagy Kolozsváron helyezték el. Ez egyben azt is jelentette, hogy a vidéki táblák bírának legjava továbbra is a korábbi, már tapasztalt és gyakorlatot szerzett ítéltáblai bírákból került ki, s csak aránylag kevesebb törvényszéki és csupán néhány járásbíró nyert előrelépési lehetőséget az átszervezésben. A napjainkban, 2003-ban megvalósított ítéltáblai reformmal szemben a “mindenki lép előre egyet” elv 1891-ben nem érvényesült — nem is érvényesülhetett. A bíró hivatalának betöltésekor nem vehetett figyelembe kényelmi szempontokat. Ugyanakkor az igazságszolgáltatás érdeke sem engedhette, hogy alsóbb fokú fórumról érkezett bírák árásszák el a táblákat. Az ítéltáblákba fektetett bizalom megkívánta, hogy magas fórumon érdemeket szerzett kiválóságokkal töltsék be az ítéltáblai bírói helyeket, nem pedig a lokálpatriótizmus elvén. A táblák vezetésével jobbra kúriai bírákat, vagy kiemelt hatáskörű törvényszékek vezetőit

bízták meg, de semmi esetre sem a székhely szerinti törvényszékek elnökeit. Nem lehet kétséges a miniszter ebbéli eljárásának helyessége.

Az értekezésben teret adtunk kritikai megjegyzéseknek is, amelyek elsődlegesen az *Ügyvédek Lapja* publicistái révén voltak érezhetők, akik szinte kötelességszerűen próbáltak negatívumokat felfedezni a reformban. Észrevételeik, szatirikonjaik azonban semmit sem befolyásoltak, s inkább a hangulatot fokozták, mintsem veszélyeztették volna a decentralizáció sikerét. Az említett hetilap írásai mégis fontosak: általuk követhettük nyomon mintegy hétről hétre a szervezést a minisztériumból kiszivárgó hírek alapján.

Az ítélőtáblai bírák tényleges elosztását a *Budapesti Közlöny* hivatalos és az *Ügyvédek Lapja* félhivatalos híradásai szerint rekonstruáltuk. A két forrás közötti eltérések leginkább annak tudhatók be, hogy a hivatalos lap a miniszteri kinevezésekről, az utóbbi pedig a néhány héttel később *in concreto* megvalósult beosztásokról tudósított. A bírák eredeti szolgálati helyének feltüntetésével igyekeztük az országban megvalósuló tényleges mozgást és migrációt érzékelteni. Remélhetőleg a múltjukat kutató 21. századi fellebbviteli bíróságok számára is szolgálhattunk hasznos historiográfiai adalékkal. Hozzá kell tennünk, hogy valamennyi ítélőtáblánál a megalakuláskori személyi viszonyokat tüntettük fel, azonban tapasztalataink szerint ezek később gyorsan változtak: az egy táblához kinevezett bírák száma az elkövetkezendő években egyre nőtt.

Az ítélőtáblai szervezeti reform eredményességét az ügyhátralékok feldolgozásának ütemében érhetjük tetten: a reform utáni években a restancia jelentősen mérséklődött, a törvénykezés naprakésszé, gyorsabbá és így hatékonyabbá vált.

3. Az ítélőtáblák reformjával összefüggésben dolgozta ki az igazságügy-miniszter a bírói és ügyészi szervezet — pontosabban: jogviszony — némely elemének módosításáról szóló 1891. évi XVII. tc.-et. Organikus következménye volt mindez a decentralizációnak, ugyanakkor attól függetlenül is felfrissítette és racionalizálta a bírák "társadalmát". Az alapvető cél az volt, hogy az új felsőbírósági rendszert felhasználva az ítélkezés színvonalát fokozzák, a bírói kvalitást felemeljék arra a nivóra, amelyet az ítéletekbe vetett közbizalom megkíván. Hosszabb ideje javasolt intézményi reformok voltak az e törvénycikkben megvalósítottak is. Igazolja ezt a konstruktív országgyűlési vita: komoly ellenállásba nem ütközött a javaslat sem a képviselőházban, sem a főrendeknél. A kialakult vita az elfogadható szintű érvelésekre szorítkozott, amelyben az ellenzék (főként Polónyi Géza) opponálta a jogszabály javaslatát a pártállásnak megfelelő vérmérséklettel.

A törvény legfőbb *novuma* a felügyeleti jog újképletű szabályozása volt. A két ítélőtáblára épülő rendszerben ez az intézmény inkább csak lehetőségnek mint realitásnak tetszett. A budapesti ítélőtábla elnökségének esélye sem lehetett kellő közigazgatási felügyeletet gyakorolni az alsóbb fokú bíróságok — a királyi törvényszékek és járásbíróságok — felett. A javaslat

kidolgozó és a szakmai bírálók egyetértettek abban, hogy a felügyelet orgánumai ne meghatározott fórumok, hanem azok elnöksége legyen. A szaktudást is figyelembe véve a törvényszékek feletti felügyelet leghatékonyabban az új ítélőtáblák vezetői által volt ellátható. Az így több kézbe osztott felügyelet végül egy felsőbb szinten futott egybe: ezt nevezték igazságügy-miniszteri főfelügyeletnek, amelynek pontos tartalma a törvényből végül nem derült ki (a képviselőházban többen észrevételezték is ezt). Nem lévén bírósági igazgatási csúcsszerv, ezen megoldás szükségszerűnek mondható, mivel akkoriban a bírói szervezetet Európa-szerte sem függetlenítették az igazságügyi kormányzattól oly mértékben, mint napjainkban. Ez nem a jogbiztonság hiányát jelentette: a bírák személyi és ítélkezési függetlenségét a történeti alkotmányunk egyéb törvényei (például az 1869. évi IV. tc., az 1871. évi VIII. tc., az 1871. évi IX. tc.) biztosították. Igaz, ezen a ponton a közigazgatás és a törvénykezés különválasztása kisebb csorbát szenvedett, amely azonban a kor szakmai köreiben elfogadható, legalábbis nem kritizált megoldás volt.

A bírói "rendetlenségek" rendbírsággal való szankcionálása inkább jelképes lehetőségként került a törvénybe, bár a maximuma igen magasra, 50 forintig terjedt. A garanciális szabályok azonban kellően védték a bírósági szervezetnek rendbírságolás hatálya alá tartozó tagjait; így a rendbírság intézményét csak kevesen támadták.

Fontos kiemelni, hogy az említett két intézmény nem a konkrét ügyekbeni ítélkezés eredményét kívánta befolyásolni. Csupán a bíróságok adminisztrációjának és ügyvitelének racionalizálását és pontosítását szolgálták. Belső és nem külső felügyeleti szabályok voltak, amelyek a jogkereső közönségre, valamint az eljárásjogra semmilyen direkt és releváns befolyást sem engedtek. Ma is követendő például szolgálhatnak.

A másik lényeges újítást a törvény rendelkezései alapján kiadott és általunk is ismertetett miniszteri rendelet jelentette, amely a bírák szakképzettségének emelését célozta, megszüntetve a bírói és ügyvédi minősítés közötti diszkrepanciát. Míg 1869 és 1891 között a bírói szakvizsga követelményei nem emelkedtek oly magasra, mint az ügyvédeké, addig a reformmal a két eljárás uniformizálása nélkül próbálták meg a színvonalak közti különbséget felszámolni. Mivel az egységes jogi szakvizsgát csak 1913-ban vezették be, lényeges biztosítékot jelentett az új szabályozás. Felvetődhet az eredetileg is meglévő különbség indokának kérdése. Nézetünk szerint ez nem a bírák, hanem az ügyvédek oldaláról magyarázható, mivel ezen hivatást űzők számát már akkoriban is igyekeztek megfelelő keretek közé szorítani. Hosszabb távon azonban ez akkor sem sikerült. Az arány azonban nem volt oly vészjósló, mint napjainkban: ennek oka nagyrészt a korszak oktatási rendszerével, az egyetemek és jogakadémiák, valamint a képzésben résztvevők számával függött össze. Érdemes figyelni ugyanakkor a szakvizsga megszerzése törvényi és rendeleti követelményeinek a maiéhoz nagyban hasonló mivoltára!

A királyi törvényszékek és járásbíróságok megerősítését az új előléptetési rendszer és az albírák új, törvényszéki berendelése biztosította. Míg korábban a törvényszéki bíró nem részesülhetett előléptetésben szolgálati helyének elhagyása nélkül, addig a reform után ez lehetővé vált. Ma a "címzetes" rangok természetesnek számítanak, akkoriban ez *novum*nak minősült. S egyben lehetővé tette, hogy a kiváló erők ne vonassanak el addigi helyükről, ugyanakkor a fizetési és rangbeli előmenetel mégis biztosítva legyen számukra. Az albírák törvényszéki egyéves pályakezdése pedig ma is megszívlelendő lenne: ugyan az albírák nagyobb igazságszolgáltatási tapasztalattal bírtak, mint napjaink fogalmazói vagy bírósági titkárai, azonban szakmaiságuk megfelelő szintjét nagyban szavatolta, hogy kinevezésük után azonnal nem egyes bíróként jártak el a járásbíróságokon, azaz első fokon, hanem előbb mint törvényszéki tanács tagjai szerezhettek kellő tapasztalatot felkészült bírák irányítása mellett. Apró rendelkezésnek tűnhet ez a jogszabályban, azonban *in praxi* mégis példaadó lehetne korunk noviciusai számára is.

4. Az értekezés második nagyobb témakörét az esküdtbíróságok hazai megszervezése és működése képezi. Két részletben vizsgáltuk a jelenséget: először az 1867. évi ismételt felállítással, majd az 1896–1897-ben megvalósított átszervezésükkel foglalkoztunk.

Az esküdtszék 1867-ben nem volt teljesen hagyományok nélküli a magyar jogban, hiszen az 1848. évi XVIII. tc. felállította a sajtóesküdtszékeket, amelyek szervezését és eljárását Deák Ferenc rendeletileg szabályozta is azév áprilisában. Azonban ez a *jury* akkor elméleti lehetőség volt csupán, hiszen a hamarosan kitörő szabadságharc az esküdtszéki bíráskodást teljességgel megghiúsította. Így az 1867-ben Horvát Boldizsár által átvett forma tartalommal való megtöltése a dualizmus évtizedeire hárult. Kezdetben sajtóperekre a volt kerületi táblák székhelyén alakult vegyes bíróságok bírtak hatáskörrel, majd később külön jogkörrel felruházott törvényszékek jártak el 1897-ig (1900-ig).

Mivel a kor szakirodalmát élénken foglalkoztatta az esküdtszék, ezért vettük vizsgálat alá az esküdtszékek szervezésének elméleti kérdéseit, azaz az esküdtképeség meghatározását, a cenzusokat, a visszautasítási jogot, a vádesküdtszéket, az esküdti szavazatarányokat és hogy az esküdtek csupán ténykérdésekben döntsenek-e vagy netalán jogkérdésben is. A felvetett problémák megválaszolására a külföld számos megoldást kínált: az esküdtszék szerte Európában elterjedően volt, s bár a legtöbb helyen még csak próbálgatták, alakígtatták a *juryt* 1867-ben, mégis bőséggel volt honnan meríteni elméleteket.

Végül az 1867 májusában kiadott esküdtszéki rendelet döntően az 1848. évit vette alapul, de érződött rajta a francia és a német hatás is. Érdekesség, hogy etalonnak természetesen az angol és az amerikai *juryt* tekintették, de azok egyöntetű adaptálásától szinte megriadtak. Így elhagyták a vádesküdtszéket, a szavazatarányon is változtattak, és főleg csak sajtóvétségekre szorították az

esküdtek hatáskörét. A rendelet azonban számos kiegészítésre szorult: több, mint húsz egyéb jogforrást találtunk, amelyek az esküdtszéki eljárás kisebb-nagyobb elemeit szabályozták. Ezekből kíséreltük meg a maga teljességében összeállítani a korabeli sajtóesküdtszéki eljárást.

Meglepőnek tetszik, de a mai modernnek nevezett büntetőeljárás alapelvek már ezekben a rendeletekben is szerepeltek, elsődlegesen francia hatásra. Nem kifejezetten tudatosan kodifikált princípiumok voltak ezek, hanem inkább a rendi igazságszolgáltatás negatívumaival szembeni védekezés szolgálatában fogantak. Részletesen biztosították az ártatlanság vélelméből fakadó terhelti jogokat beleértve a védőválasztás jogát is. Új intézményként bűnvizsgáló bírakat neveztek ki a fórumok mellé. Lényeges szerep jutott a szintén francia mintájú közvádlnak is. A rendelet természetesen a legnagyobb hangsúlyt az esküdtszéki eljárásra helyezte. Ekkor még a szervezeti és eljárási normák egy jogforrásban helyezkedtek el, s ezen csak az évszázad végén változtattak a reorganizáció során.

Az esküdtszék már a kezdetekkor vegyes fogadtatásban részesült: a legtöbben kötelességszerűen dicsérték, ellene kevesen mertek szólni, azonban a sajtóból kiérződött, hogy az esküdtek némelykor nem a törvény pontos szabályai szerint jártak el. Ennek oka az általunk az esküdtszék teljes szabadságának nevezett elvben nyugodott: úgy értelmezték, hogy az esküdtek saját lelkiismeretükön kívül semmi másnak — tehát *ad absurdum* még a törvénynek — sincsenek alávetve. Ezen a ponton érhető tetten az esküdtszék árnyoldala.

Midőn 1896 szeptemberében az országgyűlés végre a Bűnvádi perrendtartást tárgyalhatta, az esküdtszéki hatáskör kiterjesztése iránti vágy generálisnak mutatkozott. Még a *juryt* ellenzők is kénytelen kellet belenyugodtak az intézmény adaptálásába. A jogászi és a laikus közvélemény egyaránt az ítélezés intakt jellegének fokozódását várta tőle. Ugyan voltak negatív tapasztalatok a sajtóperekkel kapcsolatban, de mindenki azzal nyugtatta magát, hogy a törvényi szabályozás majd körültekintő lesz, és kiküszöböli az esetleges hibákat. Ezért a Szilágyi Dezső szellemi vezetésével megalkotott Bűnvádi perrendtartást (1896. évi XXXIII. tc.) nagy hozsannával egyöntetűen támogatva fogadta el az országgyűlés — részben éppen az esküdtszéki főtárgyalásra való tekintettel. Az esküdtszéki szervezeti törvénybe (1897. évi XXXIII. tc.) és a Bp-t hatályba léptető törvénybe (1897. évi XXXIV. tc.) azonban ahol lehetett, ellenzéki oldalon belekötöttek. A vita kissé akadémikus volt a tekintetben, hogy az esküdtszéki intézmény akkor már *de lege lata* létezett a perrendtartásban, így annak aktivizálását megakadályozni nem lehetett — legfeljebb késleltetni. Ugyan ez senkinek nem volt érdeke, de mivel a Bp-t 1900. január 1-jétől léptették hatályba, az ellenzék számára volt idő obstruálni, amely magatartás Bánffy Dezső kormánytöbbségével szemben egyébként is jellemző volt.

Az esküdtszékek szervezésénél a legmarkánsabb vita az őslajstrom szelektálásával és a szolgálati lajstrom megalkotásával kapcsolatban merült fel. Az ellenzék a sorsolós megoldás

mellett érvelt mondván: így biztosítható az esküdtek függetlensége a mindenkori végrehajtó hatalomtól. A javaslat azonban a szakszerűség minimális biztosítása érdekében inkább a bizottságok általi szelekciót tartalmazta. A vitának abból a szempontból volt jelentősége, hogy elméletben szervezhető teljesen kormányfüggő esküdtszék is, ha az esküdtek kiválasztásában közigazgatási elemek kerülnek túlsúlyba. Ebből a szempontból a bíróságok lettek volna a legalkalmasabbak a szelekcióra, de többen bizalmatlanságukat fejezték ki a bírakkal szemben is, hiszen — miként említettük — akkor még minden igyekezet ellenére sem vált el teljesen a bírósági rendszer az Igazságügyi Minisztériumtól. Végül maga a képviselőházi igazságügyi bizottság ajánlotta elfogadásra a később meg is szavazott vegyes megoldást: bírói és közigazgatási elemek egyaránt vegyenek részt a “szelegáló bizottságokban” kölcsönösen ellenőrizve egymást.

A gyakorlat nem igazolta az ellenzék aggályait a kiválasztással kapcsolatban. A következő évek szakirodalmát áttanulmányozva egyetlen közleményt sem találtunk, amely a *jury* szervezeti szabályait támadta volna. Minden kritika az eljárásjogi szabályokat boncolta. Ugyanis a szakma végletesen fogadta az esküdtszékeket: a jogászok egy része — főként az elméleti jogászság — isteníttette őket, és a modern, európai szellemnek megfelelő, vitathatatlanul semleges igazságszolgáltatást látták bennük formát ölteni. Minden büntetőeljárások leges-legjobbikának tartották kandidi lelkesedéssel, és folyamatosan érveltek az esküdtszék vívmányai mellett. Mások viszont éppen ellenkezőleg: szinte diabolikus intézményt láttak benne, amely megrontja a judikatúrát és lábbal tapodja a bűnvádi eljárás komolyságát. Számos gyakorló jogász — még koronaügyész-helyettesek is! — alkalmatlannak találta a laikus bírakat, s meghozott, dogmatikai értelemben képtelennek vehető ítéletek ismertetése mellett az esküdtszék pszichológiájának nyugati eredményeivel próbálták bizonygatni az esküdtszék atavizmusát.

Az esküdtbíráskodás magyarországi bevezetése valójában nem is annak csalthatatlansága miatt történt. A 19. század utolsó harmadában a jogállamiság eszméjének *sine qua non*-ja volt az esküdtszék minden fejlett európai államban. Nem lévén alkotmánybíráskodás, a törvények pozitívizmusának megtörését és kontrollját ünnepelték benne, ugyanakkor a textualizmusra alapozó bírói hatalom megfékezésének eszközét is az esküdtszékekben találták meg, mivel Európaszerte bizalmatlanság ébredt a hivatásos bírakkal szemben. A demokratikus, liberális intézmények legfőbbikeként tisztelték a *juryt*, amely egy fél évszázadra az európai jogrendek értékrendjében a legelőkelőbb helyre került. A szabadelvű demokrácia teljes diadalaként értelmezték s alkalmazták az esküdtszéket az egész kontinensen — Spanyolország és Németalföld (Hollandia) kivételével. Ettől az áramlattól Magyarország sem tartózkodhatott — az európaiság eszméje már akkor is létezett. Igaz, nem tartott sokáig.

5. Végezetül ismét a reformok atyjára, Szilágyi Dezsőre utalunk. Az általa beterjesztett és elfogadtatott számos törvénycikk közül nem vizsgálhattuk valamennyit, azonban a bemutatottakból is kitűnik személyének történelmi jelentősége. Szakmai tudása, felkészültsége, műveltsége és intelligenciája messze kortársai felé emelték. Elszántsága, néhol fanatizmusa évtizedekre meghatározó eredményekkel ajándékozta meg a nemzetet, amely 1920 után is ezekből az alapokból táplálkozott. Az említett ítélőtáblák decentralizációja, a bírói jogviszony korszerű alapokra fektetése, a Bünvádi perrendtartás kodifikációja, valamint az általunk nem ismertett első fokú bíróságok székhelyeinek és területének meghatározása (1890. évi XXIX. tc.), a konzuli bíráskodás megújítása (1891. évi XXXI. tc.), a fogházbüntetések végrehajtásának rendezése (1892. évi XXVII. tc.), a sommás eljárás meghonosítása (1893. évi XVIII. tc.), a közigazgatási bíróság felállítása (1896. évi XXVI. tc.), az örökösödési eljárás (1894. évi XVI. tc.) és a házassági jog (1894. évi XXXI. tc.) szabályozása mind örökbecsű alkotások voltak, és a polgári kori magyar jogrendszer sarokköveivé váltak. Még életében elismerték kortársai szellemi nagyságát: mutatta ezt, hogy a millennium évében és a következőekben ő töltötte be a képviselőház elnökének méltóságát. Milyen szomorú, hogy az országház épületének átadását (1904) éppen ő nem élhette meg...

RÖVIDÍTÉSEK

Af	Alföld
AH	Alföldi Hírlap
BK	Budapesti Közlöny
Db	Debreczen
DH	Debreczeni Hírlap
DÚ	Debreczeni Újság
FHI87–92	Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Főrendi Ház. Irományok.
FHI92–96	Az 1892. február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Főrendi Ház. Irományok.
FHI96–01	Az 1896. november hó 23-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Főrendi Ház. Irományok.
FHN87–92	Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Főrendi Ház. Napló.
FHN92–96	Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Főrendi ház. Napló.
FHN96–01	Az 1896. november hó 23-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Főrendi Ház. Napló
JK	Jogtudományi Közlöny
JSZ	Jogi Szemle
KHI87–92	Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Irományok
KHI92–96	Az 1892. február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Irományok
KHI96–01	Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai
KHN87–92	Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója.
KHN92–96	Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Napló
KHN96–01	Az 1896–1901. évi országgyűlés képviselőházának naplója
MI	Magyar Igazságügy
MJÉ	Magyar Jogászegyleti Értekezések
MJÚ	Magyar Jogász-Újság
MRT	Magyarországi rendeletek tára

MTRT	Magyarországi törvények és rendeletek tára
NL	Nagyvárad Lapok
PN	Pesti Napló
R 1848	Az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet
R 1867	Az 1867. májusi 17-i esküdtszéki rendelet
R 1871	Az 1871. május 14-i erdélyi esküdtszéki rendelet
RVH	Igazságügy-miniszteri utasítás a sajtóvétségek miatt elítélt egyének fogságbüntetésének végrehajtása iránt (1871. július 1.).
RÜV	Igazságügy-miniszteri rendelet a bírói ügyvitel tárgyában (1869. május 1.)
SZH	Szegedi Híradó
SZN	Szegedi Napló
ÜL	Ügyvédek Lapja
űsz	űgyiratszám

Az országgyűlési irományok teljes rövidítését a következő példán keresztül oldjuk fel:

KHI87–92 XXVI. (1891) 995. szám. 26. p. = Az 1887. szeptember hónap 26-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Irományok. XXVI. kötet 1891-ből. 955. számú iromány. 26. oldal.

Levéltári rövidítések

CSML: Csongrád Megyei Levéltár

CSML IV. B. 1402/a. 28. k.: Szeged város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve az 1899. évre

CSML IV. B. 1402/a. 29. k.: Szeged város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve az 1900. évre

HBML: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár

HBML IV. B. 1106/a. 5.: Debrecen város közgyűlésének jegyzőkönyve az 1867. évre

HBML IV. B. 1109/f. 3.: doboz.: Debrecen város tanácsának iratai 1849-ből. Jelentések.

HBML IV. B. 1121. 1., 2. k.: A debreceni vegyes bíróság iratai (1869–1871)

HBML IV. B. 1403/a 11. k.: Debrecen város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve az 1890. évre

HBML IV. B. 1403/a. 20. k.: Debrecen város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve az 1899. évre

HBML IV. B. 1403/a 21. k.: Debrecen város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve az 1900. évre

HBML IV. B. 1403/a 22. k.: Debrecen város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve az 1901. évre

HBML VII. 2/a. 1. d.: A debreceni királyi ítélőtábla elnökségének iratai

MOL: Magyar Országos Levéltár

MOL K2: Országgyűlési levéltár. Képviselőház

MOL K26: Miniszterelnökségi levéltár

MOL K27 X57: Minisztertanácsi jegyzőkönyvek mikrofilmen

IRODALOMJEGYZÉK

- A bírói és ügyészi szervezet módosítása. Jogtudományi Közlöny. 1891. február 27.
- A bírói és ügyészi szervezet módosítása. A budapesti kir. ügyészség tagjainak előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. Jogi Szemle. 1890. október 30.
- A bírói és ügyészi szervezet módosítása. Az előadói tervezet kivonatos indokolása. Jogi Szemle. 1890. augusztus 7.
- A bírói és ügyészi szervezetről szóló javaslat. Jogtudományi Közlöny. 1891. április 10.
- A bírói szervezet módosításáról szóló tervezet [...]. A Jog. 1890. július 21.
- A bírói szervezet reformja. Ügyvédek Lapja. 1890. augusztus 2.
- A budapesti büntető bíróság búcsúzása a királyi tábla alelnökétől. A Jog. 1901. március 31.
- A budapesti kir. tábla új elnöke. Ügyvédek Lapja. 1901. március 30.
- A bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló törvényjavaslat tervezete. Jogtudományi Közlöny. 1896. augusztus 7.
- A decentralisatio. Magyar Igazságügy. 1890. 33. kötet. Budapest, 1890.
- A deczentralizáció. Ügyvédek Lapja. 1890. április 12.
- A deczentralizáció. Ügyvédek Lapja. 1891. október 17.
- A deczentralizáció életbe léptetése. Ügyvédek Lapja. 1890. május 17.
- A deczentralizáció elhalasztása. Ügyvédek Lapja. 1890. június 14.
- A deczentralizáció és a vidéki városok. Ügyvédek Lapja. 1890. június 7., június 14.
- A deczentralizált táblabírák kinevezése. Ügyvédek Lapja. 1891. február 7.
- A deczentralizált táblák. Ügyvédek Lapja. 1891. szeptember 26.
- A gyakorlati bírói vizsga. Ügyvédek Lapja. 1891. november 14.
- A gyakorlati bírói vizsga kérdéséhez. Jogtudományi Közlöny. 1891. március 6.
- A jogi szakoktatás reformja. (Jogászegyleti vita) Magyar Jogászegyleti Értekezések. XLIX. Budapest, 1889.
- A jogi szakoktatás reformja. Magyar Jogászegyleti Értekezések. L. Budapest, 1890.
- A jogreformok sorrendje. Ügyvédek Lapja. 1891. október 24.
- A jogtudorság, mint bírói és ügyvédi kellék. A Jog. 1891. április 12.
- A képviselőház igazságügyi bizottságának jelentése a „bírói és ügyészi szervezet módosításáról” szóló törvényjavaslat tárgyában. Jogi Szemle. 1891. április 2.
- A kir. Curia s kir. táblák 1896. évi ügyforgalma. Jogtudományi Közlöny. 1897. március 12.
- A kir. ítélő táblák. Jogi Szemle. 1891. május 7.
- A kir. ítélőtáblák decentralisatiójának életbeléptetése. Jogi Szemle. 1890. szeptember 5.
- A kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek újjászervezése. Ügyvédek Lapja. 1890. október 4., október 11.
- A kir. táblák az 1891. évi állami költségvetésben. Ügyvédek Lapja. 1890. december 6.
- A kir. táblák deczentralizációja. Ügyvédek Lapja. 1890. március 22.
- A kir. táblák deczentralizációjáról szóló tervezet. Ügyvédek Lapja. 1890. március 15.
- A kir. táblák megalakulásakor mondott elnöki nyitó beszédek [...]. Jogi Szemle. 1891. május 14.
- A kir. táblák tanácsbeosztása. Ügyvédek Lapja. 1891. május 23.

A királyi ítélőtáblák. *Ügyvédek Lapja*. 1890. március 12.

A királyi tábla decentralizációja. *A Jog*. 1890. április 20.

A királyi táblai tanácselnökök. *Ügyvédek Lapja*. 1891. január 31.

A királyi táblák megalakulása. *A Jog*. 1891. május 10.

A királyi táblák megalakulása. *Ügyvédek Lapja*. 1891. május 9.

A másodbíróságok új szervezése. *Ügyvédek Lapja*. 18690. május 10.

A tábla ünnepe. *Ügyvédek Lapja*. 1890. március 1.

A titkos konferencia. *Ügyvédek Lapja*. 1890. március 8.

A tizenegy tábla. *Ügyvédek Lapja*. 1891. május 9.

Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás. Budapest, 1917.

Antal Tamás: A bírák nyugdíjazása Magyarországon 1867–1945. *Magyar Jog*. 2003. december.

Antal Tamás: A bírói jogviszony reformja Magyarországon a dualizmus korában (1891). = *Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. Tomus III. Fasciculus 1. Szeged, 2003.

Antal Tamás: A debreceni királyi ítélőtábla felállításának és Puky Gyula elnökségének története. = *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve*. XXIX. Szerk.: Radics Kálmán. 2002–2003.

Antal Tamás: A királyi ítélőtáblák újjászervezése (1890). *Jogtudományi Közlöny*. 2003. október.

Antal Tamás: A királyi táblák decentralizációja (1890–1891). *Bírák Lapja*. 2003. 2. szám.

Antal Tamás: A konzuli bíráskodás a dualizmus korában. Az 1891. évi XXXI. tc. létrejötte. = *Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. Tomus IV. Fasciculus 1. Szeged, 2004.

Antal Tamás: A sajtóesküdszékek és működésük szabályozása Magyarországon (1867–1896). = *Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. Tomus II. Fasciculus 1. Szeged, 2003.

Antal Tamás: Adalék a vegyes bíróságok történetéhez. A debreceni vegyes bíróság (1869–1871). *Debreceni Szemle*. 2003. 4. szám.

Antal Tamás: Az ítélőtáblák újjászervezése (1890–1891). *Jogtudományi Közlöny*. 2003. október.

Antal Tamás: Egyiknek sikerült, a másiknak nem. A királyi ítélőtáblák újjászervezéséről. Szeged. 2003. január.

Az elméleti jog- és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról. Előadói tervezet. *Ügyvédek Lapja*. 1902. január 18., január 25.

Az elméleti jogi és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról. *Ügyvédek Lapja*. 1902. február 1.

Az első esküdszéki tárgyalás Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny*. 1867. december 4.

Az esküdtbíróági rendszer hiányairól. *Jogászegyleti vita*. *Jogtudományi Közlöny*. 1904. március 4.

Az esküdszék döntése a büntetés kiszabásáról. *Magyar Jogász Újság*. 1904. szeptember 1.

Az esküdszék fejlődése és jövője. *Jogtudományi Közlöny*. 1898. december 23.

Az esküdszéki intézmény ellen. *Jogtudományi Közlöny*. 1900. július 6.

Az igazságügyi költségvetés. *Jogi Szemle*. 1890. október 9.

Az igazságügyi reformok. *Ügyvédek Lapja*. 1890. szeptember 6.

Az igazságügyminiszter nyilatkozatai. *Ügyvédek Lapja*. 1891. április 25.

Az új bírói és ügyészi szervezeti törvény folytán [...] *A Jog*. 1891. május 10.

Az új bírói ügyviteli szabályok II. *Jogtudományi Közlöny*. 1891. szeptember 11.

Az új királyi ítélőtáblák. *Ügyvédek Lapja*. 1891. december 26.

Az új királyi táblai elnökök. *Ügyvédek Lapja*. 1891. január 3.

- Az ügyvédi és bírói vizsgálat reformja. Magyar Jogász Újság. 1904. június 15.
- Badó Attila*: Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Studio Batiq, 2004.
- Bálint Lajos*: Az esküdtszék hatásköre. Ügyvédek Lapja. 1899. november 11., november 18., november 25., december 2., december 9., december 16., december 30.,
- Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc*: A bűnvádi perrendtartás magyarázata. II. kötet. Második kiadás. Budapest, 1909.
- Bárany Gero*: Meglepő verdictek. A Jog. 1900. szeptember 30.
- Báttaszéki Lajos*: Esküdtszék és szakbíróság. A Jog. 1897. július 11.
- Bátyi Zoltán*: Jusztícia a Sőhordó utcában. Új székházban [...]. Szeged. 2005. június–július.
- Baumgarten Izidor*: A francia esküdtszék mint politikai intézmény. = Uő: Büntetőjogi tanulmányok. 1882–1906. Eső kötet. Budapest, 1907.
- Baumgarten Izidor*: A törvényhozás művészetéről. Jogállam. 1905.
- Baumgarten Izidor*: Az esküdtbíróági eljárásról, tekintettel a kérdések szerkesztésének módjára. = Uő: Büntetőjogi tanulmányok. 1882–1906. Eső kötet. Budapest, 1907.
- Baumgarten Izidor*: Büntetőjogi tanulmányok. 1882–1906. I–II. kötet. Budapest, 1907.
- Baumgarten Izidor*: A bíró. Magyar Jogászegyleti Értekezések. Új folyam 20. füzet, Budapest, 1911.
- Bibó István* egyetemi előadásai. 1942–1949. Debrecen, 2004.
- Bírói ügyviteli szabályok. II. Jogtudományi Közlöny. 1891. szeptember 4.
- Bírói vizsgálóbizottság tagjainak kinevezése. Gyakorlati bírói vizsgák 1903-ban. Magyar Jogász Újság. 1904. február 1.
- Blasko Lajos*: Igazságügyminiszterünk és a magánjogi kodifikáció. A Jog. 1890. július 6.
- Bleuer Samu*: Az esküdtbíróági rendszer hiányai. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 235. Budapest, 1904.
- Blum Béla*: Az igazságügyi szervezet kérdéséhez. A Jog. 1890. november 9.
- Borovánszky Ede*: "A szegénység fogadalma". A Jog. 1891. július 5.
- Both Ödön*: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet. = Acta Juridica et Politica. Tomus VII. Fasciculus 1. Szeged, 1960.
- Bölöni László*: A bírói fizetések felemelése. A Jog. 1890. július 13.
- Bölöni László*: A bírói fizetések felemelése. A Jog. 1890. augusztus 10.
- Buchwald Lázár*: A vidéki esküdtszékek működéséről. Ügyvédek Lapja 1900. március 10.
- Burg Kornél*: Hogyan gyakorolja több vádlott az esküdt visszautasítási jogát? Ügyvédek Lapja. 1900. március 3.
- Csanády István*: A bírói szervezetről. A Jog. 1891. február 8.
- Csanády István*: Az új királyi táblák s az ügyhátralékok. A Jog. 1891. november 8.
- Csanády István*: Szegénységi fogadalom. A Jog. 1891. június 7.
- Cséka Ervin – Vida Mihály*: A büntető eljárásjog vázlata I. Szeged, 1999.
- Csernatonai úr kiváltsága. Nagyvárad Lapok. 1869. április 10.
- Csizmadia Andor*: Az esküdtszék Magyarországon a dualizmus korában. = Jogtörténeti tanulmányok I. Budapest, 1966.

- D.: Igazságügyi reformok. Jogtudományi Közlöny. 1889. május 24.
- Dárdai Sándor: Esküdszékeink. Jogtudományi Közlöny. 1869. október 12.
- Doleschall Alfréd: A bűnvádi perrendtartás életbeléptetése előtt. Ügyvédek Lapja. 1899. június 24., július 1., július 8., július 15., július 22., július 29., augusztus 5.
- Doleschall Alfréd: A gyakorlati bírói vizsga kérdéséhez. Jogtudományi Közlöny 1891. március 6.
- Doleschall Alfred: Szilágyi Dezső. Ügyvédek Lapja. 1901. augusztus 3.
- Donovan, James M.: Magistrates and Juries in France, 1791–1952. in: French Historical Studies. 1999. Vol 22. No 3.
- Douglas, David C. (General editor): English Historical Documents. I. c. 500–1042. (Editor Dorothy Whitelock) 2nd edition. London and New York, 1979.
- Dux Adolf: Az esküdszék és az élclapok. Jogtudományi Közlöny. 1868. november 22.
- E. Nagy Olivér: Az elméleti jogi és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról. Ügyvédek Lapja. 1902. február 1.
- E. Nagy Olivér: Törvénytervezet az egységes elméleti államvizsgáról. Ügyvédek Lapja. 1902. január 25., február 1.
- Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A semmisségi panasz. Magyar Jogászegyleti Értekezések. CLXXV. Budapest, 1900.
- Egy jelenet a biharmegyei bünyfenyítő törvényszék ülésterméből. Nagyvárad Lapok. 1869. október 23.
- Egy táblabíró: Néhány szó a bírói kar helyzetéről. Ügyvédek Lapja. 1899. augusztus 26., szeptember 2.
- Egy ügyvéd: „A szegénységi fogadalom”. A Jog. 1891. május 31.
- Ekmayer Ágost: Az esküdszékek. Jogtudományi Közlöny. 1867. június 16., július 21., augusztus 4., augusztus 11.
- Előadói tervezet a bírói és ügyészi szervezetről. A Jog. 1890. augusztus 3., augusztus 10.
- Előadói tervezet a magyar bírói és ügyészi szervezet módosításáról. Magyar Igazságügy. 1890. 34. kötet. Budapest, 1890.
- F: Az esküdszék és az anyagi büntetőjog. Jogtudományi Közlöny. 1904. május 20.
- Fabiny Ferenc: Semmisségi panasz az esküdtbíróóság ítéletei ellen. Magyar Jogászegyleti Értekezések. CLXXIV. Budapest, 1900.
- Farkas Lajos: A bírák kényszerzubbonyban. Ügyvédek Lapja. 1891. október 10.
- Farkas Lajos: A bírói és ügyészi szervezet reformja. Jogtudományi Közlöny. 1891. március 13., március 20., március 27., április 3.
- Farkas Lajos: A bírói jellem. Ügyvédek Lapja. 1891. július 4.
- Farkas Lajos: A bírói ügyviteli szabályokból vonható következtetések. Ügyvédek Lapja. 1891. október 3.
- Fayer László: Az esküdszék védelme. Jogtudományi Közlöny. 1905. április 28.
- Fayer László: Bűnvádi eljárás a törvényszék előtt. Szokásjogi forrásból. Budapest, 1885.
- Felsőbíróságaink ügyforgalma 1897. évben. Jogtudományi Közlöny. 1898. február 25.
- Felügyeleti jog gyakorlása és — banket. Ügyvédek Lapja. 1891. november 21.
- Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916.
- Finkey Ferenc: Az esküdszék a magyar büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny. 1898. november 4.
- Finkey Ferenc: Az esküdszék az új magyar bűnvádi eljárásban. Magyar Jogászegyleti Értekezések. CLXVI. Budapest, 1899.

- Finkey Ferenc*: Esküdtbíróság és hivatalnokbírák. Jogtudományi Közlöny. 1903. szeptember 18.
- Finkey Ferenc*: Tanulságok esküdtbíróságaink három éves működéséből. Jogtudományi Közlöny. 1903. március 13., március 20., március 27., április 3.
- Fischer Lajos*: A szétosztandó kir. táblák helyiségeiről. Jogtudományi Közlöny. 1890. május 16.
- Frankfurter Sándor*: A decentralisatio és az egységes jogszolgáltatás. A Jog. 1891. november 22.
- Franz von Liszt*: A jövő büntetőjoga. Magyar Jogászegyleti Értekezések. LXXVI. Budapest 1892.
- G*: Kinevezett esküdtek. Ügyvédek Lapja. 1897. május 2.
- Gazdag István*: Debreceni polgármesterek. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XIX. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1992.
- Gazdy Elek*: Észrevételek a bírói és ügyészi szervezet módosításáról készített előadói tervezet felett. A Jog. 1890. augusztus 31.
- Gelléri*: A magyar és az angol esküdtszéki eljárás. Pesti Napló. 1869. szeptember 29.
- Gelléri*: Válasz. Esküdtszéki eljárásunk tárgyában. Jogtudományi Közlöny. 1869. november 2.
- Glück Lipót*: Ügyvédi vizsga mint bírói képesítési kellék. A Jog. 1890. október 5.
- G-n*: Az esküdtek igazmondása. Magyar Jogász Újság. 1903. december 15.
- Gonda Dezső*: A szolgálatot teljesített esküdt mentességi joga. Ügyvédek Lapja. 1900. február 10.
- Gonda Dezső*: Az esküdtszék „csőd”-je. Ügyvédek Lapja. 1900. június 30.
- Göldner Károly*: Tévesnek talált verdict. A Jog. 1900. december 16.
- Görgey Sándor*: A bírói és ügyészi szervezetről. A Jog. 1890. augusztus 17.
- Grill-féle döntvénytár*. Büntetőjog és bűnvádi eljárás II. Szerk: Edvi Illés Károly, Budapest, 1906.
- Günther Antal*: A másodbíróságok decentralizációja. Jogtudományi Közlöny. 1890. április 25.
- Günther Antal*: Esküdtszék és sajtódeliktum. Ügyvédek Lapja. 1897. május 15.
- Halász Imre*: Szilágyi Dezső 1840–1901. Vasárnapi Újság. 1901. augusztus 4.
- Hargitai József*: A konzuli intézmény és a konzuli kapcsolatok jogának története. Jogtudományi Közlöny. 1999. szeptember.
- Harrel, H. C.*: Public Arbitration in Athenian Law. in: University of Missouri Studies XI. Columbia: University of Missouri, 1936.
- Hártói Szokolay István*: A kir. ítélőtáblák, ügyességek s bíróságok újabb szervezésére vonatkozó összes törvények s rendeletek. Budapest, 1891.
- Heil Fausztin*: Az esküdtszéki határozat jogi jelentősége. A Jog. 1901. január 27.
- Heil Fausztin*: A kérdésfeltevés általános elve. Jogtudományi Közlöny. 1901. január 4., január 11.
- Heil Fausztin*: Anyagi semmisségi okok az esküdtszéki eljárásban. Jogtudományi Közlöny. 1902. december 19.
- Heiman Jenő*: A szegedi verdict. Jogtudományi Közlöny. 1904. július 15.
- Hencz Aurél*: Felsőfokú közigazgatási szakemberképzés Magyarországon. 1848–1948. = Dissertationes ex Bibliotheca Universitatis de Attila József Nominata 3. Szeged, 1981.
- Hercz Bertalan*: A bírói és ügyészi szervezet módosítása. Jogtudományi Közlöny. 1891. március 6.
- Hexner Gyula*: A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. A törvénytáblák elnöke állása, bírói előmenetel. A Jog. 1891. március 29.
- Hexner Gyula*: Nyílt levél dr. Stiller Mór ügyvéd úrhoz, mint a „Jog” felelős szerkesztőjéhez. A Jog. 1891. október 11.

- Homo*: A margitszigeti banket . Ügyvédek Lapja. 1891. május 23.
- Horovitz Gyula*: A jogi oktatás reformjához! A Jog. 1901. március 17.
- Hurnard, Naomi D.*: The Jury of Presentment and the Assize of Clarendon. in: The English Historical Review. July 1941. Vol 56. No 223.
- Igazságügyi reformok. Magyar Közigazgatás. 1890. április 24.
- Imling Konrád*: A bírák gyakorlati kiképzése. A Jog. 1890. december 21.
- Incze József*: A bíró és az ügyvéd. A Jog. 1891. szeptember 20.
- Indokolás a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. Jogi Szemle. 1891. március 5.
- Irinyi Károly*: A politikai közgondolkodás és mentalitás változatai Debrecenben 1867–1918. Debrecen, 2002.
- Jellinek Arthur*: A büntető bíróságok szervezete és hatósági köre tekintettel a magyar bűnvádi eljárás tervezetére. Magyar Jogászegyleti Értekezések. XI. Budapest, 1883.
- Jónás Károly – Villám Judit*: A magyar országgyűlés elnökei 1848–2002. Almanach. Budapest, 2002.
- Judex*: A bírák fizetésének emeléséhez. A Jog 1890. július 27.
- Juhász Andor*: A bírói és ügyészi szervezetről. A Jog. 1890. december 14.
- K. Nagy Sándor*: Erős felindulási kérdések az esküdtekhez. A Jog. 1902. december 28.
- K. Nagy Sándor*: Esküdtek és esküdtbírák törvénykönyve. Harmadik kiadás. Budapest, 1915.
- Kacziány [Nándor]*: Válasz „a magyar és az angol esküdszéki eljárás” című cikkekre. Jogtudományi Közlöny. 1869. október 12.
- Kacziány Nándor*: Gyakorlati észrevételek esküdszékeink körül. Jogtudományi Közlöny. 1868. február 9., február 16., február 23., március 15., május 17. augusztus 30.
- Kajtár István*: Egyetemes állam- és jogtörténet II. Budapest-Pécs, 1998.
- Káplány Géza*: Rongy és semmi munka. Ügyvédek Lapja. 1891. szeptember 5.
- Kármán Elemér*: Néhány szó a paraszt-esküdtékről. Jogtudományi Közlöny. 1904. március 5.
- Kármán Elemér*: Tanulságok az esküdtbíróságaink hároméves működéséből. Jogtudományi Közlöny. 1903. augusztus 21.
- Keleti Ferenc*: Igazságügyminiszterünk és az ügyvédi kar. A Jog. 1890. április 13.
- Kenedi Géza*: A szegedi verdict. Jogtudományi Közlöny. 1904. július 1.
- Kenedi Géza*: Szilági és reformjai. Jogtudományi Közlöny. 1889. június 7.
- Kereszty Béla*: Történelmi visszapillantás a vizsgálóbírói intézményre. Jogtudományi Közlöny. 1991. augusztus.
- Két törvényjavaslat. Ügyvédek Lapja. 1897. március 7., 1897. április 3.
- Kivonatolt indokolás a bírói és ügyészi szervezetről szóló előadói tervezethez. A Jog. 1890. augusztus 17.
- Kozári Mónika*: Tisza Kálmán és kormányzati rendszere. Budapest, (é.n.) [2003].
- Králik Lajos*: A bírói kar és az ügyvédség. Jogállam. 1903. I. füzet. Budapest.
- Kron Ferenc*: Szilági-serleg. Ügyvédek Lapja. 1901. augusztus 17.
- Kucherov, Samuel*: The Jury as a Part of the Russian Judicial Reform of 1864. in: American Slavic and East European Review. Apr 1950. Vol 9. No 2.
- Kulinyi Zsigmond*: Szeged új kora. A város újabb története (1879–1899) és leírása. Szeged, 1901.
- Láday Imre*: A bírói szervezet kérdéséhez. A vizsgálóbírák. A Jog. 1891. március 22.

- Lázár Elek – Reinger Ignác*: A m. kir. bíróságok szervezete és területi beosztása. Budapest, 1886.
- Lederer Miksa*: Az esküdtek határozatai perjogi szempontból. *Ügyvédek Lapja*. 1901. április 12.
- Lepossa Dániel*: A bírák fizetésének emeléséhez. *A Jog* 1890. július 27.
- Lepossa Dániel*: A bírák fizetésének emelése. *A Jog*. 1890. augusztus 17.
- Lepossa Dániel*: Néhány szó a bírói és ügyész szervezetről szóló törvényjavaslathoz. *A Jog*. 1890. augusztus 24.
- Magyar jogi lexikon öt kötetben. II. kötet. Budapest, 1899.
- Márkus Dezső*: A bírói ügyviteli szabályok. *Jogi Szemle*. 1891. szeptember 10.
- Márkus Dezső*: Igazságügyi állapotaink. *Jogi Szemle*. 1891. szeptember 3.
- Márkus Dezső*: Igazságügyi reform. *Jogi Szemle*. 1891. július 23.
- Máthé Gábor*: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875. Budapest, 1982.
- Még egyszer a felügyeleti jog gyakorlása és — banket. *Ügyvédek Lapja*. 1891. november 28.
- Mérei Gyula*: Magyar politikai pártprogramok (1867–1914). Budapest, 1934.
- Mészáros Imre*: Név- és lakjegyzéke a n. méltóságú m. ki. Curia bírói és segédszemélyzetének a tanácsok beosztásával. Budapest, 1900.
- Mezey Barna*: Wlassics Gyula, a büntetőjog és a bünvádi perjog professzora. = Wlassics Gyula és kora 1852–1937. Zalaegerszeg, 2002.
- Mikor kezdik meg az új táblák működésüket? *Ügyvédek Lapja*. 1890. május 10.
- Mikszáth Kálmán*: Szilágyi Dezső. = Az én kortársaim I. kötet. Budapest, 1910.
- Mikszáth Kálmán*: Szilágyi Dezső. Vasárnapi Újság. 1901. augusztus 11.
- Molnár J.*: A gyakorlati bírói vizsga és a bírói szervezeti törvényjavaslatról. *A Jog*. 1891. február 1.
- Moscovitz Iván*: A szakbíróságaink szigorú praxisa. *A Jog*. 1900. november 11.
- Müller Ferenc*: Az esküdtek szavazatának számaránya a beszámíthatóság kérdésében. *Jogtudományi Közlöny*. 1900. június 29.
- Nagy Dezső*: A jogi noviciátus. *Jogi Szemle*. 1891. április 30.
- Nagy Dezső*: Szilágyi Dezső. (Apró jellemvonások a jogászáról) Tárca. *Ügyvédek Lapja*. 1901. október 12., november 23.
- Nagy Olivér*: Fiume sérelme az esküdtszék felállítására tárgyában. *A Jog*. 1897. szeptember 5.
- Nyevickey Antal*: A budapesti kir. ítélő tábla hátralékai. *A Jog*. 1890. március 23.
- Nyugdíj és decentralizáció. *Ügyvédek Lapja*. 1890. április 26.
- Nyuly Mihály felmentése. *Ügyvédek Lapja*. 1900. június 30.
- Obetkó Dezső*: A jogi oktatás reformjához. *Magyar Jogász Újság*. 1904. október 1.
- Obetkó Dezső*: Észrevételek az "ügyvédi és bírói vizsgálat"-ról szóló törvény-tervezethez. *Magyar Jogász Újság*. 1904. július 1.
- Ödörfi Miksa*: Sajtóeljárásunk és annak fejlődése. Budapest, 1903.
- P.I.*: Néhány szó a bírák kiképzéséhez. *Jogtudományi Közlöny*. 1892. február 19.
- Pazár Zoltán*: Esküdtbíróságaink működése. *Jogtudományi Közlöny*. 1903. október 30.
- Pécs Imre*: A bírói és ügyész szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. Rendbíróság, bírói vizsga, joggyakornoki képesítés. *A Jog*. 1891. április 12.
- Pfendeszk Károly*: A bíróságok szervezéséről. *Jogtudományi Közlöny*. 1866. március 12.
- Podhorányi Gyula*: A bírói szervezet. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*. XXXVI. Budapest, 1887.

- Pogány Virgil*: "Szegénységi fogadalom". A Jog. 1891. május 17.
- Pogány Virgil*: A bírák kiképzése és minősítése. A Jog. 1901. április 14.
- Pogány Virgil*: A jogi vizsgálatok reformja. Ügyvédek Lapja. 1902. január 18., január 25.
- Pogány Virgil*: Az elméleti jog- és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról. Előadási tervezet. Ügyvédek Lapja. 1902. január 18., január 25.
- Puky Gyula* körrendelete. Jogi Szemle. 1891. július 2.
- Pusztai László*: A bírósági épület. = Bírósági épületek Magyarországon. Budapest, 1993.
- Rácz Attila*: Az igazságszolgáltatási szervezet egysége és differenciálódása. Budapest, 1972.
- Rácz István*: Az 1841. évi szatmári 12 pont = Acta Univrsitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominate. Tomus II., Budapest, 1955.
- Ramazetter Károly*: A bírói függetlenség különlegességei bemutatva néhány végzésben, határozatban és ítéletben. Budapest, 1897.
- Rátvay Gyula*: Az ügyvédi vizsga, mint bírói képesítési kellék. A Jog. 1891. január 18.
- Rátvay Gyula*: Néhány szó a bírói és ügyészi szervezetről szóló törvényhez. A Jog. 1890. szeptember 21.
- R-e*: Erdélyi Sándor. Ügyvédek Lapja. 1897. július 17.
- Reiner Ede*: Az esküdtszék megalakítása. Ügyvédek Lapja. 1897. április 24.
- Réső Ensel Sándor*: Az esküdtszék Magyarországon. Pest, 1867.
- Révai Lajos*: Szilágyi Dezső †. A Jog. 1901. augusztus 4.
- Révay Bódog*: A népakarat az esküdtbírósnál és rendes bíróságoknál. A Jog. 1900. június 3., június 17., június 24.
- Révész T. Mihály*: A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon 1867–1875. Budapest, 1986.
- Róth Pál*: Jogszolgáltatási reformok. A Jog. 1890. június 15.
- Ruszoly József*: "A mi táblánk" (1891). = Uő: A város és polgára. Válogatott írások Szegedről. Szeged, 1999.
- Ruszoly József*: A kisajátítás törvényi szabályozásának története Magyarországon (1836–1881). = Uő: Tíz tanulmány a jog- és alkotmánytörténet köréből. Szeged, 1995.
- Ruszoly József*: Európa alkotmánytörténete. Előadások és tanulmányok középkori és újkori intézményekről. Püski, Budapest, 2005.
- Ruszoly József*: Országgyűlési képviselőválasztások Magyarországon 1861–1868. Budapest, 1999.
- Sánta Elemér*: A kérdés feltevése az esküdtszéki eljárásban a jogos védelemre s annak túlhágására. Jogtudományi Közlöny. 1902. április 25.
- Sánta Elemér*: A kérdések föltevése az esküdtbírósnál eljárásban. Ügyvédek Lapja. 1902. június 7.
- Sánta Elemér*: Felsőbírósnál döntések esküdtbírósnál bűnperekben. Ügyvédek Lapja. 1900. november 10., 1901. január 19.
- Sánta Elemér*: Gondolatok a törvénykezésünk szervezetéről. Jogi Szemle. 1890. május 22.
- Sánta Elemér*: Nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmény esetében az esküdtekhez intézendő kérdésbe belefoglalandók-e a sajtóközlemény inkriminált szavai, része? Ügyvédek Lapja. 1900. április 28.
- Sarlós Béla*: A sajtószabadság és eljárási biztosítékainak fő vonásai. = Jogtörténeti tanulmányok II. Budapest, 1968.
- Sarlós Béla*: Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Budapest, 1959.
- Scheibner Kálmán*: Az ügyvédi vizsga, mint bírói képesítési kellék. A Jog. 1890. október 26.

- Ste Croix, G. E. M. de*: Notes on Jurisdiction in the Athenian Empire. I–II. in: *The Classical Quarterly*, New Series. May 1961. Vol 11. No 1., Vol 11. No 2.,
- Stiller Mór*: A királyi táblák szétoztásának ellenesei. *A Jog*. 1891. október 4.
- Stiller Mór*: Az igazságügyi költségvetési vita eredménye. *A Jog*. 1890. december 7.
- Stiller Mór*: Szilágyi Dezső miniszterségének első évfordulójára. *A Jog*. 1890. április 20.
- Stipta István*: A magyar bírósági rendszer története. Debrecen, 1998.
- Stipta István*: Szilágyi Dezső és a magyar igazságszolgáltatás reformja. = *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica*. Tomus XI. Miskolc, 1995.
- Stipta István*: Szilágyi Dezső és az igazságügyi modernizáció. = *Deák és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában*. Pécs, 2004.
- Sugár K. Márton*: Elmékedések Szilágyi Dezső agyvelejének szemlélésénél. *Ügyvédek Lapja*. 1902. január 18.
- Sz.*: A kir. táblák 1894. évben. *Jogtudományi Közlöny*. 1895. február 22.
- Sz.*: A kir. táblák ügyforgalma az 1895. évben. *Jogtudományi Közlöny*. 1896. február 21.
- Sz. I.*: Az esküdtszékek szervezéséhez. *Pesti Napló*. 1865. augusztus 10., augusztus 17.
- Szászy Béla*: A jogi szakoktatás és jogi vizsgálatok reformja. *Magyar Jogász Újság*. 1904. december 15.
- Szécsényi-Nagy Kristóf*: Az athéni demokrácia alkotmányos biztosítékai a Kr. e. V. században: az *ostrakismos* (cserépszavazás) és a *graphé paranomón* (törvényellenességi közvád). = *Studia Collegii de Stephano Bibó Nominati*. Tomus II. Budapest, 2001.
- Székács Ferenc*: Az esküdtekhez intézendő kérdések szövegezése. *Ügyvédek Lapja*. 1900. június 16.
- Székelly Ferenc*: A jogi vizsgák reformja. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*. CCIV. Budapest, 1902.
- Székelly Miksa*: A bírák és a bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*. XLIII. Budapest, 1889.
- Személyi kérdések a deczentralizációban. *Ügyvédek Lapja*. 1890. május 3.
- Szemere Attila*: Emlékezés Szilágyi Dezsőre. *Vasárnapi Újság*. 1901. augusztus 11.
- Szemere Bertalan*: Utazás külföldön. Budapest, (é. n.) [1983].
- Szemle. *Magyar Igazságügy*. 1890. 33. szám. Budapest, 1890.
- Szokolay István*: A bírósági szervezet kérdéséhez. *A Jog*. 1891. április 5.
- Szokolay István*: A deczentralisatio. *Jogtudományi Közlöny*. 1891. június 5.
- Szokolay István*: A kir. táblák szervezésének kérdéséhez. *Jogtudományi Közlöny*. 1890. május 2.
- Szokolay István*: Az esküdtszék körüli téveszmék. *A Jog*. 1891. január 11.
- Szokolay István*: Az új kir. táblák 1892-ben. *Jogtudományi Közlöny*. 1893. június 30.
- Szokolay István*: Az új kir. táblák működése 1893. évben. *Jogtudományi Közlöny*. 1894. április 27.
- Szokolay István*: Az új kir. táblák s az ügyhátalékok. *A Jog*. 1891. október 11.
- Szűcs Ernő*: A Simonffy család és Debrecen. = *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVII*. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1990.
- Szürnyeghy Mihály*: Ha mindenki velünk, Bölöni ellenünk. *A Jog*. 1890. augusztus 3.
- Tarnai János*: A sajtótörvény keletkezésének története. *Jogtudományi Közlöny*. 1912. május 31.
- Tarnai János*: Egy angol sajtóper. *Jogtudományi Közlöny*. 1911. április 28.
- Todd, Stephan*: Lady Chatterley's Lover and the Attic Orators: The Social Composition of the Athenian Jury. in: *Journal of Hellenic Studies*. CX (1990).

- Tóth Gáspár*: A polgári bíróságok szervezéséről. Magyar Jogászegyleti Értekezések. XXXIV. Budapest, 1887.
- Toth, Adalbert*: Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892. München, 1973.
- Törvényjavaslat a bírói és ügyészi szervezet módosításáról. Jogi Szemle. 1891. február 26.
- Törvényjavaslat az esküdtbíróságok szervezéséről. Jogtudományi Közlöny. 1896. július 31.
- Turner, Ralph. V.*: The Origins of the Medieval English Jury: Frankish, English or Scandinavian? in: The Journal of Brithis Studies. May 1968. Vol 7. No 2.
- Újdonságok. Csernaton az „Ellenőr” tegnapi (keddi) számában [...]. Nagyvárad Lapok. 1869. április 14.
- Vajkay-Sárkány. Ügyvédek Lapja. 1891. április 18.
- Vámbéry Rusztem*: Kézikönyv esküdtek számára. Budapest, 1900.
- Várady Károly*: A kir. táblai kinevezésekre [...]. Jogtudományi Közlöny. 1891. május 29.
- Vargha Ferenc*: A kérdések feltételének jelentősége. Ügyvédek Lapja. 1902. december 27.
- Vargha Ferenc*: Az esküdtszék. Jogtudományi Közlöny. 1905. március 31., április 7., április 14., április 21.
- Vargha Ferenc*: Az esküdtszék. Különnyomat a Jogtudományi Közlönyből. Budapest, 1905.
- Vargha Ferenc*: Bünvádi perrendtartás az összes melléktörvényekkel, rendeletekkel, joggyakorlattal Budapest, 1909. Ötödik kiadás.
- Vavrik Béla*: Beszéd Szilágyi Dezső síremlékének leleplezése alkalmából. Elmondotta: 1908. október 18-án. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 289. Budapest, 1908.
- Vécsey Tamás*: A jogi oktatás reformja. Jogi Szemle. 1890. május 22.
- Vécsey Tamás*: A jogi szakoktatás reformjáról. Magyar Jogászegyleti Értekezések. XLVI. Budapest, 1889.
- Végh Imre*: A meglepő verdictek. A Jog. 1900. szeptember 9.
- Vélemények az esküdtszék iránt. Jogtudományi Közlöny. 1905. szeptember 15.
- Veridicus*: Az ügyviteli szabályok sérelmes pontjai. Jogtudományi Közlöny. 1892. december 30.
- Vidt Géza*: A decentralisatio és egységes jogszolgáltatás gyakorlatilag. A Jog. 1891. november 1.
- Weisz Ignác*: A bírói fizetésnek felemelése. A Jog. 1890. február 22.
- Wlassics Gyula*: A gyakorlati bírói vizsga és a bírói szervezeti törvényjavaslat. A Jog. 1890. december 21.
- X.: A bírói szervezet kérdéséhez. A bírósági jegyzői kar szolgálati vizsgájáról [...]. A Jog. 1891. márc.22.
- X.: A kir. táblák és a Curia teljes-üléseinek szabályozása. Jogtudományi Közlöny. 1891. augusztus 28.
- X.: Esküdtszék. Jogtudományi Közlöny. 1904. augusztus 19.
- X. X.: Quousque tandem...? A Jog. 1900. december 16.
- X.Y.: A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. Törvénytörvényi elnökök. A bírói és ügyészi szervezet közötti viszony. A Jog. 1891. március 29.
- X.Y.: A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. Bíróság és ügyészség. A Jog. 1891. április 12.
- X.Y.: A vizsgálóbírák. A Jog. 1891. január 4.
- X.Y.: Egy pár észrevétel a bírói reform-tervezetre. Jogtudományi Közlöny. 1891. március 13.
- X.Y.: Kikből álljon az esküdtek kiválasztását teljesítő bizottság. Ügyvédek Lapja. 1897. április 17.
- X.Y.: Még egyszer az esküdtszék megalakítása. Ügyvédek Lapja. 1897. május 1.
- X.Y.Z.: A bírói szervezet módosítása kérdéséhez. A Jog. 1891. március 8.

A hivatkozott rendeletek jegyzéke

1867. május 17-én 307. sz. igazságügyminiszteri rendelet A sajtóvétségek felett ítélandó esküdszékek felállítása iránt. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
1867. július 25-én kelt igazságügyministeri pótrendelet az 1867. május 17-én kibocsátott ministeri rendelet némely pontjaira nézve felmerült kételyek tárgyában. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A királyi ministérium 1871. július 10-én kelt rendelete "Az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbíróságok székhelyeinek megállapítása iránt." MRT 1871. Pest, 1872.
- A királyi ministerium rendelete az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbíróságok székhelyeinek megállapítása tárgyában. [1871. július 10.] MRT 1871. Pest, 1872.
- A m. k. bel- és igazságügyi ministerek 1867. márczius 17-én 490/BM és 16/IME sz. alatt kelt rendelete a sajtóviszonyok tárgyában. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A m. k. bel- és igazságügyminister 1872. év április hó 22-én kelt rendelete az Erdélyben fenntartott [...] 1871. évi május hó 14-én 1498. sz. a kibocsátott rendelet 2. §-ának módosítása iránt. MRT 1872. Hivatalos kiadás, Pest, 1872.
- A m. k. igazságügyminister 1867. évi május 4-én 174/el. sz. a. kelt rendelete, az esküdszékek tárgyában [...]. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A m. k. igazságügyi miniszternek 1868. évi augusztus 10-én 1448. sz. a. kelt rendelte Magyarország valamennyi törvényhatóságához. MRT 1868. III. kiadás, Pest, 1884.
- A m. k. igazságügyminister 1867. július 18-án 448/el. sz. alatt kelt és Pest városához intézett rendelete az esküdszéki képességgel bíró izraeliták tárgyában. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A m. k. igazságügyministeriumnak 1867. évi május 17-én 307/el. sz. a. kelt rendelete a sajtóvétségek felett ítélandó esküdszékek felállítása iránt. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A m. k. igazságügyministernek 16.352./1892. sz. alatt [...] intézett körrendelete, a sajtóperekben hatósági körrel felruházott törvényszékeknek újabb szervezése és [...] beosztása tárgyában. MRT 21885. Budapest, 1886.
- A m. k. igazságügyministernek 1867. évi május 4-én 174/el. sz. a. kelt rendelete, az esküdszékek tárgyában [...]. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A m. k. igazságügyministernek 1867. sept. 18-án kelt rendelete [...] a sajtóügyi vizsgáló-bíró megkereséseinek fogantatása tárgyában. MTRT 1867. Pest, 1868.
- A m. k. igazságügyministernek 1867. szeptember 10-én kelt rendelete Debrecen város közönségéhez, az izraeliták esküdszéki képességére vonatkozó utasításnak teljesítése iránt. MTRT 1867. Pest, 1868.
- A m. k. igazságügyministernek 1868. évi márcz. 22-én 570/el. sz. a. kelt rendelete [...] a sajtóügyi vizsgálatok gyorsítása iránt. MRT 1868. III. Kiadás. Budapest, 1884.
- A m. k. igazságügyministernek 1871. május 14-én 1498. eln. sz. a kelt rendelete [...] az esküdszéki eljárásnak Erdélybe való behozatala iránt. MRT 1871. Pest, 1872.

- A m. k. igazságügyminiszternek 1872. decz. 12-én 10222 sz. a kelt. Utasítása a szervezendő kir. Bíróságok életbeléptével feloszlátandó első folyamodású bíróságok iratainak [...] tárgyában. MRT 1871. Pest, 1872.
- A m. k. igazságügyminiszternek 31.482./1885. sz. rendelete a nagyszebeni kir. törvényszék esküdszéki sajtóhatósági körének megszüntetése tárgyában. MRT 1885. Budapest, 1886.
- A m. k. igazságügyminiszternek 5093. számú rendelete az államkincstárt illető pénzbírságok kezelése és behajtása iránt [...] Kelt 1880. április 20. MRT 1880. II. kiadás, Budapest, 1892.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 1874. évi október 15-én 3436/I.m.e. szám alatt kelt rendelete a bírói ügyvitel tárgyában. MRT 1874. II. kiadás, Budapest, 1891.
- A m. kir. bel- és igazságügyminiszternek 1898. évi 3300 I.M.E. szám alatt kelt rendelete az esküdtbíróóságokról szóló 1897. évi XXXIII. törvénycikk életbeléptetése és végrehajtása tárgyában. MRT 1898. II. kötet, Budapest, 1898.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 1867. szeptember 9-én kelt rendelete [...], mellyel a sajtóvétségekre nézve kirendelt vizsgálóbírák működése szabályoztatik. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A m. kir. igazságügyi miniszternek 1867. jún. 2-án kibocsátott rendelete [...] mellyel a sajtótörvény 30., 36., 37. és 38 §-ai elleni vétségeknek az illető kerületi közbíró tudomására hozatala elrendeltetik. MTRT 1867. Pest. 1868.
- A m. kir. igazságügyminiszter 1867. júl. 25-én 307. számhoz kelt rendelete [...] MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A m. kir. igazságügyminiszter 1867. okt 6-án kelt rendelete [...] a sajtótörvény III. és IV. fejezetében foglalt szabályok elleni vétség feletti vizsgálatnak [...]. MTRT, 1867. Pest, 1868.
- A m. kir. igazságügyminiszter 4030. sz. rendelete a gyakorlati bírói vizsgálati bizottság ügyrendje tárgyában. MRT 1892. Budapest, 1892.
- A m. kir. igazságügyminiszteriumnak 1867. jún. 2-án kibocsátott rendelete a sajtóvétségek tekintetében eljáró közbírók kinevezése iránt. MTRT 1867. Pest, 1868.
- A m. kir. igazságügyminiszteriumnak 32.106/1877. sz. a kelt rendelete a budapesti esküdszék szolgálati lajstroma elkészítése tárgyában. MRT. 1877. II. kiadás, Budapest, 1886.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 1867. évi május 4-én 174/el. sz. a kelt rendelete az esküdszékek tárgyában [...]. MRT 1867. II. kiadás. 1871.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 1867. évi okt. 1-én kelt rendelete [...] a közbíró sajtóügyekbeni közreműködésének szabályozás tárgyában [...]. MTRT 1867. Pest, 1868.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 1867. július 25-én 307. számhoz kelt pótrendelethe [...] MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 1867-ik évi október 12-én [923/el. sz. a.] kelt rendelete [...] sajtóvétségért fogságra ítélt egyének fegyházi elhelyezése tárgyában. MTRT 1867. II. kiadás, Pest, 1868.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 1867-ik évi október 12-én [923/el. sz. a.] kelt rendelete [...] a sajtóvétségért fogságra ítélt egyének fegyházi elhelyezése tárgyában. MTRT 1867. Pest, 1868.
- A m. kir. Igazságügyminiszternek 1868. évi április hó 8-án kelt 361/el. szám alatti rendelete [...] a sajtóvétségi feljelentések szerkesztése iránt. MRT 1868. III. kiadás. Pest, 1884.

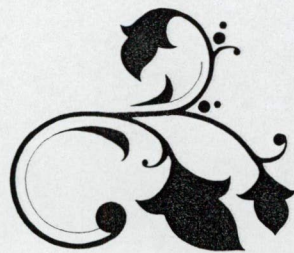
- A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi április hó 8-án kelt rendelete a sajtóvétségi közbírókhoz a sajtóvétségi feljelentések szerkesztése iránt. MTRT, 1868. Pest, 1868.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi augusztus 10-én 1448/el. sz. a. kelt rendelete [...] a sajtóvétségért ítéletileg kiszabott fogságbüntetések kiállása helyéről. MRT 1868. II. kiadás, Pest, 1884.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi február 22-én 231/el. sz. a kelt rendelet [...] a sajtóügyi vizsgáló bírák hatáskörének szabályozása tárgyában. MRT 1868. III. Kiadás. Pest, 1884.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi május 15-én 480/el. sz. a. kelt rendelete [...], mellyel a sajtóügyi rendelet és a sajtóügyi pótrendelet némely szabálya magyaráztatik. MRT 1868. III. kiadás, Pest, 1884.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 1868. évi márcz. 30-án [619/el. szám alatt] kelt rendelete [...], mellyel a sajtó-vétségért elítéltek tartási költségei meghatározatnak. MTRT 1868. Pest, 1868.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 32.082. szám alatti [...] rendelete az 1891: XVII. t-cikkben a felügyeletre, [...] vonatkozó rendelkezéseknek a bírósági végrehajtókra való kiterjesztése tárgyában. MRT 1891. Budapest, 1891.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 3274/I.M.E. sz. rendelete a bírói ügyviteli szabályoknak módosítása és kiegészítése tárgyában. MRT 1881. Budapest, 1881.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 4291/I.M.E. sz. rendelete a bírói ügyviteli szabályok kiadása tárgyában. MRT 1891. Budapest, 1891.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 45036. sz. rendelete a gyakorlati bírói vizsgálat szabályozása tárgyában. MRT 1891. Budapest, 1891.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 4586/I.M.E. számú rendelete a bírói s ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. t.-cikk 33. §-ának életbeléptetése tárgyában. MRT 1892. Budapest, 1892.
- A m. kir. igazságügyminiszernek 5206/891. sz. rendelete, az 1891. évi [...] bírói ügyviteli szabályok módosítása és kiegészítése tárgyában. MRT 1892. Budapest, 1892.
- A m. kir. igazságügyminiszer 1871. július 1-én 1769/el. sz. a. kiadott utasítás a sajtóvétségek miatt elítélt egyének fogságbüntetésének végrehajtása iránt. MRT 1871. Pest, 1872.
- A m. k. bel- és igazságügyminiszernek 1867. márczius 17-én kelt 490/B.M. és 16/I.M.E. számok alatt kelt rendelete a sajtóviszonyok tárgyában [...]. MRT 1867 II. kiadás. Pest, 1871.
- A magyar kir. igazságügyminister 3200 I.M.E. sz. rendelete a bünvádi perrendtartás (1896. évi XXXIII. t.-cz.) életbeléptetése tárgyában. MRT 1899. Budapest, 1899.
- A m. kir. bel- és igazságügyminiszernek 1898. évi 3300. I. M. E. szám alatt kelt rendelete az esküdtbíróságokról szóló 1897. évi XXXIII. törvénycikk életbeléptetése és végrehajtása tárgyában. MRT 1898. II. kötet. Budapest, 1898.
- A magyar kir. igazságügyminiszernek 1867. július 25-én 307. számhoz kelt pótrendelete [...]. MRT 1867. II. kiadás. Pest, 1871.
- A magyar kir. igazságügyminiszernek 1868. május 15-én 480. sz. kelt rendelete [...]. MRT 1868. III. kiadás. Pest, 1884.
- A magyar kir. igazságügyminiszernek 1871. decz. 12-én 10222 sz. alatt kelt utasítása a szervezendő kir. bíróságok életbeléptével feloszlátandó első folyamodású bíróságok iratainak [...] tárgyában. MRT 1871. Pest, 1872.

- A m. kir. igazságügyministernek 762/I. M. E. számú rendelete a [...] a kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek működése megkezdésének időpontja iránt. MRT 1891. Budapest, 1891.
- A m. kir. igazságügyministernek 1395/I. M. E. számú rendelete [...] az 1890. évi XXV. tc. életbeléptetéséhez szükséges átmeneti és egyéb intézkedések tárgyában — a kir. ítélőtáblákra vonatkozólag. MRT 1891. Budapest, 1891.
- A m. kir. igazságügyministernek 4214/I. M. E. számú rendelete a kir. ítélőtáblák és a kir. Curia teljes üléseinek szabályozása tárgyában. MRT 1891. Budapest, 1891.
- A vallás- és közoktatásügyi m. Kir. Minisztériumtól – 28.291. szám. Szabályzat a jog- és államtudományi egyetemi karoknál tartandó tudorsági szigorlatokról. MRT. 1883. Budapest, 1884.
- Igazságügyministeri rendelet a bírói ügyvitel tárgyában [kihirdetve 1869. május 1.]. MRT 1869. II. kiadás. Pest, 1872.
- Igazságügyministeri rendelet az ideiglenese felállítandó "királyi vegyes bíróságok" tárgyában. Kihirdetve: 1869. május 13. MRT 1869. II. kiadás, Pest, 1872.
- Királyi rendelet 1867. április 11-ről a sajtóvétségek megkegyelmezése tárgyában. MTRT 1867. Pest, 1868.
- Legfelsőbb elhatározás 1867. június 9-ről [...]. MTRT 1867. Pest, 1868.
- Miniszteri előterjesztés 1867. február 25-ről a sajtóügyben [...]. MRT 1867. II. kiadás, Pest, 1871.

MRT = Magyarországi rendeletek tára

MTRT = Magyarországi törvények és rendeletek tára

FÜGGELÉK

Debrecen esküdtjei 1900-ra

1. Antal Vincze
2. Ifj. Áron Manó
3. Áron Jenő
4. Bakóczy János
5. Balogh Imre
6. Dr. Bartha Béla
7. Bauer Ignác
8. Beczner Frigyes
9. Berzöfi Vincze
10. Bihari István
11. Bíró József
12. Bischofka Gábor
13. Bosznay István
14. Burger József
15. Blattner Béla
16. Dr. Bacsó Dezső
17. Dr. Bayer Ferenc
18. Blaskovics Mihály
19. Balogh Péter
20. Ifj. Bányai István
21. Dr. Berger Andor
22. Benvács Emil
23. Balla Mihály
24. Dr. Balkányi Miklós
25. Bárdos Géza
26. Beke László
27. Biczó Gyula
28. Bíró Pál
29. Bosznai Károly
30. Csobán József
31. Csontos Péter
32. Czeglédi Gyula
33. Ifj. Csanak József
34. Cziffer Nándor
35. Czabán Dániel
36. Csobán István
37. Chylinszky György
38. Csóka József
39. Id. Csóka Sámuel
40. Czeglédi András
41. Dávidházy Kálmán
42. Deák István
43. Des Combes Henrik
44. Darvas Izidor
45. Dienes Barna
46. Debreczeni Lajos
47. Donogán István
48. Elek Lajos
49. Dr. Erdős József
50. Engesszer József
51. Ercsey Jenő
52. Falk Ármin
53. Francsics Vincze
54. Falk Lajos
55. Dr. Fejér Ferenc
56. Fürst Ödön
57. Ferenczy Ferenc
58. Ferenczy Gyula
59. Fábián Lajos Mór
60. Fehér András
61. Fehér Sándor
62. Gaszner Géza
63. Dr. Glück Géza
64. Dr. Gulyás István
65. Gyarmati István
66. Gáll Elek
67. Györffi Aladár
68. Gebauer Károly
69. Harmathi Pál
70. Dr. Helle Károly
71. Horváth János
72. Dr. Horváth Károly
73. Hódi Béla
74. Hochfelder Jakab
75. Ifj. Horváth Tamás
76. Harsányi István
77. Hirsch Ignác
78. Dr. Hollender Dezső
79. Horváth István
80. Jenei József
81. Jóna János
82. Jakabovits Aladár
83. Jaszentsák Sándor
84. Jámbor János
85. Jobbágy János
86. Jóna János
87. Jóna István
88. Irsai Miklós
89. Dr. Irinyi István
90. Kállai Sándor
91. Karsa István
92. Káposztás János
93. Kecskeméti Lajos
94. Id. Kéki Sándor
95. Kerékgyártó Bálint
96. Kernhoffer József
97. Kertész Imre
98. Id. Kertész István
99. Ifj. Kertész István
100. Ifj. Kertész János

101. Kiss Bálint
102. Kiss Bász Bálint
103. K. Kiss József
104. Kiss Mihály
105. Komlósi Mihály
106. Kohn Adolf
107. Katz Jakab
108. Komoróczy Ferenc
109. Kovács Lajos
110. Kozma László
111. Kurucz Miklós
112. Kardos Albert
113. Katz Lajos
114. Károlyi Sándor
115. Kecskés István
116. Kellner Károly
117. Dr. Kemény Mór
118. Dr. Kerekes Lipót
119. Ifj. Kertész János
120. Id. Kertész Mihály
121. Killer Ede
122. Király András
123. Koncz Elek
124. Komlóssy Dezső
125. Konrád János
126. Ifj. Kostya János
127. Konrád Sámuel
128. Kovács Gyula
129. Kovács Mihály
130. Kovács Péter
131. Kis András
132. Kis Gábor
133. Kálmán Endre
134. Kulcsár Endre
135. Kapros József
136. Kecskés János
137. Kerekes Géza
138. Keszler Jakab
139. Ifj. Kéki Sándor
140. Dr. Király Péter
141. Dr. Kocsár Gábor
142. Kornhoffer József
143. Kovaliczki Antal
144. Kovács János
145. Dr. Körössi Kálmán
146. Dr. Kun Mihály
147. Laczka László
148. Liptai Sándor
149. Laboncz Mihály
150. László Albert
151. Lévai Ferencz
152. Lichtschein Sámuel
153. Löfkovics Artúr
154. Dr. Löfkovits Márton
155. Lukács Ármin
156. Laczkó Károly
157. Lakatos Gábor
158. Lamberger Ignác
159. Láng János
160. Lovász János
161. Lusztig Károly
162. Ifj. Maklári József
163. Malatinszky Ferencz
164. Mátyasovski Andor
165. Mauer Frigyes
166. Ménes András
167. Ménes István
168. Mihalovits Ödön
169. Márkus Miksa
170. Mauer Emil
171. Márton Imre
172. Ménes Mihály
173. Mike Ferencz
174. Dr. Moskovics Jenő
175. Muraközy László
176. Dr. Mariska György
177. Matirko Konrád
178. Mazur Károly
179. Meskó Antal
180. Molnár András
181. Mórítz Ferencz
182. Dr. Müller Ottó
183. Dr. Nagy Zsigmond
184. Nagy Mihály
185. V. Nagy Gusztáv
186. P. Nagy Zoltán
187. Ifj. Nagy Gábor
188. Dr. Nagy Lajos
189. Nagy Bálint
190. Nádasdi Alajos
191. Náday Dezső
192. Nagy Bálint
193. Nagy Elek
194. Nagy Jakab
195. Ifj. Nagy József
196. Dr. Nagy Kálmán
197. Nagy Sándor
198. Nemes Gábor
199. Nagy Albert
200. Nagy István
201. Nagy József
202. Nagy József
203. Nasch József
204. Nánási Lajos
205. Neubauer Sándor
206. Ormós József

207. Orosz István
208. Ökrös István
209. Ifj. Orosz István
210. Öry Mihály
211. Örvényi Ottó
212. Ormós Gábor
213. Piros Béla
214. Ifj. Payer József
215. Csebi Pogány Kornél
216. Polgári József
217. Polgári Márton
218. Pongor Lajos
219. Prém Ferenc
220. Publik Ernő
221. Ifj. Pálfi József
222. Pongor János
223. Papp János
224. Potomcsik Ignác
225. Pállfi István
226. Dr. Peczkó Ernő
227. Pállfi József
228. Pető Lajos
229. Pinczés Imre
230. Polgári Bálint
231. Poroszlai László
232. Pusztai Sándor
233. Révész Lajos
234. Rigó Alfonz
235. Rosenthal Sándor
236. Róth János
237. Rác Lajos
238. Reichmann Ármin
239. Rickli Antal
240. Radó Sándor
241. Rochlitz Arthúr
242. Róthschnek V. Emil
243. Dr. Reichard Manó
244. Rickl Géza
245. Rótt Lipót
246. Rosenfeld Mór
247. Stern József
248. Simonffy Antal
249. Simonffy Emil
250. Sinka Sándor
251. Somogyi Pál
252. S. Szabó József
253. Szabó József
254. Szabó Kálmán
255. Szabó Miklós
256. Szendrei Ferencz
257. Szigeti István
258. Szikszai Lajos
259. Szojka Gyula

260. Szűcs Kálmán
261. Sallai István
262. Schmidt Rochlitz Arthúr
263. Serli Ede
264. Stegmüller Árpád
265. Stechl Adolf
266. Szabó József
267. Szabó Zsigmond
268. Szatmári Ferencz
269. Szatmári Mihály
270. Szántó Győző
271. Szendrő Sándor
272. Szilágyi Imre
273. Szöllőssi György
274. Dr. Szűcs Géza
275. Sámi Béla
276. Dr. Sáray Bertalan
277. Schmidth Soma
278. Sesztina Jenő
279. Simonffy István
280. Stier János
281. Szabados Ferencz
282. Szabó István
283. Dr. Szikszai Szabó József
284. Szabó Mihály
285. Szakácsi András
286. Szatmári Péter
287. Szenderffy Béla
288. Szentessi János
289. Székely János
290. Szép Gyula
291. Sziift Aladár
292. Szikszai Géza
293. Szikszai Imre
294. Szliuka István
295. Thieszen Arthúr
296. Tóth István
297. Tóth Kálmán
298. Tóth Mihály
299. Török Bálint
300. Török Péter
301. Trux Miklós László
302. Tóth András
303. Tóth Béla
304. Tóth Ferencz
305. Tóth Gyula
306. Tóth Kálmán
307. Taffler Ignác
308. Takács Ferencz
309. Tarbai József
310. Textorisz Viktor
311. Than Gyula
312. Tikos József

313. Tiszai Imre
314. Tóth András
315. Dr. Tüdös László
316. Újvári György
317. Ungvári György
318. Ungvári József
319. Újvári István
320. Ungvári Andor
321. Uszó István
322. Vattay Géza
323. Váncsa György
324. Váradi Ignác
325. Vásári András
326. Vásári István
327. Varjasi Sándor
328. Veréb Lajos
329. Otrókoci Végh János
330. Végh János
331. Végh Mihály
332. Vilmányi Imre
333. Vilmányi Sándor
334. Varga Lajos
335. Varga József
336. Vámos Károly
337. Vecsey Viktor
338. Vértesi Kálmán
339. Vadon Sándor
340. Vass Károly
341. Várrei József
342. Vidovits Menyhért
343. Weinberger Albert
344. Dr. Weisz József
345. Dr. Weisz Bernát
346. Weisz Lévi
347. Weszter István
348. Zimmermann Gyula
349. Zöld Mihály
350. Zelinger Ede
351. Zöld János
352. Zavilla Gyula
353. Zádor Lajos
354. Zefer István
355. Zsadányi József
356. Zvér Ferencz

Forrás: Debreczeni Ellenőr. 1899. december 7. (316. szám) 6. p., december 8. (317. szám) 6. p.,
december 9. (318. szám) 6. p.

Szeged esküdtjei 1900-ra

1. Ábrahám János	51. Deák Ferencz (Hódmezővásárhely)
2. Ábrahám János	52. Dr. Dobay Gyula
3. Adók István	53. Domán Mihály
4. Aigner Alajos	54. Dr. Dózsa Sámuel (Makó)
5. Aigner Sándor	55. Eckhardt Oszkár (Makó)
6. Aigner Ödön	56. Eisenstädter Róbert
7. Antalfi János	57. Eisner Ignác
8. Babos Elek	58. Dr. Engel Mór
9. Bach Jenő	59. Erdélyi Béla
10. Dr. Baksa Lajos (Hódmezővásárhely)	60. Fagler Ede
11. Dr. Balassa Ármin	61. Fáy István
12. Balla Menyhért	62. Fellegi Antal
13. Balogi Imre (Hódmezővásárhely)	63. Fellegi Lajos
14. Dr. Bán Zsigmond (Makó)	64. Felmayer János
15. Bánfalvi Lajos (Szentés)	65. Felmayer Lajos
16. Bauer Gyula (Hódmezővásárhely)	66. Dr. Fülöp Zsigmond
17. Dr. Becsey Károly	67. Füzessey Kálmán (Makó)
18. Békefi Antal	68. Gál Ferencz ifj.
19. Benkóczi Pál	69. Gál János
20. Beregi Lajos (Hódmezővásárhely)	70. Gál Kálmán
21. Berényi László	71. Gárgyán Márton
22. Bibó Lajos (Hódmezővásárhely)	72. Geiszler János
23. Dr. Beidl Samu	73. Dr. Gerle Imre
24. Bíró Ferenc	74. Glöckner József
25. Bite István	75. Grasselly László
26. Bitó János	76. Goldschmidt Lajos
27. Dr. Bodnár Géza	77. Dr. Gróf Árpád
28. Boros Ferenc	78. Dr. Grosser Albert
29. Boros Mihály	79. Grüner Géza
30. Ifj. Boros Szilveszter	80. Dr. Gyulai Mór
31. Borovszky Antal	81. Hábel György
32. Bozsó Vincze	82. Halmi Mór
33. Böhm Sándor	83. Hegedűs Mihály
34. Börcsök Ferenc (Makó)	84. Hegedűs Sándor (Hódmezővásárhely)
35. Brachfeld Vilmos	85. Héjja Lajos (Szentés)
36. Brecher Albert	86. Herczföld Arnold
37. Buchhalter Adolf	87. Heszlényi József
38. Bures József	88. Dr. Hollander Samu
39. Cherrier János	89. Holtzer Kálmán
40. Csáki Mihály (Hódmezővásárhely)	90. Horváth János
41. Csányi János	91. Horváth Károly
42. Csányi Pál	92. Huschke Bálint
43. Csányi Sándor	93. Hutter József
44. Cseh József (Makó)	94. Dr. Iritz Mór (Makó)
45. Dr. Cserő Ede	95. Ivánkovits Károly ifj.
46. Csikos Ferencz	96. Janik Imre
47. Csurcsits Lyubomir	97. Járossy Sándor
48. Czavalinga Lajos (Makó)	98. Jeney Mihály
49. Czukor Márton (Hódmezővásárhely)	99. Jovánovics Elemér
50. Danner János	100. Juhász Antal

101. Juhász Imre
102. Juhász Mihály (Hódmezővásárhely)
103. Kanász Nagy Imre (Szentcs)
104. Dr. Kasza Ferencz
105. Kasza János
106. Kasza János
107. Katona Antal
108. Katona Ferencz
109. Katona József
110. Káldory Soma
111. Dr. Kánitzcr Sándor (Hódmezővásárhely)
112. Kátai István
113. Kátai László
114. Kátai Pál János (Szentcs)
115. Kátai Sándor
116. Dr. Kelemen Dezső
117. Kellner Márton
118. Dr. Kenéz Sándor (Hódmezővásárhely)
119. Kertész Sándor
120. Dr. Kertész Zsigmond
121. Kis Arnold
122. Kis Ferenc
123. Kis Gyula
124. Kis Imre
125. Kis János
126. Kis Károly
127. Kis Mór
128. Kis Sámuel (Szentcs)
129. Kisteleki Ede
130. Kittka Gyula
131. Kittka József
132. Klivinyi Ferenc
133. Klivinyi Gyula
134. Koch Béla
135. Kohlman János
136. Kohn Mór
137. Dr. Kókay István
138. Kokovay Mátyás (Hódmezővásárhely)
139. Kolos Jenő
140. Dr. Kompolti Ábrahám
141. Komlósi József
142. Konstantin Péter (Hódmezővásárhely)
143. Kónya János
144. Kopasz György
145. Kopasz István
146. Korday Sándor
147. Dr. Kószó István
148. Kovács István
149. Kovács József
150. Kovács József (Hódmezővásárhely)
151. Kovács Márton
152. Kovács Sándor
153. Kovács Sándor
154. Koznás Gyula
155. Dr. Körösi Ignác
156. Körösi Lajos
157. Krausz Béla
158. Kun Miksa (Hódmezővásárhely)
159. Kúp Gyula
160. Lajos János
161. Landesberg Mór
162. Lázár István (Hódmezővásárhely)
163. Lábdy Ákos
164. Lehovits Bertalan
165. Lindenfeld Bertalan
166. Lippai Ferencz
167. Lippai István
168. ifj. Lippai Nagy Antal
169. Lippai Péter
170. Liptai István
171. Lonovits Albert (Makó)
172. Loria Henrik
173. Löwinger Dezső
174. Löwy Adolf
175. Magyar Imre
176. Magyar István
177. Magyar József
178. Magyar Miksa
179. Magyar József
180. Mahrer Ármin
181. Majszy Sándor
182. Manheim Ede
183. Marosi Herman (Makó)
184. Marekovics Gyula
185. Marschal Alajos
186. May Ferenc
187. May R. Miksa
188. Mágori Sámuel (Makó)
189. Megyelka József (Hódmezővásárhely)
190. Messer Gyula
191. Meszes István
192. Metzler József
193. Mildner Alajos
194. Milkó Henrik
195. Milkó Sámuel
196. Miskolczi Gyula
197. Mogán Jakab
198. Nagy Béla
199. Nagy István
200. Nagy István
201. K. Nagy Mihály (Makó)
202. Nagyiván István
203. Nagy Mihály Pál
204. Nagypál István
205. Nagyszabó János (Hódmezővásárhely)
206. Nedelkov Endre

207. Nedelkovics Milán
208. Nemcsovits György
209. Németh András
210. Németh Ferenc
211. Neumann Vilmos
212. Nyári György
213. Dr. Nyilasy Pál
214. Oberling Mihály
215. Ónozó Lipót
216. Órendi Gusztáv
217. Ottovay Károly id.
218. Ottovay Károly ifj.
219. Ótott János
220. Ótott Kovács Pál
221. Ördög Ferencz
222. Ördög Ferencz
223. Ördög Vincze
224. Palócz László
225. Papp András
226. Dr. Papp Dezső
227. Papp István (Szentes)
228. Papp János
229. Papp János
230. Papp Sándor
231. Paral Pál
232. Pataki Albin (Makó)
233. Pataki Tamás
234. Pazsner Sándor
235. Pál János (Hódmezővásárhely)
236. Pálfi Ernő
237. Pálfi Lipót
238. Pálfi Sándor
239. Dr. Pálmay Dezső
240. Pálmai Zsigmond
241. Pártos Lajos
242. Dr. Pártos Simon
243. Perl Mór
244. Pesti Antal
245. Pillich István
246. Piti Pál (Szentes)
247. Pitroff Kornál
248. Pokomándi István (Hódmezővásárhely)
249. Polgár László
250. Pollák József
251. Pollák Sámuel
252. Popper Lipót
253. Priváry Pál
254. Privinszky György
255. Privinszky Mihály
256. Rainer Károly
257. Rankl Adolf
258. Rác Pál
259. Dr. Reiner Mór
260. Reiniger Jakab
261. Reitzer Lipót
262. Reskó Balázs (Makó)
263. Répás András
264. Répás József
265. Répás Péter
266. Rieger Mihály ifj.
267. Rosenberg Mihály
268. Rosenfeld Lipót
269. Dr. Rósa Izsó
270. Rózsa Béla
271. Rózsa György
272. Rózsa Pál
273. Róth Antal
274. Ruzs Molnár Ferenc (Szentes)
275. Sajtos Antal
276. Sándor József
277. Sándor Vincze
278. Sávoy István ifj.
279. Sári János
280. Schnar Ede
281. Schäffer Márton
282. Scheinberger Antal
283. Schutz János
284. Schutz István
285. Sebestyén Pál
286. Sebők Pál
287. Seifmann Zsigmond
288. Sibalin Jakab
289. Somogyi József
290. Soós Ferencz (Szentes)
291. Spindre József
292. Spitz Márkus (Makó)
293. Strasser Gyula
294. Dr. Straus Miklós
295. Sugár Miksa
296. Szabó Jakab
297. Szabó Jenő
298. Szabó Sándor
299. Szarvady Lajos
300. Dr. Szász Hugó
301. Szécsi István ifj.
302. Szécsi Márton
303. Dr. Székely Mihály
304. Dr. Székely Vilmos
305. Széll Mihály (Makó)
306. Széll Sándor
307. Szélpál Mihály
308. Szépe Antal (Szentes)
309. D. Szilágyi Sándor (Makó)
310. Szilágyi János
311. Sziveri Mihály
312. Dr. Szivessy László

313. Szöllősi Ferenc
314. Szűrszabó Nagy Imre (Szentcs)
315. Szűcs Ferenc
316. Dr. Szűts József
317. Szűts Lajos
318. Szűts Mózes (Hódmezővásárhely)
319. Tamási József (Makó)
320. Dr. Tary József
321. Dr. Tápai László
322. Temmer Hermann
323. Tihanyi Pál (Szentcs)
324. Tokai Ferencz (Makó)
325. Tokár Andor (Makó)
326. Totzer Ferenc
327. Tóbiás Márton
328. Tóth Ferenc
329. Tóth Pál
330. Tömörkény István
331. Török Ferenc
332. Török Sándor
333. Dr. Ujj József
334. Vajda István (Szentcs)
335. Varga Sándor
336. Vas András
337. Vas János ifj.
338. Vas Károly
339. Váradý József
340. Várnay Lipót
341. Várossy Ferenc
342. Vecseri Lajos (Szentcs)
343. Dr. Vegman Ferencz
344. Veszits Lajos
345. Vida Ferencz
346. Virág Sándor
347. Wagner Gusztáv
348. Weiner Miksa
349. Dr. Wilhelm Arnold (Hódmezővásárhely)
350. Wimmer Fülöp
351. Winkler Bernát
352. Winkler József
353. Winkler Mór
354. Dr. Wodiáner Sándor
355. Dr. Wőber Lajos
356. Zombory Ferenc
357. Zombory Mátyás
358. Zsarkó Imre (Hódmezővásárhely)
359. Zsák József
360. Zsótér Ferencz

Forrás: Szegedi Napló. 1899. december 6. (303. szám) 3–4. p.

Az esküdtbíróságok évenkénti ülőszakainak időrendi beosztása

Arad	február, június, november
Aranyosmarót	május, november
Balassagyarmat	március, június, szeptember, december
Besztercebánya	február, május, november
Beregszász	március, június, november
Beszterce	május, november
Brassó	március, november
Budapest	június, július, augusztus kivételével minden hónapban
Csikszereda	február, június, november
Debrecen	március, június, szeptember, december
Deés	március, június, november
Déva	február, május, július, november
Eger	május, november
Eperjes	február, május, november
Erzsébetváros	március, szeptember
Fehértemplom	február, május, augusztus, november
Fiume	február, június, október
Gyula	február, június, november
Gyulafehérvár	február, június, október
Győr	február, június, október
Ipolyság	április, október
Kalocsa	március, szeptember
Karánsebes	február, június, október
Kassa	február, június, november
Kaposvár	február, június, október
Kecskemét	február, június, október
Kézdivásárhely	február, június, október
Kolozsvár	január, május, szeptember, november
Komárom	február, május, augusztus, november
Lőcse	április, november
Lugos	február, május, október
Marosvásárhely	február, április, június, szeptember, december
Máramarossziget	február, június, október
Miskolc	február, április, június, október
Nagybecskerek	február, május, november
Nagykanizsa	február, június, november
Nagykikinda	február, június, november
Nagyszeben	március, november
Nagyvárad	július, augusztus, december kivételével minden hónapban
Nyíregyháza	március, június, szeptember, december
Nyitra	február, május, október, december
Pancsova	március, június, szeptember, december
Pestvidék	február, május, szeptember, október, november
Pécs	február, május, szeptember, november
Pozsony	február, június, november

Rimaszombat	május, szeptember, december
Rózshegy	március, október
Sátoraljaújhely	február, május, október
Sopron	április, szeptember, december
Szabadka	február, június, október
Szalmánémeti	február, május, szeptember, november
Szeged	február, május, szeptember, november
Szegszárd	február, május, augusztus, november
Székelyudvarhely	április, október
Székesfehérvár	február, május, november
Szolnok	február, május, augusztus, november
Szombathely	február, május, október, december
Temesvár	január, március, április, május, szeptember, november
Torda	április, október
Trencsén	március, október, december
Újvidék	március, június, szeptember, december
Veszprém	március, június, november
Zalaegerszeg	február, május, szeptember, november
Zilah	február, május, október
Zombor	február, június, november

Forrás: Vámbéry Rusztem: Kézikönyv az esküdtek számára. Budapest, 1900. 15–18. p.

A KIR.
ITÉLŐTÁBLÁK
TÉRKÉPE.

Királyi ítélőtáblák

Székhelye	Körletében lévő királyi tör- vényszékek	Székhelye	Körletében lévő királyi tör- vényszékek	Székhelye	Körletében lévő királyi tör- vényszékek	Székhelye	Körletében lévő királyi tör- vényszékek
I. Buda- pest	E.-Gyarmat Béskércsény Budapest kir. kereskedelmi és váltó	II. Győr	Szombathely Veszprém Z.-Egersegy	V. Debreczen	Nyíregyháza Sz.-Kémeti Zilah	VIII. Maros- Vásárhely	M.-Vásárhely Sz.-Udvarehely
	Eger Fiume Jolány Kálcsa Kecskemét Pestvidék Sz.-Fehérvár Szolnok	III. Pozsony	A.-Mórath Nyitra Pozsony Rózsashegy Trencsén	VI. N.-Váradi	Arad Békes-Gyula Nagyvárad	IX. Temes- vár	Fehértemplom Károlysebes Lugos Temesvár Temesvár
II. Győr	Győr Komárom Sopron	IV. Kassa	Beregszász Eperjes Kassa Lőcs Risholcs R.-Szombat S.-A.-Ljebely	VII. Kolozs- vár	Béskércs Dics Duna Gy.-Fehérvár Kolozsvár Kagyszelen Torda	X. Szeged	N.-Béskercs N.-Kikinda Szerhadka Szeged Ujvidék Zombor
		V. Debreczen	Debreczen N.-Sziget	VIII. Maros- Vásárhely	Bentse Cskaszeged Eszérbécs N.-Vásárhely	XI. Pécs	Kapostás N.-Kassa Pécs Szegszárd

Forrás: Ügyvédek Lapja.
1890. május 10. (20. szám) 4-5. p.

Kir. ítélő-tábla székhelye.

Kir. törvényszék székhelye.

Kir. ítélő-tábla határa

Kir. törvényszék határa.